

Tiskový výstup

Teorie práva

Průvodce studiem

**Martin Škop, Terezie Smejkalová,
Markéta Štěpáníková**

Obsah

1. Pojem práva	4
1.1 Úvod do kapitoly	4
1.2 Co je to vlastně teorie práva?	5
1.3 Vztah právní teorie k jiným disciplínám, zejména právní filosofii a sociologii práva.	8
1.4 Pojem práva (Co je to „právo“?)	9
1.5 Objektivní a subjektivní právo	11
1.6 Právo a jiné normativní systémy	14
1.7 Právní stát	16
1.8 Přirozené právo a pozitivní právo	19
2. Struktura a systém práva	25
2.1 Úvod do kapitoly	25
2.2 Charakteristika právního systému	26
2.3 Struktura právního systému	29
2.4 Právo veřejné a soukromé	31
2.5. Právo mezinárodní a právo vnitrostátní	43
3. Prameny práva	46
3.1 Úvod do kapitoly	46
3.2 Materiální prameny práva	47
3.3 Formální prameny práva	49
3.4 Soudní precedent	60
3.5 Normativní smlouva	69
3.6 Právní literatura	75
3.7 Právní obyčej	78
4. Tvorba práva	83
4.1 Úvod do kapitoly	83
4.2 Vznik práva	83
4.3 Tvorba práva	84
4.4 Problémy tvorby práva	86
4.5 Tvorba práva mezi vědou a uměním	88
4.6 Legislativní proces	89
5. Právní norma	93
5.1 Pojem právní normy	93

5.2 Znaky právní normy	95
5.3 Prvky právní normy.....	100
5.4 Normativní modality.....	101
5.5 Struktura právní normy	102
5.6 Působnost právních norem.....	106
5.7 Druhy právních norem.....	137
5.8 Právní principy	146
6. Interpretace práva	148
6.1 Význam	148
6.2 Jak tedy v právu interpretujeme? Metoda interpretace práva	154
6.3 Kdo a za jakých okolností v právu interpretuje?Druhy výkladu práva	162
7. Právní skutečnosti a právní poměry	167
7.1 Právní skutečnosti.....	167
7.2 Subjektivní právní skutečnosti.....	167
7.3 Objektivní právní skutečnosti	180
7.4 Právní skutečnosti prokazatelné, předpokládané, fiktivní a známé.....	181
7.5 Právní poměry	184
8. Aplikace práva	192
8.1 Obecné rysy aplikace práva	192
8.2 Společné rysy aplikace práva.....	196
8.3 Principy a zásady autoritativní aplikace práva.....	197
8.4 Proces autoritativní aplikace práva	200
8.5 Individuální právní akt	210
8.6 Způsoby usuzování v aplikaci práva (mezery)	219
8.7 Právní profese	220
9. Právní odpovědnost.....	222
9.1 Úvod do kapitoly.....	222
9.2 Porušení právní povinnosti a jeho následky	230
9.3 Účely (funkce) právní odpovědnosti.....	234
9.4 Delikty	238
9.5 Druhy právní odpovědnosti	239
9.6 Prvky (předpoklady) právní odpovědnosti	243
Literatura k průvodci	250
Literatura	250

1. Pojem práva

1.1 Úvod do kapitoly

O co nám půjde? V předmětu teorie práva se podíváme na právo jako na specifický normativní systém (tedy, systém složený z pravidel lidského jednání; z pravidel, která nám říkají, jak se máme chovat). Tento systém je vytvořený člověkem, i když jsou v něm prvky, o kterých uvažujeme jako o neměnných (tomu obvykle říkáme pozitivní právo a seznámíme se s ním níže). Pravidla jsou pro lidskou společnost velmi důležitá: lidé mají specifickou vlastnost vytvářet pravidla a řídit se jimi. (Peregrin 2022: 36) Díky pravidlům pak mohou hodnotit, co se stalo, ba předvídat a dokonce utvářet, co se stane. (Peregrin 2022: 37). Tím nám, lidem, pravidla umožňují zůstat ve společnosti, plánovat budoucnost a vytvářet sféru, která zůstane chráněna. V případě práva, které je tedy také složeno z pravidel, se do hry dostává stát, který svou mocenskou autoritou garantuje, že tato pravidla budou dodržována pod hrozcím trestem.

Takový normativní systém, aby fungoval musí být nějak uspořádán. Jednoduše proto, že je dobré vědět, jak postupovat ve složitých případech, kdy je (třeba) konkrétní problém řešen více pravidly a není jednoduché určit, které je to pravé či správné, či jak správné pravidlo správně použít. Představme si, že nám pravidlo (norma) v jednom právním předpise řekne, že máme jezdit vlevo a norma v jiném předpise, že máme jezdit vpravo. Co potom dělat? Po které straně jezdit? Můžeme říci, že to přece lhotejně. Z věcného hlediska je opravdu jedno, jestli to bude vlevo nebo vpravo – vždyť jsou státy, kde je to jinak než v České republice. Nepomůže nám tedy faktická správnost. Ale pokud nebudou žádné pokyny zajišťující jednotnost, dá se předpokládat, že se auta srazí. To je nejen nepříjemné a chaotické. Krom toho, že se třeba nikam nedostaneme, může to vést ke zraněním, škodám atp. Bez ohledu na to, jestli budeme cestovat autem, na kole nebo pěšky, protože vždy bude hrozit nebezpečí. Proto je nezbytné nalézt pravidlo, které nám řekne, která z těchto dvou protichůdných norem se má použít: kterou ze dvou protichůdných norem si vybrat (vlevo x vpravo). Tato pravidla výběru jsou částečně výslovně v systému uvedena, částečně plynou z jeho uspořádání a částečně mohou být dána nutností hledat racionální řešení (a taky řešení, které se bude moci použít v každém podobném případě) zachovávající alespoň elementární spravedlnost.

Je dobré také vzít v úvahu, že právo výrazně reguluje lidské jednání (pod hrozbou citelných sankcí – trestů) a omezuje působení veřejné moci. Proto jsou na právní pravidla a na celý systém práva kladeny vysoké nároky. Důležité je vědět, jaké podmínky musí pravidla splnit, aby je bylo možné považovat za právní pravidlo a jaké podmínky musí být splněny, aby je bylo možné použít. Většinou (ale ne výlučně) jsou to formální požadavky, které mají za cíl zajistit, aby byl celý právní systém co nejvíce přehledný a srozumitelný, byl v něm pořádek a byl předvídatelný. A aby normotvůrce (ten, kdo tvoří právní pravidla) věděl, co si může dovolit a co ne.

Jak jsme již viděli výše, právní pravidla jsou vytvářena člověkem, aby jednak korigovala to, co lidé dělají a budou dělat (pokud je nezbytné to regulovat) a také, aby každý mohl předvídat, co se bude dít. Představme si situaci, kdy na jedné zahradě roste ovocný strom, ale jeho plody padají i na zahradu souseda. Koho jsou tyto plody? Vlastníka sousedního pozemku, na který padají nebo vlastníka stromu (tedy vlastníka pozemku, a němž strom roste)? V podstatě je to zase jedno. Jen malá část pravidel je spojena s faktickou správností (pokud se jinak chovat nelze, nepotřebujeme

k tomu uměle vytvořená pravidla). Ale aby se předcházelo sporům a v každém jednotlivém případě bylo jasné, jak to bude, potřebujeme k tomu pravidlo. Takže v našich podmínkách budou plody spadlé na sousední zahradu vlastnictvím nikoli vlastníka stromu, ale sousedního pozemku. Jednoduché. Právě k tomu právo slouží. Ve složitějších případech to bude, samozřejmě, složitější. Regulace kapitálové trhu, bank, duševního vlastnictví, zdravotnictví, energetiky jsou jen některé z mnoha kategorií, které vyžadují komplexní a rozsáhlou regulaci, protože v nich dochází k mnoha interakcím mezi lidmi. K použití pravidel je důležité vědět, jaké podmínky musí být splněny, aby se našel ten, jehož jednání bude chráněno, případně ten, kdo má povinnost něco dělat. To navíc v oblasti, která je často nucena hledat správné řešení při kolizi zájmů celé společnosti a ochraně jednotlivce.

Vezměme si (a v tomto krátkém úvodu je to přípustné) příklad z krásné literatury. K nutnosti najít správný výklad leckdy zvláště psaných předpisů dospěl ve svém vyprávění i Josef Švejk: „*Vo císařskejch manévrech na Písecku přišel takovej rozkaz, že se nesmějí vojáci na pochodu vázat do kozelce. Ale náš hejtman na to přišel, že se to může, poněvadž takovej rozkaz byl strašně směšnej, to moh každej lehko pochopit, že do kozelce svázaney voják nemůže maširovat. Tak von vlastně ten befel nevobcházet, dával jednoduše a rozumně svázaný vojáky do kozelce házet do vozů vod trénu a maširovalo se s nima dál.*“ (Hašek 2020: 160). Dnes již víme (a věděl to tenkrát i Jaroslav Hašek), že je to špatně. Ale právník musí najít správné řešení, ne pouze proto, aby pravidlo splnil, ale také aby zjistil, jestli je to pravidlo vůbec správné a jestli se tím vůbec někdo řídit má.

Teorie práva proto tvoří soubor pravidel a postupů, které se věnují pochopení právního systému v celku. Hledá vhodné uspořádání jednotlivých pravidel, aby celý systém fungoval bez rozporů, byl předvídatelný a umožnil – s trochou rozumu a spravedlnosti – se v něm vyznat. To je úkolem nejen práva, ale zejména disciplíny, trochu zvláště pojmenované teorie práva.

1.2 Co je to vlastně teorie práva?

Teorii práva můžeme chápat ve dvojím smyslu – praktickém a poznávacím. Navzdory názvu (teorie), se v **praktickém** smyslu jedná o systém pravidel, která určují základní vazby v rámci právního řádu. Právní teorie představuje, případně na základě odvození ze systému práva vytváří, systém základních pravidel, na kterých je právní řád vybudován, která slouží k jeho uspořádání (a uspořádávání) a řešení konfliktů, které v něm mohou vznikat. Tato základní pravidla určují vzájemné vztahy a postupy v právu na nejobecnější rovině.

Jednou z charakteristik, které s právním řádem (v tomto smyslu právním systémem) spojujeme, je bezrozpornost – a právě teorie práva napomáhá této bezrozpornosti dosáhnout. Tato základní pravidla (nebo také meta-pravidla) mohou *teoreticky* fungovat samovolně, aniž by potřebovala vnější zásah. To je dáno i tím, že se pohybujeme v systému, který je vytvořen člověkem a který vytváří komplexní mechanismus. Jsou to myšlenky (v našem případě myšlenky, které mají ambici regulovat společnost a skutečně se jim to daří), které jsou vyjádřeny a mohou tedy působit ve společnosti a na společnost. Je to něco jako algoritmus, program, schéma atp., pomocí kterého se právní systém sám neustále uspořádává. Tato pravidla mají význam i pro **princip právní jistoty** a z něj plynoucí **presumpci správnosti právních aktů**. Ten mimo jiné vyžaduje, aby právní pravidla byla aplikována jednotně a pouze v případech, ve kterých aplikována být mají. Proto je nezbytné vždy ověřit (často autoritativně), zda jsou splněny podmínky, za kterých se pravidlo má (nebo smí/může) použít. To vše je součástí teorie práva v praktickém smyslu.

Princip právní jistoty

Ústavní soud k principu právní jistoty uvádí, že „vede k závěru, že jednotlivce, veden důvěrou v právo, by měl mít vždy alespoň rámcovou představu o tom, zda jednání, kterého se dopouští, je jednáním právně dovoleným nebo zakázaným.“ ([Nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05](#)) Dále k tomu uvádí, že „Z charakteru právního státu lze dovodit i legitimní požadavek, že se každý může spolehnout na to, že mu státní moc dopomůže k realizaci jeho subjektivních nároků a nebude mu v jejich uplatnění bránit. Požadavek právní jistoty se pak dotýká jak tvorby práva (otázka stability práva a zákonnosti jeho tvorby), tak aplikace práva. S procesem aplikace práva princip právní jistoty souvisí z toho důvodu, že „prvním předpokladem jistoty v oblasti aplikace práva je seznatelnost právní normy, resp. seznatelnost právního stavu a předvídatelnost právního rozhodnutí“ (Knapp, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, s. 206). Důležitost hodnoty předvídatelnosti práva jako základní hodnoty právního řádu zdůrazňuje ve své judikatuře také Evropský soud pro lidská práva, v jehož judikatuře je jako jedno ze základních kritérií kvality práva opakovaně používána jeho předvídatelnost (srov. Rekvényi proti Maďarsku, 1999, Feldek proti Slovensku, 2001).“ ([Nález Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 420/09](#)) Z toho je patrné, že princip právní jistoty je vlastní všem procesům, které se v právu odehrávají – od začátku do konce. To je mimo jiné potvrzeno dalším nálezem, ve kterém se uvádí: „Součástí principu právní jistoty je také předvídatelnost postupu zákonodárce při tvorbě práva a zákaz retroaktivity právních norem, resp. jejich retroaktivního výkladu (srov. nález z 8. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 215/94).“ ([Nález Ústavního soudu ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 22/13](#))

Princip právní jistoty proto nahlížíme spíše z perspektivy jeho jednotlivých znaků a případů, ve kterých se vyskytuje, než bychom podali jeho přesnou a vyčerpávající definici. Lze tedy říci, že jeho definice plyne z **výčtu denotátů**. Současně můžeme říci, že principem právní jistoty se vyjadřuje jedna ze základních charakteristik práva, tj. sklon k dlouhodobosti či stabilitě. Vyjádřit to můžeme i tím způsobem, že pokud něco existuje, má to existovat nadále, a co nejméně by se to mělo měnit, neboť tím se zasahuje do očekávání lidí.

Jak je uvedeno výše, základní princip právní jistoty znamená důvěru v právní pravidla a možnost upravovat svá jednání i do budoucna a předvídat, co se stane (samozřejmě, opět pouze v obecné rovině, v konkrétním případě je k tomu vhodnější křišťálová koule: prý funguje lépe než kávová sedlina, ale nepodařilo se mi zjistit jak). Tím je vytvářena i ochrana jednotlivce, protože mu právo garantuje oblast, do které stát nebo někdo jiný nezasáhne, leda z předem daných důvodů. Princip právní jistoty také může působit trochu negativně: důležité je, že existuje pravidlo, bez ohledu na to, jestli je toto pravidlo obsahově správné nebo dokonce spravedlivé. Prvotní je regulace, pak její vhodnost. Naštěstí, i tato přednost má své limity a nelze spoléhat na pravidla, která by byla zjevně nespravedlivá, škodlivá nebo třeba zlá.

A právě tato přednost, která má za cíl zajistit předvídatelnost lidského jednání a autoritu práva, vede k tzv. **presumpci (předpokladu) správnosti právních aktů**. Cokoli je vydáno formální právní autoritou, je správně. Dokud se neprokáže ve formálním řízení opak. V tom se odráží vědomí, že právo i jakékoli právní akty (pokud mluvíme o právních aktech, mohou to být jak zákony, či jiné právní předpisy, ale také soudní nebo správní rozhodnutí – právní akty mohou být normativní nebo individuální; k tomu se dostaneme dále), jsou vytvářeny lidmi, kteří nemusí být dokonalí. Důležité ale je, abychom právo respektovali i přes jeho nedostatky a pak hledali případné chyby.

Presumpce správnosti právních aktů

Pro každý právní akt, tj. rozhodnutí, právní předpis atp. vydané veřejnou mocí (státem či samosprávou) platí **presumpce správnosti**. Tento princip znamená, že pokud není autoritativně, orgánem, který je

k tomu zmocněn, prokázán opak, je akt platný bez ohledu na své (případné) vady. Pouze ve zcela výjimečných případech může být takový akt **nicotný** (v právním smyslu vůbec neexistuje; někdy se takový akt označuje jako paakt), pokud jsou jeho vady extrémní. Není však vyloučeno, aby i existence těchto vad byla autoritativně ověřena. V těchto případech je však důsledkem konstatování, že takový akt nikdy neexistoval. To se týká jak individuálních právních aktů, tak normativních právních aktů – tj. skutečně všech autoritativních právních rozhodnutí. V případě prvním naopak následuje jeho zrušení.

Praktickou aplikaci tohoto principu můžeme nalézt například v rozhodnutí Ústavního soudu, ve kterém se uvádí: „Podstatou uplatňování veřejné moci v demokratickém právním státu (čl. 1 odst. 1 Úst) je kromě jiného také princip dobré víry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci a ochrana dobré víry v nabytá práva konstituovaná akty veřejné moci, ať už v individuálním případě plynou přímo z normativního právního aktu nebo z aktu aplikace práva. Princip dobré víry působí bezprostředně v rovině subjektivního základního práva jako jeho ochrana, v rovině objektivní se pak projevuje jako princip presumpce správnosti aktu veřejné moci. [...]

Teorie správního práva se k otázce nicotnosti a nulity aktu veřejné moci staví tak, že „... i vadný správní akt [...] je způsobilý založit příslušné právní účinky, a nabude-li správní akt právní moci, dokud jej správní (příp. soudní) orgán pro jeho vady nezmění, příp. nezruší, je třeba se jím řídit. V této souvislosti se hovoří o tzv. presumpci správnosti či presumpci platnosti správních aktů [...] Jiným případem [...] jsou potom takové vady, které vzhledem ke své povaze a závažnosti představují překážku nastoupení uvažovaných právních účinků předmětného aktu, a proto také v jejich důsledku nelze ani hovořit o tom, že se jedná o správní akt, resp. že „došlo ke vzniku“ správního aktu. V takových případech jde o právně nerelevantní výsledek jednání určitého správního orgánu, který bývá teorií správního práva nejčastěji označován jako akt nicotný, někdy se také hovoří o aktech nulitních, případně aktech neplatných.“ (Průcha, P. Správní právo. Obecná část. Brno: MU v Brně, 2001, s. 226 an.).

„Zvláštním případem jsou v této souvislosti paakty, tj. akty, které „vydal“ subjekt, jenž nemá postavení opravňující vydávat správní akty. Takový akt nemůže mít a také nemá žádné právní účinky. Úkon subjektu, jímž by vydával akt, k jehož vydání by neměl pravomoc, je tedy pro tuto svoji nezákonnost právně nerelevantní, nejde tedy vůbec o právní akt. V těchto případech je potom tedy bezpředmětné mluvit o zrušení či změně takového aktu. [...] Tak lze v zásadě vadné správní akty tedy členit na dvě základní skupiny, a to na akty napadnutelné a akty nicotné, přičemž odpověď na to, v důsledku jakých vad půjde „jenom“ o akty napadnutelné, a v důsledku kterých (jiných) vad půjde o akty nicotné, skutečně v našich podmínkách nelze jednoznačně dát.“ (Ibidem).

„Pro individuální právní akt platí presumpce správnosti – pokud není dokázán opak, je akt platný, i když je vadný (...). Eventuální vady (právní či skutkové) jsou přezkoumatelné na základě opravných prostředků. Pouze výjimečně může být akt orgánu veřejné moci nicotný, zejména pokud byl učiněn někým, kdo vůbec není orgánem veřejné moci nebo pokud byla překročena pravomoc orgánu (nikoliv však jen kompetence orgánu). Nicotné akty považujeme za paakty.“ (Gerloch, A. Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001, s. 14).“ ([Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. IV. ÚS 150/01](#))

Podobně chápe presumpci správnosti (v tomto případě popsána jako presumpce **legality**, tj. zákonnosti) i Soudní dvůr Evropské unie: „...aktům orgánů v zásadě svědčí presumpce legality, a zakládají tedy právní účinky tak dlouho, dokud nejsou vzaty zpět, zrušeny v rámci žaloby na neplatnost nebo prohlášeny neplatnými v návaznosti na předběžnou otázku nebo námitku protiprávnosti (v tomto smyslu viz rozsudky ze dne 15. června 1994, Komise v. BASF a další, C-137/92 P, Recueil, EU:C:1994:247, bod 48, a ze dne 8. července 1999, Chemie Linz v. Komise, C-245/93 P, Recueil, EU:C:1999:363, bod 93, a ze dne 5. října 2004, Komise v. Řecko, C-475/01, Sb. rozh., EU:C:2004:585, bod 18).“ ([Rozsudek Tribunálu \(prvního rozšířeného senátu\) ze dne 22. dubna 2016. – Italská republika v. Evropská komise. Věc T-60/06 RENV II., 62006TJ0060\(01\)](#)).

Druhý význam teorie práva je **poznávací**. Jejím úkolem, jako vědní disciplíny, je poznávat právní systém, kategorizovat jej, vytvářet taxonomie atd., tedy, poznat a srozumitelně vysvětlit právní systém a nalézt v něm pravidla, na kterých je vybudován (pravidla, která vznikají a uplatňují se bez ohledu na právní teorii). Vzhledem k tomu, že právo je složitý abstraktní systém (právo nelze vidět, cítit ani nahmatat, ale je zde a ovlivňuje chování lidí, a tedy i jejich životy – má tedy praktický význam), je i zjednodušení a pojmenování (konceptualizace), kterou podává právní teorie, nutné vnímat relativně: z určitého pohledu jsou tyto koncepty a teorie jednoduché (to je pohled celého právního systému), z jiného pohledu až tak ne (to je většinou pohled těch, kteří mají do právní teorie proniknout). Označení „relativně“ však můžeme vnímat i tak, že jedná o konkrétní vztahy. S příпустnou mírou obecnosti proto teorii práva můžeme chápat jako **popis systému pravidel, na kterých je právní řád (právo) vystavěn, a která jej uspořádávají a udržují v bezrozporném a racionálně uspořádaném celku.**¹

Nezapomínejme však, že se jedná o systém obecných pravidel – tj. pravidel, která platí pro celý právní systém. To znamená, že v jednotlivých právních odvětvích mohou být tato pravidla jiná (speciální). Co platí pro celek, nutně nemusí platit pro všechny jeho části, protože v právním systému se vyskytuje celá řada výjimek a zvláštností. K tomu slouží základní právní pravidlo (pro někoho se jedná o interpretační pravidlo) vyjádřené latinsky *lex specialis derogat legi generali*, které vyjadřuje, že pokud existují dvě pravidla, jedno obecné a druhé pro zvláštní případy, použije se pro zvláštní případy toto zvláštní pravidlo bez ohledu na pravidlo obecné. Také to však ilustruje jeden ze způsobů, kterým lidé obvykle uvažují (vztah výjimky a pravidla), a to dostatečně jasný a rozšířený na to, aby se stal právním pravidlem.

1.3 Vztah právní teorie k jiným disciplínám, zejména právní filosofii a sociologii práva.

Vedle teorie práva se můžeme setkat i s jinými disciplínami, které právo popisují: státovědou, sociologií práva případně s právní filosofií. Všechno jsou to vědecké disciplíny, které poznávají a popisují právo a pokouší se určit jeho skladbu a povahu a jeho kontext. Každá disciplína však ke svému objektu poznání – právu – přistupuje odlišně. Pro účely této publikace můžeme říci, že právní sociologie poznává právo jako kulturní produkt – výtvar společnosti, který je společností formován a společnost formuje. Právo je pro sociologii práva prvek kultury a jeho projevy jsou patrné ve společenských vztazích, které lze empiricky i teoreticky poznávat.

Patrný je rozdíl mezi teorií práva a sociologií práva. Miloš Večeřa definuje sociologii práva jako „*vědní disciplínu, která studuje život práva v jeho sociální fakticitě projevující se jak v reálném působení práva na sociální realitu prostřednictvím právní regulace sociálního jednání a společenských vztahů*“

¹ Např. americký právní sociolog [Roscoe Pound](#) (1870–1964) chápal právní teorii (v jeho pojetí jurisprudenci, což je pojem používaný v angloamerickém prostředí) jako „*Organizovaný a kriticky kontrolovaný soubor znalostí o právních institucích a právních předpisech a právním řádu, tedy včetně toho, jak se společnost právem reguluje.*“ (Pound 2000: 16)

a kontrolou a sankcionováním jeho porušení, tak i v působení neprávních činitelů na právní oblast.“ (Večeřa, Urbanová 2011: 18) Sociologie práva tak empiricky zkoumá vztah práva a společnosti.²

Blízko k teorii práva (právní teorii) má i státověda. Podle rakousko-německého právního teoretika [Georga Jellineka](#) (1851–1911) je teorie práva součástí státovědeckých nauk (věd o státě). Státověda samotná je podle něj teoretická věda (tedy věda, která popisuje), jejímž úkolem je poznat a popsat stát po všech stránkách jeho existence, včetně jeho znaků a forem. (Jellinek 1906: 9) Podle českého právního filosofa a ústavního právníka [Pavla Holländera](#) se státověda soustředí na formální a normativní aspekty existence mocenských institucí, zejména státu. (Holländer 2009: 14.) Státověda se proto od právní teorie liší svým zaměřením na stát – zejména jeho znaky, formy a organizaci.

Co se týče charakteristiky, je nejvíc problematické odlišení teorie práva a filosofie práva. Podle některých autorů – např. česko-rakouského právního logika a filosofa [Oty Weinbergera](#) (1919–2009) dokonce není nezbytné mezi nimi rozlišovat. (Weinberger 2017: 42) Přesto však jejich charakteristika obou disciplín, kterou Weinberger podal, má blíže k tomu, jak můžeme chápat spíše filosofii práva – což je disciplína, která se věnuje struktuře a teoretickým problémům práva, a to i ve vztahu k jiným (neprávním) disciplínám, základním obecným právním pojmům a obecné právní metodologii. (Weinberger 2017: 42-43) Od našeho pojetí teorie práva se liší stupněm obecnosti, neboť filosofie práva (právní filosofie) je obecnější.

1.4 Pojem práva (Co je to „právo“?)

Definovat jasně a výstižně pojem „právo“ není snadné a pokoušela se o to celá řada vynikajících autorů. Vzhledem k rozdílům mezi různými společnostmi, ve kterých se právo objevuje, je totiž obtížné najít něco, co nám právo přesně a jednoduše vystihne tak, aby to platilo vždy a všude.

Původ slova „právo“

Při definici pojmu právo si příliš nepomůžeme ani s jeho etymologií. Podle Vincence Brandla je původ samotného slova „právo“ v sanskrtu, a ve slovanském významu to bylo slovo popisující pravidlo, které řídí lidské jednání, právní prostředek, případně přísahu (od přísahy se také podle Brandla odvozuje pravá strana, neboť tou rukou se přísahá). S pojmem právo jsou – vzhledem k významům daným latinou – spojena i slova „rovnost“ či „rovný“. (viz Brandl 1871: 188-189.) Václav Vaněček je však k takovým úvahám skeptický a slovo právo spojuje spíše s předponou „pro“ tedy v před a nikoli „per“, která znamená, že se vykonává nápor. Předpokládá tedy, že kořeny pojmu právo jsou stále zahaleny tajemstvím, což se týká i jeho spojitosti s pojmy „rovný“. (Vaněček 1942: 131–132) Zkrátka, odkud se slovo právo vzalo a s čím bylo spojováno, přesně netušíme.

Dnes máme poměrně jasnou představu o tom, co právo je, neznamená to však, že umíme do jednoho celku spojit všechny jeho prvky, součásti a vlastnosti, aniž by nedocházelo k rozporům a dílčím odlišnostem. Proto je obtížné vytvořit definici, která platí pro všechny případy. O těchto

² Empiricky, to znamená, že zkušenosti (znalosti), které jsou jejím prostřednictvím získávány, jsou cíleně a kontrolovaně založeny na pozorování (nebo na experimentu). Samotná právní věda nebývá mezi empirické disciplíny řazena, protože nemá vytvořený metodologický aparát na pozorování objektivních jevů.

dílčích otázkách práva se stále vedou spory, které mají vliv na to, jakými pravidly se máme řídit. Toho, co v současnosti právní věda ví o právu, však není málo.³

Základní a obecná definice stanoví, že právo je systém formálních pravidel spojených s veřejnou mocí používaných (platných) v konkrétním státě. Ota Weinberger definoval právo jako „*souhrn právních norem platných v určitém státě. Přitom jde nejen o souhrn obecných právních pravidel (zákonů, nařízení aj.), ale i o souhrn individuálních aktů, tj. právních rozhodnutí (např. soudní rozsudek). Obojí tvoří celek označovaný jako právní řád.*“ (Weinberger 2017: 9) Weinberger definici podal nepochybně správně, avšak nelze se ubránit dojmu, že problém přenesl na pojem „právní pravidla“. Součástí této definice proto musí být otázka, co jsou to právní pravidla? Navzdory tomuto nedostatku se jedná o definici výstižnou a jednoduchou.

Antropologický přístup k vymezení pojmu právo

Jiný přístup, antropologický, zastává česko-americký právní antropolog [Leopold Pospíšil \(1923-2021\)](#). Nepokouší se podat vyčerpávající definici práva a domnívá se, že každá definice odpovídá konkrétní společnosti. Podle něj je právo definováno pomocí formy (což znamená, že může jít o systém abstraktních pravidel získaných z rozhodnutí) a těchto čtyř charakteristik: autority (vydáno někým s autoritou – mocí), snahy o univerzální aplikaci (záměr aplikovat pravidla na všechny srovnatelné budoucí případy), obligatio (závazek; vztah mezi konkrétními osobami určený vzájemnými právy a povinnostmi) a sankce (různého druhu). (Pospíšil 1997: 36)

Pro naše účely právo chápeme jako **system závazných pravidel vytvořených nebo uznaných státem, která tento stát vynucuje vůči svým občanům (nebo i jiným osobám), včetně toho, že jejich porušení trestá.**

Možné definice práva

Německý právní filosof Reinhold Zippelius se přiklání k tomu, že podat jednoduchou definici práva je opravdu jednoduché. Není to nic víc než stanovení nařízení a pravomocí, případně soubor norem, které jsou dodržovány a vymáhány. (Zippelius 2012: 5) Současně je to však pojem obsahující více a více vrstev v závislosti na tom, jak důkladně se na něj podíváme: včetně té, která chápe právo jako jeden z projevů kultury. Český právní filosof a specialista na občanské právo [Viktor Knapp \(1913-1996\)](#) byl také k pokusům vymezit právo vyčerpávajícím způsobem velmi skeptický. (viz Knapp 1995: 42–43) Krom odkazů na výše zmíněného Zippelia se odvolává i na Vladislava Čermáka, podle kterého právní věda na svou základní otázku (Co je právo?), neodpovídá zdaleka přesvědčivě. (Čermák 1940: 16)

Existují však i optimisté, kteří se pokouší definici práva podat. Například pro Tomáše Akvinského (1225–1278) nebylo právo (pro Akvinského zákon) nic jiného než „*než nějaké zařízení rozumu k obecnému dobru, prohlášené od toho, jenž pečuje o obec.*“ I-II q. 90 a. 4 co. (<http://summa.op.cz/sth.php?&A=4>).

Někteří svou skepsi halí do zdánlivě optimistického pojetí. Americký právní realista (americký právní realismus) byl hnutím, které zdůrazňovalo vliv soudů na to, co je právo) a soudce Nejvyššího soudu USA

³ Pojmy jsou v právní teorii a v právu velmi důležité. Pomáhají nám totiž „vidět“, co je důležité a s čím bychom měli pracovat. Umožňují nám popsat zkoumaný objekt (v tomto případě právo) a určit jeho rozhodující prvky či znaky. Přitom nesmíme zapomínat, že pojmy nestojí samostatně, ale vždy ve spojitosti s jinými pojmy a jakou součástí příběhů, které právo provází. (Viz např. Holländer 2017: 12)

[Oliver Wendell Holmes, jr.](#) (1841-1935) konstatoval, že právo, to není „*nic víc domýšlivého než pouze prorocství o tom, co soudy ve skutečnosti udělají*“ . (Holmes 1897: 994). Velmi podobně – tradičně v duchu anglo-amerického pozitivistického přístupu chápe právo i anglický právní filosof [Josef Raz](#) (1939). V jeho pojetí můžeme právo charakterizovat jako pozitivistické autoritativní úvahy, kterými jsou soudy vázány – a právní systém je se soudy svázán velmi těsně. (Raz 1983: 213)

Veškeré pokusy definovat právo však lze zpochybnit obecnou tezí, kterou vyslovil konzul římské republiky Gaius Octavius Tadius Tossianus Lucius Javolenus Priscus: „*Každá definice v civilním právu je nebezpečná, protože jen málokdy ji nelze vyvrátit.*“ (Skřejpek 1999: 363–368) Byť se tato teze vztahuje na právo občanské, platí pro všechny teoretické právní definice.

Uzavřeme, že Jiří Pražák ve svém hesle „Právo“ v Ottově slovníku naučném konstatoval, že tento pojem není vědecky ustálen, nad čímž si prý povzdychl i Immanuel Kant (viz https://cs.wikisource.org/wiki/Ottův_slovník_naučný/Právo). Koneckonců, americký právník Max Radin (1880–1950) konstatoval: „*Ti z nás, kteří se naučili pokoře, zanechali snah definovat zákon. A stejně tak jsme opustili snahu zjistit, zda je skutek nebo věc „jednáním v zákoně“ nebo „skutečností v zákoně“ nebo jakoukoli podobnou obkludností vytvořenou, abychom dokázali, že bychom mohli zplodit kentaury z mraků stejně jako Ixión nebo jakýkoli německý metafyzický právník. Existuje však neomylný test pro rozpoznání, zda je představovaný průběh chování zákonný nebo nezákonný. Tento neomylný test v našem systému spočívá v předložení otázky soudu. V jiných systémech se použije přesně stejný test, ale často je obtížnější soud uznat. Přesto, i když je to obtížné, to lze provést téměř v každém systému kdykoli.*“ (Radin 1938: 1145)

1.5 Objektivní a subjektivní právo

Celá situace je však ještě komplikovanější – pojem „právo“ je totiž spojován s více významy, tj. není s ním spojeno jen to, že nejsme schopni jej vyčerpávajícím a univerzálně platným způsobem vysvětlit (což nám tak moc nevádí). To je mimo jiné způsobeno tím, že pojem práva není striktně ohraničen. Víme například, že se v něm objevují nejen právní normy, ale například také právní principy atp. S pojmem práva dále souvisí právní vztahy a obecně aplikace práva, stejně jako jeho psychologické působení, které souvisí s právním vědomím subjektů, jejich právní motivaci apod. Lidé chápou pojem práva různě a spojují s ním různé významy a různá očekávání.

Samotná charakteristika pojmu právo je však ztěžována také tím, že samotné slovo „právo“ nese dva zcela odlišné významy. Proto se o „právu“ říká, že je to slovo s více významy (Velmi podobně je na tom i pojem „prameny práva“, který těch významů nese ještě více – ale o tom až níže.), které vzájemně souvisejí – tzv. **polysém**. Nejčastěji se setkáme s tzv. „právem“, ve významu objektivního práva a „právem“, ve smyslu subjektivního práva (to někdy označujeme jako oprávnění). Rozlišujeme tedy:

- **právo objektivní** – souhrn nebo systém právních norem;
- **právo subjektivní** – právní normou (právním pravidlem) určenou možnost chování nebo jednání právních subjektů. Pojem „subjektivní právo“ lze nahradit pojmem „oprávnění“. Subjektivnímu právu (oprávnění) obvykle odpovídá právní povinnost jiné osoby. Spojení „subjektivní povinnost“ však již nepoužíváme, neboť jiná než „subjektivní“ povinnost

nemůže být. Subjektivní v tomto smyslu znamená navázání na subjekt – tj. právo v tomto smyslu nemůže existovat bez subjektu.⁴

Objektivním právem, které je označované také jako právo v objektivním smyslu, nejčastěji rozumíme platné právo (pozitivní právo, případně také přirozené právo), které představuje právní řád státu. Jedná se tedy o soubor právních pravidel. **Objektivní právo** tedy chápeme jako **soubor** (vzhledem k tomu, že je uspořádaný, můžeme jej nazývat **systemem**) **právních norem (pravidel lidského chování) garantovaných státem**. Není však vyloučeno, že objektivním právem rozumíme také právo přirozené, či souhrn práva přirozeného a pozitivního. Obvykle, když hovoříme o právu objektivním, máme na mysli právní normy, či jejich systém. Například věta „*Stavební právo v České republice je výsledkem normotvorného procesu*“, obvykle odkazuje na právo ve smyslu objektivním, tedy na objektivní právo.

Ve většině případů je subjekt (normotvůrce) objektivního práva odlišný od adresáta práva. V těchto případech objektivní právo charakterizujeme jako právo **heteronomní**, tj. stanovené zvnějšku. Představíme-li si jakýkoli zákon, jedná se o pramen heteronomního práva. Pokud je však normotvůrce totožný s adresátem, hovoříme o právu **autonomním**. Prostřednictvím autonomního práva si svá (subjektivní) práva a povinnosti ukládají sami účastníci právního vztahu svým právním jednáním. Adresát a normotvůrce splývají v jedno. Proto například i smlouvu můžeme někdy chápat jako pramen objektivního (a samozřejmě autonomního) práva – jsou v něm obsažená pravidla (která chápeme jako právo objektivní), která stanoví, jak se subjekty mohou chovat (stanoví jim subjektivní práva a povinnosti).

Subjektivním právem (právo v subjektivním smyslu) rozumíme **míru možného chování oprávněného subjektu**. Subjektivní právo je to, co adresát právní normy (objektivního práva) může učinit (jak smí jednat), neboť mu to objektivní právo dovoluje (Někdy je to také to, co mu objektivní právo přikazuje, ale v tom případě je to trochu komplikovanější). Jedná se o možnost, kterou subjekt (adresát) nemusí využít. Je-li subjektu stanovena **povinnost** určitým způsobem se chovat, pak se jedná o **nutnost** – adresát je povinen uposlechnout.

Pojem subjektivní právo v rozhodnutí Nejvyššího správního soudu

Nejvyšší správní soud chápe subjektivní právo takto: „*Subjektivní práva jsou [...] práva osob, založená v právních normách (v objektivním právu), která se projevují jako oprávnění určitého subjektu, jako možnost chovat se právem předpokládaným způsobem, přičemž každá taková možnost zpravidla bývá determinována svým povinnostním doplňkem či rozměrem, charakterizovatelným jako nutnost chování se daného subjektu. Oprávnění jednoho subjektu často odpovídá povinnost jiného subjektu (přičemž podle nauky opak platit nemusí, tzn., že subjektivní povinnosti jednoho nemusí nutně odpovídat subjektivní oprávnění druhého). Subjektivní právo, jako z objektivního práva dovozená možnost chovat se určitým způsobem v konkrétním právním vztahu (jde o výraz právního dualismu objektivního a subjektivního práva,*

⁴ Tento problém nemá jen čeština či slovanské jazyky, ale i jiné jazyky (němčina se slovem „Recht“, francouzština se slovem „droit“ či španělština se slovem „derecho“). Na druhou stranu např. angličtina se tomu slovy „law“ a „right“ vyhnu.

pro nějž platí, že objektivní právo subjektivnímu právu nutně předchází), přitom lze vnímat jednak v rovině potenciální (obsah práva objektivního, jehož může být adresát konkrétním nositelem) a dále pak v rovině reálné, kdy se potenciální adresát při splnění zákonných podmínek, a často i po předepsané proceduře, již stal „faktickým“ nositelem příslušného oprávnění. Takto se jedná zpravidla o hmotná subjektivní práva, s nimiž, a to především ve spojení s procedurou směřující k založení subjektivního práva (v jeho reálné podobě), bezprostředně souvisí procesní subjektivní práva.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27.4.2006, čj. 4 Aps 3/2005, č. 905/2006 Sb. NSS](#))

Ukážeme-li si pojem subjektivní právo (oprávnění) ve větě, můžeme se setkat například s větami: „Znám svá práva!“, „Kupující má právo od smlouvy odstoupit.“, „Každý má právo na život.“ atp. Nezapomeňme, že právo subjektivní je dáno právem objektivním. Zjednodušeně můžeme říci, že právo objektivní stanoví, jaká má kdo práva subjektivní. Proto nemůže subjektivní právo bez práva objektivního existovat. Na druhou stranu lze předpokládat, že objektivní právo (systém právních pravidel, nebo i právní pravidla samotná) může bez subjektivního práva existovat – nedává práva, ale pouze povinnosti. Je to velmi neobvyklé, ale přípustné.

Poměr objektivního a subjektivního práva

Řekli jsme si, že subjektivní právo nemůže existovat bez práva objektivního (právo objektivní dává právo subjektivní). Také ale víme, že si lze představit situaci, ve které existuje objektivní právo bez práva subjektivního. Je to právní pravidlo, které dává pouze povinnosti – nikoli práva (oprávnění). To bychom však neměli zaměňovat se situací, kdy první předpis zdánlivě stanoví pouze povinnosti, bez náležitých odpovídajících subjektivních práv. Například čl. 63 odst. 1 písm. i) Ústavy České republiky stanoví, že „Prezident republiky dále jmenuje soudce.“ Zde se oznamovací větou stanoví povinnost prezidentu republiky jmenovat soudce, kterou může porušit pouze ve výjimečných případech. Podle Nejvyššího správního soudu ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 4. 2006, čj. 4 Aps 3/2005, č. 905/2006 Sb. NSS](#)) tomu neodpovídá nárok na jmenování soudcem. Nejvyšší správní soud výslovně uvádí nárok, avšak lze to vztáhnout i na subjektivní právo, na jmenování soudcem. Je to tedy povinnost, které neodpovídá žádné subjektivní právo a rozhodně ne povinnost, která by byla vymahatelná (k tomu směřuje pojem nárok, což NSS především zajímá). V tomto případě existuje objektivní právo bez práva subjektivního (na tom nic nemění, že určitá subjektivní práva jsou tam přítomna: například právo toho, kdo byl navržen na jmenování soudcem na soudní ochranu; ta však plynou z jiných ustanovení právního řádu).

Také nesmíme zapomenout, že pokud hovoříme o subjektivním právu, vždy tak existuje povinnost – minimálně povinnost státu chránit sféru, ve které oprávněný subjekt jedná. Tato povinnost je však samozřejmá a není k danému subjektivnímu právu nijak komplementární.

Zvláštní je vztah mezi subjektivním právem a povinností. Typicky odpovídá subjektivnímu právu nějaká povinnost. Setkáme se však také s pojmem **svoboda**. V takových případech bude existovat v souvislosti se subjektivním právem (svobodou) jedna povinnost – povinnost chránit sféru, ve které se oprávněný subjekt rozhodne své subjektivní právo realizovat. Jako příklad můžeme uvést svobodu projevu. Svobodu (právo) projevit se veřejně má každý, avšak nikdo nemá povinnost tomu, kdo svobodu projevu realizuje pomáhat. Má pouze jednu povinnost: nerušit jej v projevu, ale nikoli mu projev umožňovat. Na státu pak je svobodu projevu chránit.⁵

⁵ Podle Viktora Knappa provází rozlišování objektivního a subjektivního práva nepřesnost: „Při rozlišování objektivního a subjektivního práva totiž, na rozdíl od např. od třídění práva veřejného

1.6 Právo a jiné normativní systémy

Člověk žije ve společnosti, v níž vznikají nejrůznější mezilidské vztahy. Tyto vztahy od samotného počátku pospolitého života vyžadují určitá (poznatelná) pravidla chování. Od nejstarších forem regulace prostřednictvím zvyklostí či obyčejů, až po přísně formalizovaná pravidla současnosti. Právní systém nepůsobí ve společnosti sám. Vedle něj se setkáme také s jinými normativními systémy, jako je například morálka, náboženské normativní systémy, ale také například móda. I tyto systémy obsahují normy – pravidla, jak se chovat v určitých situacích – která jsou více nebo méně obecná, ale která, na rozdíl od právních pravidel, nejsou spojená s veřejnou (státní) mocí a autoritou.

Právo nepůsobí ve společnosti izolovaně (osamoceně): samotné právo by nic moc neovlivnilo a počítáme proto s tím, že jej většina lidí dobrovolně dodrží. Proto musí nalézt vhodný poměr k ostatním normativním systémům. Typické je to ve vztahu k morálce, protože morálnost právních pravidel může zvýšit jejich efektivnost. Gustav Radbruch dokonce považoval právo za realitu, jejímž smyslem je sloužit spravedlnosti. (Wilk, Patterson 1950: 75) Obvyklé je spojování právních pravidel a pravidel morálních. Povšimnout si však můžeme stále těsnějšího provázání právních norem a norem sportovních (sportovních pravidel).

Možné použití sportovních pravidel v právu

Nejvyšší soud přikládá sportovním pravidlům význam, a dokonce jim přiznává funkci i v systému práva: *„Pravidla chování pro lyžaře, vydaná Mezinárodní lyžařskou federací FIS, obsahují normy, jejichž dodržováním má být zajištěna bezpečnost uživatelů sjezdovky a slouží tak k předcházení vzniku škod, s nimiž zákon spojuje odpovědnost. I když nejsou obecně závazným právním předpisem, jsou tato pravidla pro lyžaře na sjezdové trati závazná, a to bez ohledu na to, zda jsou pramenem práva či nikoliv, jak je namítáno v dovolání.“* ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2005, sp. zn. 25 Cdo 1506/2004](#))

Nejvyšší soud tím konstatuje, že při svém rozhodování přihlíží i ke sportovním normám – tím je vynucuje a přiznává jim závaznost. Tyto normy se tím sice nemění na normy právní, ale doplňují mezery, které v právu mohou být. Tím je jim přiznán význam pro právo a právní hodnocení.

S ostatními normativními systémy (sportovními normami, morálními normami, společenskými normami, náboženskými normami atd.) se právo prolíná i v předmětu, který reguluje, a kterým je **lidské jednání či chování**. Proto se jednotlivé systémy vzájemně překrývají. Například vražda, nebo zabití člověka, jsou v mnoha případech považovány jak za porušení právní normy, tak současně za porušení například normy morální. Někdy i zabití člověka může být v souladu s právní normou či normou morální. Nebo může být v souladu s právem, ale v rozporu s morálkou. S nedovoleným odebráním věci (někdy nazývané jako krádež) je to podobné, ačkoli zde již dochází k většímu

a soukromého atd., nejde o různou kvalitu právních norem, nýbrž jednou (v případě práva objektivního) o právní normy a po druhé (v případě práva subjektivního) o určitou možnost chovat se podle nich, resp. v jejich rámci.“ (Knapp 1995: 51)

František Weyr z pohledu normativní teorie „subjektivní právo“ vylučuje a uvádí, že subjektivní právo se pro potřeby normativního poznávání stává objektivním právem, a to konkrétním. (Weyr 1936: 175) Nezapomeňme, že tím nepopírá existenci subjektivního práva, pouze jej vyjímá z normativního poznávání.

rozvolnění morálních a společenských standardů oproti normě právní, která je podobně striktní jako v předchozím případě.

Možný rozpor mezi právem a morálkou

Vražda znamená, že zabití je v rozporu s normami trestního práva. Ne každé zabití člověka je současně vraždou. Viz ustanovení [§ 140 odst. 1](#) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.*“ Může také dojít k tomu, že zabití, které bude vraždou (tj. úmyslné a v rozporu s normami trestního práva) bude morálně akceptovatelné.

Zvláštnost vztahu morálních a právních pravidel dobře vystihuje to, že legální normotvůrce (například parlament) může kdykoli zrušit objektivní právo. Tím zaniká i právní kontrakt, subjektivní právo nebo právní povinnost, bez ohledu na to, že morální závazek může nadále přetrvávat.

Ideální situace nastává, když právní normy a normy jiných normativních systémů spolu souzní (zakazují, případně dovolují, stejné jednání). Z pohledu **efektivit** (efektivitou práva rozumíme stav, ve kterém norma reguluje to, co regulovat skutečně měla) práva je nežádoucí, pokud jsou ve vzájemném rozporu, přestože někdy je to nutné. Takový rozpor však obecně nemá žádný vliv na platnost právních norem – pouze ve velmi výjimečných případech lze uvažovat o tom, že právní normy, které jsou v extrémním rozporu s morálkou, nejsou platnými právními. Nejčastější případy jsou však takové, kdy se právní normy a ostatní normy zcela míjejí – vůbec spolu nijak nespojují. Pokud právní normy a morální normy spolu vůbec nespojují (nepotkávají se, takže neupravují stejný objekt – lidské jednání), říkáme, že je právo **amorální**. Například určení hlavní a vedlejší komunikace je z pohledu morálky (stejně tak sportu, módy nebo náboženství – v těchto případech ale žádný zvláštní pojem nepoužíváme, a pojem amorální se sem jaksí nehodí) úplně nepodstatné. Pro normy právní to však významné je.

Poměr mezi právem a morálkou – tzv. Radbruchova formule

Jeden z případů, ve kterém právní platnost ustupuje, protože „právní norma“ je tak vzdálená morálce, že to nejde překonat, řeší tzv. Radbruchova formule: „*Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou patrně lze řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, pokud je obsahově nespravedlivé a neúčelné, vyjma toho, jestliže rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon musí jako nespravedlivé právo ustoupit spravedlnosti.*“ (Radbruch 2006: 7; překlad dle Holländer 2012: 21-22)

A dodejme, že tento rozpor nelze zhojit ani dlouhodobým používáním (tzv. existencí sociální platnosti): neplatnost normy *ex tunc* je dána i přes její dlouhodobé používání. Pojem *ex tunc* v tomto smyslu znamená od začátku, to znamená nikoli až rozhodnutím soudu o tomto rozporu, ale hned od „vzniku“ úpravy.

Aplikace Radbruchovy formule je patrná např. v rozhodnutí Německého spolkového Ústavního soudu. Ve sporu, ve kterém se řešilo pozbývání (ztrátě) německého občanství Židy, ústavní soud konstatoval: „1. Národně socialistickým „právním předpisům“ může být odňata platnost jakožto právu, pokud jsou v rozporu se základními principy spravedlnosti tak zjevně, že soudce, který by je chtěl použít nebo uznat jejich právní důsledky, by místo práva řekl nespravedlnost. [...] 2. V [posuzovaném právním předpise] dosáhl rozpor se spravedlností natolik neúnosné míry, že musí být od počátku považován za neplatný.“ (usnesení ze 14. února 1968, 2 BvR 557/62, BVerfGE 23, 98 – Ausbürgerung I.)

Radbruchovu formuli také použil Spolkový soudní dvůr (a také německý Ústavní soud) v případě tzv. střeby na hranici. Proto se objevila i v rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (viz rozsudek ze dne

22. března 2001 ve věci [Streletz, Kessler a Krenz proti Německu číslo stížností 34044/96, 35532/97 a 44801/98](#), byť pouze v části rekapitulující postup německých soudů.

Všechny normativní systémy se podobají v tom, že jsou **normativní** (skládají se z norem, tj. pravidel lidského jednání, která takové jednání zakazují, příkazují nebo dovolují) a **obecné** (vztahují se k jednáním a na subjektům, které jsou vymezeny typickými – obecnými, generickými – charakteristickými znaky).

Od všech ostatních normativních systémů se právo odlišuje některými charakteristickými znaky, které jsou vlastní pouze jemu:

- **obecná závaznost.** Právní normy zavazují všechny – bez rozdílu. Každý – bez výjimky – je povinen uposlechnout právní normy. Jakákoli výjimka, nebo odchylka musí být výslovně stanovena právní normou. To však ještě neznamená, že se jimi budou všichni řídit. To je stanoveno přímo v normě, komu je určena, a tito adresáti jsou pak povinni podle ní jednat. Také je důležité si uvědomit, že skutečné následky právní norma vyvolá jen tam, kde je stát ji schopen vynutit.
- **vynutitelnost práva státem**, schopnost státu vynutit dodržování právních norem v případě, jsou-li porušeny. Stát musí disponovat příslušnými mechanismy a nástroji k tomu, aby dokázal zajistit splnění povinností uložených právní normou i v případech, kdy tato povinnost není dobrovolně splněna.
- **zvláštní forma**, tedy vnější podoba, kterou právo musí mít. Tím se právo spojuje se zvláštními formami, aby nebylo zaměnitelné s jinými normativními systémy. Tato forma je stanovena státem, a to i v případech, kdy stát tvůrcem normy není, jako je tomu u právních obyčejů. Formu spojujeme nejen s vnější jevovou stránkou, ale také s procesem tvorby (vzniku) práva. Formou práva proto rozumíme spojení procesu a jeho výsledku.

K vzájemnému poměru práva a jiných normativních systémů přidejme také poměr mezi přirozeným právem a pozitivním právem – detailněji oba tyto systémy pojednáme dále. Poměr mezi přirozeným a pozitivním právem vychází z předpokladu, nebo – chcete-li – z úvahy, že existuje něco většího nebo vyššího, než jsou lidská společenství, a který staví na tom, že musí existovat něco pevného a neměnného, když pozitivní právo je tak nestálé a stejně nedokonalé, jak nedokonalý je člověk, který je vytvořil.

Již Sofokles ve své tragédii Antigona (a to nejen v té části, ve které Antigona vysvětluje Kréonovi, že nemohla než uposlechnout vyšších zákonů, než byl příkaz, který on, jakožto král, vydal) poukazuje na normativní nadřazenost toho, co je správné podle přírody (což můžeme chápat jako přirozené právo) a toho, co je správné na základě konvence, nebo také zákona (což je pozitivní právo). Sofokles tak vyslovuje prastarou touhu objevit to, co ovládá svět, něco vyššího, čemuž podléhá vše, co se na světě děje, a to také ovládá lidské osudy a lidská jednání.

1.7 Právní stát

Právo je spojeno se státem. Dokonce již víme, že podle Georga Jellineka je právní teorie součástí věd o státu. Stát právo vytváří (je tvůrcem práva), nebo alespoň uznává, uskutečňuje právo (prostřednictvím svých orgánů). Zároveň je stát adresátem práva (právní normy regulují jeho chování

či vůbec jeho existenci). Stát právo vytváří, podílí se na jeho uplatňování ve společnosti a také bývá adresátem právních norem. I pokud však činnost státu reguluje zákon, státem vytvořený, (například občanský zákoník, který považuje stát za právnickou osobu), hovoříme o právu heteronomním a nikoli autonomním.

Stát nemůže jednat – či spíše by neměl, pokud mluvíme o právním státě – jinak, než jak mu výslovně ukládají právní normy. Realizovat státní moc lze pouze na základě a v mezích práva. Toto omezení vyplývá z ústavy, zákonů a dalších právních aktů, a mezinárodních smluv. Pokud hovoříme o zákonnosti, máme tím na mysli všeobecnou vázanost právem (v našem případě v podobě alespoň zákonů), které podléhá také stát. Ústava České republiky tento požadavek formuluje v čl. 2 odst. 3: „Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.“

Pro spojení práva a státu jako určité politické a mocenské organizace společnosti má stěžejní význam požadavek **primátu (převahy) práva nad státem**, který se projevuje v ideji **právního státu**. Stát podle této ideje nemá právo plně pod svou mocí – stát je právu podřízen a musí jej respektovat.

Může normotvůrce dělat s právem cokoli?

Otázkou, která se v této souvislosti objevuje, zní, zda je pozitivní právo zcela v dispozici normotvůrce (například v našem případě parlamentu); zda si s ním může dělat všechno, co chce. Z pohledu přirozenoprávního paradigma na tuto otázku můžeme odpovědět snadno. Německý právní filosof Robert Alexy v tom cituje Spolkový ústavní soud: „Právo a spravedlnosti nejsou zákonodárci k dispozici. Představa, že „ústavodárce může vše uspořádat podle své vůle, by znamenala návrat k duchovnímu stanovisku bezhodnotového právního pozitivismu, které je v právní vědě a praxi už dlouhou dobu překonané. Právě doba národního socialismu v Německu učí, že i zákonodárce může stanovit neprávo“ (BVerfGE 3, 225 (232)). Z tohoto důvodu Spolkový ústavní soud souhlasil s možností odepřít národně socialistickým „právním“ předpisům platnost jako právu, protože protirečí základním principům spravedlnosti tak zjevně, že soudce, který by chtěl je samotné nebo jejich právní následky uznat, by vyslovoval neprávo místo práva (BVerfGE 3, 58 (119); 6, 132 (198)).“ (Alexy 2009: 28).

I v případech, že stát, prostřednictvím svých orgánů, může právo změnit, může tak učinit pouze dopředu stanoveným způsobem, a i tak s ním nemůže činit cokoli. Tuto myšlenku někdy nazýváme „vláda práva“, která je vyjádřením toho, že stát je vázán právem.

Kvalitativní stránka práva v soudním rozhodování

Právo, kterým je stát vázán však musí mít určité kvality, aby bylo předvídatelné a srozumitelné všem lidem, a aby představovalo dostatečnou ochranu před silou veřejné moci. Nejvyšší správní soud to například vystihuje takto:

„[56] Mimořádná opatření jsou výjimečným právním nástrojem veřejné moci použitelným jen ve zvláštních situacích charakterizovaných rizikem vzniku nebezpečí či dokonce poruchy zasahující větší skupiny obyvatelstva, území či oblasti lidského života. Jde o instrumenty regulace, které se ve srovnání s regulací „běžnou“ vyznačují intenzivnějšími zásahy do základních práv a svobodného života jednotlivců i společnosti. Rozsah možností zakazovat, přikazovat či omezovat, kontrolovat a vynucovat sankcemi je nebývalý. Právě pro jejich povahu mohou být používána jen na nezbytnou dobu a v nezbytném (osobním, územním, sektorovém) rozsahu. I proto, že (s nadsázkou) dávají vzpomenout na dobu nesvobody, ve které neodůvodněné příkazy, zákazy či omezení byly na denním pořádku, se nesmějí stát „novou normalitou“. Jejich rozumnost, srozumitelnost, jednoznačnost, stálost, soudržnost, systémovost a z toho přirozeně

vyplývající přesvědčivost, by v ideální situaci ani neměly adresáty regulace vést k pochybnostem o její nejen nezbytnosti, ale vhodnosti, účinnosti a přiměřenosti. Regulace, která je prakticky plošná a zároveň pro mnohé citelná, musí tyto vlastnosti mít jednoduše proto, aby většina adresátů ji přijala a řídila se jí. Regulaci tohoto typu a rozsahu totiž nelze ani plošně zkontrolovat, ani vynutit.“ [rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 1.7.2021, čj. 1 Ao 5/2021-73](#)

Z pozitivněprávního pohledu je to mnohem komplikovanější. Pozitivní právo je dáno autoritou – jeho legitimita je dáno touto autoritou, aniž by k tomu stát vytvářel jakékoli jiné předpoklady. Tím se nám ale také potvrzuje, že – pokud nemusíme uznat jinou autoritu než mocenskou – normotvůrce není limitován ničím jiným než svou pravomocí. Pokud je to suverén, tak to vypadá, že není limitován ničím, což není tak úplně pravda. I v těchto případech je nutné, aby v moderním demokratickém právním státě postupoval racionálně [viz např. body 68 a 77 [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021 \(123/2021 Sb.\)](#)]

Existuje však institut, který se jmenuje materiální jádro ústavy. Jedním z prvních míst, na kterém se objevuje imperativ nezměnitelnosti (tedy zákaz měnit jádro ústavy) je revize francouzské ústavy ze 14. srpna 1884. V současné francouzské ústavě (podobně jako např. v ústavě Senegalu) se lze setkat s téměř identickým článkem (č. 89). Tyto články stanovují, že republikánská forma vlády nesmí být podrobena jakékoli revizi.⁶

Vzhledem k zákazu měnit materiální jádro ústavy (v našem případě č. 9 odst. 2 Ústavy České republiky) – tzv. imperativ nezměnitelnosti materiálního jádra ústavy, proto ani zákonodárce (parlament) nemůže zasáhnout do ústavy libovolně, ale jen zákonem danou procedurou a mimo limity dané samotnou ústavou. Nemůže si tedy dělat s pozitivním právem vše, co by chtěl, ale je omezen. Ne celé pozitivní právo je proto změnitelné. To samo o sobě není tak překvapivé, když si uvědomíme, že některé ústavy jsou rigidní (obtěžně měnitelné) dokonce natolik, že svou změnu vylučují.

Takový zákaz měnit některé části ústavy je odvozen tím, že změnou základu práva (představme si např. kompetenční normy, a tedy i ústavy) dochází ke změně práva jako celku, což nese nemalé náklady (v širokém smyslu). Proto má smysl konstruovat principy, které jsou neměnné či nezrušitelné. Vladimír Klokočka (1929–2009) je označil jako „nadpozitivní právo“ a je pro něj nerozhodné, jestli mají formu pozitivního práva nebo ne. Současně uvádí, že všechny principy či všechny pravidla jsou změnitelné – silou, mocensky nebo násilím. Ale s tím, že dochází ke změně systému.⁷

⁶ Ústava Francouzské republiky: „Republikánská forma vlády nesmí být předmětem návrhu na revizi. (čl. 2 zákona ze dne 14. srpna 1884 o částečné revizi ústavních zákonů). Republikánská forma vlády nesmí být předmětem revize. (čl. 89 Ústavy ze dne 4. října 1958)

⁷ Nadpozitivní právo

„Jejich [principy nadpozitivního práva] závaznost sahá až na samé hranice ústavního státu: není pravdou, že mají jen zvýšenou rigiditu, protože nemohou být změněny žádnou procedurou změny ústavy. Mohou být pouze mocensky odstraněny spolu s odstraněním existujícího ústavního státu.“ (Klokočka 1995: 122). Jak uvádí Jan Kysela (1974), za vším je nutno hledat způsoby bránící zneužití moci. (Kysela 2014: 231)

Princip právního státu v soudním rozhodování

Princip právního státu je natolik významný, že přesahuje do všech součástí práva, do každého právního institutu či pravidla. Například Nejvyšší správní soud jeho význam v některých součástech práva vnímá takto: „Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana. Součástí pojmu právního státu v jeho soudobém chápání je vyloučení libovůle při výkonu veřejné moci. K tomu slouží při rozhodování o právech a povinnostech, děje-li se tak vydáváním formalizovaných individuálních aktů aplikace práva zákonem stanoveným procesním postupem, tedy i u rozhodnutí vydávaných v daňovém řízení, zpravidla odůvodnění takových aktů. Smyslem a účelem odůvodnění je především ozřejmit, proč správní orgán rozhodl, jak rozhodl, neboť jen tak lze ověřit, že důvody rozhodnutí jsou v souladu s právem a nejsou založeny na libovůli (srov. v tomto ohledu judikaturu Ústavního soudu, např. jeho nález ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III. ÚS 271/96, publikovaný pod č. 24/1997 Sb. ÚS, viz též www.usoud.cz). Obsah odůvodnění proto musí být takový, aby uvedený účel, tedy zajištění přezkoumatelnosti rozhodnutí, byl naplněn. Tak tomu je, jsou-li z odůvodnění patrné důvody rozhodnutí v kontextu všeho podstatného, co předcházelo jeho vydání a mělo vliv na jeho obsah. Paušálně definovat požadovaný „minimální“ rozsah odůvodnění, aby bylo v konkrétním případě ještě přezkoumatelné, dost dobře nelze, neboť toto je vždy kontextuální a individuální kategorií – zrcadlí se v něm zejména průběh předchozího řízení, především procesní aktivita stran a prováděné dokazování, povaha skutkových a právních otázek, které byly v řízení řešeny, a v rozhodnutí, jímž bylo jiné rozhodnutí přezkoumáváno, i povaha a rozsah přezkumné činnosti orgánu, který ve věci rozhodoval, jak vyplývá z konkrétní procesní úpravy.“ ([usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 19.2.2008, čj. 7 Afs 212/2006–74, č. 1566/2008 Sb. NSS](#))

1.8 Přirozené právo a pozitivní právo

Pojem **právní stát** se pojí s tzv. **vládou práva (principem legality)** či **zákonností**. Tímto pojmem obvykle rozumíme podřízenost výkonu veřejné moci právním pravidlům. To znamená, že výkon veřejné moci podléhá obecným právním pravidlům, která jsou dána předem (to znamená, že nejprve musí existovat pravidlo a teprve na jeho základě může veřejná moc jednat), a která jsou vykládána a aplikována právními profesionály, kteří respektují vnitřní pravidla právního systému a nezohledňují skutečnosti, které nemají právní význam (Veitch et al. 2018: 144). Tím jsou dány dostatečné procedurální záruky, které odlišují výkon práva od násilí nebo svévole. Všechny tyto znaky jsou však spíše formálního charakteru – jedná o záležitost formy, která musí být splněna, aby bylo rozpoznatelné, že se jedná o právo (obecná právní pravidla).⁸

Pár pojmů navíc

Někdy se v souvislosti s právním státem setkáme se dvěma pojmy: legální licence a enumerativnost veřejnoprávních pretenzí. Legální licence se váže k lidem (nám všem, krom státu) a znamená, že každý může činit, co mu zákon výslovně nezakazuje (pozor, není to tak snadné, jak to vypadá, ale o tom blíže u právní normy). Enumerativnost veřejnoprávních pretenzí znamená, že státní moc (jednání orgánů

⁸ Skotský právní filosof [Neil MacCormick](#) (1941–2009) pojem legality spojoval s „výkonem veřejné moci, který musí být uskutečňován výlučně na základě předem daných pravidel, která jsou dostatečně obecná a jasná, a která stanovují práva a povinnosti, případně pravomoci či výjimky, které jsou stanoveny právě těmito pravidly. Výkon „vlády“ musí být vždy uskutečňován na základě takových pravidel.“ (MacCormick 1989: 184)

veřejné moci) lze uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon. Viz např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 29/16 ze dne 13. 6. 2017 (U 12/85 SbNU 929)

Poněkud potůchle bych mohl podotknout, že oba pojmy spadají spíše do repertoiru pražské fakulty.

Otázkou ale zůstává, zda je tato forma dostatečná pro rozpoznání práva, nebo je potřeba zkoumat i obsah. Zda je nezbytné, aby tato obecná právní pravidla splňovala, například, i kritéria spravedlnosti, dobra nebo morálky. Zda je možné – byť to zatím působí poněkud překvapivě – aby některá pravidla platila jen proto, že je společnost (nebo třeba i jen právní profesionálové) považuje za správná a žádoucí; bez ohledu na shora zmíněnou formu. Zde si již nevystačíme s právem jako systémem pravidel vytvořených státem, ale musíme se zaměřit i na pojem **přirozené právo**.⁹

Přirozené právo nám – může, ale také nemusí – pomoci zjistit, co způsobuje, že právo je právo. Jaké podmínky musí být splněny, abychom jakékoli pravidlo mohli označit jako právní pravidlo, tj. platné. Je-li dostatečné, že toto pravidlo splňuje formální kritéria – obvykle předem – stanovená lidmi (suverénem; například králem nebo parlamentem), která nám označí skutečnou vůli normotvůrce, pak si vystačíme s pojmem „pozitivní právo“. Pokud však nepovažujeme „právo“ pouze za produkt lidské vůle (rozhodnutí), ale hledáme v něm něco víc, co přesahuje časem a místem podmíněné rozhodnutí, neobejdeme se bez „přirozeného práva“.

Přirozené právo si můžeme představovat mnoha různými způsoby – záleží na konkrétní době, historické epoše, ale také na tom, k jakému typu právní filosofie či teorie se daný autor přiklání. Co si však můžeme říci již nyní je, že přirozené právo bývá často charakterizováno jako model pozitivního práva. Jako vzor, kterému by se pozitivní právo (obvykle ve smyslu práva vytvořeného státem) mělo přibližovat. Nebo případně jako argumentační sadu, která pomáhá prosadit určité právní závěry a stanoviska, což je stanovisko zastávané například Otou Weinbergerem (Weinberger 2017: 70). Právo také nemůže existovat bez hodnot a jedním z jejich zdrojů (nikoli jediným a nikoli nezbytným) může být i to, co chápeme souhrnně jako přirozené právo. To ale také znamená, že můžeme předpokládat, že přirozené právo vyjadřuje představy, jaké zastává společnost, v níž jej uplatňujeme. To je samozřejmě v rozporu s univerzalistickým a stabilním konceptem přirozeného práva. Může nám to však napomoci vystihnout jeho místo ve společnosti a pochopit možné kulturní odlišnosti v chápání přirozeného práva.

Přirozené právo jako vzor

Spravedlnost jako vzor pozitivního práva chápe i význačný právní pozitivista Hans Kelsen – ten předpokládá, že spravedlnost je modelem pro tvorbu dobrého práva, případně kritérium, na jehož základě lze odlišit dobré a špatné právo. (Kelsen 1971: 295).

Rudolf kníže z Thurn-Taxisů (mimořádně jeden ze zakladatelů časopisu Právník – spolu s Karlem Jaromírem Erbenem a Janem Jeřábkem) chápal přirozené právo jako ideu práva vyvozenou z bytosti

⁹ Samotný pojem přirozené právo má celou řadu různých definic. Není neobvyklé, že i právní filosofové, kteří se k přirozenému právu hlásí, pracují s píše s pojmem morálka. Proto zde chápeme přirozené právo jako pedagogický pojem, který má za cíl obsáhnout všechny tyto normativní prvky. [John Donne](#) (1571–1631) v roce 1608 konstatoval, že pojem přirozené právo je definován různými způsoby, přičemž není jasné, zda různí autoři tuší, co jím popisují. (Donne 1648: 36)

člověka, ke které se má (pozitivní) právo přibližovat. Zákonodárcům, i těm, kteří právo používají (aplikují) usnadňuje právu porozumět a lépe určit, jaký má ve společnosti plnit cíl. (Thurn-Taxis 1861: 18)

Nejprve si však charakterizujeme pojem **pozitivní právo**.

1.8.1 Pozitivní právo

Pozitivní právo je právo, které je výsledkem volní (rozumové a záměrné) lidské aktivity. Je to systém pravidel, která jsou vytvořena člověkem. Člověk, nejčastěji suverén, je nejen vytváří, ale může jej také měnit.

Pozitivnost / pozitivní

Enrico Pattaro uvádí, že pojem „pozitivní“ jakožto opak „přirozeného“ ve spojení s právem použil Calcidius ve svém komentáři (a překladu) k Platónovu Timaeovi, čímž chtěl odlišit to, co je vytvořeno člověkem od toho, co existuje přirozeně, tj. bez lidského zásahu. Jakožto s právním pojmem s „pozitivním právem“ operuje Justinianův kodex (*legem ponere*, Codex II, 58, 2 a III, 1, 13). (Pattaro 2005: 80–81)

Podle australského právního filosofa [Johna Finnise](#) (1940) je skutečný rozvoj pojmu „pozitivní právo“ spojen s Tomášem Akvinským, který pomocí něj demonstroval proměnlivost a různost práva v čase a v závislosti na konkrétním společenském řádu. Podle něj je pozitivní právo spojeno s omylností a smrtelností člověka, jeho kreativitou. Po velmi dlouhou dobu vedle sebe existovalo přirozené a pozitivní právo a vytvářely jeden celek. Nedávalo smysl teoreticky zkoumat jen pozitivní právo, protože chyběl vzor, pomocí kterého by bylo možné pozitivní právo hodnotit. „Teprve“ od roku 1270, tedy od té chvíle, kdy Tomáš Akvinský provedl toto rozdělení, se, podle Finnise, pozitivní právo stalo samostatným systémem, který lze studovat bez dalšího. (Finnis 1999: 195).

Pozitivnost, jakožto koncept, který uspořádává pojetí práva se podle Johna Finnise objevil mezi teologickými humanisty v Paříži a Chartres (viz [Chartreská škola](#)) kolem roku 1130, tj. zhruba tisíc let poté, co se pozitivnost stala filosofickým nástrojem. (Finnis 1999: 195).

Pozitivní právo a přirozené právo, jakožto objekty právní vědy, spolu existovaly velmi dlouho a nebylo pochyb o tom, že nad pozitivním právem je ještě další normativní systém, který je nezbytné použít při posuzování právních otázek. Skutečné uznání pozitivismu, který je brán jako „výzva“ přirozenému právu, můžeme umístit až roku 1776, kdy anglický filosof [Jeremy Bentham](#) (1748–1832) vydal knihu *A Comment on Commentaries*. (Finnis 2002: 12)

Pro zjednodušení můžeme říci, že pozitivní právo bývá obvykle charakterizováno jako **výsledek volní lidské aktivity**. Je tedy vytvořeno lidmi, a je tvořeno systémem pravidel, jehož vynucování a kontrola jsou neodmyslitelně spojeny se státem. Velice často je pro něj charakteristický pojem platnosti (pokud je platné, existuje): proto se hledají znaky a vlastnosti, které umožní určit, zda se jedná o platné právo nebo ne.

Pozitivní právo je systém pravidel, jakožto projevů lidské vůle, který působí na své adresáty, aby určitým způsobem jednali bez ohledu na svou vůli či záměry, který je spojen s určitým existujícím uznaným normotvůrcem, a které se projevuje v určité formě a jeho neuposlechnutí je spojeno s nepříznivými následky.

Brněnský první filosof [František Weyr](#) (1879–1951) nabídl ve své *Teorii práva* znaky (Weyr 1936: 85-86), které nám pomohou pozitivní právo charakterizovat:

- je výslovně stanovené;
- pochází od empirického normotvůrce;
- působí na společnost (fakticita);
- je změnitelné (existují výjimky);
- je úmyslně stanovené. (Weyr úmyslnost – stejně jako psanost – chápal jako podružný znak. Podle jeho koncepce se tak mezi pozitivní právo neřadily obyčeje. Není však důvod je do něj nezahrnout, Weyrovi navzdory.)

K tomu si ještě přidejme, že pozitivní právo musí lidé (adresáti) poznat. Mimochodem, proto jsou důležité znaky platnosti: pomáhají nám pozitivní právo poznat. Bez poznání, tedy bez toho, že by adresát věděl, zda se o (pozitivní) právo jedná, nebo pokud prostě poznat nelze, nemůže se o pozitivní právo jednat. Přirozené právo naproti tomu existuje i bez poznání. Je totiž nezávislé na jakémkoli lidském poznání.

1.8.2 Přirozené právo

Přirozené právo (v našem případě soubor normativních prvků, které jsou vně pozitivního práva) souvisí s představou, že svět je smysluplně uspořádán a platí v něm řád, který je nezávislý na člověku. Proto může sloužit jako shora zmíněný model pozitivního práva, ve kterém se odráží konkrétní společenská představa o ideálním světě, tedy vzor jednání, či právně významného uspořádání, který je v konkrétních společenských vztazích považován za správný či žádoucí (**lex ferenda**). Přirozené právo se obvykle považuje za stabilní prvek právního systému, který se – na rozdíl od práva pozitivního, které je proměnlivé – nemění. Představuje neměnný prvek proměnlivého právního systému. Přirozené právo však nemusíme chápat jako systém pravidel, ale také jako principy směřující k základním dobrům, které je nezbytné uskutečňovat. (Finnis 2019: 62; blíže viz Osina 2019: 69-71)¹⁰

Obecně lze také říci, že přirozené právo spojujeme s pravidly, která jsou na základě svého obsahu (který je považován za dobrý, správný nebo i spravedlivý), považována za žádoucí do té míry, že mohou ovlivňovat právní pravidla, která jsou vědomě vytvářena člověkem. Proto bývá přirozené právo spojováno s dobrem, spravedlností nebo morálkou – jsou to pravidla natolik dobrá či spravedlivá, že platí bez ohledu na svou formální povahu. Přitom mohou ovlivňovat právní systém

¹⁰ Můžeme říci, že není důležité, zda přirozené právo existuje nebo neexistuje (což je i jeden z důvodů, proč málokdo jeho existenci popírá, a to včetně těch, kteří mu nepřisuzují žádný význam pro pozitivní právo), ale rozhodně má skutečné následky – minimálně v podobě sporů o povahu práva, či při rozhodování některých velmi závažných případů, často spojených s radikálními politickými změnami.

Navzdory tomu můžeme říci, že přirozené právo je kulturně podmíněno – lze to obejít tím, že řekneme, že samotné přirozené právo se sice nemění a po všechny časy zůstává stejné a jediné, co se mění je lidské poznání přirozeného práva, ale to v konečném důsledku pro jeho praktické používání znamená totéž.

natolik, že formálně bezvadná právní pravidla ztrácejí svou právní závaznost. Proto může přirozené právo sloužit jako zdroj standardů, pomocí kterých lze hodnotit lidské jednání (včetně právního jednání či právních předpisů – zákonů) jako dobrého nebo špatného, správného nebo nesprávného. (Finnis 2002: 1).

Přirozené právo se v našem kulturním okruhu nejlépe ukazuje na právu (závazných pravidlech) daných Bohem (nebo bohem či bohy).

Božská podstata přirozeného práva

Spojení přirozeného práva s božskou autoritou je obvyklé do té míry, že Hans Kelsen (podle Oty Weinbergera) spojuje veškeré přirozené právo s božskou podstatou. Sám Kelsen existenci přirozeného práva nepopíral, nepřisuzoval mu však ten význam, že by mohlo ovlivňovat platnost právních pravidel. Spojitost přirozeného práva a boží vůle připomíná také Leopold Pospíšil v případě Mezopotámie v době cca 1800 let př. n. l. Podle něj, lidé v té době považovali přirozené právo za abstraktní, univerzálně aplikovatelný boží příkaz vůči všemu lidstvu. Bůh vydal příkazy jak člověku (přirozené právo), tak i přírodě (zákony přírody), přírodní zákony a přirozené právo byly považovány za příbuzné, protože měly stejný původ. Pozitivní právo pak byla konceptualizace přirozeného práva – tedy vyjádření přirozeného práva ve formách práva pozitivního. (Pospíšil 1997: 21)

Většina právního uvažování byla spojena s myšlenkou, že svět, včetně lidské společnosti, má svá pravidla, která směřují k dobru či spravedlnosti, tedy platí v něm řád, který je na člověku nezávislý, a který je utvářen božskou bytostí [můžeme říci božskou vůlí – reprezentantem tohoto názoru byl například [William Ockham](#) (1287–1347)]. Vedle toho však můžeme jako zdroj přirozeného práva chápat intuici [např. [Baruch Spinoza](#) (1632-1677)], nebo také rozum (např. Hugo Grotius – viz dále).

Antické pojetí přirozeného práva

Podívejme se na některé příklady (nikoli vyčerpávající) toho, jak přirozené právo chápali římstí autoři: „*Pohané nemají Zákon, ale když sami přirozeně dělají, co Zákon žádá, pak jsou Zákonem sami sobě. Nemají sice Zákon, ale prokazují působení Zákona zapsaného v jejich srdcích.*“ Sv. Pavel: Římanům 2:14-15 „*Přirozené právo je to, co naučila příroda všechny živé tvory, neboť toto právo není vlastní pouze lidem, ale je společné všem tvorům, kteří žijí na zemi, obývají moře, i ptákům.*“ (Domitius Ulpianus) (Digesta 2015: 125.)

Jaké má tedy přirozené právo znaky? Pokud se necháme inspirovat antikou, pak nám dobrý základ poskytl římský právník [Marcus Tullius Cicero](#) (106 př. n. l. – 43 př. n. l.). Podle něj je přirozené právo (Ibbetson 2018: 567):

1. vlastní všem lidem a není omezeno na konkrétní místo;
2. v souladu s opravdovým rozumem a není nutné jej vykládat (interpretovat), aby jej bylo možné použít;
3. pevně zasazeno do přírody;
4. neměnné v prostoru a čase;
5. základní, tj. nemůže být ničím nahrazeno ani odstraněno.

Přestože byly tyto znaky přirozeného práva položeny v antice, můžeme je použít i dnes. Základy současného pojetí přirozeného práva, které na antiku pochopitelně navazovaly, a které směřovaly spíše k jeho racionálnímu pojmání, položili holandský právník a filosof [Hugo Grotius](#) (1583–1645) a saský (německý) právní teoretik [Samuel von Pufendorf](#) (1632–1694). Pro Grotia je podstatou

přirozeného práva jeho racionální povaha, díky které je přirozené právo natolik samozřejmé, že není vázáno na boží existenci. (Grotius 1814: 19–20) **Přirozené právo z tohoto důvodu můžeme vnímat jako pokyny nebo návody, jak bychom se měli chovat, či jaká rozhodnutí, příkazy nebo činy jsou považovány za správné.** (Finnis 2002: 3)

Jaká jsou tedy **pravidla přirozeného práva**? To je nepochybně těžké určit. I jen z toho důvodu, že přirozené právo se může velmi obtížně poznávat. Podle Huga Grotia člověk může – díky svým znalostem – jednat podobně v podobných případech a se zájmem o společnost a má schopnost jednat podle obecných principů. Tyto schopnosti, které jsou podle Grotia v souladu s povahou lidského rozumu jsou zdrojem *přirozeného práva* (které Grotius také označuje jako *Jus*), k němuž náleží tato pravidla:

- nezmocnit se toho, co patří jiným osobám;
- pokud máme v držení věc někoho něco jiného, vrátit ji, stejně jako jakýkoli přínos, který jsme z toho získali;
- plnit sliby a napravit škody, jejichž vznik jsme zavinili;
- uznat existenci určitých věcí, které si zaslouží trest.

(Grotius 1853: xxv)

1.8.3 Poměr přirozeného a pozitivního práva

Již výše jsme si uvedli, že přirozené právo může souviset s tím, jakou kvalitu mají mít pravidla, která chápeme jako právní, a která regulují výkon veřejné moci. Vztah mezi přirozeným a pozitivním právem však také můžeme vymezit vztahem k zásadě *lex iniusta non est lex* (tedy zásadě, že pokud zákon není spravedlivý, není to zákon). Určitou protiváhou proti ní (nikoli však opakem) je zásada *dura lex, sed lex* (tvrdý zákon, ale stále zákon; Ulpianus, Digesta, 40, 9, 12, 1), kterou římský právník [Domitius Ulpianus \(170-228\)](#) vyjadřoval, že právo se má dodržovat, i když působí křivdu. Podstatou tohoto rozdílu (v příklonu k přirozenému nebo výlučně pozitivnímu právu) je, zda na právní normu můžeme klást i další nároky (morálnost, spravedlnost atp.) a poměřovat ji s nějakým ideálem, nebo ne. Zda je právní norma platná/neplatná na základě pozitivněprávních (tedy spíše formálních) kritérií nebo zda by pro svou platnost měla být i spravedlivá (dobrá, morální atd.). Zda, jak píše americký právní filosof [Ronald Dworkin \(1931-2013\)](#), by pozitivní právo mělo být závislé na tom, co by *mělo být*. (Dworkin 1982: 165)

Kde se tyto zásady vzaly?

Výrok *lex iniusta non est lex* bývá připisován [sv. Augustinovi \(354–430\)](#). Podle Normana Kretzmanna však tento výrok, tak jak se obvykle cituje, se u Augustina, ani u Akvinského neobjevuje, byť se shodují na tom, že lze předpokládat, že morálně špatné právo by nemělo být právem. (viz Kretzmann 1988: 101)

2. Struktura a systém práva

2.1 Úvod do kapitoly

Pojmy systém a struktura často splývají a být mohou často vypadat stejně, je mezi nimi rozdíl. Rakouský biolog [Ludwig von Bertalanffy](#) (1901-1972), který je populární zejména díky průkopnictví v obecné teorii systémů, předpokládal že se **systém** skládá z částí, které jsou ve vzájemné interakci. Je to komplex vzájemně reagujících prvků, které jsou ve vzájemně různých vztazích a vzájemně na sebe reagují. (Bertalanffy 1969: 55). **Strukturou** pak rozumíme způsob uspořádání jednotlivých prvků. Struktura však necharakterizuje pouze soubor uspořádaných prvků, ale označuje celý komplex vztahů: je proto složena z prvků a vztahů mezi nimi. Proto můžeme říci, že **struktura práva nám označuje způsob, jakým je právo uspořádáno. Vzájemné působení jednotlivých prvků práva na sebe navzájem, na právo jako takové, případně na vnější vztahy, včetně vztahů mezi jednotlivými prvky práva, je systém práva.** Různé systémy se proto od sebe liší strukturou, přestože jejich prvky mohou být stejné. Nezapomínejme také, že systém, ale ani struktura, nepředstavují pouze soubor jednotlivých prvků.

V případě právního systému či struktury je rozhodující, co považujeme za právo. Pokud je to pouze systém norem, pak zjišťujeme v rámci **struktury práva**, jak jsou normy uspořádány, a jaké jsou mezi nimi vztahy. Toto uspořádání a vztahy jsou dány základními právními pravidly (případně principy; meta-pravidly) a strukturou formálních pramenů práva. To je dáno tím, že pro určení, jakou strukturu normy vytváří, je důležité jejich vyjádření, k čemuž právě slouží formální prameny práva. **Systém práva** nám pak označuje způsob uspořádání těchto prvků (což je struktura), spolu s vyjádřením vzájemného působení jednotlivých prvků (části) práva.

Struktura představuje uspořádání; systém je tvořen částmi ve vzájemné interakci.

Pokud však považujeme právo za něco víc než jen soubor (systém) právních norem, je nutné rozšířit i jednotlivé prvky struktury. Do tohoto systému je možné vedle norem a jejich vyjádření (prameny) zahrnout i instituce, které s právem nakládají (tvoří či aplikují), hodnoty, chování jednotlivých aktérů apod. Pak počet prvků, jejich uspořádání, vztahy mezi nimi (struktura), i jejich vzájemné působení (systém), narůstají. Pokud tedy právní systém nechápeme pouze jako systém právních norem, pak je možné mezi jeho prvky řadit instituce nakládající s právem, postupy a subjekty. Právní systém potom představuje jednotu těchto institucí, procedur a prvků (Příbáň 1996: 132)

Prvky právního systému v odborné literatuře

Viktor Knapp částečně ztotožnil právní systém a právní řád (Knapp 1996: 67). Mezi prvky právního systému klade právní normy a právní předpisy. Systémem práva proto rozumí „*uspořádání prvků určitého právního řádu*“. (Knapp 1995: 67) Knapp však připouští i širší pojetí systému. Pak charakterizoval právo (nikoli systém práva) jako „formálně sdělný společenský normativní a regulativní systém.“ (Knapp 1995: 50).

Podle Hanse Kelsena je právní systém systémem právních norem. Základní otázky, které si v souvislosti se systémem kladl jsou, co se podílí na jednotě různorodých norem a proč je určitá právní norma zařazena do určitého systému? (Kelsen 2002: 55)

Britský právní filosof [Herbert L. A. Hart \(1907-1922\)](#) systém práva rozšiřuje. Právní systém je podle něj složitým spojením primárních (to jsou pravidla, která stanoví, jak se lidé mají chovat) a sekundárních (stanoví, jak primární pravidla vznikají, ruší se nebo mění, stanoví jejich dopad či kontrolu jejich činnosti) pravidel, který musí být doplněn o popis vztahů, které mají veřejní činitelé k sekundárním pravidlům. (Hart 2004: 120)

Sociologický pohled na systém práva zahrnuje více prvků. Podle (v současnosti) velšského právníka a sociologa [Jiřího Přibáně](#) (1967) zahrnuje systém práva všechny formy sociálního života které se práva dotýkají a reflektují jej. (Přibáň 1996: 131)

Joseph Raz z pohledu analytické jurisprudence považuje právní systém za systém pravidel, který je úplný a připravený k bezprostřednímu použití, bez ohledu na to, jak vznikla. (Raz 1997: 109)

Podívejme se nyní na další možné prvky právního systému, v případě, že jej neredukujeme pouze na právní pravidla. Americký právní profesor [Robert Samuel Summers](#) (1933-2019) předpokládal, že právní systém se skládá z funkčních prvků, které můžeme identifikovat především z odůvodněných rozhodnutí orgánů, které právo aplikují (typicky, ale nikoli výlučně soudů). Mezi tyto prvky právního systému řadil zejména (Summers 2006: 46):

- instituce vytvářející formu a obsah práva;
- normativní a ne-normativní druhy práva;
- metody a techniky tvorby a realizace práva;
- formy a části sankcí, náhrad a dalších donucovacích prostředků;
- pravidla pro spojování a koordinaci jednotlivých částí právního systému.

Podle harvardského profesora právní teorie [Duncana Kennedyho](#) (1942), známého především pro své kritické postoje k právu, lze charakterizovat právní systém takto: (a) jeho účelem je sloužit vzájemně rozporným účelům legitimně reprezentativního zákonodárce; b) soubor pravidel určených k dosahování těchto účelů byl ustaven v rámci podstatně racionálního procesu tvorby; c) orgány aplikující právo aplikují tato pravidla ve sporech, které jim předložily soukromé strany, které jsou ve sporu. (Kennedy 1973: 358-359)

Abychom pochopili povahu právního systému, je podle Summense nezbytné porozumět jeho různým funkčním prvkům. To znamená porozumět institucím tvořícím právo, soudům, právním pravidlům, nenormativním druhům práva, za které považuje smlouvy nebo vlastnické podíly, interpretačním či jiným metodám, sankcím a podobně. To jsou prvky právního systému, které jsme si označili již výše. Podle Summense každý z prvků nepůsobí nezávisle, ale musí se pojit a působit spolu s ostatními prvky. (Summers 2006: 3-4).

2.2 Charakteristika právního systému

Systém práva se samozřejmě pojí s charakteristikami. Důležité je rozlišovat mezi vlastnostmi (charakteristikami práva) a vlastnostmi právního systému. V druhém případě jde o to, jaký je systém, nikoli, jaké je právo. Přestože právo vytváří systém, není to totéž. Pokud bychom chtěli právní systém charakterizovat, můžeme říci, že je uspořádaný, komplexní, bezrozporný, hierarchicky uspořádaný, diferencovaný, otevřený [ale pozor, někdy bývá označován jako uzavřený (autopoietický)], cílený a dynamický. Není to vyčerpávající přehled charakteristik právního systému. Lze nalézt případně další charakteristiky, ale pro jeho základní popis si s nimi vystačíme.

Právní systém je:

Uspořádaný.

Právní systém není nahodilým shlukem jednotlivých prvků, ale je uspořádán do určité struktury. Ta je součástí popisu samotného systému a určuje, jak jsou jednotlivé prvky koordinovány, jak se k sobě vzájemně pojí a na jakém principu jsou založeny její vztahy.

Komplexní.

Právní systém je nutné chápat v jeho souhrnu. K regulovaným prvkům přistupuje z více stran a při každé právní otázce je nezbytné zjistit všechny relevantní souvislosti. Právní systém proto řeší všechny právní aspekty, resp. vše, co s právem spojujeme. Tato vlastnost odpovídá i tomu, že předpokládáme, že právní systém je jednotný. Není to pouze shluk nebo soubor prvků, ale tyto prvky vzájemně působí. Pokud potřebujeme právně regulovat určitý prvek, či jej spojit s právními aspekty, tak vše, co k tomu potřebujeme, nalezneme jen a pouze v právním systému.

Bezrozporný.

Jednotlivé části právního systému jsou ve vzájemném souladu (až na výjimky, např. právní principy, které jsou z jednoho pohledu poznatelné teprve pokud vzájemně kolidují). Pokud dojde k rozporu, kolizi, nebo konkurenci, je tento nesoulad vyřešen meta-pravidly (buď obecnými, nebo pravidly příslušného právního odvětví). Mezi tato pravidla, jejichž účelem je odstranit případný rozpor jednotlivých rozporných částí, patří ta operující s časem, hierarchií či věcnou specifičností. Jednotlivé součásti právního systému (zejména právní normy) nemohou například současně přikazovat určité jednání a toto jednání také zakazovat. Buď lze tento rozpor odstranit pomocí základních pořádacích pravidel, nebo je nutné konstatovat, že leží mimo právo.

Hierarchicky uspořádaný.

Právní systém je stupňovitě uspořádán, s ohledem na právní sílu jednotlivých norem. V tomto systému podléhají prvky v nižších hierarchických pozicích těm na vyšších. Tento prvek se projevuje i v případě právních předpisů, orgánů autoritativně aplikujících právo atp. I v těchto případech platí, že čím výše se v hierarchii nacházíme, tím větší pravomoci či obecně síla je s prvkem spojena. Hierarchie je jednou z základních veličin, podle kterých se určuje působení základních právních pravidel.

Diferencovaný.

Jednotlivé prvky právního systému plní různé funkce. K tomu využívají zvláštnosti jednotlivých prvků, či jednotlivých větších částí (celků) práva. Každý prvek, či každá část systému práva je samostatná (může mít zvláštní pravidla), která jej odlišují od částí ostatních či od celku systému práva. Přitom však je právo stále jednotný systém, který je bezrozporný. Proto i tyto jednotlivé prvky či části jsou sice spojeny s různými funkcemi či různým uspořádáním, vždy právní systém působí jako celek.

Autonomní.

Vnitřní pravidla právního systému sama určují vlastnosti jeho prvků a uspořádání jeho struktury, tj. právní systém pomocí svých vlastních pravidel definuje své součásti, či vztahy mezi nimi. Právní

system je spojen se specifickými pravidly, která rozliší mezi prvky, které jsou jeho součástí, a které ne.

Otevřený / Uzavřený (autopoietický).

Viktor Knapp charakterizoval právní systém jako otevřený (Knapp 1995: 50). Podle něj do tohoto systému vstupují různé prvky z jiných sociálních systémů, případně z něj také vystupují. Podle Jiřího Příbáňe je právní systém otevřený, pokud připustíme, že je výsledkem politických, případně dalších vlivů (systémů). (Příbáň 1996: 132) Sám však směřuje spíše k tomu, že je právní systém uzavřený (autopoietický). Funguje nezávisle na ostatních společenských systémech, (Příbáň 1995: 135), což však neznamená, že by na sobě byly tyto systémy vzájemně zcela nezávislé. I z vlastní zkušenosti můžeme říci, že morálka nebo politika na právo skutečně působí, či spíše se v právu mohou odrážet. Minimálně prostřednictvím [materiálních pramenů práva](#). Toto působení však nemá a nemůže mít vliv na samotný charakter práva. Ten zůstává zcela (autonomně) na právním systému.

Cílený.

Právní systém je uspořádán způsobem, který má posílit jeho schopnost regulovat společnost prostřednictvím regulace lidského jednání. Cílem (účelem) práva může být dosažení míru ve společnosti (Ihering 1875: 7), k tomu slouží i systém práva. Tak jako má cíl právo i právní systém, má jej každý jednotlivý prvek práva.

Rudolf von Ihering o účelu práva

„Pojem práva jest praktický, tj. pojem účelový; každý účelový pojem však jest co do své podstaty dvojaký, neboť zahrnuje v sobě rozdílné dvě částky, účel a prostředek, nepostačí tudíž, pojmenuje-li kdo jen účel, nýbrž on musí zároveň udati prostředek, jakým lze účele dosáhnout. [...] každý výměr neboli definice některého právního zřízení, ku př. majetku, obligace jest nevyhnutelně dvojaký, udává účel, kterému to právní zřízení slouží, a zároveň prostředek, jak se má pokračovat k tomuto účeli. [...] "V pojmu "práva" shledají se pospolu opaky: boj a pokoj, pokoj jakožto cíl, boj jakožto prostředek práva, oba pojmem práva stejnou měrou dány a od něho neodlučitelny.“ (Ihering 1875: 7)

Dynamický.

Právní systém není daný pro vždy. Mění se v čase, jeho části vznikají i zanikají a mění se i jejich vzájemné vztahy. Tak jako se vyvíjí společnost, mění se i právo, které je s ní velmi těsně spojeno. Patrné je to zejména pokud neztotožníme právní systém pouze s právními normami, ale i s jinými prvky. Mění se (vyvíjejí se) společenské instituce, právní instituce, rozhodovací praxe orgánů veřejné moci, ale také hodnoty, na kterých je právo nutně založeno.

Charakteristika práva podle Josepha Raze

Podle Josepha Raze lze právo charakterizovat tak, že je donucovací, institucionalizované a normativní. Je určeno k působení na lidské chování buď tak, že s určitým jednáním spojí určité následky, nebo tak, že definuje důvody, pro které je správné se určitému jednání vyhnout. (Raz 1997: 168-169) Znovu si však připomeňme, že se jedná o charakteristiky práva, které je nutné odlišovat od charakteristiky právního systému. Důležité je, že s institucionalizovaností (prosím, neříkat třikrát po sobě, může se otevřít multidimenzionální fenomén) práva je spojena i jeho systémová povaha.

2.3 Struktura právního systému

Struktura práva (pokud se omezíme čistě na právní normy) je dána především uspořádáním právních předpisů. Jednotlivé právní normy se spojují do právních institutů. Právní institut je určitý soubor právních norem, který je odlišitelný od všech ostatních institutů, upravujících určitý druh typově shodných společenských vztahů. František Weyr chápal právní institut teleologicky, tj. dle účelu, kterému právní norma nebo více právních norem, slouží. (Weyr 1926: 27) Právní institut se nejčastěji utváří v rámci právního odvětví, může však vznikat i napříč právními odvětvími. Tak například vlastnictví – jako jeden z typických právních institutů – je regulován několika právními normami v několika právních předpisech napříč právními odvětvími. S jeho vymezením se setkáme v občanském právu. Pokud však dojde k neoprávněným zásahům do vlastnictví, lze v mnoha případech použít například normy práva trestního. Právní instituty jsou tak funkčními komplexy systematicky uspořádaných právních norem.

Právní institut v soudním rozhodování

Podívejme se, jak se na právní institut dívají soudy.

„Použití institutu sledování osob a věcí podle § 158d TrŘ není vyloučeno za splnění všech zákonných podmínek ani vůči advokátovi, jenž je podezřelý z trestné činnosti spáchané vůči osobě, které poskytoval právní služby jako její obhájce v trestním řízení vedeném proti ní. V takovém případě se neuplatní omezení podle § 158d odst. 1 věty druhé TrŘ týkající se komunikace obviněného se svým obhájcem, i když při sledování osob a věcí dojde ke komunikaci mezi advokátem podezřelým z trestné činnosti a osobou, které dříve poskytoval právní služby jako její obhájce.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1332/2009](#))

„Vzhledem k odlišnostem v právní úpravě institutu započtení v insolvenčním zákoně (oproti úpravě obsažené v zákoně o konkursu a vyrovnání) je nezbytné judikatorní závěry při posuzování odporovatelnosti a neúčinnosti započtení v konkursním právu, pro poměry té které věci vždy poměřovat úpravou, která v insolvenčním zákoně započtení (za určitých podmínek a nikoli v každé fázi insolvenčního řízení) připouští. Korektivem by zde měla být úvaha, že započtení nebude neúčinným právním úkonem, kdyby se stejným výsledkem mohlo být provedeno i v průběhu insolvenčního řízení. Přitom na neúčinnost započtení lze zásadně usuzovat jen tehdy, je-li neúčinný právní úkon, z něž vzešla pohledávka, kterou věřitel dlužníka, ohledně kterého je vedeno insolvenční řízení, použil k započtení.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2020, sen. zn. 29 ICdo 100/2018](#))

Jako příklad toho, že právní řád je nutno chápat jako systém, v němž právní instituty mohou jít napříč právními odvětvími, uvedme názor vyslovený Ústavním soudem: *„Argumenty, na nichž je závěr o nutnosti namítnout prekluzi práva na doměření daně postaven, se opírají výlučně o text soudního řádu správního, a přehlížejí širší souvislosti, plynoucí ze systémové povahy práva, jakož i východiska, na nichž je postavena dispoziční zásada. Ohledně prvé otázky sám Nejvyšší správní soud v rozhodnutí č. 792/2006 Sb. NSS konstatoval, že „právní řád tvoří jednotný celek; má povahu systému, který je dále diferencován v subsystémy různých úrovní (právo soukromé a veřejné; právní odvětví; právní instituty), jež v sobě slučují prvky podle různých kritérií. Ze systémové povahy právního řádu vyplývá, že jeho jednotlivé součásti (subsystémy i prvky) vstupují do určitých funkčních vazeb. Z toho se podává přirozený požadavek, aby interpret určitého ustanovení právního předpisu neomezoval svůj rozhled toliko na jedno či několik ustanovení, ale aby jej chápal jako část celku (systému), která s ohledem na principy jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu vytváří s jeho ostatními částmi logický, resp. logicky souladný významový celek. Součástí systémového chápání právního řádu je i respektování toho, že různé právní předpisy upravují instituty, které jsou společně celému právnímu řádu, či alespoň několika jeho odvětvím, a jež byly*

doktrínou důkladně teoreticky propracovány; v takovém případě je nezbytné vycházet při jejich používání z doktrinárních závěrů a z rysů, které jsou jim společné.“ Stejně právní instituty tak dle shodného mínění Ústavního soudu mohou náležet do několika různých právních odvětví; jenom namátkou lze poukázat např. na ručení, právní moc, zastoupení či důkazní břemeno, nebo na tak klíčový institut, jakým je smlouva: ta se uplatňuje nejen v právu soukromém, ale i veřejném, a to jak hmotném, tak i procesním. Pro každý systém je charakteristické, že na straně jedné se elementy, z nichž je tvořen, přizpůsobují struktuře, jejíž jsou součástí, na straně druhé na tuto strukturu samy působí. V důsledku přizpůsobování se elementů struktuře tak může dojít a zákonitě dochází k tomu, že původně identický element se může v důsledku působení struktury lišit od téhož elementu, jež se stal součástí jiné struktury, resp. jiné její úrovně. To platí i pro právo: každý právní institut ovlivňuje právní odvětví, jehož je součástí, avšak na druhou stranu toto právní odvětví přizpůsobuje právní institut svým funkcím a své povaze. Proto se může institut, uplatňující se v různých odvětvích, obsahově odlišovat; nemůže však jít o odlišnosti natolik velké, aby tím byly popřeny základní pojmové znaky konkrétního právního institutu, neboť pak by samozřejmě nešlo o ten samý, ale o jiný právní institut.“ [nález sp. zn. I. ÚS 1169/07 ze dne 26. 2. 2009 (N 38/52 SbNU 387)]

Dalším prvkem struktury práva je **právní odvětví**. V tomto případě se již pohybujeme jak s ohledem na právní normy, tak s ohledem na jejich formální vyjádření (v našem právním systému typicky právní předpisy, ale nikoli výlučně). Jednotlivá právní odvětví jsou dána charakteristickými právními vztahy, které jsou v jejich rámci regulovány, ale případně také odlišným způsobem, jimiž jsou tyto vztahy regulovány (na základě odlišné metody právní regulace). To je rovina právních norem. Právní odvětví se také obvykle utváří kolem dominantního kodexu (právního předpisu). To je rovina formálních pramenů práva.

Každé právní odvětví by mělo být charakterizováno typickými vztahy a způsoby jejich regulace. Tento ideální stav bývá mnohdy narušen, protože krom odvětvotvorných kritérií (funkční a věcná jednota regulovaných vztahů a přítomnost dominantního pramene práva), se na vydělení právního odvětví podílí také tradice, působení zástupců právního odvětví, případně „popularita“ řešených vztahů. Proto se můžeme setkat i s odvětvími, která z jednoho pohledu odvětvími jsou, z jiného ne. Jako příklad můžeme použít např. mediální právo nebo medicínské právo. Mediální právo může existovat jako samostatné právní odvětví (regulace masových médií – tisku, televize, rozhlasu apod.), ale jeho jednotlivé části spadají do práva správního, občanského nebo obchodního. Totéž platí pro medicínské právo. Přestože existují samostatné předpisy řešící tuto problematiku, a regulované vztahy mají společné věcné charakteristiky, pohybuje se na průsečíku všech klasických právních odvětví. Nárůst významu těchto vztahů a potřeba jejich regulace (obecné i zvláštní) mohou vést (případně vedly), ke vzniku toto právního odvětví.

Právní odvětví spojují do celku také tzv. odvětvové zásady – principy, které určují, jak pracovat s jednotlivými právními normami v rámci daného odvětví. Tato pravidla představují zvláštní pravidla k pravidlům obecným, která jsou společná celému právnímu systému, a která jsou součástí obsahu teorie práva. Odlišně se může interpretovat právní norma spadající do práva soukromého, trestního nebo ústavního. Přes tyto případné odvětvové odlišnosti je žádoucí, aby výsledky interpretace byly prostupné napříč právními odvětvími. To uvádí například Ústavní soud v [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 ze dne 8. 6. 2010 \(N 121/57 SbNU 495; 219/2010 Sb.\)](#): „Pokládáme za krajně nežádoucí a rozporné s principem právní jistoty a s principem určitosti práva, aby pro oblast ústavního práva byla zaváděna autonomní či paralelní definice či interpretace pojmů, odchylná od jiných právních odvětví téhož systému práva. Pokud by se takovýmto postupem nechaly inspirovat orgány činné v trestním řízení a pod pojem "obydli" ve skutkové podstatě trestného činu "porušování domovní svobody" začaly zahrnovat i objekty zmiňované v nálezu, došlo by k zákonodárcem nezamýšlené kriminalizaci jiného

druhu jednání a k porušení základního ústavního principu nullum crimen sine lege certa (čl. 39 Listiny).“ Jakákoli odlišnost v metodologii používané v různých právních odvětvích by měla být odůvodněná a neměla by být svévolná, založená čistě na přání interpretující osoby.

Jako **základní právní odvětví** bývají v rámci právního řádu České republiky vydělována obvykle tato: ústavní právo, soukromé právo (občanské právo a obchodní právo), trestní právo a správní právo. Nejsou to však odvětví jediná, vedle nich se setkáme například s pracovním právem, právem životního prostředí, finančním právem nebo rodinným právem.

2.4 Právo veřejné a soukromé

Z pohledu vztahů mezi jednotlivými prvky právního systému a s ohledem na jejich vzájemné působení se právní systém rozděluje na dvě části: **právo veřejné** a **právo soukromé** (pomiňme nyní dělení na právo přirozené a právo pozitivní, což je dělení důležité, ale spadá spíše do rozboru toho, co právo je, než jakou má právní systém strukturu). Tato dvojkolejnost práva se nazývá **právní dualismus**. Dělení na soukromé a veřejné právo se neobejde bez obtíží: jednak není zcela zřejmý způsob odlišení, ale obtíže vyvolává také samotná povaha dělení. Podívejme se nejprve na souhrnné charakteristiky práva veřejného a soukromého. Přitom nezapomínejme, že se pohybujeme ve vztahu obecné / zvláštní: obecné charakteristiky práva a obecná metodologie mohou být v jednotlivých odvětvích pojímány jinak.

Při pochopení rozdílu mezi veřejným a soukromým právem se soustředíme na povahu právní regulace. Ani takové rozdělení nedokáže vystihnout všechny rozdíly a není beze zbytku univerzálně použitelné či všeobecně přijímané. Směřuje pouze k převažující metodě regulace: soukromé právo se soustředí spíše na kontrakty, zatímco veřejné právo využívá k regulaci jednostranné akty. (Jakab 2016: 397) v soukromém právu se také setkáme s jednostrannými pokyny, například příkazy vedoucího zaměstnance, ale tyto pokyny se uskutečňují na základě zákona a na základě (nejčastěji) pracovní smlouvy. Takový příkaz má jinou povahu než obecná právní regulace právními předpisy nebo individuálními právními akty. Pro realizaci veřejného práva obvykle nepředpokládáme existenci smlouvy (kontraktu), byť s nimi také operuje: příkladem jsou veřejnoprávní smlouvy nebo dohoda o vině a trestu.

Pro soukromé právo je charakteristická svoboda: osobám soukromého práva je dovoleno dělat **vše, co jim zákon** (tj. jakákoli právní norma, která byla publikována ve [formálním prameni](#) se stejnou nebo vyšší silou, než je zákon) **nezakazuje**. Mohou svými právy disponovat: upravovat si je, vzdávat se jich nebo je měnit autonomně tam, kde jim to zákon nezakazuje, nebo kde to není v rozporu se samotným smyslem a podstatou soukromého práva. Proto u soukromého práva převládá jeho **dispozitivní** povaha (příčemž pouze převládá, není to jediná metoda, která se v soukromém právu projevuje), která představuje možnost vytvořit si alternativní pravidlo místo stanoveného heteronomního právního pravidla, včetně možnosti vytvořit si pravidlo tam, kde žádné právní pravidlo není.

Jak je to s možností disponovat svými právy?

Disponování právy (nakládání s právy) však není neomezené a někdy stát vylučuje, aby člověk mohl (například) se svým tělem a svou důstojností nakládat libovolně – je vyloučeno, aby se například nechal vystřelit z děla, i když s tím souhlasí. [rozhodnutí Komise pro lidská práva OSN ve věci [Manuel Wackenheim v. France, Communication No 854/1999, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999 \(2002\)](#)]

Ve veřejném právu je taková povaha regulace v menšině a převládá výslovné stanovení práv a povinností, tedy **koherentní** metoda regulace. Může se stát, že jako výraz dispozitivní povahy regulace jsou chápány relativně abstraktní právní normy (to jsou normy umožňující tzv. uvážení, diskreci, které obvykle obsahují neurčité právní pojmy – například „přiměřené zadostiučinění“). V takovém případě však orgán veřejné moci nemůže založit vlastní alternativní pravidlo chování, nebo dokonce si nějaké vytvořit, ale může se pouze pohybovat v rámci stanovené právní normou.

Definice soukromého práva

Veřejné právo obvykle, zejména vzhledem ke své roztržičnosti, nemá ucelenou normativní definici. Pohlédneme-li do právních předpisů, definici soukromého práva nalézt můžeme. Podívejme se na některé z definic soukromého práva obsažené v právních předpisech.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

§ 1

(1) Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

(2) Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

Všeobecný zákoník občanský

§ 1

Souhrn zákonů, kterými se určují soukromá práva a povinnosti obyvatelů státu vespolek, jest jeho občanským právem.

Rozvoj veřejného práva bývá spojován s rozvojem národního státu a teoriemi suverenity (16. a 17. století), spolu se snahou nechat soukromou sféru lidí nedotčenu narůstajícím vlivem zákonodárců. (Horwitz 1982: 1423) Soukromé právo tak můžeme pojímat i jako ochranu sféry osob, do které stát má zasahovat co nejméně, nebo dokonce vůbec, zatímco veřejné právo se orientuje na projevy suverenity státu a jeho orgánů. Objekt veřejného práva má podle britského profesora veřejného práva Martina Loughlina jednotný charakter: vládnutí a s tím spojené aktivity. Veřejné právo slouží k tomu, aby stanovilo limity, ve kterých se má vládnutí pohybovat. (Loughlin 2003: 132) Je spojeno se suverenitou subjektu, který má moc, která umožňuje **absolutní autonomii jednání**.

Takového chápání veřejného práva (limity dávané veřejné moci) vychází z určitého pojetí přirozeného práva, podle něž by každý člověk měl být co nejvíce zavázán povinnostmi k sociálnosti (k tomu že vytváří a udržuje společnost, bez níž by byl ztracen). (Pufendorf 1716: 129-130) Spojení

s nezbytností vztahu člověka a společnosti (člověk se kulturně i biologicky může úspěšně reprodukovat pouze ve společnosti) definuje také jednu z metod veřejného práva, kterou je **obezřetnost**: účelem veřejného práva je formulovat politický rozum, který má vést k zajištění potřeby přežití a kulturní existence státu. (Loughlin 2003: 150)

Veřejné právo není podle Loughlina soubor pravidel nebo principů, ale spíše jakási assembláž pravidel, principů, obyčejů, zvyklostí či zvyků, které podmiňují, udržují a replikují vládnutí a s tím spojené aktivity. (Loughlin 2003: 155) Soukromé právo se dotýká regulace vztahů, ochrany zájmů jednotlivců, jakož i rozhodování sporů mezi lidmi. Veřejné právo se zabývá limity vládnutí, funkcemi a postavením veřejných úředníků, případně regulací vztahů mezi lidmi a státem. (Pound 1939: 470)¹¹

Veřejné právo směřuje k omezení moci a suverenity – vzhledem k tomu, že moc nemusí brát ohledy – je nezbytné, aby její výkon byl v právním státě podřízen právu. Proto může činit pouze to, co jí právo ukládá ([právní stát](#)). Právně je relevantní pouze to, co je (zákonem) veřejné moci pozitivně stanoveno: proto je převládajícím charakterem veřejného práva stanovení pravomocí a příkazů. Přestože se můžeme se zákazy ve veřejné právu (velmi) často setkat, normy upravující postavení veřejné moci zákazem být vyjádřeny nemusí: čistě proto, že stát a jeho orgány nemohou jednat, nemají-li k tomu výslovný pokyn. Proto je zákaz zbytečný – to, co zákon neřekne, orgán veřejné moci nesmí, ba dokonce nemůže činit. Naproti tomu soukromé právo se zákazy spojeno je (byť výslovně nebývají formulovány): každá osoba (jedinec) může činit vše, co jí zákon výslovně nezakazuje. Její sféra je proto – v jakémsi zcela teoretickém a zcela nereálném stavu před právem – neomezená. Normotvůrce proto pro regulaci jednání takového jedince musí sáhnout k zákazu a nežádoucí jednání mu zakázat. Až budeme probírat blíže právní normu tak si ukážeme, že zákaz lze vyjádřit i pomocí příkazu, což znamená, že nelze říci, že by soukromé právo vypadalo jako jeden zákaz vedle druhého.

Obvykle do soukromého práva řadíme tato právní odvětví: rodinné právo, právo obchodních korporací, pracovní právo, mezinárodní právo soukromé. V České republice je situace taková, že soukromé právo je dáno zákonem (občanským zákoníkem), který obsahuje všechna obecná pravidla spojená se soukromým právem. Proto je otázkou, zdá má ještě smysl vydělovat dříve specifikovaná odvětví, tj. občanské právo a obchodní právo. Odvětví, jako je autorské právo, nebo i dříve zmíněné pracovní právo, se však pohybují na pomezí, protože je v nich přítomný i významný podíl veřejnoprávní regulace. Do veřejného práva řadíme například tato právní odvětví: ústavní právo, správní právo, trestní právo, finanční právo.

Povaha odlišování soukromého a veřejného práva

Výše jsme si řekli, co lze považovat za soukromé právo a co za právo veřejné. Již je také patrné, že jejich vzájemné přesné odlišení je velmi obtížné a snad ani není možné. (Weinberger 2017: 173) Navzdory tomu, že jedním z hlavních cílů právní nauky 19. století bylo odlišit veřejné a soukromé právo jako důsledek odlišení práva a politiky. (Horwitz 1982: 1424-1425) Ale asi nás už nepřekvapí,

¹¹ **Zásady veřejného práva:** Pokud budeme hledat nějaká specifika veřejného práva, pak můžeme zjistit, že veřejné právo je zejména v euroatlantickém prostoru založeno **na společných zásadách**, jako je princip proporcionality, povinnost odůvodňovat své kroky (rozhodnutí), vést řízení s ohledem na principy řádného (férového) procesu a přiměřenost. (Casini et al. 2011)

že i odlišení práva a politiky je snadné pouze v naprosto zjevných případech. V těch komplikovanějších to bude nejen obtížné, ale snad až nemožné. K obtížnosti odlišování soukromého a veřejného práva přispívá také jejich ne zcela jasná a všeobecně uznávaná povaha.

Německý právní filosof [Gustav Radbruch](#) (1878-1949) předpokládal, že pojmy veřejného a soukromého práva jsou **apriorní**. Předchází jakoukoli právní zkušenost bez ohledu na to, zda jsou v konkrétním právním řádu určeny nebo ne. (Wilk, Patterson 1950: 152) Podle Radbrucha je tedy existence soukromého a veřejného práva nezávislá na lidském poznání či tom, zda se v konkrétním právním systému projeví. Jsou to skutečnosti, které jsou právu dány předem (*a priori*), bez ohledu na lidské schopnosti je precizně odlišit. Podobný názor zastával i profesor správního práva [Dušan Hendrych \(1927-2021\)](#), který považoval dělení práva na veřejné a soukromé za jeden z základních axiomů práva. (Hendrych 2012: 24) Srovnatelný přístup zastávali ve svém komentáři k Všeobecnému zákoníku občanskému i Jaromír Sedláček a František Rouček. Podle nich se v případě veřejného a soukromého práva jedná o systematické (a logické) právní pojmy, které se rozumí samy sebou. (Rouček, Sedláček 1935: 69)

Odlíšný postoj je patrný například v římskoprávní nauce. V ní se pojmy soukromého a veřejného práva používaly pro pedagogické účely, případně jako zjednodušení, které mělo usnadnit porozumění právu. (Skřejpek 2014: 16) Římští právníci, alespoň někteří z těch, o jejichž práci víme, nepovažovali tyto pojmy za skutečné, případně apriorní, ale používali je jako vhodný nástroj pro snazší pochopení právního systému. Podle maďarského konstitucionalisty Andráse Jakaba klasičtí římské právníci považovali pojmy soukromého a veřejného práva pouze za zkratku, která měla usnadnit orientaci v právním systému, případně mohla posloužit ve výuce. Nikdo však podle jeho názoru nepředpokládal, že by stanovení rozdílu bylo kompletní a konzistentní. (Jakab 2016: 389)

Máme tak vedle sebe přístup, který předpokládá samozřejmou existenci veřejného práva a soukromého práva, a přístup, který takové dělení považuje za zkratku nebo způsob, jak napomoci pochopení působení práva. Nyní připojíme přístup, který popírá význam dělení soukromého a veřejného práva. Nepovažuje je ani za apriorní pojmy ani za nástroj vhodný k lepšímu pochopení právního systému. Nejvýše je tento třetí schematický přístup schopen akceptovat právní dualismus jako tradici bez většího významu. Například právní realisté zpochybňovali odlišení veřejného a soukromého práva, neboť všechno právo je spojeno s donucením a soukromé právo pak není ničím jiným než delegací oprávnění k donucení na soukromé osoby. (Horwitz 1982: 1426) Právní realisté (američtí) v tom nebyli sami. Podobně se na dualismus práva dívala i normativní teorie (brněnská škola). Podle Františka Weyra jsou teorie o rozdílech mezi veřejným a soukromým právem založeny na nejasných kritériích (Weyr 1936: 184) Podle něj není z pohledu jednotlivých práv a povinností mezi nimi rozdíl. Moc se projevuje jak ve vztazích veřejného, tak soukromého práva bez ohledu na to, že s veřejným právem obvykle spojujeme autoritu a soukromým autonomii. (Weyr 1936: 186-187)

Schematická definice soukromého práva v kontextu občanského zákoníku. Soukromé právo je to, co upravuje občanský zákoník (i jako obecný předpis).

Vytvoření dichotomie (někdy též dualismu) veřejného a soukromého práva, bez ohledu na možné přístupy k definování dualismu i jednotlivých částí. I přes toto konstatování však stále platí, že každý vztah, poměr, jednání nebo osoba je nutné chápat v kontextu celého právního systému.

HLAVA I

PŘEDMĚT ÚPRAVY A JEJÍ ZÁKLADNÍ ZÁSADY

Díl 1

Soukromé právo

§ 1

(1) Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

(2) Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

Stanovení dispozitivního charakteru plynoucího z Listiny základních práv a svobod (čl 2 odst 3) a samozřejmě z Ústavy (čl. 2 odst. 4). Toto pravidlo je naprosto dominantní v soukromém právu. Ve veřejném pouze v případě, pokud by na jedné ze stran vztahu nestál nositel veřejné moci, což není obvyklé.

Teorie odlišování veřejného a soukromého práva

Již shora jsme si ukázali, že rozlišení veřejného práva není jednoduché ani jednoznačné. Proto asi nemůže překvapit, že to, co považujeme za soukromé či veřejné právo se liší i podle toho, jaké kritérium pro odlišení použijeme. Z toho plyne, že existuje několik teorií odlišování (vymezování) soukromého a veřejného práva. Jako dominantní teorie bývají určovány: **zájmová teorie**, **mocenská teorie** a **organická teorie**. Vedle nich se rozlišují **dispozitivní teorie** (dle metody regulace), **teorie příslušnosti**, případně **teorie opatrovnická**. Nejedná se o uzavřený seznam, ale přehled teorií, se kterými se setkáme nejčastěji. Rozhodně bychom neměli zapomenout, že existují i teorie, které představují kombinaci dvou nebo více nejobvyklejších teorií. A rozhodně bychom neměli zapomínat, že žádná z teorií není vyčerpávající a každou lze vyvrátit. Slouží proto pouze jako jakési schéma a přehled pohledů, jak se lze na právní dualismus dívat, a nikoli jako precizní nástroj rozlišování.

Zájmová teorie

Historie zájmové teorie je váže k [Domitiovi Ulpiánovi](#) (170-228) takovým způsobem, že snad žádný výklad zájmové teorie nemůže být bez něj. Ulpián rozlišoval mezi soukromým a veřejným právem na základě toho, čeho se týká (zájmu): zda se dotýká zájmů celku, společnosti, nebo zájmů jedinců. Podobně se na rozlišení soukromého a veřejného práva díval také německý právník a expert na pruské občanské právo [Heinrich Dernburg \(1829-1907\)](#). Ten ve své knize Pandekta konstatoval, že pokud je určující zájem jednotlivce, jedná se o právo soukromé, pokud je rozhodující zájem

společností, pak se jedná o právo veřejné. (Dernburg 1896: 47) S vědomím toho, že určení rozdílu nemusí být snadné, se tak Dernburg soustředil na to, zda předmět právní regulace míří k zájmům celku (společnosti) či jednotlivce. Další, kdo dospěl k podobným závěrům, byl i německý právní historik [Otto von Gierke](#) (1841-1921), který předpokládal, že v soukromém právu se jedná o regulaci vztahů jedinců mezi sebou. (Gierke 1868: 24) Tento přístup je pak již na pomezí mezi zájmovou a mocenskou teorií, avšak vzhledem k soustředění na povahu vztahu jej řadíme do zájmové teorie.

Zájmová teorie v Pandektech

„Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Privatum ius tripertitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.“ ([Pandekta](#) 1.1.1.2)

„Toto studium má dvě základní části, veřejné a soukromé. Veřejné právo se týká římského státu, soukromé právo zájmu jednotlivců, neboť něco se týká veřejného prospěchu a něco soukromého. Veřejné právo se týká svátostí, kněží a státních úředníků. Soukromé právo se rozděluje na tři části, neboť se skládá z práva přirozeného, práva národů a práva civilního.“ (Skřejpek 2014: 16)

Mocenská teorie

Tak jako je zájmová teorie spojena s Ulpiánem, je mocenská teorie spojena s jeho učitelem, velitelem pretoriánské gardy a jedním z mála právníků, jejichž smrt je předmětem divadelní hry [Aemiliem Papinianem](#) (142-212): *„Ius Publicum est quod privatorum pactis mutari non potest.“* [Veřejné právo je takové, které nelze měnit dohodami jednotlivců. (Skřejpek 2014: 17)] Tento Papiniánův citát však podle Michala Skřejpka nesouvisí s dnešním pojetím veřejného a soukromého práva a je tak trochu záhadou, proč se tak často cituje. (Skřejpek 2014: 19)

V tomto rozlišení jde obvykle o různou váhu postavení osob. Buď jsou tyto osoby v právních vztazích vzájemně rovné, tedy v horizontálních vztazích (to je soukromé právo), nebo jsou ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti, tedy ve vztazích vertikálních (veřejné právo). Mocenská teorie je spojena s přesvědčením, že stát a jeho součásti mají pravomoc jednostrannými akty upravovat práva a povinnosti osob, což znamená, že mají nadřízené postavení nad ostatními osobami. (Hoetzel 1937: 30) Také podle Carla Friedricha von Savigny je pro veřejné právo charakteristické, že se dotýká organizace lidí, zatímco soukromé obepíná jedince, aby mohl vést svůj život a utvářet svou osobnost. Pro veřejné právo je účelem celek, kterému je jedinec podřízen, zatímco v soukromém je jedinec účelem sám o sobě. (Savigny 1840: 22-23) I v tomto případě se objevují prvky podřízenosti, byť stejně jako ve shora zmíněném Gierkově přístupu, se spíše jedná o kombinaci mocenské a zájmové teorie. Jen tentokrát blíže mocenské teorii.

K mocenské teorii můžeme přiřadit i teze Gustava Radbrucha. Předpokládal, že pro veřejné právo jsou charakteristické vztahy nadřízenosti a podřízenosti, zatímco v soukromém jsou vztahy mezi vzájemně rovnými osobami. Tomu odpovídá i typ spravedlnosti: pro veřejné právo a vertikálně uzpůsobené vztahy je charakteristická distributivní spravedlnost, pro soukromé právo a horizontálně formované vztahy je charakteristická komutativní spravedlnost. (Wilk, Patterson 1950: 153)

Mocenská teorie v rozhodování Ústavního soudu

K mocenské teorii se přihlásil i Ústavní soud: „Jak již bylo konstatováno Ústavním soudem ČSFR v jeho rozhodnutích pod sp. zn. I. ÚS 191/92 a sp. zn. II. ÚS 18/92, za právo veřejné považuje soud tu oblast práva, v níž jsou vztahy založené na nerovnosti zúčastněných subjektů, k soukromému právu patří vztahy založené na rovnosti. Veřejná moc je taková, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů. Subjekt, o jehož právech a povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí orgánu není dán na vůli subjektu. Hranice veřejné moci končí tam, kde začíná moc soukromá.“ [usnesení sp. zn. II. ÚS 86/95 ze dne 23. 6. 1995 \(U 15/3 SbNU 359\)](#)

Vzhledem k povaze vzájemných vztahů lze podle některých autorů i stanovit, které z odvětví má přednost. Podle amerického akademika [Roscoe Pounda \(1870-1964\)](#) veřejné právo podřizuje jedince veřejným zájmům, zatímco soukromé právo je koordinační a pojímá individua jako vzájemně rovná. Pro Pounda má podřízení přednost před koordinací, a proto soukromé právo závisí na právu veřejném. (Pound 1939: 474). Mají-li úřady nadřazené postavení, je nutné předpokládat – a také vyžadovat – aby jakékoli jednání ve veřejném právu mělo racionální podstatu. Tento pohled na vymezení soukromého a veřejného práva není překvapivý, protože podle dalšího amerického právního realisty [Karla N. Llewellyna \(1893-1962\)](#), je právo to, co úředníci (pod čímž si představme soudce, šerify, žalárníky nebo obecně právníky) dělají, pokud dojde ke sporu. (Llewellyn 1951: 12) V tomto pojetí není místo pro jiné než veřejné právo, jež určuje i povahu soukromého práva.

Také pro prvorepublikového ústavního právníka a profesora československých právních dějin [Bohumila Baxu \(1874-1942\)](#) je rozlišovacím kritériem mezi veřejným a soukromým právem pojmání osob. Buď se jedná o jedince ve vzájemně souřadném vztahu (tj. jedná se o vztahy soukromého práva), ve kterých jsou si lidé (osoby) vzájemně rovni, nebo je osoba členem určitého (konkrétního) svazu, který je mu nadřazen. (Baxa 1933: 8) Tento postoj a mocenskou teorii sdíleli také Jaromír Sedláček a František Rouček nebo Georg Jellinek. Ti předpokládali, že poměr mezi svrchovanými jedinci upravuje soukromé právo, poměr mezi společnostmi nebo státem a jedinci upravuje veřejné právo. (Rouček, Sedláček 1935: 69) Podle Jiřího (Georga) Jellineka jsou osoby v soukromém právu ve vzájemně rovném postavení. Veřejné právo s vzájemně rovným postavením subjektů počítat nemůže, protože reguluje vztahy mezi různými subjekty spojenými s vládou, jejich organizací a funkcemi a také vztahy k osobám, které jsou vládě podřízeny. (Jellinek 1906: 402)

Organická teorie

Organická teorie, někdy také označovaná jako teorie subjektu, používá jako odlišovací kritérium pozici subjektu vůči celku: izolovanost subjektu nebo to, že je součástí celku (společenství). V případě veřejného práva jsou subjekty (nucenými) členy určitého svazku a na základě toho mají určitá práva a povinnosti. V případě soukromého práva mají určitá práva a povinnosti jako jednotlivci, tedy bez ohledu na členství v jakémkoli jiném společenství nebo společnosti, než je lidská společnost. Profesor veřejného práva [Jiří Pražák \(1846-1905\)](#) ve svém Rakouském právu veřejném uvedl, že buď můžeme přihlížet k jednotlivým osobám jako ke členům „nutných organických svazků“, přičemž jim normotvůrce stanoví povinnosti právě vzhledem k tomuto členství. Pak se jedná o veřejné právo. Nebo se přihlíží pouze k jejich existenci, což je vlastní právo soukromému. (Pražák 1900: 2-3) Veřejné právo je proto pro Pražáka souhrn pravidel, která upravují vztahy nutných organizovaných svazků jako takových a vztahy osob, které z takového členství vyplývají. (Pražák 1900: 3)

Podle Dušana Hendrycha (Hendrych 2012: 27) je podstatou tohoto přístupu povaha regulující normy, která na osoby hledí jako členy specifického kolektivu (veřejné právo), nebo ne (soukromé právo).

V rámci organické teorie vyděluje Hendrych tzv. **novou teorii subjektů (teorii zvláštního práva)**, ve které se projevuje pravidlo o vztahu obecného a zvláštního. Podle ní je soukromé právo obecnou kategorií, která upravuje vše, a zvláštní částí je veřejné právo, které reguluje pouze jednání orgánů veřejné moci.

Další možnou variací organické teorie je **formální organická teorie**, podle které je veřejné právo soubor právních předpisů, jejichž osobní působnost je vymezena pouze nositeli veřejné moci. Pouze těmto subjektům se jimi stanoví práva a povinnosti. Vedle toho můžeme nalézt **materiální organickou teorii**, která předpokládá, že veřejné právo je souborem těch právních norem, které regulují jednání ve vztazích, v nichž je alespoň jeden ze subjektů nositelem veřejné moci. (Hendrych 2012: 27)

Další teorie dělení veřejného a soukromého práva

Dispozitivní teorie

Toto vymezení směřuje k charakteru regulace. Podle Oty Weinbergera mají normy veřejného práva spíše kogentní charakter, zatímco soukromé právo je charakterizováno smluvní volností a důrazem kladeným na vůli zúčastněných osob. (Weinberger 2017: 174) Podobně tento přístup k chápání rozdílů mezi veřejným a soukromým právem popisuje i András Jakab. I on nachází jednotící rys tohoto vymezení v tom, že veřejné právo má kogentní charakter, zatímco soukromé právo je používáno subsidiárně, tj. v případech, kdy neexistuje autonomní regulace. (Jakab 2016: 393)

Dispozitivní teorie v soudním rozhodování

K soukromoprávní a veřejnoprávní metodě regulace se vyjadřovaly také soudy. Například Nejvyšší soud je v [usnesení ze dne 22. 5. 2008, sp. zn. 33 Odo 652/2006](#) je rozlišuje takto: „Pravomoc soudu představuje zákonem vymezený okruh věcí, které je soud oprávněn projednat a rozhodnout. Do pravomoci soudu náleží zásadně rozhodování o všech věcech vyplývajících z právních vztahů vyjmenovaných v § 7 odst. 1 o. s. ř. Občanskoprávními vztahy ve smyslu § 7 odst. 1 o. s. ř. jsou především takové právní vztahy, které občanský zákoník definuje v § 1, tedy majetkové vztahy fyzických a právnických osob a majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem (§ 1 odst. 1 obč. zák.); vyznačují se rovným postavením účastníků (§ 2 odst. 2 obč. zák.) spočívajícím v tom, že ve vzájemném právním vztahu žádný z nich nemá nadřazené postavení, není oprávněn rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka a vynucovat plnění povinností autoritativně; základní právní formou, jíž se uplatňuje metoda právní regulace v těchto vztazích, je smlouva, popřípadě zákonem předvídaná právní skutečnost. Právě metodou právní regulace se občanskoprávní vztahy liší od vztahů, které se souhrnně označují za vztahy veřejnoprávní, pro něž je naopak charakteristický prvek nadřazenosti a podřazenosti v různých formách a intenzitě, a v nichž je založena způsobilost autoritativně rozhodovat jednou stranou právního vztahu o právech a povinnostech strany druhé; základní metodou právní regulace je zde rozhodnutí orgánu veřejné moci. Pro rozlišení soukromoprávních (občanskoprávních) vztahů od veřejnoprávních vztahů je rozhodující především posouzení vzájemného postavení jejich subjektů, jak vyplývá z příslušných ustanovení právní normy, která na tyto vztahy dopadá (srovnej Jehlička/Švestka/Škárková a kol.: Občanský zákoník, komentář, 9. vydání, C. H. Beck, Praha 2004, str. 19 – 20, a řada nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR publikovaných ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky – např. usnesení ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95, svazek 3, č. 15, nález ze dne 1. 12. 1998, sp. zn. I. ÚS 41/98, svazek 12, č. 147, Nález ze dne 10. 11. 1998, sp. zn. I. ÚS 229/98, svazek 12, č. 138, či usnesení ze dne 25. 11. 1993, sp. zn. II. ÚS 75/93, svazek 2, č. 3).“

Opatrovnická teorie

Podle této teorie jsou normy veřejného práva takové, které regulují jednání v situacích, v nichž je jedna ze stran v pozici opatrovníka veřejného zájmu. (Jakab 2016: 392)

Teorie příslušnosti

Podle této teorie hledání rozdílů mezi veřejným a soukromým právem je podstatné, že ve veřejném právu jsou právní normy vázány ke vztahům, které se týkají správních úřadů, pro které platí vztahy nadřízenosti a podřízenosti, a proto ty na nižších úrovních jsou vázány pokyny úřadů na úrovních vyšších. Soukromé právo je spojeno s činností soudů. (Weinberger 2017: 174-175)

Příklady z justiční praxe

Odlisné pohledy na rozlišení veřejného a soukromého práva jsou rozebrány v následujícím rozhodnutí Nejvyššího správního soudu: „K posouzení soukromoprávního či veřejnoprávního charakteru samotného výroku o vyvlastnění či o zřízení věcného břemene se nabízí různé cesty: **především použití teorie zájmové, teorie mocenské, teorie organické či metody právního regulování**. Žádná z nich není natolik spolehlivá, aby vždy dokázala poskytnout odpověď na položenou otázku v každém konkrétním případě. Nejméně spolehlivá – byť nejjednodušší – je bezpochyby **zájmová teorie**, jejíž podstata spočívá v tom, že veřejné právo chrání zájmy veřejné, zatímco soukromé právo zájmy soukromé, přičemž veřejným zájmům se přikládá vyšší hodnota (větší „právní cennost“) než zájmům soukromým (srov. Hoetzel, J.: Dualismus právní, in: Slovník veřejného práva československého, svazek I., s. 493 a násl.). Je však notorií, že mezi soukromým a veřejným zájmem neexistují přesné hranice a že nelze nijak spolehlivě stanovit, zda konkrétní zájem je veřejný či soukromý. [...]

Podle **mocenské teorie** mají účastníci soukromoprávních vztahů rovné postavení, zatímco ve vztazích veřejnoprávních se projevuje zákonem přesně vymezené nadřazené postavení nositele veřejné moci, který v mezích zákona a způsoby, které zákon předvídá, autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob. Tato teorie poskytuje velmi instruktivní vodítko, ale není spolehlivá ve všech případech, neboť i ve veřejném právu se setkáme se vztahy, v nichž mají účastníci rovné postavení (veřejnoprávní smlouvy), a v soukromém právu se vztahy, v rámci nichž má jedna strana více práv než strana druhá a jejich formálně právní postavení – za účelem vyrovnání faktické nerovnosti – není rovné (typicky soukromoprávní institut spotřebitelských smluv). [...]

Organická teorie přiřazuje k veřejnoprávním takové právní vztahy, v rámci nichž jeden z účastníků vystupuje v tomto právním poměru z důvodu výkonu funkce veřejného svazu nebo z důvodu své příslušnosti k některému veřejnému svazu (veřejnoprávní korporaci). Jestliže účastníci vstoupili do právního vztahu nezávisle na svém charakteru veřejnoprávní korporace, resp. nezávisle na příslušnosti k veřejnoprávní korporaci, jde o poměr práva soukromého. [...]

Nejspolehlivější je rozlišování soukromého a veřejného práva v závislosti na uplatňující se **metodě právního regulování** (srov. Macur, J.: Občanské právo procesní v systému práva. UJEP, Brno, 1975, s. 111 a násl.). Metodou právní úpravy se zde rozumí specifický způsob právního regulování, vyjadřující povahu a míru působení jednotlivých účastníků právního vztahu na vznik a rozvíjení tohoto vztahu, resp. vyjadřující povahu a míru účasti subjektů právního vztahu na formování jeho obsahu. Tato teorie vychází z teze, že právní vztahy představují funkční vazby mezi různými objektivními zájmy existujícími ve struktuře zájmu. Právní vztahy tyto zájmy integrují a umožňují jejich interakci, přičemž dochází k interakci a integraci objektivních zájmů různého druhu a významu. Výrazem povahy těchto funkčních spojení v rámci vnitřní struktury právního vztahu je potom metoda právní regulace.“ ([usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 12.10.2004, čj. 5 As 11/2003–50, č. 630/2005 Sb. NSS](#))

Vztahy mezi soukromým a veřejným právem

Pokud přijme tezi, že existuje veřejné a soukromé právo, měli bychom určit i vztah mezi nimi. Do velké míry je dán rozlišovací teorií, kterou přijmeme. V zásadě se můžeme spokojit s třemi možnostmi: jsou zcela odděleny, veřejné právo je závislé na právu soukromém, a soukromé právo je závislé na právu veřejném. Pochopitelně, nelze předpokládat, že vzájemné vztahy budou pevně dané, a neměnné. Do velké míry jsou také dány tím, v jakém odvětví se autor cítí jako odborník: větší význam veřejného práva prosazují spíše odborníci na veřejné právo a naopak.

Vzájemná nezávislost (oddělenost) je vzhledem ke komplexnímu charakteru práva spíše jen teoretickou možností, byť s ní výslovně operuje ustanovení § 1 odst. 1 občanského zákoníku. Ustanovení pracuje pouze s uplatňováním a nemíří k systematickému a komplexnímu pojetí práva, ale zdůrazňuje možnost nezávislého působení. Podle důvodové zprávy je tímto ustanovením vyjádřen dualismus práva – což, a to již víme, není samozřejmé a nejedná se o obecně přijímanou tezi. Francouzský Code civil (čl. 7) nevytvořil nezávislost soukromého na celku veřejného práva, ale pouze jeho nezávislé uplatňování na uplatňování politických práv daných ústavními a volebními předpisy.

CHAPITRE PREMIER.

DE LA JOUISSANCE DES DROITS CIVILS.

7.

L'EXERCICE des droits civils est indépendant de la qualité de *Citoyen*, laquelle ne s'acquiert et ne se conserve que conformément à la loi constitutionnelle.

Code civil des Français

"Výkon občanských práv je nezávislý na výkonu politických práv, která se nabývají a zachovávají v souladu s ústavními a volebními zákony."

V rámci organické teorie vydělil Hendrych tzv. **novou teorii subjektů (teorii zvláštního práva)**, uplatňující pravidlo o vztahu obecného a zvláštního. Podle ní je soukromé právo obecnou kategorií, která upravuje vše, a zvláštní částí je veřejné právo, které reguluje pouze jednání orgánů veřejné moci. Z tohoto pohledu se i ve veřejném právu použijí pravidla soukromého práva, pokud veřejné právo neobsahuje zvláštní úpravu. Vždy však musíme mít na zřeteli omezení daná subjektům veřejné moci (z tohoto pohledu mocenským subjektům veřejného práva), že mohou činit pouze to, co jim zákon výslovně ukládá či dovoluje. Naopak i ve veřejném právu platí, že ostatní subjekty, které nemají mocenské působení, mohou činit vše, co jim zákon nezakazuje.

Připomeňme si také, že stát, který obvykle chápeme jako držitele moci, může mít v soukromém právu povahu jakékoli jiné korporace. Avšak i v těchto případech nelze zapomenout na to, že má zvláštní charakter, a proto je i jeho jednání neustále nutné poměřovat normami veřejného práva: „*I v případech, kdy stát vystupuje jako účastník soukromoprávního vztahu, který se řídí právními předpisy z oblasti soukromého práva, nelze jeho postavení bez dalšího ztotožňovat s postavením jednotlivce. I v takových vztazích stát nedisponuje skutečně autonomní vůlí, jeho jednání se musí vždy řídit zákonem, i když stát zastupují z jeho pověření jiné subjekty. Při posuzování pozice státu v takových vztazích nelze proto cele abstrahovat od druhé dimenze státu, tj. té, v níž vykonává svou hlavní funkci, tedy státní moc.*“ [[nálezn. sp. zn. III. ÚS 495/02 ze dne 4. 3. 2004 \(N 33/32 SbNU 303\)](#)]

Opačně tuto problematiku popisuje András Jakab, podle nějž se soukromé právo stává veřejným. (Jakab 2016: 397) Souvisí to s rostoucím významem administrativy, která proniká i do soukromého práva (byť existují názory, že se privatizuje veřejné právo – viz např. Gerloch a Tryzna 2014: 733). Včetně toho, že sám stát se stává státem administrativním (Rubin 1989: 374), včetně důrazu kladeného na veřejné právo.

Vzhledem k povaze vzájemných vztahů lze podle některých autorů i stanovit, které z odvětví má **přednost**. Již výše jsme viděli, že Roscoe Pound upřednostňuje veřejné právo, na kterém právo soukromé závisí. (Pound 1939: 474). Podobně vzájemný poměr popisoval taky Jellinek, který předpokládal, že soukromé právo je závislé na právu veřejném, zatímco veřejné na soukromém ne. (Jellinek 1906: 404) Tito autoři předpokládali primát veřejného práva, kterému by soukromé právo mělo být podřízeno. Na druhou stranu nezapomínejme, že řada pojmů používaných právem veřejným je definována právem soukromým – například právnická osoba.

Stírání rozdílu mezi soukromým a veřejným právem

Problematičnost rozlišování veřejného a soukromého práva zdůrazňuje i András Jakab. Podle něj postrádá popisný význam a má praktické dopady, které se jen obtížně slučují s institucí právního státu. (Jakab 2016: 387) Proto to považuje spíše za jakýsi právní folklór. (Jakab 2016: 398) Stírání rozdílu mezi veřejným a soukromým právem je dáno také vzájemným prolínáním obou částí práva, případně využíváním některých prvků bez ohledu na zařazení, či nezbytné spojení s vynucováním. I soukromé právo je nutné vynutit (což vedlo Františka Weyra k závěru, že takové rozlišení nedává smysl) a exekuce představuje vždy symbol ingerence veřejné moci i do práva soukromého. (Carbonnier 2001: 171)

Přestože je soukromé právo převažujícím způsobem založeno na kontraktech, rovnosti stran a možnosti osob své vztahy regulovat tak, jak si samy určí (dispozitivnost), lze se v něm setkat i s kogentní úpravou. Například manželství mohou uzavřít pouze muž a žena (§ 655 občanského zákoníku: „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*“), což dispozitivnosti příliš nesvědčí. Nelze proto uzavřít manželství mezi dvěma muži, byť by s tím oba souhlasili. K tomu je nezbytné, aby se změnil zákon (z právního pohledu nic víc není nutné). Veřejné

právo naproti tomu obsahuje i smluvní prvky (např. veřejnoprávní smlouvy: „*Veřejnoprávní smlouva je dvoustranný nebo vícestranný úkon, který zakládá, mění nebo ruší práva a povinnosti v oblasti veřejného práva.*“ § 159 odst. 1 správního řádu). V úvahu bychom také měli vzít shora zmíněný nárůst byrokratizace všech částí práva, kterého není prosté ani právo soukromé, například v souvislosti s institutem ochrany spotřebitele.¹²

Prolínání soukromého a veřejného práva je nezbytné, pokud chápeme právo jako komplexní systém. Sedláček a Rouček předpokládali, že rozdíl mezi veřejným právem a soukromým právem stále více mizí. (Rouček, Sedláček 1935: 70) Všimli si toho, že ve správním právu, resp. ve veřejném právu, se často používají obraty vypůjčené z práva soukromého (např. smlouva). Proto je podle nich důležité zkoumat samotnou povahu právních skutečností a pak je podřadit pod samotný předpis. (Rouček, Sedláček 1935: 72) „*Nezáleží na tom, v jaké roucho oděl žalobce svůj nárok a kterak svůj nárok formuloval a o které předpisy občanského zákona jej opíral, nýbrž jen na tom, jaké povahy podle své vnitřní podstaty jest právní poměr, ze kterého jest žalobní nárok vyvozován.*“ (Rouček, Sedláček 1935: 72) Některé vztahy nespádají do žádné kategorie nebo mají určité prvky z obou, což může být případ soukromých obchodů ovlivňovaných veřejnými zájmy. (Kennedy 1982: 1351) Také předpis, obvykle řazený do veřejného práva může obsahovat normy soukromého práva a naopak. (Hoetzel 1937: 31)

Problémy dělení soukromého a veřejného práva

Vymezení veřejného a soukromého práva není jednoznačné, stabilní ani obecně přijímané. Dochází ke stírání rozdílů mezi nimi či k jejich vzájemnému prolínání. To jsme si ukázali výše. Globalizace, rozšiřující se mezinárodní charakter vztahů, přítomnost nadnárodních subjektů a velikost některých soukromých korporací (což je problém, který se objevuje již od konce 19. století – viz Horwitz 1982: 1428) mohou vést k tomu, že dělení na soukromé a veřejné se jeví jako zbytečné. Příkladem může být medicínské právo, které těží z regulace napříč právními odvětvími. A byť můžeme předpokládat, že jedinec má zájem na ochraně svého zdraví (či naopak si s ním může dělat téměř vše, co se mu zlíbí), tj. spadá do jeho soukromé sféry, vzhledem k případnému šíření nákazy, zatížení a limitům zdravotnickému systému, ale také vzhledem k dysfunkcím společnosti (příliš mnoho nakažených lidí nebo dokonce pandemie jsou problém nejen jednotlivce, ale společnosti i státu) je nezbytné na zdravotní problémy jednotlivce nahlížet i z pohledu celé společnosti, tedy veřejného práva. Všimněme si také, jaké vášně a volání po veřejnoprávní regulaci vyvolávají sociální média vytvářená nadnárodními soukromoprávními korporacemi.

Kritický pohled (v tomto případě z pozic právního feminismu) spatřuje v rozlišování mezi právem veřejným a soukromým ideologickou zástěrku, která státu umožňuje umýt si ruce před odpovědností za stav soukromé sféry lidí. Podle této kritiky dualismu (nebo také dichotomie) práva jde o to odpolitizovat nevýhody jednotlivců tím, že se jim poskytne ochrana ve veřejné sféře. (Lacey 1998: 77) Postavení žen nebo dětí je ponecháno na vůli jednotlivých osob v jejich soukromé sféře, přičemž

¹² „...v moderní společnosti se nezřídka prolínají prvky veřejného a soukromého práva tak, že nelze zcela jednoznačně veškerou činnost té či oné instituce označit pouze za veřejnoprávní nebo pouze za soukromoprávní. Lze si představit, že určitá instituce podle povahy konkrétní činnosti může v určitých vztazích vystupovat jako soukromoprávní, v jiných jako veřejnoprávní subjekt. Je proto třeba vážit, o jaký druh konkrétní činnosti té které instituce se jedná.“ [nálezn. sp. zn. I. ÚS 41/98 ze dne 1. 12. 1998 \(N 147/12 SbNU 363\)](#)

podle této kritiky nejsou tyto subjekty dostatečně silné, aby dosáhly na rovné postavení s mocensky silnými subjekty. (Lacey 1998: 78) Horwitz předpokládá, že soukromé právo nabízí dojem neutrálního systému, který napomáhá soukromým transakcím. (Horwitz 1982: 1426) To je však v rozporu s touto kritikou, která podobnou neutralitu zcela vylučuje.

2.5. Právo mezinárodní a právo vnitrostátní

Při rozboru systému a struktury práva se podívejme také na právo vnitrostátní a právo mezinárodní. Mezinárodní právo reguluje společenské vztahy v mezinárodním společenství. (Malenovský 2020: 16). To znamená, že není určeno k regulaci vztahů mezi lidmi, právníckými osobami, případně mezi nimi a státem. Mezinárodní právo (v tomto pojetí se označuje jako mezinárodní právo veřejné, aby se odlišilo od mezinárodního práva soukromého, které řeší vztahy mezi lidmi, přičemž si v jejich regulaci konkurují alespoň dva vnitrostátní právní řády) proto není určeno primárně pro jednotlivce, ale upravuje právní charakter vztahů a poměrů mezi státy případně mezinárodními organizacemi. V případě jednotlivce je dopad zcela výjimečný a setkáváme se s ním jako s „novinkou“ od druhé poloviny dvacátého století zejména v případě ochrany základních a lidských práv, ochrany zahraničních investic a v mezinárodním trestním právu. (Týč 2018: 16)

Na rozdíl od vnitrostátního práva (tedy práva, které reguluje vztahy a poměry uvnitř státu, a ve kterém se projevuje autorita státu) je v mezinárodním právu obtížné nalézt autoritu, která by zajistila vydávání práva a jeho vynucování. Základní tezí a základním přístupem je, že státy mají v mezinárodním společenství rovné postavení a jsou suverénní. Vzhledem k neexistenci jedné ústřední autority je nezbytné, aby státy (budoucí adresáti) svou činností mezinárodní právo spoluvytvářely. Proto je krom souřadnosti vztahů, které upravuje, pro něj charakteristický i vysoký podíl nepsaných pravidel. I to je – vedle existence smluvního práva – dáno tím, že neexistuje jeden suverén, který by mohl diktovat podmínky a pravidla, jako je tomu v právu vnitrostátním.

Popis vzájemného poměru vnitrostátního a mezinárodního práva je složitější. Lze uvažovat o dualistické koncepci (vedle sebe existují dva odlišné právní systémy) nebo monistické koncepci (mezinárodní právo a vnitrostátní právo vytváří jeden právní systém). Monistické koncepcie – vzhledem k tomu, že předpokládají, že existuje jeden ucelený systém práva – se musí vypořádat s tím, který ze systémů je nadřazený. To proto, aby bylo možné použít pravidla v případech, kdy dojde ke kolizi částí jednotlivých subsystémů. To v dualistické koncepci odpadá, protože oba systémy jsou na sobě nezávislé.

Z pohledu mezinárodního práva a rozhodovací praxe mezinárodních rozhodovacích institucí se objevují čtyři principy, na nichž je poměr vnitrostátního a mezinárodního práva založen. (Malenovský 2020: 341-342). (1) na mezinárodní úrovni se vnitrostátního práva nelze dovolat. Ani odlišná vnitrostátní regulace nemůže stát zbavit odpovědnosti podle mezinárodního práva. (2) mezinárodní právo je vnitrostátnímu právu nadřazeno. Podle tohoto principu mu ustupuje dokonce ústava a stát se na ni nemůže odvolat, porušil-li mezinárodní právo. (3) Mezinárodní právo je výlučné a vnitrostátní právo chápe jako právní skutečnost. K jeho existenci, jako k regulativu, nepřihlíží. (4) dělba práce. Stát své závazky uskutečňuje prostřednictvím vnitrostátního práva tak, aby byly zajištěny cíle a účely. Volba prostředků zůstává státu samotnému.

Odlišně to může být z pohledu právní vnitrostátního. V tomto případě je jejich poměr stanoven právem vnitrostátním, a to často na ústavní úrovni. V případě dualistického systému je nezbytné, aby

došlo k recepci („převzetí“) mezinárodního práva do práva vnitrostátního (Malenovský 2020: 351): tímto nástrojem je v našem případě např. čl. 10, případně čl. 10a Ústavy. Bez recepčních norem by totiž mezinárodní právo žádné účinky v právu vnitrostátním nemělo, ledaže by k tomu docházelo v konkrétních případech. Pokud dojde k recepci mezinárodního práva, je nezbytné zohlednit otázku hierarchie pramenů práva a stanovit pravidla pro řešení jejich případných konfliktů. Obvyklá je aplikační přednost mezinárodní smlouvy (častého pramene mezinárodního práva) před zákonem. V některých systémech se setkáme i předností před ústavou, tedy se schopností mezinárodního práva rušit ústavní zákony. Záleží ale na konkrétním právním systému. (Malenovský 2020: 357) Samozřejmě, v případě monistické koncepce recepce není nutná.

Vedle práva mezinárodního a práva vnitrostátního se lze setkat ještě s právem Evropské unie. Právo EU představuje systém právních pravidel, která mají přímé i nepřímé vnitrostátní účinky, a která jsou přijata členskými státy nebo orgány EU, na něž členské státy přenesly část svých pravomocí. (Tomášek, Týč, Petrlík 2021: 54) Právo EU není součástí mezinárodního práva, ale jedná se o samostatný právní systém. (Týč 2018: 19) Na vnitrostátní úrovni členského státu má každý možnost dovolávat se u vnitrostátních orgánů veřejné moci přímo použitelných částí ustavovacích smluv EU. To znamená, že na rozdíl od mezinárodního práva, ve kterém není přímé působení smluv typické, se v právu EU typicky projevuje přímý účinek do vnitrostátního práva. (Sehnálek 2021: 17) A to nejen ve vztazích mezi lidmi (fyzickými a právnickými osobami) a státem, ale i mezi lidmi navzájem. Právo Evropské unie je tedy samostatný právní systém, který je nadřazen právu jednotlivých členských států, které však mají na jeho obsah vliv.

Přímý a přednostní účinek práva Evropské unie

[Rozsudek Soudního dvora ze dne 5. února 1963 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratie der belastingen. Věc 26-62:](#)

„...[Ú]loha Soudního dvora [...] potvrzuje, že členské státy přiznaly právu Společenství závaznou povahu, které se jejich příslušníci mohou dovolávat před těmito soudy.

Z tohoto stavu věcí je třeba vyvodit, že Společenství představuje nový právní řád mezinárodního práva, v jehož prospěch státy omezily, byť ve vymezených oblastech, svá suverénní práva a jehož subjekty nejsou jen členské státy, ale rovněž jejich příslušníci.

Právo Společenství, nezávislé na zákonodárství členských států, tudíž nejen ukládá jednotlivcům povinnosti, ale je rovněž určeno k vytváření práv, která se jako taková stávají součástí jejich jmění.

Tato práva vznikají nejenom tehdy, když to Smlouva výslovně stanoví, ale také v důsledku povinností, které Smlouva jasně stanoveným způsobem ukládá jak jednotlivcům, tak členským státům a orgánům Společenství. [...]“

[Rozsudek Soudního dvora ze dne 9. března 1978. Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal SpA. Věc 106/77:](#)

„[...] 14. Z tohoto pohledu přímá použitelnost znamená, že pravidla práva Společenství musí působit plně a jednotným způsobem účinky ve všech členských státech od svého vstupu v platnost a po celou dobu své platnosti.

15. Tato ustanovení jsou tak bezprostředním zdrojem práv a povinností pro všechny, kterých se týkají, ať se jedná o členské státy, nebo o jednotlivce, kteří jsou účastníky právních vztahů, na které se vztahuje právo Společenství.

16. Tento účinek se rovněž týká každého soudce, který má v rámci své pravomoci, jakožto orgán členského státu, za úkol chránit práva poskytnutá jednotlivcům právem Společenství.

17. Navíc na základě zásady přednosti práva Společenství mají ustanovení Smlouvy a přímo použitelné akty orgánů ve svých vztazích s vnitrostátním právem členských států za následek nejen to, že pouhým svým vstupem v platnost činí bez dalšího nepoužitelným jakékoli ustanovení vnitrostátního práva, které by s nimi bylo v rozporu, ale nadto – ježto tyto ustanovení a akty jsou nedílnou součástí, ovšem s vyšší právní silou, právního řádu platného na území každého členského státu – brání platnému vytváření nových vnitrostátních zákonů v rozsahu, v němž by byly neslučitelné s normami Společenství.

18. Uznání jakékoli právní účinnosti vnitrostátních zákonů, které zasahují do oblasti, v níž Společenství vykonává legislativní pravomoc, nebo jsou jinak neslučitelné s ustanoveními práva Společenství, by totiž znamenalo popření efektivního charakteru závazků bezpodmínečně a neodvolatelně přijatých členskými státy na základě Smlouvy, a zpochybnilo by tak samotné základy Společenství. [...]“

3. Prameny práva

3.1 Úvod do kapitoly

V případě pojmu prameny práva se setkáváme se stejným problémem jako v případě pojmu „právo“: nese více významů. Nepomůže, ani když použijeme jiná slova, jako například „zdroje práva“. Ve všech případech tímto pojmem označujeme více obsahů, které jsou vzájemně (obvykle) velmi odlišné. Pod pojem „prameny práva“ můžeme zařadit vše, co vede ke vzniku práva, společenské (politické či ekonomické) příčiny konkrétní právní regulace, stejně jako různé prostředky sloužící k poznání práva.

Přestože se pojem „prameny práva“ v právní doktríně traduje až do prvního století před naším letopočtem k Cicerovi (Carpentier, Spaak 2022: 1), původně to byl spíše zdroj argumentů využitelných v právních sporech. Teprve v 19. století se v souvislosti s rozvojem kodifikačních prací objevuje v Německu pojem „prameny práva“ jako metafora zdroje legitimacy práva a základ právní vědy. (Goltzberg 2018: 14). V té souvislosti také vznikla potřeba interpretace: bez pramen práva v jejich formálním pojetí (zejména těch psaných) nemá velký význam rozvíjet nauku o interpretaci práva. A proto také lze prameny práva, poněkud nadneseně, ale výstižně, chápat jako „*důvody poznání něčeho jako pozitivního práva.*“ (Ross 1929: 291) Pokud něco má být pozitivní právo, je nezbytné, abychom to určili pomocí pramenů práva.

Prameny práva totiž můžeme chápat jako:

- **Formální prameny práva:** jakákoli skutečnost, která obsahuje normativní tvrzení (normativní věty), a která současně určuje závaznost těchto tvrzení. (Sartor 2005: 657).
- Zdroje našeho poznání práva: veškeré materiály, které vedou k získání informací o právu (tzv. **gnoseologické prameny práva**; Rechtserkenntnisquellen; prameny tvorby práva). Německý profesor římského práva [Friedrich Carl von Savigny](#) (1779-1861) je popisoval jako historické prameny právní vědy, přičemž důležité je, že jeden pramen může spadat jak k těmto pramenům, tak k formálním pramenům. (Savigny 1867: 10-11).
- **Orgány**, které mají pravomoc vydávat právo nebo lidé, kteří se skutečně podíleli na vytvoření práva.
- **Materiální prameny práva:** vše, co má vliv na to, že právo je v daném čase a v daném místě takové, jaké je. Tj. vše, co ovlivňuje zejména obsah práva.
- **Prameny platnosti práva:** to jsou zdroje, ze kterých získává právo svou platnost, a které určují jeho obsah. Jedná se tedy o souhrn jevů, včetně interpretací. (Raz 1979: 47-48)

Podle dánského právního filosofa [Alfa Rosse \(1899–1979\)](#) jsou prameny práva předpovědí toho, jak budou postupovat soudy. Teorie pramenů práva je pak pro něj doktrína (vědecký přístup) způsobů jednání soudů. (Ross 2019: 90) Tento pohled vystihující jeden ze základních prvků právního realismu lze použít i u dalších významů pramenů práva: všechny směřují k tomu určit, jaké budou následky. Tvorby práva (to je poněkud komplikovanější, protože v tomto případě jsou podmínky komplexní a obtížně zcela identifikovatelné) nebo i poznání práva.

Problém s určením, co prameny práva jsou

Stephan Vogenauer problém s pojmem „prameny práva“ vystihuje celkem přesně (Vogenauer 2006: 877-878):

„V různých oblastech práva lze nalézt různé definice a podobné jevy označují různí autoři odlišnými názvy. „Formální prameny“ se tedy odlišují od „faktických“, „materiálních“ nebo „podstatných“, „právní“ od „historických“ pramenů, „závazné“ nebo „autoritativní“ od „přesvědčovací“ pramenů, „psané“ od „nepsaných“, „povinné“ od „povolených“, „prameny platnosti“ od „pramenů znalostí“ práva atd.“

Skeptický byl k pojmu „prameny práva“ Hans Kelsen:

„Pojem „pramen práva“ nemůže neznamenať nejen tyto dvě navzájem odlišné metody – jednu cílevědomou, uskutečňovanou ústředními orgány (tj. legislativa, pozn. MŠ) a druhou spontánní, decentralizovanou, tvorbu obecných norem uskutečňovanou prostřednictvím samotných adresátů práva (tj. právní obyčej – pozn. MŠ) -, ale i poslední důvod platnosti právního řádu, ten důvod platnosti, který je v této úvaze vyjádřen pojmem základní normy. V nejširším významu znamená „pramen práva“ vlastně každou právní normu, nejen obecnou, ale i individuální, a to, pokud také i z ní, jako z objektivního práva plyne právo v subjektivním smyslu, tj. právní povinnost nebo oprávnění.“ (Kelsen 2018: 109-110) Na tomto místě si jen připomeňme, že Kelsen je v tomto velmi radikální a směřuje pramen s normou. V jeho pojetí to však dává smysl, navzdory tomu, že obvyklejší je tyto dva jevy odlišovat.

Pro naše účely bude stačit, když se soustředíme na **formální prameny práva** a **materiální prameny práva** (na ty samozřejmě méně). Důležité je podotknout, že je velmi obtížné (možná nemožné) identifikovat jasnou dělící hranici mezi jednotlivými významy: vzájemně se prolínají a často záleží na úhlu pohledu, nebo teorii, kterou zastáváme.

Nezapomínejme také, že teorie pramenů práva se mění podle toho, co považujeme za právo. (Guastini 2007: 304) Pokud jsou to „pouze“ pravidla lidského chování (právo jako systém pravidel), pak dospějeme k jiné teorii a systematické pramenů než v případě, kdy budeme považovat právo za způsoby jednání, dobro nebo spravedlnost, případně za institucionalizované lidské jednání. Stejně jako i v jiných případech si musíme určit, co právo je (resp. co považujeme za právo) a podle toho strukturovat úvahy o pramenech práva.

3.2 Materiální prameny práva

Materiální prameny práva (neboli prameny práva v materiálním slova smyslu) jsou ty skutečnosti, které ovlivňují právo. Působí tedy na právo a můžeme říci, že z nich čerpá samo právo. Materiální prameny ovlivňují obsah (ale také podobu) práva. Jsou to skutečnosti, které vedly ke vzniku práva: mohou to být přírodní skutečnosti, politické události, jevy, které společnost vnímá negativně,

geografická poloha konkrétní země atp.¹³ Materiální prameny práva (někdy také prameny tvorby práva) jsou různé, vzájemně se ovlivňují, a je obtížné (snad až nemožné) vytvářet v právní vědě jejich systematiku. Zahrnují totiž všechny přírodní, faktické, společenské či další okolnosti, včetně morálních principů, politického přesvědčení, které mají vliv na společenské potřeby a očekávání. (Isensee, Kirchof 2003: 136) Materiální prameny práva nejsou jakési právní skutečnosti. Vzhledem k tomu, že předpokládáme, že vznik právní normy je dán pouze vůlí tvůrce, není z formálního hlediska existence materiálního pramene nutná. Mezi právní skutečností a právním následkem je příčinná souvislost, v případě materiálního pramene práva však není tak těsná – materiální pramen může (nikoli musí) ovlivnit existenci právní normy. Například plošná opatření proti šíření covidu, která výrazně omezila fungování (nejen) vysokých škol je materiálním pramenem, ze něhož vychází [zákon č. 188/2020 Sb., o zvláštních pravidlech pro vzdělávání a rozhodování na vysokých školách v roce 2020 a o posuzování doby studia pro účely dalších zákonů](#). Napadení Ukrajiny Ruskem a následný válečný konflikt, který se projevil v celé Evropě je materiálním pramenem, z něhož čerpá důvod své existence [zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace \(Lex Ukrajina školství\)](#).

Materiálními prameny práva se zabývá především právní antropologie, sociologie práva, politologie, případně jiné disciplíny. Teorie práva se jimi detailně nezabývá, přesto nelze říci, že by neměly svůj teoretickoprávní význam. To zejména s tím ohledem, že materiální prameny nám mohou pomoci odhalit, jaký problém měla konkrétní úprava řešit a tím nám mohou napomoci s interpretací právních textů (používáme jej v tzv. intencionalistickém výkladu, kdy zkoumáme, co normotvůrce reguloval a tomu přizpůsobujeme naše porozumění právnímu textu). Při tom ale nesmíme zapomínat, že se jedná pouze o sekundární vodítko, které není autoritativně závazné, a které může být i matoucí.

Příklad materiálních pramenů práva, poněkud morbidní

Jednou z reforem Josefa II. byla i reforma pohřbívání. Veden racionálními hygienickými úvahami právně závazně stanovil, že po smutečním obřadu bude nebožtík umístěn do rakve s vyklápěcím dnem a samotné uložení do hrobu bude vypadat tak, že ostatky se umístí do pytle, nad hrobem se dno rakve otevře, tělo v pytli vypadne do hrobové jámy a posype se vápnem. Samozřejmě již bez přítomnosti kohokoli jiného než hrobníka. (Tinková 2009: 76) Cílem – a materiálním pramenem práva – byla snaha o hygienu. To se samozřejmě nelíbilo pozůstalým, a proto bylo toto nařízení pro velký odpor lidu zrušeno již po pěti měsících, navzdory přesvědčení císaře, že si lidi zvyknou. (Tinková 2010: 80) Racionální pramen práva je patrný, ale při tvorbě práva je nutné také počítat s tradicemi, vírou, a dalšími ryze společenskými faktory. Josef II. v tomto případě podcenil komplexnost materiálních pramenů práva a pro něj neracionální požadavky spojené s materiálními touhami nepochopil. (Grubhoffer 2018: 105).

Mezi materiální prameny lze však řadit i mýty (Rottleuthner 2005: 32), které mohou poskytovat interpretační základ pro porozumění společnosti, případně celému vesmíru (v tomto pojetí spíše

¹³ Deterministický pohled na materiální prameny práva: [Francouzský filosof Charles Louis Montesquieu](#) (1689-1755) předpokládal, že lidská povaha se liší podle podnebí. Dokonce v tomto směru spřádal smělé, ale nepodložené, úvahy. Každopádně však předpokládal, že vzhledem k tomu je nutné, aby se lišilo i právo: „*Je-li pravda, že povaha ducha a vášně srdce se od sebe velmi liší v různých podnebí, musí se zákony vztahovat jak k rozdílům ve vášních, tak k rozdílům v povahách.*“ (Montesquieu 2010: 261)

kosmu). Relevantním materiálním pramenem práva jsou také hodnoty (které však můžeme – s určitými ohledy – řadit i mezi formální prameny práva).

Materiální prameny jako nástroj pochopení formálních pramenů

Znalost materiálních pramenů práva může obohatit vysvětlení a zejména ospravedlnění konkrétní právní úpravy. Ústavní soud trval na odůvodnění právní úpravy, tedy aby normotvůrce věděl, proč sáhl ke konkrétní regulaci a prokázal tím racionálnost svého postupu. Viz [náleží sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021 \(123/2021 Sb.\)](#):

“78. Ústavní soud v této souvislosti odmítá případnou námitku, že nelze striktně požadovat, aby byl odůvodněn každý právní předpis, jelikož nelze např. v praxi požadovat odůvodnění novely zákona, přijaté na základě neodůvodněného pozměňovacího návrhu některého poslance v rámci druhého čtení. V nyní posuzované věci se totiž jedná o krizové opatření vlády, tedy kolektivního orgánu, u něhož lze očekávat a také požadovat, že vychází z dostatečných odborných podkladů a je racionálně odůvodněno.

[...]

84. Z obdobných východisek vychází i německá ústavněprávní doktrína a také judikatura. Zatímco povinnost zákonného či podzákoného normotvůrce vždy zachytit důvody právního předpisu předem a ve formalizované podobě může být považována za ne zcela jednoznačnou (jakkoliv ji část doktríny ze Základního zákona dovozuje, srov. Sannwald, in: Schmidt-Bleibtreu/Hofmann/Henneke, GG, 14. Aufl. 2018, Art. 76 odst. 22, či Mann, in: Sachs, GG, 8. Aufl. 2018, Art. 80 odst. 31), povinnost takové důvody mít k dispozici a v případě ústavního přezkumu být připraven je ústavnímu soudu předložit je obecně uznávána. Německý Spolkový ústavní soud tak například v minulosti dovedl povinnost zákonodárce (již je ovšem možno vztáhnout i na ostatní normotvůrce) právní předpisy „srozumitelně odůvodnit“ [nachvollziehbar zu begründen; BVerfGE 125, 175 (238)].“

3.3 Formální prameny práva

Jako formální prameny práva chápeme **autoritativní a institucionalizované zdroje, které nesou právní normy**. Jejich funkcí je informovat o závazné právní úpravě (čímž posilují právní jistotu) a nést, vzhledem ke svým znakům, právní normy. To znamená, že formální prameny práva zajišťují informovanost o právních normách a jsou zdrojem jejich formální autority a legitimacy. Pokud to otočíme, pak lze říci, že právní normy pro svou existenci potřebují prameny, aby mohly být identifikovány a prameny práva (ve formálním smyslu) musí nést právní normu. Bez právních norem, nelze obvykle o prameni práva uvažovat. Formální prameny práva jsou tak tím, čím se právní normy vyjevují (nebo, chcete-li zjevují, ale to zní možná trochu esotericky).

Jako formální prameny proto můžeme chápat ty platformy, prostřednictvím kterých se pravidla lidského chování stávají právními pravidly, tj. jsou určitá, jednotná a všeobecně závazná. (Shiner 2005: 2).

Význam formálních pramenů práva

Formální prameny práva jsou významné z pohledu **identifikačního** (pomáhají identifikovat objektivní právo), **informačního** (jsou jediným oficiálním zdrojem platného práva) a **stabilizujícího** (ukazují platné právo v konkrétním čase, přičemž jsou spojeny se stabilitou ke konkrétnímu okamžiku). Přestože ani formální prameny práva nám nezajistí, že nebudou pochyby o jeho obsahu, protože je

nezbytné je interpretovat, snižují nejasnost tím, že víme, co musíme interpretovat a v čem hledat právní normu.

Pramen práva není právním pravidlem, ale je to pouze text (v případech mnoha formálních pramenů práva), který je schválený oficiálním tvůrcem práva (Parlamentem), který nese (obsahuje) právní normy. (Shecaira 2015: 17)¹⁴ Vyjevuje se tím vůle státu regulovat společenské vztahy.

Existuje mnoho různých seznamů formálních pramenů práva. V našich podmínkách se obvykle setkáme s tímto seznamem:

- normativní právní akty / právní předpisy
- soudní (a správní) precedenty
- normativní smlouvy
- právní obyčeje
- právní literatura
- právní apendixy neprávních publikací
- rozum
- spravedlnost
- právní principy
- atd.

Na první pohled je patrné, že výčet je otevřený (řekli bychom demonstrativní) a není nijak zvláště systematicky uspořádaný. To jsou obvyklé problémy, které formální prameny práva provází: nemáme v celém rozsahu autoritativně stanoveno, co mezi formální prameny práva řadíme (seznam je proměnlivý v čase a místě). Proto je vhodné uvažovat o pramenech, které jsou obvykle pojímány jako formální. Herbert Hart v této souvislosti zmiňuje *pravidlo uznání*, tj. pravidlo, které určuje ty vlastnosti, které budou u konkrétního pravidla označovat, že je spojeno se společenským tlakem (sankcí) (Hart 2004: 102). Toto pravidlo může být realizováno jak autoritativním seznamem (v našem případě Ústava České republiky, která některé prameny výslovně uvádí), tak zvykovým právem. Problém je v tom, že tato pravidla uznání mohou být složitá, komplexní nebo implicitní (nevyřčená), a proto se seznamy pramenů mohou prolínat.

„V moderním právním systému, kde existuje množství různých „pramenů“ práva, je ovšem pravidlo uznání odpovídajícím způsobem složitější. Kritéria pro identifikaci zákona jsou mnohočetná a běžně obsahují psanou ústavu, ustanovení zákonodárce a soudní precedenty. Ve většině případů jsou stanovena opatření proti možným vzájemným rozporům tak, že se tato kritéria seřadí podle poměrné podřízenosti a nadřazenosti. V našem systému (anglickém – pozn. MŠ) je tímto způsobem „zvykově precedenční právo“ podřazeno zákonu.“ (Hart 2004: 108)

¹⁴ Podstatné, co bychom si měli u formálních pramenů práva uvědomit, je, že formální prameny nejsou totožné s právem nebo s právní normou. Právo je to, co je ve formálních pramenech práva obsaženo (Bentham 1879: 330). To potvrzuje i izraelský (či anglický) právní filosof [Joseph Raz](#) (1939), podle nějž právo (rozumějme právní pravidla) není identické s formálními prameny práva (zákony), či s jejich částmi. (Raz 1997: 70)

Není to však výčet jediný. Polsko-švédský právní teoretik Aleksander Peczenik (1937-2005) citoval norského právního teoretika [Torsteina Eckhoffa](#) (1916-1993). Podle něj dochází k harmonizaci pramenů právní praxe (pramenem práva je to, co za pramen považuje právní praxe) a mezi jinými k nim řadí (Peczenik 2001: 78):

- texty právních předpisů
- travaux préparatoires (historie vzniku právních předpisů; obvykle se používá francouzská verze)
- účel právních předpisů
- soudní praxe
- správní praxe
- obyčeje
- díla právní vědy
- reálné úvahy.

Peczenik sám nabídl jiný pohled (Peczenik 2001: 78). Podle něj lze formální prameny práva rozlišovat na ty:

- které se musí použít (např. právní předpisy)
- které by se měly použít (např. precedenty nebo přípravné legislativní práce), a
- které se mohou použít (např. doktrína).

Proměnlivost seznamu pramenů a jejich závislost na praktickém používání (často navzdory vědeckým katalogům) dokládá i Ústavní soud v [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 \(N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.\)](#): „*Moderní demokratická psaná ústava je společenskou smlouvou, kterou se lid, představující ústavodárnou moc (pouvoir constituant), ustavuje v jedno politické (státní) těleso, zakotvuje vztah individua k celku a soustavu mocenských (státních) institucí. Dokument institucionalizující soustavu základních obecně akceptovaných hodnot a formující mechanismus a proces utváření legitimních mocenských rozhodnutí nemůže existovat mimo veřejnosti akceptovaného kontextu hodnot, spravedlnostních představ, jakož i představ o smyslu, účelu a způsobu fungování demokratických institucí. Jinými slovy nemůže fungovat mimo minimálního hodnotového a institucionálního konsenzu. Pro oblast práva z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti. [...] Akceptace i dalších pramenů práva, kromě práva psaného (zejména obecných právních principů), evokuje otázku jejich poznatelnosti. Jinými slovy evokuje otázku, zda je jejich formulování věcí libovůle, nebo zda lze stanovit při jejich formulování do určité míry objektivizovatelné postupy.*

Demokratický systém čelí možné libovůli při formulování "nepsaného práva" dvojitým způsobem. Nesdílí v našem prostředí tak hluboce zakořeněnou skepsi k možnosti činit odpovědná individuální rozhodnutí a předkládat je na základě přesvědčivé argumentace veřejnosti k posouzení. První garance vůči libovůli je tudíž kulturní a mravní kontext odpovědnosti. Tím druhým je soustava demokratických institucí, utvářející dělbu moci. Jinými slovy, tou první je garance autonomní, druhou garance heteronomní normotvorby.“

V této souvislosti si všimněme i jednoho podivuhodného pramene práva, se kterým jsme se v ne-tak-dávné minulosti mohli setkat (Kokeš 1953: 12). Pramen práva je to proto, že existuje společenský

tlak na to, aby obsah sdělovaný v této podobě ovlivnil rozhodnutí soudů bez ohledu na to, jestli s tím soudy souhlasí nebo ne.

„Soudruhu, jak je to možné, že v Rudém právu, které nám denně osvětluje linie naší strany při budování socialismu, se píše to a ono a v rozhodnutí soudu se tvrdí pravý opak?“ Takových případů, na příklad v otázce kulaků, jsme měli v poslední době mnoho. Co to dokazuje? Dokazuje to, že naši soudci podceňují význam úvodníků a zásadních článků Rudého práva — někdy se snad s nimi ani neseznamují — a rozhodují odtrženě od denního života naší rodné strany i naší společnosti. Náš pracující lid to ihned vycítí a právem je pak nespokojen s naším rozhodnutím.

Je proto oprávněný požadavek našeho pracujícího lidu, aby rozhodnutí soudu bylo politicky i právně vstížitně zdůvodněno.

Právní předpis

Na rozdíl od jiných formálních pramenů práva je definice právního předpisu (nebo i normativního právního aktu) obtížná. Je to natolik významný formální pramen práva, že se bere jako samozřejmý a jeho vymezení se nevěnuje odpovídající prostor. Obvykle se objevuje jednoduché pojetí, že se jedná o hmotný nosič nehmotné právní normy. (Knapp 1998: 20) Podobně o hmotném podkladu právních předpisů píše i František Cvrček a František Novák. (Cvrček, Novák 2017: 45) Mnohem důležitější než na hmotný nosič, je důležité soustředit se na jeho **písemnost**. Právní předpis musí být písemně zachycený tak, aby byl sdělitelný adresátům, bez ohledu na typ nosiče. Proto je přípustné i jeho zachycení v elektronické podobě. Právní předpis také obsahuje právní normy: tím se řadí mezi formální prameny. A tím se také liší od **normativního právního aktu** (který také bývá řazen mezi formální prameny práva; v tom případě ale upřednostňujeme formu nad obsahem). Právní předpis je proto možné chápat jako oficiální (úřední) a formální dokument vyhlášující právní normy. (Knapp 1998: 20)

Právní předpis je všeobecně závazný. To znamená, že tato forma určuje adresátům, že její obsah je všeobecně závazný. Připomeňme však, že to samo o sobě nestačí a pro všeobecnou závaznost je nezbytné, aby i obsah mohl být všeobecně závazný (Aby byl všeobecně závazný, musí obsah dávat smysl. Pokud mu adresáti nemohou porozumět, nemůže být o závaznosti řeč.). Právní předpis je tedy indikátor všeobecné závaznosti, který je jejím nezbytným předpokladem, avšak nikoli předpokladem dostatečným. Můžeme proto doplnit výše uvedenou definici, že **právní předpis je písemný normativní právní akt orgánu s legislativní pravomocí, který je podle zákona formálně publikován, jehož obsahem je právní norma.**

Zákonem předepsaná publikace je důležitá pro zvýšení právní jistoty. Pouze akty publikované, tak jak zákon předepisuje, mohou obsahovat všeobecně závazné právní normy. Adresáti tak mohou nabýt jistoty, kde a jak se mohou s oficiálním a konečným zněním právního předpisu seznámit. Právní předpis je proto autentický a závazný prostředek komunikace právní normy (Knapp 1998: 25), který tyto vlastnosti získává zákonnou publikací. Právní předpis je zdrojem práva (Waldron 1999: 10), což vede k tomu, že je to zřetelně viditelná, snadno dostupná a přístupná forma psaného práva. (MacCormick, Summers 2016: 11). K vyhlášení právních předpisů slouží Sbírka zákonů, která je vydávána podle [zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv](#), ve znění pozdějších předpisů. **Sbírka zákonů** je nástrojem, kterým jsou právní předpisy (a další dokumenty) vyhlášeny. [1. 1. 2023 (pozor, datum se posouvá) nabude účinnosti [zákon č. 222/2016 Sb., o Sbírce](#)

[zákonů a mezinárodních smluv a o tvorbě právních předpisů vyhlášených ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv \(zákon o Sbírce zákonů a mezinárodních smluv\)](#). Pak bude existovat pouze jedna Sbírka zákonů a mezinárodních smluv, která bude za zákona úředním listem, ve kterém se vyhláší závazné znění právního předpisu, mezinárodní smlouvy nebo jiného aktu stanoveného zákonem.]

Právní předpis je za formální, písemný dokument, který vyjadřuje právní normy, a který je všeobecně závazný.

Od právního předpisu se odlišuje **normativní právní akt** (dále také jako „NPA“). NPA je pojem, který je pojmu „právní předpis“ systematicky nadřazený: každý právní předpis musí být normativním právním aktem, ale ne každý NPA je také právním předpisem. **Právní akt** je písemný formální úkon, který sděluje svým adresátům příkazy, zákazy a dovolení. Má imperativní povahu, jedná se tedy o rozhodnutí autoritativního orgánu veřejné moci, který k tomu má pravomoc. (Cvrček, Novák 2017: 46) Proto rozlišujeme **individuální právní akt** (obsahující individuální příkazy, zákazy a dovolení) a normativní právní akt (který může obsahovat i právní normy; není to však nezbytné: individuální právní akty lze ve zvláštních případech zveřejnit i formou NPA). Právní předpisy tak nejsou ty normativní právní akty, které jsou určeny pouze pro individuální případy, nebo ty, které nepocházejí od orgánu s legislativní pravomocí (což mohou být například interní normativní instrukce nebo organizační či autonomní pravidla). V případě individuálních aktů (tj. individuálních právních aktů ve formě normativního právního aktu) hovoříme o **extenzi moci zákonodárné do moci výkonné** (Boguszak, Čapek, Gerloch 2001: 44-45) (případně, velmi výjimečně a spíše akademicky) do moci soudní. Extenze do moci soudní v trestní věci je zakázána například [čl. 9 Ústavy Spojených států Amerických](#) (tzv. [Bill of Attainder](#), kterým zákonodárný orgán rozhodoval o vině a trestu konkrétních lidí či skupiny osob, samozřejmě bez řádného procesu).

Jedním z příkladů možné extenze do moci výkonné je i zákon č. 292/2004 Sb., o zásluhách Edvarda Beneše. Jedná se o normativní právní akt, ale protože neobsahuje právní normy (o tom níže), není to právní předpis:

292

ZÁKON

ze dne 13. dubna 2004

o zásluhách Edvarda Beneše

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

§ 2

§ 1

Edvard Beneš se zasloužil o stát.

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

Zaorálek v. r.

Špidla v. r.

Příklady

Jako další příklad individuálního právního aktu ve formě normativního právního aktu můžeme uvést [zákon č. 625/1992 Sb., o zániku státní organizace Československé státní dráhy](#).

Z toho plyne, že podstatná legislativní pravomoc tvůrce: právní předpis je výsledkem realizace legislativní pravomoci. Právní předpis vyjadřuje vůli a myšlenky normotvůrce a je to jediný komunikační kanál, kterým je může sdělit adresátům. (Gény 1954: 80) Proto jsou za právní předpisy považovány akty autority, subjektu s legislativní pravomocí, jejichž účelem je stanovit obecná pravidla chování (právní normy) v závazné podobě. (Gény 1954: 76) Francouzský právní teoretik [François Gény \(1861-1959\)](#) považoval zákon (jako nejzřetelnější právní předpis) **za výsledek projevu moci, která má schopnosti (pravomoc) formulovat obecné normy, které jsou ve veřejném zájmu, a které jsou pod hrozbou sankce všeobecně závazné.** (Gény 1954: 78) Normativní právní akt je také svou povahou výsledek realizace pravomoci tvůrce, ale je to formální výkon jeho autority mimo legislativní oblast (obsahově).

Mezi znaky právního předpisu proto řadíme:

- Formálnost (není zveřejněn libovolně, ale v předem předepsané *přísné* formě)
- Písemnost
- Legislativní pravomoc tvůrce
- Imperativní charakter (je diktátem – stejně jako precedent, což současně znamená, že je vytvářen záměrně)

Společně s dalšími formálními prameny práva je pro něj charakteristické, že obsahuje právní normy a je všeobecně závazný. Tato autoritativní povaha právního předpisu vede k jeho absolutní závaznosti.

Lze se setkat s názorem, že právní předpis vzniká na základě vyjednávání (např. Nourse, Schacter 2002: 614): členové parlamentu se musí dohodnout a udělat třeba nějaké „politické obchody“. Pak by měl právní předpis blízko k normativní smlouvě. Rozdíl je v tom, že v konečné podobě je schvalován. Tedy jeho základem je rozhodnutí, nikoli konsenzus. Proto představuje diktát (imperativ) a nikoli dohodu.

Právní předpis v rozhodnutí ESLP

Evropský soud pro lidská práva pojem „právní předpis“ používá jinak. Podle něj se pod pojmem zákon rozumí jakýkoli pramen práva (včetně soudního precedentu). Musí tento splňovat tato kritéria:

dostupnost – nutné je jeho zveřejnění (publikace);

přesnost – podmínky, při jejichž splnění dochází k právním následkům musí být stanoveny najisto;

předvídatelnost – adresát má možnost dozvědět se na základě textu příslušného ustanovení a v případě potřeby za pomoci jeho výkladu soudní judikaturou, které chování a která opomenutí zakládají jeho právní odpovědnost.

Legislativa

Obraťme svou pozornost k pojmu **legislativa**. Tu můžeme chápat jako proces vzniku právních předpisů (dynamický význam) nebo jako sadu právních předpisů (statický význam). A také jako pojem zastřešující všechny právní předpisy (širší význam) nebo pouze zákony (od slova lex; užší význam). Toto dělení nám také ukazuje, že dominantním právním předpisem je zákon: symbolicky je to nejvýznamnější právní předpis, byť není nejvyšší (nad ním jsou ústavní zákony). Zákon je však v hierarchii právních předpisů tím nejnižším, kterým lze ukládat povinnosti: to plyne z [čl. 2 odst. 4 Ústavy České republiky](#) „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“

Problémy právních předpisů

Legislativa, tj. právní předpisy jsou hlavním formálním pramenem v moderních právních systémech a jejich význam i systémech *common law* vzrůstá. (MacCormick, Summers 2016: 10) Není to však pramen, který by byl neproblematický. Právní předpisy jsou zdrojem (pramenem) pozitivního práva. Jsou tedy výsledkem lidské činnosti. Snad, podle novozélandského právního filosofa [Jeremy Waldrona \(1953\)](#), jsou až příliš lidské. (Waldron 1999: 24) A jako jakýkoli jiný výsledek lidské činnosti, je i legislativa neúplná (Gény 1954: 78) Podle názoru francouzského právníka a jednoho z autorů Code Civil [Jean-Étienne-Marie Portalise](#) (1746-1807), vysloveného v Úvodním projevu k prvnímu návrhu občanského zákoníku, je možné právní předpisy vytvářet pouze v obecných kategoriích, případně v abstraktních formulích, což znamená, že právní předpis (zákon) nikdy nemůže obsáhnout všechny myslitelné případy. (Fenet 1836: 470) Tím se stává, že na něco předpis „zapomene“ nebo nestačí tempu vývoje společnosti.

Dělení právních předpisů

V právním řádu České republiky se obvykle setkáme s těmito právními předpisy:

- Ústava (její povaha není zcela jednoznačná, pro naše potřeby ji však zařadíme mezi právní předpisy);
- Ústavní zákony (vydává je Parlament České republiky; podle čl. 39 odst. 4 Ústavy České republiky je k přijetí třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.);
- Zákony (také je vydává Parlament České republiky);
- Zákonná opatření (čl. 33 odst. 1 Ústavy České republiky: „*Dojde-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny, přísluší Senátu přijímat zákonná opatření ve věcech, které nesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona.*“);
- Nařízení vlády (čl. 78 první věta Ústavy České republiky: „*K provedení zákona a v jeho mezích je vláda oprávněna vydávat nařízení.*“);
- Vyhlášky ministerstva a jiných správních úřadů (čl. 79 odst. 3 Ústavy ČR: „*Ministerstva, jiné správní úřady a orgány územní samosprávy mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněny.*“ Podle § 1 odst. 2 zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv se označují jako „vyhláška“);
- Obecně závazné vyhlášky krajů/obcí;
- Nařízení krajů/obcí.

Právní síla:

Pojem či koncept **právní síly** není pojímán zcela jednotně. Podle Viktora Knappa je právní síla vlastnost právního předpisu (byť uvádí i právní normy) právně zavazovat své adresáty. (Knapp 1995: 156) Proto mohl rozlišit absolutní a relativní právní sílu. Absolutní představuje místo v hierarchii právních předpisů a relativní vzájemný poměr mezi předpisy. Na základě toho ale také rozděluje právní předpisy na originární (původní) a derivativní (odvozené) podle toho, zda je k jejich tvorbě nutné zmocnění, tedy zda jsou nebo nejsou vydávány na základě jiné normy. (Knapp 1995: 157) S tím souhlasí i Pavel Holländer, podle nějž jsou originální (možné je použít originární i originální) ty předpisy, pro jejichž vydání není nutné zvláštní zmocnění. (Holländer 2008: 695) Případně – s určitými obměnami – i Daniel Havránek. (Havránek 2008: 458) Přesto, že je takové dělení možné, nebudeme jej využívat. Všimněme si, že Knapp spojuje právní sílu i s právními normami. V tom případě je tato vlastnost odvozena od vlastnosti právního předpisu, v němž jsou vyjádřeny.

V teorii socialistické teorie práva (tj. do roku 1989) byla právní síla chápána jako vlastnost, která vyjadřuje vzájemný poměr mezi různými druhy právních aktů (zejména normativními právními akty), a která určuje místo v jejich struktuře. (Kučera 1976: 203) Důsledkem této vlastnosti je pak například možnost derogace, kdy ty s vyšší právní silou derogují (ruší) ty s nižší právní silou.

Asi nejvýstižněji charakterizoval právní sílu rakouský právník Adolf Merkl. Pro něj je právní síla princip právní logiky, který řeší kolizi v právním systému. (Merkl 1918: 446) Jedná se tedy o kritérium, stejně jako poměr mezi dřívějším

(prior) a pozdějším (posterior) právním předpisem, jehož účelem je vyřešit kolizi vzájemně si odporujících právních předpisů.

Takto charakterizovaný pojem právní síly je vhodný i pro kategorizaci použitou v této publikaci. Je to právní vlastnost, která má smysl pro kategorizaci struktury právního řádu, která se ale uplatní pouze v případě právních principů – pokud se týče právních norem (což je přípustné), pak je to dáno umístěním příslušného právního předpisu. Toto chápání také lépe odpovídá [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 52/03 ze dne 20. 10. 2004 \(N 152/35 SbNU 117; 568/2004 Sb.\)](#), který chápe dělbu moci jako primární princip předcházející hierarchii právního řádu. Právní síla se neuplatní v případě normativních smluv, právních obyčejů či precedentů, protože jejich případná derogační schopnost je dána jinak než strukturou práva.

Právní předpisy dělíme na základě jejich **právní síly** na **primární** (zákonné) a **sekundární** (podzákonné). Původní jsou ty, které mají právní sílu stejnou nebo vyšší než zákon (zákon je dělicí linií, protože pouze zákonem a předpisy mu na roveň postavenými lze ukládat povinnosti). Sekundární právní předpisy jsou tzv. **delegovaná legislativa** (sekundární, subordinační, delegovaná atp.), což znamená, že jejich právní síla se odvíjí od primární legislativy – je vydávána pouze na základě zmocnění, které je dáno právě primárními předpisy (s výjimkou nařízení vlády, které může vláda vydávat přímo na základě Ústavy, což je limitováno tím, že slouží k provádění primárních předpisů). Vláda má tzv. **generální zmocnění** a může (na základě a k provedení zákona) vydávat nařízení přímo, aniž by k tomu potřebovala zvláštní zákonné zmocnění. Ministerstva toto zákonné zmocnění potřebují. Tímto zmocněním (ať generálním nebo zákonným) dochází k tzv. **delegaci**. Moc zákonodárná přenáší svou pravomoc vytvářet právní předpisy na jiný subjekt (patřící do moci výkonné). V tomto případě se jedná o sekundární tvorbu práva. Dále již tato pravomoc přenést nelze (neexistuje terciální tvorba práva: Ústava ji výslovně nepřipouští, a proto je vyloučena).

Příklad delegované tvorby práva

[usnesení sp. zn. Pl. ÚS 7/20 ze dne 21. 4. 2020](#): „*Napadené usnesení o přijetí krizového opatření má právně normativní obsah, který je vymezen obecným předmětem i třídou subjektů (viz bod 17). To znamená, že byť není napadený akt nařízením ve smyslu čl. 78 Ústavy, má povahu obecného normativního právního aktu. Na základě uvedeného závěru o obecnosti předmětu i adresátů předmětného usnesení proto Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené krizové opatření vlády má materiálně povahu jiného právního předpisu ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy nebo ustanovení § 64 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.*“

Dále je podle orgánu (tento orgán musí mít legislativní pravomoc), který je vydal na **původní** (originární) a **odvozené** (derivativní). Ty původní vydává orgán, který spadá do moci pravotvorné. Odvozené vydává orgán, který má legislativní pravomoc, ale neřadíme jej mezi orgány moci pravotvorné (např. zákonodárné). V tomto případě je to **extenze** moci výkonné do moci zákonodárné. (Boguszak, Čapek, Gerloch 2001: 46) Tato extenze probíhá na základě zmocnění daného Ústavou. Zatímco v případě primárních a sekundárních právních předpisů je kritériem právní síla, v případě původních a odvozených předpisů je rozdíl dán typem orgánu s legislativní pravomocí. Proto jsou například obecně závazné vyhlášky původní, ale sekundární právní předpisy.

Dělení právních předpisů – příklad z rozhodnutí soudu

„Právní teorie dále z hlediska absolutní právní síly člení prameny práva na primární a sekundární, podle relativní právní síly pak na originární a derivativní. Jak už bylo výše uvedeno, žádný primární právní předpis (zejména zákon) nestanoví Komisi pro cenné papíry oprávnění vydat prováděcí předpis či závazný výklad zákona, proto metodika nemůže být *stricto sensu* vnímána jako sekundární právní předpis. Terciární tvorba práva pak v České republice není přípustná, když sekundárními právními normami již nelze provádět delegaci legislativní pravomoci. Z pohledu druhého ze zmíněných členění by bylo možno uvažovat o metodice jako o derivativní právní normě, vydané k provedení zákona, ovšem v jakémkoli zákoně opět schází výslovné zmocnění k jejímu vydání. Existenci a charakter metodiky jakožto originárního právního předpisu jednoznačně vylučuje díkce článku 79 odst. 3 Ústavy.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.5.2007, čj. 9 Afs 29/2007–115](#))

Právní předpisy Evropské unie¹⁵

Mezi formální prameny práva (jako součást sekundárního práva, protože primární právo EU je tvořeno mezinárodními smlouvami. Sekundární právo vytváří orgány Evropské unie na základě zmocnění, která jim poskytuje právě primární právo.) řadíme také dva právní předpisy: **nařízení a směrnice**.

Z pohledu vnitrostátního práva je významnější **nařízení**. To je právní předpis (takže také normativní právní akt), který obsahuje pravidla závazná jak na úrovni Evropské unie, tak na úrovni jednotlivých členských států. (Týč 2018: 82) Obsahuje pravidla, která lze přímo použít, aniž by musela být do vnitrostátního práva zavedena dalším způsobem. Nařízení je proto nástrojem, kterým Evropská unie může sjednocovat legislativu: vzhledem k tomu, že z úrovně unie přímo stanoví práva a povinnosti vnitrostátních subjektů závazným způsobem, má stejný dopad ve všech členských státech. Samozřejmě to může být komplikováno jazykem, protože přeložit pojem do všech jazyků EU sice lze, ale není jisté, že znamenají naprosto totéž.

Směrnice, jak už název napovídá, udává směr: určuje, čeho se má dosáhnout, ale už nestanoví způsob, jak se toho má dosáhnout (obsahuje proto z velké části **teleologické** normy; o nich si řekneme více později). Způsob provedení je v rukou členského státu. Směrnice není závazná pro subjekty národního práva, ale pouze pro členské státy, což je dáno i tím, že bychom v ní neměli nalézt přímo použitelná (aplikovatelná) právní pravidla.

[Smlouva o fungování Evropské unie](#) v čl. 288 stanoví: [...] *Nařízení má obecnou působnost. Je závazné v celém rozsahu a přímo použitelné ve všech členských státech. Směrnice je závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům. [...]*

Stejně jako mají podle čl. 10 Ústavy mezinárodní smlouvy **aplikační přednost** před zákonem (stanovili něco jiného), mají ji i právní předpisy EU (legislativní akty, jak je nazývá Smlouva o fungování

¹⁵ Děkuji doc. JUDr. Davidovi Sehnálkovi, Ph.D. za pomoc s touto podkapitolou. Koneckonců, lze říci, že kdekoli se zde něco šustne mezinárodního, děkuji mu za kontrolu, nápady, podněty, korekce a opravy.

Evropské unie). Nemají vyšší (nebo nižší) právní sílu, ale vytvářejí paralelní systém k systému vnitrostátních právních předpisů. Mezi nimi proto neplatí derogační (rušící) vztahy.

Použitelnost práva EU ve vnitrostátním právu

[Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 19/04 ze dne 21. 2. 2006](#): „[...] počínaje 1. květnem 2004 je každý orgán veřejné moci povinen aplikovat komunitární právo přednostně před českým právem tehdy, pokud je český zákon v rozporu s právem komunitárním (viz věc 6/64 Costa v. ENEL [1964] ECR 585 a konstantní judikatura Evropského soudního dvora) [...]“

[nález sp. zn. Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. 3. 2006 \(N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.\)](#): „Obecně platí, že tam, kde komunitární legislativa ponechala určité věci v kompetenci členských států (tj. tam, kde neexistuje výslovná úprava v komunitárním právu) nebo tyto věci zpětně výslovně delegovala na členské státy, je věcí členských států, aby přijaly a aplikovaly vlastní legislativu. Přesto nelze tvrdit, že v těchto oblastech komunitární právo nikterak nepůsobí. Naopak i v těchto případech, kdy členské státy vlastními právními nástroji implementují část komunitární politiky, je diskrece ze strany členských států limitována překlenujícími obecnými principy komunitárního práva, do nichž se řadí i ochrana základních práv. Protože jde o vnitrostátní právní úpravu, musí být taková právní úprava konformní i s českým ústavním pořádkem.“

Ač tedy referenčním rámcem přezkumu Ústavním soudem zůstávají i po 1. 5. 2004 normy ústavního pořádku České republiky, nemůže Ústavní soud zcela přehlížet dopad komunitárního práva na tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátního práva, a to v oblasti právní úpravy, jejíž vznik, působení a účel jsou bezprostředně navázány na komunitární právo. Jinými slovy, Ústavní soud v této oblasti interpretuje ústavní právo s přihlédnutím k principům plynoucím z práva komunitárního.

Ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/02 [Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen „Sbírka rozhodnutí“), svazek 30, nález č. 87; vyhlášen pod č. 198/2003 Sb.] Ústavní soud formuloval doktrínu kontinuity své vlastní judikatury, kterou dovodil z náležitosti demokratického právního státu. Je nepochybné, že přistoupením České republiky k ES, resp. EU došlo k zásadní změně uvnitř českého právního řádu, neboť tímto okamžikem Česká republika převzala do svého vnitrostátního práva celou masu evropského práva. Tedy bezpochyby došlo k onomu posunu právního prostředí, tvořeného podústavními právními normami, který nutně musí ovlivňovat nahlížení celého dosavadního právního řádu, včetně ústavních principů a zásad, to vše ovšem za předpokladu, že faktory, jež ovlivňují vnitrostátní právní prostředí, nejsou samy o sobě v rozporu s demokratickou právní státností, resp. výklad těchto faktorů nesmí vést k ohrožení demokratické právní státnosti. Takový posun by byl v rozporu s čl. 9 odst. 2, resp. odst. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

Česká republika propůjčila [...] pravomoci orgánům ES. Toto propůjčení části pravomocí je ovšem podle Ústavního soudu propůjčením podmíněným, neboť originárním nositelem suverenity a z ní vyplývajících pravomocí nadále zůstala Česká republika, jejíž suverenitu konstituuje nadále čl. 1 odst. 1 Ústavy. Podmíněnost delegace těchto pravomocí se podle Ústavního soudu projevuje ve dvou rovinách: v rovině formální a v rovině materiální. První z těchto rovin se týká samotných mocenských atributů státní svrchovanosti, druhá rovina se týká obsahových komponent výkonu státní moci. Jinak řečeno, delegace části pravomocí vnitrostátních orgánů může trvat potud, pokud tyto pravomoci jsou orgány ES vykonávány způsobem slučitelným s uchováním základů státní suverenity České republiky a způsobem, jenž neohrožuje samotnou podstatu materiálního právního státu. Přitom platí, že k ochraně ústavnosti je povolán Ústavní soud (čl. 83 Ústavy). Podstatné náležitosti demokratického právního státu podle čl. 9 odst. 2 Ústavy leží dokonce i mimo dispozice samotného ústavodárce.

Bezprostřední použitelnost ve vnitrostátním právu a přednostní aplikace nařízení vyplývá z vlastní dogmatiky komunitárního práva, tak jak byla v minulosti podána v judikatuře Evropského soudního dvora. Pokud členství v ES s sebou nese určité omezení pravomocí vnitrostátních orgánů ve prospěch

komunitárních orgánů, musí být nutně jedním z projevů takového omezení i omezení volnosti členských států určovat vnitrostátní účinky komunitárního práva. Ustanovení čl. 10a Ústavy tak vlastně působí obousměrně: tedy tvoří normativní základ pro přenos pravomocí a současně je tím ustanovením Ústavy, které otevírá vnitrostátní právní řád pro působení komunitárního práva včetně pravidel týkajících se jeho účinků uvnitř právního řádu.

Ústavní soud je toho názoru, že – pokud jde o působení komunitárního práva ve vnitrostátním právu – je třeba přijmout takový přístup, který by nekonzervoval účinky komunitárního práva ve vnitrostátním právním řádu. Takový přístup by totiž neodpovídal tomu, že samotná dogmatika účinků, které komunitární akty vyvolávají ve vnitrostátním právu, prošla a prochází dynamickým vývojem. Toto pojetí také nejlépe zajišťuje to, co bylo uvedeno shora, totiž podmíněnost přenosu části pravomocí.“

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 2. 1999 ve věci Matthewsová versus Spojené království č. stížnosti 24833/94: „V souladu s ustáleným výkladem Evropského soudního dvora je právu ES vlastní, že existuje vedle vnitrostátního práva a má před ním přednost (viz například *Costa v. ENEL*, /6/64 /1964/ ECR 585 a *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, 106/77 /1978/ ECR 629).“

Věc 6/64 *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585: „Přednost práva Společenství je potvrzena článkem 189, podle kterého jsou nařízení „závazná“ a jsou „přímo použitelná ve všech členských státech“. Toto ustanovení, které není doprovázeno žádnou výhradou, by nemělo žádný dosah, pokud by některý stát mohl jednostranně zrušit jeho účinky legislativním aktem odporujícím právu Společenství. Ze všech těchto skutečností vyplývá, že proti právu založenému na Smlouvě vycházejícímu z autonomního zdroje se nelze s ohledem na jeho zvláštní originální povahu před soudy dovolávat jakéhokoli vnitrostátního právního předpisu, aniž by přišlo o svou povahu práva Společenství a aniž by byl zpochybněn právní základ samotného Společenství.“

3.4 Soudní precedent

Soudní precedent (můžeme říkat i precedens, významově mezi těmito slovy není rozdíl; pouze slovo „precedens“ by se nemělo skloňovat) řadíme mezi standardní (klasické) formální prameny práva. Jeho rozšíření je patrné zejména v anglo-americkém právním systému, byť prvky či koncepce všeobecně závazného soudního rozhodnutí jsou patrné i v jiných právních systémech. MacCormick a Summers dokonce uvádí, že i systémy tzv. civilního práva (což je označení pro kontinentální právní systém) z velké části spoléhají na precedenty. (MacCormick a Summers 2016a: 2) Tomuto tvrzení odpovídá i rostoucí tlak na využívání judikatury v České republice (judikatura by oproti precedentu neměla být právně závazná; její význam vzrůstá s kvalitou odůvodnění a s tlakem na jednotnost soudního rozhodování, tedy na právní jistotu a předvídatelnost soudního rozhodování). Na druhou stranu však platí, že i v systému anglo-amerického práva jsou zákony důležitým pramenem práva a jsou precedentu nadřazené. (Hart 2004: 108)¹⁶

Soudní precedent je výrazem vlivu soudů na právo, a zejména na vytváření obecných právních pravidel. Dříve se uplatňoval i správní precedent, ale vzhledem k tomu, že správní rozhodnutí

¹⁶ „Zkuste si představit dítě, které trvá na tom, že by do školy nemělo mít krátké kalhoty, protože jeho starší bratr měl dovoleno nosit dlouhé kalhoty, když mu bylo sedm. Nebo úředníka, který odpovídá žadateli o zvláštní zacházení „nikdy předtím jsme to tak neudělali“. V nespočetných případech, mimo právní sféru, ale i v ní, skutečnost, že se něco stalo předtím, sama o sobě poskytuje důvod, proč to dělat znovu.“ (Schauer 1987: 572)

s významným dopadem do právní sféry subjektů podléhají soudnímu přezkumu, převzal jejich roli soudní precedent (viz *judicial review* – možnost soudů přezkoumávat právní akty, včetně normativních právních aktů, na základě pramenů vyšší právní síly, včetně ústavního práva či spravedlnosti). Nejčastěji se precedent porovnává s právními předpisy (typicky zákony), a to nejen v otázkách závaznosti, významu, ale také tvorby. Legislativa (v tomto smyslu tvorba právních předpisů – opět, typicky zákonů) je rozumu podléhající činnost, která vyžaduje důkladné plánování možných budoucích situací. Precedent se soustředí na vymýšlení nového racionálního rozhodnutí v kontextu předchozích rozhodnutí, specifik konkrétního (aktuálně řešeného) případu a potřeby zachovat koherentní právní systém. (MacCormick a Summers 2016a: 5)

Soudní precedent vychází z předpokladu, že spory (případy) by měly být posuzovány srovnatelně, či podobně: případ se stejnou podstatou by měl být rozhodnut stejně. Jedno z možných ospravedlnění precedentu vychází tedy z principu **formální spravedlnosti**: za srovnatelných podmínek mají nastat srovnatelné právní následky. Včetně toho, že pokud je případ odlišný, mají nastat odlišné následky. Proto je podstatou precedentu dodržování dřívějšího rozhodnutí, dokud se v posuzovaném případě nezjistí významné odlišnosti. To znamená, že precedent provází jak minulostí založená autoritativnost, tak nutnost zjišťovat, zda se posuzovaná kauza od těch předchozích neliší (tzv. hledání odlišnosti). Precedent proto můžeme chápat i jako model budoucích rozhodnutí. (MacCormick a Summers 2016a: 2)

Co je to „případ“?

Co je to vlastně případ (kauza)? Můžeme jej chápat jako psané připomenutí sporu nebo kontroverze mezi osobami, které s proměnlivým stupněm úplnosti a přesnosti, sděluje, co se stalo, jaký postup každá ze stran zvolila, co udělal nezávislý soud, aby spor ukončil a veřejně oznámený důvod pro rozhodnutí, kterým se spor končí. (Twining a Miers 1982: 266)

Důsledkem setrvávání na předchozích precedentech (tj. dokud neexistuje důvod precedent změnit) má být předvídatelnost a konzistentnost práva. Můžeme to chápat i tak, že tímto formálním pramenem práva se vytváří stabilita rozhodovací praxe. Tuto stabilitu a konzistentnost v kontinentálním systému (ve kterém není tak velký důraz kladen na procesní stránku práva, ale spíše na předem deklarovaný katalog práv, tedy více na hmotné právo, což je například náš právní systém) přebírá právní předpis.

Soudní precedent můžeme charakterizovat jako dřívější rozhodnutí vyššího soudu, které je uznáváno jako autoritativní (závazné) pro rozhodování dalších sporů srovnatelné povahy. Není proto nutné, aby se jednalo o první rozhodnutí (historicky první rozhodnutí, které žádné rozhodnutí nepředchází), ale o rozhodnutí dřívější: aktuálně rozhodující soud má pro své rozhodnutí autoritativní oporu v minulosti. Ne každé soudní rozhodnutí je precedent. Důležité je, aby obsahoval pravidla, která můžeme použít jako právní pravidla. Pokud je neobsahuje, nemůže být precedentem – například pokud pouze aplikuje právní předpis, není nutné jej za precedent považovat. Roli autoritativního zdroje přebírá právní předpis.

Mezi jeho znaky proto řadíme:

- prvotnost (nemusí se jednat o první rozhodnutí, ale o rozhodnutí předcházející);
- vytvoření soudem.

K dalším obecným znakům, které má precedent společně s ostatními formálními prameny práva, můžeme řadit formální závaznost (precedent je závazný pro soudy stejné, obvykle, nebo nižší úrovně), obecnost (musí obsahovat obecná pravidla) a veřejnost (rozhodnutí, které nejsou veřejnosti přístupná se nemohou stát precedentem).

V anglickém právu se má předchozí rozhodnutí brát jako autoritativní, pokud:

- je analogické (srovnatelné v podstatných rysech) současnému řešenému případu;
- bylo rozhodnuto soudem, který je považován za soud, který může vydávat autoritativní rozhodnutí precedenční povahy;
- nebylo zrušeno zákonem nebo soudem, který může rušit předchozí rozhodnutí precedenční povahy. (Twining a Miers 2010: 279-280)

Precedenční právo je spojeno se zásadou *stare decisis et quita non movere*. Vyjádřit ji můžeme jako nutnost (povinnost) setrvat na rozhodnutí a to, co je stálé, nerušit, což někdy bývá také vyjádřeno jako „rule of precedent“. (McKean 1928: 481) Zásada *stare decisis* tedy vyjadřuje přesvědčení, že soud, pokud čelí precedentu, který vyplynul z rozhodování srovnatelného sporu dříve, má rozhodnout tak, jak mu tento precedent ukládá. (Shiner 2005: 32)

Problém může nastat ve chvíli, kdy nižší soudy považují rozhodnutí za špatné (např. z etického hlediska, ale také hlediska právního). I v takovém případě by měly precedent použít (aplikovat). Tato povinnost však není absolutní. Soud je vázán předchozími rozhodnutími, dokud není přesvědčen, že existují skutečně vážné důvody postupovat jinak. (Perry 1987: 222).¹⁷

V první řadě je nutné si uvědomit, že pro použití precedentu je nezbytné, že předchozí rozhodnutí je po skutkové stránce a po stránce základního použitelného právního principu, srovnatelné s případem řešeným aktuálně. Pokud se případy (dřívější – precedentní, a současný) odlišují v podstatných prvcích, nelze precedent použít (tzv. *distinguishing*).

Další možností „změny“ precedentu je tzv. *overruling*. To je skutečné překonání precedentu (obvykle jej provádí vyšší soudy ve vztahu k precedentům nižších soudů) a dochází k němu např. v případě, kdy pravidlo vyjádřené v precedentu již neodpovídá aktuálním společenským a právním podmínkám. Samozřejmě k němu může dojít i v případě, kdy nižší soudy nepostupovaly právně správně.

Overruling je nutné odlišit od *reversing*. Při něm se pohybujeme v soudní hierarchii v konkrétním případě a nadřízený soud (např. odvolací) může zrušit/nahradit rozhodnutí nižšího soudu svým vlastním. Uplatní se ale jen v případě opravného prostředku – v řízení, které před *reversing* ještě není ukončené.

Poslední možností je tzv. *per incuriam*. V tomto případě je předchozí rozhodnutí (i to precedenční povahy) označeno jako vydané lehkomyšlně nebo mylně {[Morelle v Wakeling \[1955\] 2 QB 379](#):

¹⁷ *Olympia Oil v Produce Brokers [1914] 3 KB 1262*: „Nedokážu uvést jakýkoli důvod, který by prokázal, že rozhodnutí, které mám vyhlásit, je správné... ale jsem vázán autoritou, kterou, samozřejmě, jsem povinen respektovat.“ (Buckley LJ)

„Jedinými případy, ve kterých se lze domnívat, že rozhodnutí bylo vydáno *per incuriam*, jsou ta rozhodnutí, vydaná z neznalosti nebo se zapomnětlivostí na některé podstatné ustanovení právního předpisu nebo jiné autority, kterou soud měl respektovat.“} Takový postup, tj. nerespektování předchozího precedentu, přichází v úvahu i v případě, že precedent nerespektuje základní právní zásady, nebo doslova uráží cit pro spravedlnost.

Části precedens

Obvykle se identifikují dvě zvláštní části soudního precedentu: *ratio decidendi* a *obiter dictum*. Nezapomínejme, že precedent je stále i rozhodnutím v individuálním případě: obecně má proto mít všechny části, které **individuální právní akt** obvykle nese (záhlaví, výrok, odůvodnění, poučení).

Ratio decidendi můžeme charakterizovat jako jádro precedentu (princip rozhodnutí). Je vyjádřením pravidla, na kterém je precedent založen. Soud tedy musí – má-li se skutečně jednat o precedent – vytvořit nebo zjistit (např. z obyčejového práva; a tím obyčej „zkonzumovat“, protože nadále bude existovat jako precedent) pravidlo, které aplikuje na řešený případ. Toto pravidlo je závazné a v budoucnu by se jím soudy měly při svém rozhodování řídit.

Při formulaci *ratio decidendi* však soudy nebývají konzistentní. Lze se setkat s výtkami, že při jejich formulaci nepoužívají jednotnou metodologii, či je nedostatečně formulují. (Siltala 2000: 12)

Obiter dictum pak slouží k vyjádření názoru soudu. Mohou se v něm objevit vnější faktory ovlivňující rozhodnutí soudu, tj. vysvětlení, jak k použitému pravidlu soud dospěl a co jej ovlivnilo. Je to část, která je dána k dispozici soudu a může v něm vyjadřovat své názory a myšlenky. Čím více bude vysvětlení propracované, tím spíše může být rozhodnutí přesvědčivé a akceptované. Samozřejmě tím také soud dokládá, že se nejedná o „lehkomyšlné“ rozhodnutí.

Identifikace *ratio decidendi*

Žádná z těchto částí nebývá označena nadpisem, ale jsou obsaženy v samotném textu rozhodnutí. Proto někdy bývá obtížné určit, co je *ratio* (protože to je ta podstatná část, která je závazná pro další rozhodnutí), a co je *dictum* (tedy ta nezávazná část). Eugene Wambaugh k tomu vytvořil jednoduchý test (Wambaugh Inversion Test). *Ratio decidendi* je podle něj obecné pravidlo, bez něhož by soud rozhodl jinak. (Wambaugh 1894: 18) Je to tedy právní důvod rozhodnutí.

Závaznost precedentu

Precedenty, na rozdíl od právních předpisů vyšší právní síly (primárních) nezavazují soudce stylem „všechno nebo nic,“ ale spíše svou (obsahovou) váhou. (Duxbury 2008: 23) Závaznost těchto dvou formálních pramenů práva je odlišná: zatímco u zákonů (primárních právních předpisů) uvažujeme o platnosti a absolutní závaznosti, precedenty zavazují díky hierarchicky uspořádanému justičnímu systému a autoritě (vyjádřené nejen formálními pravidly) samotných soudů, nebo argumentační propracovanosti.

U precedentu můžeme rozlišovat dva typy závaznosti: zavazující (*binding*) a přesvědčivou (*persuasive*). Existují proto závazné precedenty a přesvědčivé precedenty. Ty závazné se uplatňují v rámci jednotného systému soudů, tj. vydávají je nadřízené soudy těm podřízeným. Soud je povinen dodržovat předchozí rozhodnutí nadřízeného soudu. (Caminker 1994: 818) Přesvědčivé argumenty

jsou mimo tuto strukturu, takže nelze očekávat, že by rozhodnutí nižšího soudu mohlo dospět k soudu, jehož precedent je považován za (přesvědčivě) závazný. Přesvědčivost si také můžeme představit jako závaznost zdroje, který je hoden následování. (Sehnálek 2019: 299)

Jak se nechat vázat precedentem

„V případě, že se soud setká s rozhodnutím precedenční povahy:

- a. je-li precedentem rozhodnutí soudu, který je mu v soudní soustavě nadřízen, musí se v tomto případě tímto precedentem řídit (obvykle říkáme, že „je vázán“ precedentem); nebo
- b. je-li precedent jedním z jeho vlastních předchozích rozhodnutí, musí se soud, krom určitých výjimek, za nichž se od něj může odchýlit, precedentem řídit; nebo
- c. je-li precedentem rozhodnutí soudu, který je v soudní soustavě na nižší pozici, není povinen se jím řídit, ale může tak učinit, pokud se rozhodne; a
- d. precedenty vyšších soudů jiných jurisdikcí, lze považovat za přesvědčivé, ale nikdy za závazné.“
(Twining a Miers 2010: 281)

Diskutovanou otázkou je závaznost precedentů nejvyšších soudních institucí pro ně samotné. Nejvyšší soud Spojených států Amerických svá předchozí rozhodnutí precedenční povahy v několika případech nerespektoval. Sněmovna lordů (House of Lords) se od roku 1966 mohla odchýlit od precedentu, pokud to bylo v zájmu spravedlnosti. Podobnou situaci lze předpokládat u Nejvyššího soudu (Supreme Court) ve Velké Británii.

Vázanost nejvyšších soudů svými vlastními rozhodnutími

„Při posuzování otázky, zda je tento soud vázán svými předchozími rozhodnutími [...], je třeba rozlišovat čtyři třídy případů. První je ten, který nyní posuzujeme, konkrétně případ, kdy je tento soud konfrontován s jedním nebo více vlastními rozhodnutími [...], které se týkají otázky, která mu byla předložena, a neexistuje žádné rozporné rozhodnutí tohoto soudu [...]. Druhý případ nastává v situacích, kdy existuje takové protichůdné rozhodnutí. Třetí je, pokud tento soud dospěje k závěru, že předchozí rozhodnutí, i když není výslovně zrušeno, nemůže obstát s následným rozhodnutím Sněmovny lordů. Čtvrtý (zvláštní případ) nastává, když tento soud dospěje k závěru, že předchozí rozhodnutí bylo vydáno *per incuriam*. Ve druhém a třetím případě je nesporné, že je možné přezkoumat předchozí rozhodnutí. V druhém případě má soud nepochybně právo vybrat si mezi dvěma protichůdnými rozhodnutími. Ve třetím případě soud pouze uskutečňuje to, co považuje za rozhodnutí Sněmovny lordů, kterým je vázán. Čtvrtá třída vyžaduje podrobnější zkoumání [...]“ *Young v. Bristol Aeroplane Company Limited* [1944] 1 KB.

Problém také nastává ve chvíli, kdy je rozhodnutí považováno za nespravedlivé. (Peters 1996: 2033) Tento problém by ale měl být odstranitelný možností soudů se od precedentu odchýlit. Třeba i prohlášením takového rozhodnutí za vydané *per incuriam*.

Precedent v ČR

Výše jsme viděli, že v kontinentální právním systému nelze precedent ignorovat. Má pro právní systém velký význam, byť nepatří mezi obvyklé formální prameny práva. Důvodem je význam soudů pro posuzování konkrétních případů a požadavek na předvídatelnost rozhodnutí (aby strany věděly, jak soud pravděpodobně rozhodne).

Něco jako precedent a jeho potírání ABGB

Podívejme se na negativní vztah k precedentu v Obecném zákoníku občanském (946/1811 ř.z.)

Čl. 12

„Nařízení vydaná v jednotlivých případech a rozsudky vynesené soudními stolicemi ve zvláštních právních rozepřích nemají nikdy moci zákona, nemohou býti vztahovány na jiné případy nebo na jiné osoby.“

V souvislosti s precedenčním působením můžeme zmínit Soudní Dvůr Evropské Unie a jeho rozhodnutí. Formálně povahu precedentu nemají, protože příslušné smlouvy stanoví jejich závaznost pouze pro označené účastníky. (Sehnálek et al 2016: 25) Vzhledem k tomu, že tato rozhodnutí jsou praxí uznávána a často se na ně odkazuje (jsou obsahově relevantní), a jsou respektována, splňují materiálně povahu precedentu.

Sám SD EU se opatrně přiklání k tomu, že jeho rozhodnutí mají význam pro vnitrostátní soudy, i mimo konkrétní kauzu. Tím jim přiznávají určitý precedenční význam: „V této souvislosti je namístě připomenout, že Soudní dvůr prohlásil ve svém rozsudku ze dne 27. března 1963 (28 až 30/62, *Da Costa, Recueil, s. 75*), že ačkoliv čl. 177 poslední pododstavec bez jakéhokoliv omezení zavazuje vnitrostátní soudy, jejichž rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva, položit Soudnímu dvoru jakoukoliv otázku výkladu, která před nimi vyvstala, výklad, který již Soudní dvůr na základě článku 177 poskytl, může tuto povinnost zbavit svého účelu a obsahu, zejména je-li vznesená otázka po hmotné stránce shodná s otázkou, která již byla předmětem rozhodnutí o předběžné otázce v obdobném případě.“ ([Rozsudek Soudního dvora ze dne 6. října 1982. Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce: Corte suprema di Cassazione – Itálie. Povinnost podat žádost o rozhodnutí o předběžné otázce. Věc 283/81.](#))

Jak je to s precedenty nejvyšších soudních instancí v ČR?

V českém právním řádu vyvolává drobné nejasnosti čl. 89 odst. 2 Ústavy, který někdy může působit jako zavedení precedentu.

čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky:

„Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.“

Samotný Ústavní soud k závaznosti svých rozhodnutí (typicky nálezů, obecná závaznost usnesení je více než sporná) přistupuje poněkud kreativně:

„Ačkoliv mají nálezy Ústavního soudu precedenční účinky, není porušením čl. 89 odst. 2 Ústavy takový výjimečný postup obecného soudu, jenž právní názor v nálezu vyjádřený odmítne respektovat, pakliže je z opodstatněných a důkladně vysvětlených důvodů přesvědčen o tom, že je nutno právní závěry prezentované Ústavním soudem revidovat.“ [nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 \(N 190/47 SbNU 465\)](#)

„16. Nálezy Ústavního soudu – vedle specifického řízení o kontrole norem – tedy z tohoto pohledu představují závazná interpretační vodítka pro rozhodování ve skutkově a právně obdobných věcech, od nichž je sice možné se odklonit, to ovšem pouze ve výjimečných a racionálně odůvodněných případech [srov. k tomu v širších souvislostech např. Kühn, Z. Proč si kontinentální právníci myslí, že jejich judikatura

není závazná aneb patery důvodů pro odlišnou kontinentální koncepci precedentu. In.: Pezl, T. (ed.). *Závaznost rozhodování ústavních soudů: sborník příspěvků: mezinárodní teoretický seminář pořádaný dne 23. 4. 2004 Právnickou fakultou Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 39–46, nebo nálezn. zn. I. ÚS 2219/12 ze dne 17. 4. 2014 (N 61/73 SbNU 163)].* *Judikatura Ústavního soudu přitom plně zavazuje rovněž samotný Ústavní soud, resp. jeho jednotlivé senáty; samozřejmě s výjimkou případu uvedeného v ustanovení § 23 zákona o Ústavním soudu, podle něhož dospěje-li senát v souvislosti se svou rozhodovací činností k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu (nikoli tedy v usnesení), předloží otázku k posouzení plénu a stanoviskem pléna je senát v dalším řízení vázán.“* [nálezn. zn. II. ÚS 3303/18 ze dne 28. 5. 2019](#)

„Pokud jde o odvolacím soudem citované usnesení ze dne 27. 9. 2007 sp. zn. III. ÚS 712/06 (ve SbNU nepublikováno, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), uvádí Ústavní soud, že usnesení obecně nevytvářejí precedent, resp. nejsou obecně závazná ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy pro všechny orgány a osoby, jak Ústavní soud již v minulosti opakovaně uvedl. Přesto závěry obsažené v usnesení sp. zn. III. ÚS 712/06 (vydaném v řízení s odlišným skutkovým i právním stavem) kritériím vyplývajícím mj. z judikatury ESLP vyhovují.“ [nálezn. zn. II. ÚS 862/10 ze dne 19. 5. 2010 \(N 110/57 SbNU 403\)](#)

Nejvyšší správní soud je jasně přesvědčen o tom, že jeho rozhodnutí precedenční povahu nemají:

„Byť tedy mohou rozhodnutí Nejvyššího správního soudu i Nejvyššího soudu mezi laickou veřejností navozovat dojem všeobecné závaznosti, mají toliko informativní charakter a působí jako orientační pomůcka pro účastníky řízení k nastínění směru, jímž se v příslušné projednávané věci ubírá výklad dotčených právních norem, popřípadě mohou sloužit k podpoře přesvědčivosti vyslovených právních závěrů jak účastníků řízení, tak i případně samotných soudů.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7.10.2010, čj. 7 Afs 18/2010–131](#))

Časové působení precedentu

Jak je to s časovým působením precedentu nebo jiného soudního rozhodnutí, které stanovuje obvyklou rozhodovací praxi? Je precedenční rozhodnutí závazné i do minulosti, nebo jen do budoucnosti? Pro vyslovení závěru bychom se měli vrátit k právní jistotě. Zůstaňme také v našem prostředí, ve kterém soudy právo netvoří: spíše dotvářejí, nebo interpretují. Pravomocí soudů není vytvářet nová pravidla, ale vykládat příslušná ustanovení formálních pramenů práva a zjišťovat právní normy, které jsou v nich obsažené.

Chybějící pravomoc soudů vytvářet obecná pravidla chování (právní normy) vystihuje francouzský občanský zákoník, který v čl. 5 stanoví: „*Soudcům je zakázáno stanovit obecná a regulační pravidla o případech, které jim byly předloženy.*“ Tím se soudům odnímá pravomoc vytvářet obecná právní pravidla, což znamená, že takové jednání mají zakázané (vzpomeňme si na charakter veřejného práva). Jejich úkolem je na základě obecných pravidel posuzovat individuální případy. Při tom si nesmí počínat svévolně, ale naopak v zájmu právní jistoty (a v souladu s formální spravedlností) posuzovat podobné věci podobně. Lidé mají právo spoléhat, že soudy budou rozhodovat konstantně. Byť tato očekávání nejsou striktní, soudy s nimi musí pracovat.

V případech, ve kterých rozhoduje soud, je obvyklé, že proti sobě stojí dvě strany (není to vždy, ale četné výjimky teď necháme stranou). Tyto strany mají svá očekávání a může se stát, že obě, nebo

alespoň jedna spoléhá, že soud rozhodne stejně, jako rozhodl v podobných případech. Otázka proto je, jak se zachovat v případě, že soud svou interpretaci změní? Má tím být ovlivněn každý právní vztah, který vznikl v minulosti? Nebo jen ten, který byl do rozhodnutí předložen soudu? Nebo se to vůbec nemá minulosti týkat a má takové rozhodnutí působit jen do budoucna? Nezapomínejme, že strany vstupovaly do vztahu s nějakým očekáváním a v nějakém normativním prostředí. Nevěděly, že se soud v dřívějších případech spletl (zde se hodí Ulpianovo *Krutý zákon, ale stále zákon*).

Soudce Nejvyššího správního soudu a profesor pražské právnické fakulty Zdeněk Kühn rozlišuje několik možností (Kühn 2011):

- **Incidentní retrospektivita:** pravidlo vytvořené soudně (precedenčně) se použije na všechny případy řešené nižšími soudy, případně na všechny případy, které napadnou soudům (návrh dojde soudu) po vynesení tohoto precedenčního rozhodnutí. (Kühn 2011: 192) Není proto rozhodující, kdy byla naplněna skutková podstata příslušné normy. Incidentní retrospektiva také znamená, že se nový pohled na právní pravidlo (tj. nová interpretace či nové chápání příslušného ustanovení právního předpisu) použije i do minulosti. Ovšem s tím, že vyloučeno je podat mimořádné opravné prostředky jen s odůvodněním, že došlo ke změně judikatury.
- **Čistá prospektivita:** obecné právní účinky rozhodnutí nebudou použity ani na posuzovaný případ, ale použijí se jen na případy, které se soudu předloží v budoucnosti. (Kühn 2011: 194). S tím souvisí i omezená čistá prospektivita, která podle Kühna nastává v situacích, kdy se nová interpretace použije na projednávaný případ. A pak už jen pro budoucí případy.
- **Omezená retrospektivita:** Názor (interpretace) podaná v rozhodnutí se vztahuje na posuzovaný případ, na vztahy vzniklé po vyhlášení rozhodnutí a na starší případy, pokud byly soudu předloženy nejpozději v den rozhodnutí.

Judikatura

V souvislosti s precedentem (a v souvislosti s českým prostředím) se objevuje pojem judikatura. Je to pojem často používaný, ale současně pojem, který nemá přesnou a všeobecně sdílenou definici. *Všichni ví, co to judikatura je, ale přesto je pro každého obtížné tento pojem exaktně vysvětlit.* Pro skutečné porozumění právu, včetně jeho používání v praxi, je vhodné poznat, jakou interpretaci zastávají soudy. A k poznání takového setrvalého postoje slouží **judikatura**. Jako judikaturu obvykle označujeme ustálený způsob, kterým soudy, zejména ty vyšší, interpretují právo a aplikují právní normy.

Přestože je judikatura pojem, který se velmi často používá, jeho obsah není stabilně určen: byť souvisí se stabilitou práva a legitimním očekáváním. Adresáti mají právo očekávat, že v jejich případě soud rozhodne podobně, jako rozhodoval ve srovnatelném případě.

Význam judikatury v soudních rozhodnutích

„Materiální právní stát je vystaven mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád. Podmínkou takové důvěry je stabilita právního řádu a dostatečná míra právní jistoty občanů. Stabilita právního řádu a právní jistota je ovlivňována nejen legislativní činností státu (tvorbou práva), ale též činností státních orgánů aplikujících právo, neboť teprve aplikace a interpretace právních norem vytváří ve veřejnosti vědomí toho,

co je a co není právem. Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové proto ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, jejichž základním úkolem je poskytovat ochranu právům (čl. 90 Ústavy), přistupují k výkladu právních norem. Ostatně na takovém významu judikatury soudů je vystavěna i dosavadní judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, která považuje za zákon v materiálním smyslu právě i judikaturu soudů (srov. rozhodnutí Kruslin proti Francii ze dne 24. 4. 1990, Müller a další proti Švýcarsku ze dne 24. 5. 1988, Markt Intern Verlag GmbH a Klaus Beermann proti SRN ze dne 20. 11. 1989 a další a například nálezy sp. zn. IV. ÚS 611/05 a Pl. ÚS 20/05; Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 40, nálezy č. 34 a nálezy č. 47; vyhlášen pod č. 252/2006 Sb.).“ [nálezy sp. zn. II. ÚS 566/05 ze dne 20. 9. 2006 \(N 170/42 SbNU 455\)](#)

Judikatura souvisí s rozhodovací praxí soudů a vyjadřuje to, jak soudy interpretují konkrétní pramen práva a jak právní normu obvykle aplikují. Je to vyjádření obvyklého způsobu, kterým soudy rozhodují o určitém typu případů či v určitých souvislostech. (Smejkalová 2019: 852) Vyjádření, které je skutečně zveřejněné, tj. každý má možnost se s ním bez větších obtíží seznámit. (Bobek et al. 2006: 7) Judikatura proto obsahuje obecný výklad normativního textu, přičemž se můžeme setkat i s názorem, že judikatura může obsahovat pravidla vytvořená soudem. (Králík 2018: 321) V tomto případě „vytváření“ pravidel se nejedná o vytváření právních norem (ne každé pravidlo je právní norma), ale spíše pravidel ve smyslu zvyklostí, která dopadají na způsoby nakládání s normativním textem (interpretace) nebo právními normami (aplikace). Tato pravidla sice nemají právní závaznost a nejsou vynutitelná, což však ze soudu nesnímá povinnost se s argumentací pomocí judikatury, či se stabilní rozhodovací praxí, vypořádat. Soud proto není judikaturou formálně vázán, je však povinen se jí buď držet, nebo argumentovat proti ní. (Hanuš 2009: 26) Podobně smýšlí německý profesor ústavního práva a právní filosof Robert Alexy (1945). Předpokládá, že soud má použít předchozí rozhodnutí (judikaturu), pokud je v souladu nebo i v rozporu s postupem soudu. Pokud se však soud hodlá od předchozí judikatury odchýlit, musí unést břemeno argumentace – zkrátka musí řádně odůvodnit, proč tak činí. (Alexy 1991: 339)

Ústavní soud k významu judikatury

„Jakkoliv není obecný soud formálně vázán judikaturou vyšších soudů, resp. právní vědou, měl by při řešení otázky quid juris vzít v úvahu i relevantní judikaturu a právní vědu, zejména v situaci, kdy takovou relevantní judikaturou nebo závěry právní vědy argumentuje účastník řízení. Ústavní soud připomíná svou dřívější judikaturu, že má „rysy jurisdikční libovůle“ a jako takové může být protiústavní rozhodnutí, v němž se obecný soud odchýlí od ustálené rozhodovací praxe, aniž by „dostatečným způsobem vyložil důvody, pro které ustálenou rozhodovací praxi odmítá“ (nálezy sp. zn. III. ÚS 470/97, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 16, nálezy č. 163, str. 203 a násl.).“ [nálezy sp. zn. I. ÚS 403/03 ze dne 17. 8. 2005 \(N 160/38 SbNU 277\)](#)

Judikatura je vyjádřením, jak se soudní praxe staví k interpretaci konkrétního pramene práva, či s jakým obsahem spojuje neurčité právní pojmy. Toto vyjádření je stabilní a bez ohledu na svůj obsah je přijímáno. Judikatura přesahuje individualizované okolnosti případů, které soudní rozhodnutí, ze kterých se judikatura skládá, posuzují. Přestože nemůže odhlížet od jejich typového vymezení. To znamená, že přestože je důležité o čem soud rozhodoval a jaké byly podstatné skutečnosti, nejsou důležité ve své jedinečnosti, ale pouze jako typy: například není důležité o jaké konkrétní pracovní smlouvě jakého zaměstnance soud rozhodoval, jak konkrétně vypadala, ale důležité je, že to byl zaměstnanec, že to byla pracovní smlouva, a že soud zajímalo, jestli byla psaná. Pokud by došlo k úplnému opuštění kontextu, tj. pokud by nebylo důležité, jaký typ případů soud takto posuzoval,

mohlo by se jednat o porušení dělby moci, protože by soudy vytvářely obecná pravidla stejně jako tak činí zákonodárce (parlament). (Smejkalová 2019: 862)

Pro judikaturu je důležité kritérium **času**. I zde můžeme vyjít z předpokladu, že pokud soudy setrvávají na určitém (tj. takovém, že jej můžeme určit) způsobu „čtení“ pramene práva, či pokud stabilně určitým způsobem právní normu aplikují, mají právní subjekty oprávněná očekávání, že tak budou činit i do budoucna, ledaže by byl důvod rozhodnout jinak. Setrvávání na určitém vysloveném způsobu interpretace a aplikace práva (tedy používání judikatury) podporuje jak princip právní jistoty, tak princip ochrany dobré víry. (Alexy 1991: 340) S tím souvisí i obecná představa přítomná v principu **formální spravedlnosti**, tj., že podobné případy by měly být posuzovány podobně. Přitom však nezapomínejme na to, že pokud dojde ke změně poměrů, přestanou být posuzované případy podobné.

Setkat se může i s ne zcela správným používáním judikatury neboli s *vyzobáváním třešní*. V českém prostředí se judikatura totiž obvykle používá jako nástroj, která má soudci poskytnout důvody pro jeho rozhodnutí. (Harašta et al. 2020: 230) Soudci proto volí citaci takových rozhodnutí (judikatury), která jim vyhovují. To není zcela objektivní přístup a není to ani „skutečná“ judikatura. Vztít si co se mi líbí postrádá autoritativní aspekt.

Nakonec se ještě zastavme u pojmu **judikát**. Občas se lze setkat s tím, že se na rozdíl od judikatury jedná o jedno rozhodnutí, ale s podobným významem. Judikát však znamená jen soudní rozhodnutí. Na to, aby se stalo judikaturou, jedno rozhodnutí (judikát) nestačí. Čistě proto, že z něj není patrné delší používání nebo ustálenost.

3.5 Normativní smlouva

Normativní smlouvy řadíme mezi základní formální prameny práva (vedle právních obyčejů, precedentů a právních předpisů). Obvyklé je považovat je za psaný pramen práva (Gény 1954: 170). Přestože je jejich písemné zachycení obvyklé (můžeme říci i standardem), není výlučné. Od „běžné smlouvy“ (pro připomenutí: smlouva bez dalšího, tedy bez normativních ustanovení je z pohledu vnitrostátního práva právní skutečností; není sama o sobě právním vztahem ani pramenem objektivního práva, ale pouze aplikací práva) se liší tím, že obsahuje normativní ustanovení, tj. soubor pravidel, nebo alespoň jedno pravidlo chování, které je právně závazné.

Základem každé normativní smlouvy je **konsenzus** – dohoda. Je to důvod platnosti a závaznosti normativní smlouvy. Tím se liší od soudního precedentu a právního předpisu (tedy aktů), které jsou jednostranně vyhlášeny, sdělovány adresátům. Proto má normativní smlouva blíže k právnímu obyčeji, protože se na jejím vzniku podílejí sami adresáti, kteří jí budou do budoucna vázáni. (Malenovský 2020: 138) Proto ji také nazýváme pramenem **autonomního** práva. Konsenzus se stává základem autority normativní smlouvy. Účastníci jsou jí vázáni, protože se k tomu sami rozhodli a z toho jim také plynou určité výhody. Ovšem, dříve byla normativní smlouva spíše ujednáním, kterému závaznost zaručovala božská autorita.

Normativní smlouvu můžeme charakterizovat jako převážně písemný pramen práva, jehož základem je konsenzus, který mu dává právní autoritu, obsahující obecná pravidla chování s právními účinky.

Normativní smlouvy můžeme podle rozsahu dělit do dvou skupin: **mezinárodní smlouvy** a **vnitrostátní smlouvy**. Vnitrostátní smlouvy v našem právním systému představují tzv. delegovanou právotvorbu: autoritu jim dává zákon, na jehož základě vznikají (pohybují se tedy v mezích stanovených zákonem a na jeho základě. Byť se od zákona mohou odchýlit, stále se tak děje proto, že jim to zákon umožnil; to také znamená, že nemohou být proti zákonu, tj. *contra legem*).

Mezinárodní smlouva

Podle [Jiřího Malenovského](#) (1950), dříve soudce Soudního dvora Evropské unie, je mezinárodní smlouva **ujednáním dvou nebo více subjektů mezinárodního práva, které má z vůle těchto subjektů mezinárodněprávní účinky a řídí se mezinárodním právem**. (Malenovský 2020: 141).

Z toho můžeme určit tyto znaky mezinárodní smlouvy (Týč 2018: 27):

- má povahu ujednání, což znamená, že důvodem závaznosti je shora zmíněný konsenzus;
- je uzavřena mezi dvěma nebo více subjekty mezinárodního práva, které mají pravomoc uzavírat mezinárodní smlouvy;
- má právní účinky, tedy se nejedná např. o čistě politická ujednání;
- řídí se mezinárodním právem.

Vídeňská úmluva o smluvním právu (publikovaná pod číslem [15/1988 Sb.](#)) ve svých definičních ustanoveních uvádí, že: „*smlouva je mezinárodní dohoda uzavřená mezi státy písemnou formou, řídící se mezinárodním právem, sepsaná v jediné nebo ve dvou či více souvisících listinách, ať je její název jakýkoliv*“.

Nezapomínejme, že mezinárodní smlouva je smlouvou (má konsenzuální povahu), která však obsahuje právní normy (obecná pravidla lidského chování). Na přelomu 18. a 19. století se v teorii i praxi mezinárodního práva zformovala dominantní pozice kolem stanoviska, že základem právního závazku je souhlas. Tím se začalo uvažovat o smlouvách (a obyčejích) jako o zdroji „práva národů“, vedle zásad přirozeného práva, kterými se mezinárodní právo do té doby řídilo (d'Aspremont, Besson 2017: 20). Do té doby smlouvy postrádaly – právě pro konsenzuální povahu – právní sílu. Mezinárodní smlouva je tedy závazná, protože se strany tak samy zavázaly, přičemž můžeme také říci, že je pro ně výhodná (souhlas a reciprocita).

Podmínky závaznosti mezinárodní smlouvy (Martens 1795: 48):

1. strany mají oprávnění (pravomoc) je uzavřít
2. vyslovily svůj souhlas;
3. tento souhlas by svobodný;
4. souhlas byl vzájemný;
5. jejich výkon je možný.

Vzhledem k přítomnosti/nepřítomnosti obecných pravidel lidského chování můžeme rozlišovat smlouvy kontraktuální (*traité-contrat*) a právotvorné (*traité-loi*). (Týč 2018: 31) **Kontraktuální smlouvy** nevytvářejí právní pravidla obecné povahy: nejsou proto považovány za formální pramen práva, či za normativní smlouvu. Přesto se lze setkat s názorem, že i tyto smlouvy mohou mít význam pramenů práva, byť by měly účinky jen mezi dvěma smluvními stranami. V žádném případě však

normativní nebudou mezinárodní smlouvy, které pouze plní funkci aktů aplikace (mezinárodního) práva. (Malenovský 2020: 138). **Právo tvorné smlouvy** pak vytváří (nebo kodifikují) pravidla chování a zavazují subjekt mezinárodního práva (např. stát) obecně, tj. nejen pro individuálně upravené situace. (Týč 2018: 31). Můžeme proto říci, že kontraktuální smlouvy vytváří subjektivní právo, zatímco právo tvorné vytváří právo objektivní. (Shiner 2005: 203)

Příkladem kontraktuální mezinárodní smlouvy jsou například smlouvy o hranicích (např. [Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o průběhu státních hranic v souvislosti s výsledky prvního společného přezkoušení průběhu československo-polských státních hranic na hraničních vodních tocích](#)). Příkladem právo tvorné smlouvy je právě třeba shora zmíněná Vídeňská úmluva o smluvním právu.

Pokud má být smlouva vnitrostátně aplikovatelná, je nezbytné, aby se jednalo **smlouvu přímo použitelnou na právní poměry vnitrostátních subjektů** (tzv. self-executing). To jsou smlouvy, které lze přímo použít, tj. adresáti uvnitř státu se jimi mohou přímo řídit, aniž by k tomu byla potřeba další mezikrok (např. provedení zákonem). Samozřejmě vždy musí splnit ty podmínky, které vnitrostátní právní řád pro takovou použitelnost vyžaduje. Poměr mezi mezinárodním právem veřejným (včetně mezinárodních smluv) a právem vnitrostátním, je určen právem vnitrostátním. To stanoví konkrétní podmínky, či vůbec možnost použití pramenů mezinárodního práva veřejného ve vnitrostátním právním řádu.

Jako výjimku lze připustit také existenci nepsaných mezinárodních smluv (verbální a tacitní). U nich je však obtížné zjišťovat existenci souhlasu (konsenzu), a proto nejsou s ohledem na princip stability, předvídatelnosti, případně princip právní jistoty příliš využívány. (Malenovský 2020: 140)

Terminologie mezinárodních smluv

Terminologie mezinárodních smluv

Obecná terminologie teorie práva je v tomto případě (což není obvyklé a bývá to spíše naopak) poněkud chudá a používá pro tento formální pramen práva označení „mezinárodní smlouva“. V praxi mezinárodního práva veřejného se však setkáme s mnohem bohatší terminologií a jednotlivé smlouvy jsou označovány (či dokonce nazývány) různým způsobem. Přestože jsou jednotlivá označení používána i nahodile, určitou systematiku lze vysledovat. [Vladimír Týč](#) (1949) rozlišuje následující označení mezinárodních smluv (Týč 2018: 28-29):

Úmluva – významná mnohostranná právo tvorná smlouva;

Smlouva – významná dvoustranná nebo mnohostranná smlouva;

Charta – mnohostranná smlouva velkého politického nebo jiného významu;

Dohoda – mezivládní dvoustranná smlouva nepolitického charakteru;

Protokol – často mnohostranná smlouva upravující některé otázky spíše technického charakteru;

Ujednání – méně významná mezivládní dvoustranná smlouva upravující spíše otázky technické povahy;

Statut – smlouva, která zřizuje mezinárodní organizace nebo orgány;

Pakt – méně časté označení pro mnohostrannou politickou smlouvu.

Poměr mezinárodní smlouvy a vnitrostátního práva

Z pohledu mezinárodního práva se uplatňuje (mezinárodněprávní) právní obyčej, že smluvní strana se nemůže dovolat svého vnitrostátního práva jakožto důvodu pro neplnění mezinárodní smlouvy. (Malenovský 2020: 144) Vnitrostátní právo je z pohledu mezinárodního práva skutečností, nikoliv právem a nemůže vyvolávat právní následky.

Z pohledu vnitrostátního práva je významný článek 10 Ústavy České republiky: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Pokud jsou plněny podmínky, které předvídá, použije se, pokud stanoví něco jiného, mezinárodní smlouva před zákonem. Říkáme, že mezinárodní smlouvy mají **aplikační přednost**. Důsledkem toho je, že zákon se neruší (tj. mezinárodní smlouva nemá vyšší právní sílu než zákon; je to paralelní systém), pouze upadá do stavu **latence** (nepoužívá se). Stejně jako i v jiných případech zde nemůžeme postupovat tak, že nebudeme aplikovat celý zákon, stanoví-li jeho část něco jiného než mezinárodní smlouva. Je nutné postupovat po jednotlivých ustanoveních a u nich vždy zkoumat, zda mají stejně určenou působnost, podmínky, za nichž se mají aplikovat a zda zákon (jeho část) a mezinárodní smlouva stanoví něco jiného. Dotýká-li se vztah mezinárodní smlouvy a zákona jen části řešené problematiky, má mezinárodní smlouva přednost jen v této části. Stejný postup se využije, pokud regulaci přináší pouze (self-executing) mezinárodní smlouva a nikoli zákon: pak opět použijeme mezinárodní smlouvu. Důvodem je to, že vnitrostátní zákonodárce se na přijetí mezinárodní smlouvy podílel, čímž vyjádřil svůj souhlas i s tímto důsledkem. (Malenovský 2004: 228) Jakmile mezinárodní smlouva ztratí své účinky (např. od ní Česká republika odstoupí), začne se opět používat zákon (v případě zrušení – derogace nebo abrogace by se zákon musel přijmout znovu).

Aplikační přednost mezinárodní smlouvy

[Usnesení sp. zn. II. ÚS 2858/13 ze dne 21. 7. 2015:](#)

„12. Z právě uvedeného vyplývá, že Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 2277/2007 dovedl nutnost přednostní aplikace čl. 11 bis odst. 1 písm. ii) Bernské úmluvy před ustanovením § 23 autorského zákona dle čl. 10 Ústavy. Pokud tak učinil, je zároveň zřejmé, že v této otázce považoval všechny podmínky pro přednostní aplikaci předmětné mezinárodní smlouvy vyplývající z čl. 10 Ústavy za kumulativně splněné. Ústavní soud přitom neshledal nic, co by svědčilo o opaku, a to ani pokud jde o stěžovatelkou namítanou otázku ratifikace Bernské úmluvy, ani o otázku jejího vyhlášení. Ostatně ani sama stěžovatelka ve své ústavní stížnosti neuvedla ve vztahu k právě nastíněným otázkám ratifikace a vyhlášení Bernské úmluvy žádné konkrétní námitky, z nichž by bylo možno učinit závěr, že k ratifikaci a vyhlášení předmětné úmluvy nedošlo v souladu s tehdy platnými právními předpisy (srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 191/11 ze dne 15. 3. 2011, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

13. Ústavní soud nemohl přisvědčit ani námitce, dle níž soudy pochybily, pokud aplikovaly příslušné ustanovení Bernské úmluvy, přestože se jedná o mezinárodní smlouvu, která dle názoru stěžovatelky nemůže být považována za přímo použitelnou (tzv. self-executing treaty). Ve vztahu k této námitce považuje Ústavní soud za potřebné nejprve v obecné rovině odkázat na závěry vyslovené v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2007, sp. zn. 11 Tcu 7/2007, dle nichž "[z] povahy mezinárodních smluv vyplývá, že ne všechny mezinárodní smlouvy, resp. ne všechna jejich ustanovení, budou v praxi přednostně aplikovatelná před ustanovením vnitrostátních zákonů. Teorie mezinárodního práva veřejného se shoduje na závěru, že přímá použitelnost (aplikovatelnost) normy mezinárodní smlouvy je dána nejen existencí okolností předpokládaných její hypotézou, ale i její povahou. Konkrétní norma obsažená v mezinárodní

smlouvě totiž musí být schopná a působit k přímé vnitrostátní aplikaci, tj. musí být tzv. *self executing* (srov. např. Malenovský J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho část obecná, a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Nakladatelství Doplněk, 2004, str. 384-385, nebo Kysela J., Kühn Z. *Aplikace mezinárodního práva po přijetí tzv. euronovely Ústavy ČR*. *Právní rozhledy*, 2002, č. 7, str. 308-309). Takovou povahu mají podle právní teorie zpravidla ty právní normy, jejichž přímou aplikovatelnost výslovně nevyloučily smluvní strany dané mezinárodní smlouvy a které zároveň obsahují bezpodmínečné, dostatečně jasné a určité pravidlo, přičemž z těchto právních norem vyplývají práva nebo povinnosti subjektům vnitrostátního práva." Posouzení, zda je mezinárodní smlouva (resp. její jednotlivá ustanovení), která je součástí právního řádu České republiky, způsobilá k přímému použití, pak vždy závisí na posouzení orgánu aplikujícího právo v konkrétní věci. Ze skutečnosti, že soudy v nyní souzené věci dovodily nutnost přednostní aplikace předmětného ustanovení Bernské úmluvy, plyne, že tyto dospěly též k závěru, že předmětné ustanovení úmluvy bezprostředně použitelné je, neboť v opačném případě by musely uzavřít, že Bernská úmluva je sice součástí právního řádu České republiky, avšak její ustanovení čl. 11 bis odst. 1 písm. ii) nelze ve věci aplikovat. To se však nestalo. [...]"

Ne zcela bez problémů je i přijetí mezinárodního práva vnitrostátními orgány. Ústavní soud v některých svých rozhodnutích [např. [nález sp. zn. Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. 3. 2006 \(N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.\)](#)] konstatoval, že komunitární právo (což není totéž jako právo mezinárodní; komunitární právo je jiný název pro právo Evropské unie, které má některé rysy mezinárodního práva. V tomto ohledu na něj můžeme nahlížet jako na právo mezinárodní) není hodnotícím kritériem při posuzování ústavnosti vnitrostátního právního předpisu. (Bobek 2007: 173) Určitou nejednoznačnost při aplikaci unijního práva vyjadřuje i Filip Křepelka (Křepelka 2011: 135) nebo David Sehnálek a Václav Stehlík. (Sehnálek, Stehlík 2019: 197)

Vztahy práva ČR a EU pohledem Ústavního soudu

[nález sp. zn. Pl. ÚS 5/12 ze dne 31. 1. 2012 \(N 24/64 SbNU 237\)](#): „Pro posouzení vztahů práva České republiky a evropského práva stanovil [Ústavní soud] následující principy:

Princip eurovstřícnosti vyslovil Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 k ústavnosti právního institutu eurozatykače: "Z čl. 1 odst. 2 Ústavy, ve spojení s principem spolupráce stanoveným čl. 10 Smlouvy o ES, vyplývá ústavní princip, podle něhož mají být domácí právní předpisy včetně Ústavy interpretovány souladně s principy evropské integrace a spolupráce komunitárních orgánů a orgánů členského státu. Pokud tedy existuje několik interpretací Ústavy, jejíž součástí je Listina základních práv a svobod, přičemž jen některé z nich vedou k dosažení závazku, který převzala Česká republika v souvislosti se svým členstvím v EU, je nutno volit výklad, který podporuje realizaci tohoto závazku, a nikoli výklad, který tuto realizaci znemožňuje."

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 50/04 formuloval Ústavní soud princip dvojí vázanosti transformovaného evropského práva, tj. jeho nutného souladu jak s evropským právem, tak i s ústavním pořádkem. Ač tedy referenčním rámcem přezkumu Ústavním soudem zůstávají normy ústavního pořádku, nemůže Ústavní soud zcela přehlížet dopad komunitárního práva na tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátního práva, a to v oblasti právní úpravy, jejíž vznik, působení a účel jsou bezprostředně navázány na komunitární právo.

Za určitou paralelu rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN "Solange I", "Solange II" a "Maastricht-Urteil" lze pak považovat nález sp. zn. Pl. ÚS 50/04 vymezující základní hlediska posuzování vztahu Ústavy České republiky a evropského práva [...]. Uvedený princip akcentoval Ústavní soud i v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 a následně i nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/09: "Ústavní soud zůstává vrcholným ochráncem české ústavnosti, a to i proti eventuálním excesům unijních orgánů a evropského práva, což také jasně odpovídá na zpochybněnou otázku suverenity České republiky; je-li Ústavní soud vrcholným interpretem ústavních

předpisů České republiky, které mají na českém území nejvyšší právní sílu, je zřejmé, že čl. 1 odst. 1 Ústavy nemůže být porušen. Pokud by totiž evropské orgány vykládaly nebo rozvíjely právo EU takovým způsobem, který by ohrožoval základy materiálně chápané ústavnosti a podstatné náležitosti demokratického právního státu, které jsou v souladu s Ústavou České republiky chápány jako nedotknutelné (čl. 9 odst. 2 Ústavy), potom by takové právní akty nemohly být v České republice závazné. V souladu s tím hodlá český Ústavní soud přezkoumávat jako ultima ratio i to, zda se právní akty evropských orgánů drží v mezích pravomocí, které jim byly poskytnuty. V tomto směru se tedy Ústavní soud v zásadě ztotožnil s některými závěry Spolkového ústavního soudu vyjádřenými v jeho tzv. Maastrichtském rozhodnutí (srov. výše), podle něhož má princip většiny dle příkazu vzájemného ohledu, vyplývajícího z věrnosti Společenství, svoji mez v ústavních principech a elementárních zájmech členských zemí; výkon svrchované moci svazkem států, jímž je Evropská unie, je přitom založen na zmocnění států, které zůstávají suverénními a které prostřednictvím svých vlád pravidelně jednají v mezistátní oblasti, a tím řídí integrační proces.“

Vnitrostátní smlouvy

Přestože jsou některé vnitrostátní smlouvy (typicky kolektivní smlouvy vyššího stupně, případně veřejnoprávní smlouvy) považovány za formální pramen práva, je důležité připomenout, že jejich závaznost neplyne pouze z nich samotných, ale proto, že jim právní autoritu propůjčuje zákon. Jedná se tedy o **delegovanou** tvorbu autonomního práva. Nejedná se tak o ryzí aplikaci práva, ale vytváření obecných pravidel lidského chování, která svou závaznost čerpají ze zákona. Subjekty je mohou uzavírat, protože jsou k tomu zákony zmocněny (nikoli přímo Ústavou, jako je tomu v případě vnitrostátních účinků mezinárodních smluv).

Kolektivní smlouvy (zejm. tzv. kolektivní smlouvy vyššího stupně) bývají řazeny mezi formální prameny práva. Kolektivní smlouvy nejsou normativní jako celek, ale pouze jejich normativní části (stejně jako v případě mezinárodních smluv: není nutné se domnívat, že musí být normativní všechny jejich části), tedy ty části, které jsou obecné a upravují proto skupinu právních vztahů vymezenou jejich generickými (druhovými) znaky.¹⁸

Kolektivní smlouvy pohledem soudů

„Kolektivní smlouva tedy může obsahovat závazky různé povahy, které mají na práva a povinnosti zaměstnanců, zaměstnavatelů, odborových organizací nebo organizací zaměstnavatelů rozdílný vliv. V ustanoveních, která upravují individuální nebo kolektivní vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci, z nichž vznikají nároky blíže neurčenému okruhu jednotlivých zaměstnanců, má kolektivní smlouva normativní povahu. Normativní závazky z kolektivní smlouvy je třeba považovat v širším smyslu za pramen práva (kolektivní smlouva tu plní funkci právního předpisu), neboť nároky, které vznikly z kolektivní smlouvy jednotlivým zaměstnancům, se uplatňují a uspokojují jako ostatní nároky zaměstnanců z pracovního poměru (§ 20 odst. 3 zák. práce). Ostatní závazky, z nichž nevznikají nároky jednotlivým zaměstnancům nebo které upravují další práva a povinnosti smluvních stran, pak mají pouze povahu smluvněprávní. V této části je třeba kolektivní smlouvu posuzovat stejně jako ostatní dvoustranné právní úkony, tedy – přes výhrady dovolatelky – „jako ryze soukromoprávní smlouvu“, která je výsledkem

¹⁸ Podle zákona č. [262/1006 Sb., zákoník práce](#), ve znění pozdějších předpisů je kolektivní smlouva vyššího stupně taková smlouva, která je uzavřena mezi organizací nebo organizacemi zaměstnavatelů a odborovou organizací nebo odborovými organizacemi.

souhlasného projevu vůle zúčastněných stran.“ [rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2004, sp. zn. 21 Cdo 223/2004](#)

„Normativní ustanovení kolektivní smlouvy (normativní závazky) je třeba považovat v širším smyslu za pramen práva (kolektivní smlouva tu plní funkci právního předpisu). Rozdílná povaha závazků z kolektivní smlouvy má za následek též rozdílný postup při jejich výkladu. Zatímco smluvněprávní závazky je třeba vykládat stejně jako ostatní právní úkony (nyní právní jednání), při výkladu normativních závazků se postupuje obdobně jako při výkladu právní normy [...].“ [usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2020, sp. zn. 21 Cdo 259/2020](#)

Veřejnoprávní smlouvy můžeme charakterizovat jako dvoustranný nebo vícestranný úkon, který zakládá, mění nebo ruší práva a povinnosti v oblasti veřejného práva ([§ 159 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů](#)). I tyto smlouvy (o normativních bychom měli uvažovat pouze v souvislosti s tzv. smlouvami koordinačními) mohou obsahovat normativní ustanovení, tedy ustanovení, která vytvářejí pravidla pro druhově určené právní vztahy a druhově určené subjekty (bez ohledu na počet). Vzhledem k tomu, že se koordinační veřejnoprávní smlouvy dotýkají fungování orgánů veřejné správy, je jejich pojetí jakožto normativních smluv omezené. Mají normativní význam, ale omezený: dotýkají se sféry účastníků vztahů, stejně jako jiných adresátů, ale nejedná se v nich o přímou tvorbu obecných právních pravidel. Nesmíme však zapomínat, že přestože nestanoví zvláštní práva a povinnosti, jsou právně závazné (protože tak to stanoví zákon).

3.6 Právní literatura

Právní literatura představuje pramen práva, jehož závaznost či rozšíření je soustavně podrobováno revizi. Přestože jej řadíme spíše ke klasickým pramenům práva, jeho význam byl vyšší v minulosti, a to zejména z toho důvodu, že literatura představovala jeden z mála způsobů, jak se seznámit s alespoň nosnými důvody rozhodnutí, či s principy, které jsou v právu obecně sdíleny. V těchto případech se literatura věnovala profesní zkušenosti autora nebo soudním rozhodnutím včetně rozvedení principů, na nichž byla založena. (Miller 1975: 238) Právní literatura tak sdílí znaky s dalšími prameny: musí obsahovat pravidlo a je psaná (když je to ta literatura). Její autorita je pak dána osobou, která ji sepsala. Čím uznávanější autor, tím autoritativnější pramen. Právní literaturu řadíme spíše k historickým pramenům práva, byť zcela bez významu není ani dnes. Striktní a absolutní závaznost jí samozřejmě dnes přiznat nemůžeme, ale neznamená to, že by vliv neměla žádný.

Podle některých autorů je řazení literatury mezi formální prameny práva zbytečné: jediným autoritativním zdrojem poznání nepsaných pravidel (v tomto případě common law) jsou soudní rozhodnutí a další prameny, jako například právní literatura, mají povahu svědectví z doslechu nebo z druhé ruky. (Lile 1914: 535-536)

Příklady právní literatury

Právní literaturu jako pramen práva nacházíme zejména v Anglii. Zde jsou příklady knih, které byly mezi takové prameny řazeny:

Bracton, Henry de. *De legibus et consuetudinibus Angliæ libri quinque*; in varios tractatus distincti, ad diuersorum et vetustissimorum codicum collationem, ingenti cura, nunc primu[m] typis vulgati: quorum quid cuique; insit, proxima pagina demonstrabit. Sestaveno nejpozději v r. 1235 a publikováno v r. 1268.

Littleton, Thomas de. *Littleton on Tenures*. (1481 nebo 1482)

Coke, Edward. *Institutes of the Lawes of England*. 1628-1644.

Blackstone, William. *Commentaries on the Laws of England*. 1765–1770.

V případě právní literatury lze rozlišit dva druhy pojetí. V prvním případě se jedná o tradičně chápaný pramen práva, tj. pramen práva, který obsahuje stanovení závazných způsobů jednání, a je tedy tím, co určuje, jak se lidé mají chovat. V druhém případě je právní literatura chápána jako podpůrný zdroj, který napomáhá porozumění jiným – závazným – formálním pramenům práva.

V prvním (klasickém) případě, tedy v případě, ve kterém právní literatura obsahuje závazná pravidla chování, dospívá Fábio Shecaira k závěru, že musí splňovat tři podmínky (Shecaira 2013: 36): musí být preskriptivní (tedy musí nabízet způsoby řešení problémů), je určena praktikujícím právníkům a její argumentační styl odpovídá stylu, který používá jeho publikum. Jak jsme viděli výše, autorita právní literatury se odvozuje od autority jejího autora. To však znamená, že závisí na celkové kvalitě práce autora a mění se v čase. (Shecaira 2013: 46) Lze připustit, že autorita některých z nich byla dána přijetím jejich rozboru, tedy tím, „jak“ kvalitně konkrétní téma autor zpracoval, aniž by mělo význam „kdo“ je zpracoval. To však byla spíše méně obvyklá situace. Častěji autorita klasických autorů nepramenila z nějaké jejich výsady, či zvláštního postavení, ale z toho, že zaznamenávali právo tak, jak je viděli používat v praxi. Vzhledem k tomu, že přístup k ostatním pramenům byl velmi omezený, stala se autoritativní. Její význam však spočíval v její povaze sekundárního zdroje, spíše než v autoritě dané brilantností rozboru. (Miller 1975: 238-239)

V době, kdy se právní literatura používala jako pramen práva v autoritativním smyslu, platil striktní úzus, že je možné citovat pouze mrtvé autory. (Miller 1975: 239) Důvodem, pro který bylo takové opatření zavedeno, spočívá v tom, že se předpokládalo, že autor musí získat respekt v právním prostředí, ale například také, že živý autor může změnit názor. (Duxbury 2001: 73) Proto se můžeme setkat s pojetím, že kniha, aby se stala pramenem práva, musí být dost stará na to, aby si její obsah a autor získali respekt, ale ne moc stará, protože musí odpovídat poměrům, ve kterých se má použít. (Miller 1975: 238) Podmínka „smrti autora“ však postupně mizela a v současnosti se neuplatňuje, ovšem neuplatňuje se ani toto pojetí literatury jako obvyklého formálního pramene práva. Důvodem pro její ústup bylo rozšíření jiných pramenů, zejména těch, o nichž literatura pojednávala. Rostoucí přístupnost principů a pravidel používaných v právu od konce 18. století způsobily, že nebylo déle nutné spoléhat se na knihy, jako na zdroj informací o právu. (Duxbury 2001: 66)

Právní literatura se také používá v případě, kdy pravidla nejsou dostatečně uspokojivě, srozumitelně nebo jasně sdělována. Příznává se jí vliv na soudní rozhodnutí v tom smyslu, že jednak formuje vzdělání právníků, případně obsahuje způsoby pohlížení na právo: a vzhledem k tomu, že soudci by neměli žít v ideovém vakuu, působí na jejich nazírání na řešení právních problémů. Tento trend je dlouhodobý a je to jeden z možných způsobů pronikání odborných myšlenek do právní praxe. (Duxbury 2001: 58-59) V tomto případě se lze setkat i s tím, že se soudci odvolávají na „doktrinální konsenzus“, aby zesílili, či podpořili své argumenty (Shecaira 2013: 50) V těchto případech se nejedná o standardní formální pramen práva: literatura například podporuje argumentaci, napomáhá vysvětlení, nebo slouží jako nástroj pro přesvědčování. Její využití je tak stejné jako jakéhokoli jiného podpůrného prostředku, avšak s tím rozdílem, že zde lze využít autority spočívající v odbornosti autora. V tomto případě také nelze spoléhat na jednoznačnost pramene (dílo, které nese normy, nebo je jejich spolehlivým popisem). Může však zařadit rozhodnutí do konkrétního myšlenkového rámce, aby mu šlo lépe porozumět. Podle Fábí Shecairy využívají soudci právní

literaturu tam, kde považují hodnoty a společenský konsenzus za součást práva a nesoustředí se pouze na „pozitivistické“ formální prameny. (Shecaira 2013: 61)

S tímto druhým pojetím právní literatury jako podpory právní argumentace v praktických souvislostech však souvisí i její problematická stránka. Ta jednak spočívá v tom, že například soudci si nejen vybírají, co použijí, ale někdy také přímo vytváří literární pramen, aby jej mohli použít při svém rozhodování. Podle Duxburyho se tak lze setkat s tím, že američtí soudci ovlivňují obsah odborných článků, aby se tím podpořil jejich pohled na právo, a aby tím získali podporu pro změnu dříve vytvořeného právního pravidla. (Duxbury 2001: 26-27) Pak se také jako s problémem setkáme s tím, že soudci, případně jiní praktici, nepoužívají literaturu jinak, než jako „berličku“. Použijí ji, pokud souhlasí s jejich názorem (Schlag 1992: 422), ne proto, že je přesvědčila. (Alexy 1991: 333)

Povaha právní literatury jakožto podpůrného zdroje plyne také ze Statutu Mezinárodního soudního dvora, který v čl. 38 odst. 1 písm. d) stanoví, že nauku nejvíce kvalifikovaných spisovatelů lze použít jako pomůcku určování právních pravidel. Z literatury tak podle Statutu pravidla přímo neplynou a literatura slouží pouze jako nástroj, s jehož pomocí je lze v jiných, uznávaných, formálních pramenech nelézt. To však nevylučuje, aby i literatura, případně poznatky právní vědy byly používány v tom smyslu, že formují právní poznání, pomáhají hledat řešení obtížných právních situací a stanovují pojmovou výstavu.

Statut Mezinárodního soudního dvora (část)

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku

Článek 38.

1. Dvůr, jehož úkolem je rozhodovati podle mezinárodního práva spory, které jsou mu předloženy, bere za podklad

a) mezinárodní úmluvy, ať obecné či zvláštní, stanovící pravidla výslovně uznaná státy ve sporu

b) mezinárodní zvyklost jako průkaz obecné praxe přijímané za právo

c) obecné zásady práva, uznané civilisovanými národy;

d) s výhradou ustanovení článku 59 soudní rozhodnutí a nauku nejvíce kvalifikovaných spisovatelů různých národů jakožto pomůcku pro určování právních pravidel.

2. Toto ustanovení nepřekáží pravomoci Dvora, aby o některém sporu nerozhodoval *ex aequo et bono*, jestliže se strany o tom dohodnou.

3.7 Právní obyčej

Právní obyčej se rodí z jednání: pokud dlouhou dobu lidé jednají, jako by pravidlo existovalo, můžeme oprávněně předpokládat, že takové pravidlo existuje, a že je správné, aby existovalo. V Justiniánových Institucích lze nalézt potvrzení: „*Nepsané právo vzniká tehdy, když je schváleno jeho užíváním. Neboť dlouhodobý obyčej, který vytvářejí ti, co jej souhlasně užívají, je postaven naroveň zákonu.*“ (Inst. I. 2. 9; Skřejpek 2010: 37)

Základní definici obyčejového práva (práva založeného na obyčejích) můžeme, stejně jako definici v podstatě jakéhokoli práva, podat například takto:
Obyčejové právo můžeme jednoduše chápat jako systém pravidel, která jsou uznávána jako závazná členy konkrétní společnosti. (Elias 1956: 55)

Již z dob římského práva lze říci, že právní obyčej spočívá ve spontánním zachování pravidla, přičemž je nezbytné, aby toto pravidlo bylo skutečně samovolně zachováno a existovalo právní přesvědčení, že norma se má zachovávat jako právní pravidlo. (Bonfante 1932: 23) Tato jednoduchá definice se však rozpadá na dílčí podmínky, které je nezbytné splnit, abychom mohli říci, že „máme před sebou“ právní obyčej.

Vidíme, že v existenci právního obyčeje se projevuje jedna z právních zásad (metapravidel) spojených se stabilitou práva: pokud se něco děje po dlouhou dobu, ať se tak děje navždy, bez ohledu na to, jestli je takové jednání rozumné nebo správné. To je samozřejmě otázkou míry: morálně zcela zavržením hodné jednání se právním pravidlem stát nemůže a nemůže se jím stát ani pravidlo, které by zcela odporovalo zájmům státu (Savigny 1867: 344).

Právní obyčej je tedy spontánním, nepsaným pramenem práva, který vytvářejí sami adresáti. Jeho nevýhodou je, že se projevuje v jednání lidí a v jejich přesvědčení o právní závaznosti. To se promítá i v některých znacích: podle von Savignyho je nezbytné, aby existovalo obecné přesvědčení o správnosti (*ratio juris*) a potřebnosti (*ratio utilitatis*) takového pravidla (Savigny 1867: 346). Zjištění a zjišťování právního obyčeje je komplikované, protože se přenáší jednáním lidí, a proto jej může být obtížné identifikovat (to je mimochodem důvod, proč se vyžaduje dlouhodobost jeho používání: aby byl snáze rozpoznatelný). Další z problémů právního obyčeje, a jeho obtížného zahrnutí do právního řádu moderního právního státu spočívá i v tom, že nerespektuje dělení moci. Pouze zákonodárná moc je obvykle spojována s pravomocí tvořit právo, přičemž obyčej tvoří sami adresáti, nikoli zákonodárce. (Merryman, Peréz-Perdomo 2007: 24). To by měl být i jeden z důvodů pro snižující se právní význam obyčejů. Příklad afrického obyčejového práva správně poukazuje na obecnou skepsi vůči obyčejovému právu. To, „co není napsáno případně vyjádřeno v psané podobě, může být považováno za nepřesné, neoprávněné, neověřitelné a neautentické. Proti takovým předpokladům lze namítnout, že mezinárodní zvykové právo je jedním z hlavních zdrojů mezinárodního práva a je použitelné u Mezinárodního soudního dvora, přesto je nepsané.“ (Onyango 2013: 32)¹⁹

¹⁹ Nepsanost: Neexistují žádné písemné kodifikace či záznamy afrických obyčejů a ti, kteří je uplatňují, to dělají výhradně prostřednictvím ústních tradic nebo určitých dogmatických doktrín. Rodiče říkali takové zákony svým dětem, prarodiče vnučatům a přenášeli znalosti z jedné generace

Zneužití výkladu obyčejů

Některé problémy plynoucí z obtížného poznání obyčejů připomíná i Otakar Sommer: K sepsání Zákona dvanácti desek se podle tradice přistoupilo, z důvodů bojů mezi patricii a plebeji. Plebejové chtěli kodifikaci pravidel, aby tím odstranili privilegia patriciů a vyloučili jasnou formulací případný stranický výklad právních obyčejů patricijskými úředníky a soudci. (Sommer 1932: 46)

Přejděme teď ke znakům právního obyčeje. Obvykle se v právní teorii rozlišují dva základní znaky: **usus longaevus** a **opinio necessitatis** (*opinio juris sive necessitatis*). Tyto dva znaky jsou klasickými (hlavními) znaky právního obyčeje. Usus longaevus představuje dlouhodobé a trvalé používání. Je nezbytné, aby se obyčej používal po dlouhou dobu a bez přerušení. Používá se vždy, když jsou splněny podmínky (to může znamenat, že nevádí, když se obyčej dlouhou dobu nepoužije, protože nenastaly podmínky pro jeho použití). Opinio juris (opinio necessitatis) představuje přesvědčení o závaznosti. Lidé, kteří obyčej používají musí být přesvědčeni, že obyčej musí být použit, protože je právní nebo je nezbytné jej použít. S těmito znaky se setkáme i v případě uherského občanského (soukromého) práva (které se na Slovensku požívalo až do roku 1950). I zde se vyžadovalo, aby se normy používaly delší dobu a panovalo přesvědčení, že se jedná o platné právo. (Rouček, Sedláček 1935: 161)

Dalším znakem je akceptace státu: stát musí obyčej uzнат. To obvykle znamená, že orgány státu jednají v souladu s obyčejem, či jej vynucují. Ne proto, že jim to ukládá zákon nebo jiný formální pramen práva, ale proto, že existuje právní obyčej. Obyčej je závazným pramenem práva sám, takže nepotřebuje žádný jiný základ své autority, než zvyk; žádnou další autoritu, sílu nebo povolení. Obyčej také musí být určitý, což znamená, že adresáti musí být schopni pravidla v něm obsažená reprodukovat bez pochybností.

Shrňeme-li si to, pak mezi znaky právního obyčeje řadíme:

- dlouhodobost používání;
- přesvědčení o právní závaznosti;
- uznání státem;
- samostatnost autority;
- určitost.

Shiner rozlišuje celkem šest znaků právního obyčeje (Shiner 2005: 70-73):

1. Existence odnepaměti (v systému common law to někdy bývá spojováno s existencí před rokem 1189, ale i v tomto případě to neplatí absolutně);
2. Trvalost;
3. Pokojné užívání práv (ne na základě síly, tajně nebo na základě nějakého povolení);
4. Závaznost (*opinio iuris sive necessitatis*);
5. Určitost;
6. Konsistence (mezi obyčejí není rozpor a nejsou nerozumné a nesmyslné).

na druhou. Takové zákony byly komunitami důsledně přenášeny od nepaměti, ale kromě přepracování nebyly nikdy vyjádřeny v kodexech. (Onyango 2013: 31)

Jak však zjistit obsah obyčeje, když se nejedná o psaný pramen práva? Poznat obyčej je důležité, protože bez toho můžeme těžko usuzovat na jeho určitost, známost a také bude velmi těžké, aby jej stál uznal (aplikoval). Podívejme se opět do systému tradičního práva. Pokud má aplikující subjekt pochybnosti, měl by nahlédnout do dříve řešených případů, učebnic nebo jiných podobných zdrojů, případně si vyžádat ústní či písemné stanovisko. Rozhodně si však nemůže vystačit s jeho písemným vyhotovením. (Gairiseb et al. 2013: 5)

Obyčejové právo v Africe (příklad)

Příklad využití obyčejového práva v Namibii ([Zákon 10/2003, o komunitních soudech](#))

Čl. 13 Použití obyčejového práva

V jakémkoli řízení před ním použije komunitní soud obyčejové právo tradičního společenství nacházejícího se v jeho místní působnosti. Pokud jsou strany spjaty s různými systémy zvykového práva, použije komunitní soud systém zvykového práva, který považuje za spravedlivý a férový pro použití v projednávané věci.

Čl. 14 Zjištění obyčejového práva

Pokud má komunitní soud pochybnosti o existenci nebo obsahu pravidla obyčejového práva týkajícího se jakéhokoli řízení, pak poté, co posoudil podání, která mohou být učiněna, a důkazy o nich, které mohou být předloženy zúčastněnými stranami nebo jejich jménem, může odchylně od jakéhokoli jiného použitelného zákonného zdroje, vzít ohled na rozhodnuté případy, učebnice a další zdroje a může si vyžádat ústní nebo písemná stanoviska, aby mohl dospět k rozhodnutí ve věci: Za předpokladu, že

- a. stranám budou poskytnuty veškeré případy, učebnice, zdroje a stanoviska konzultované soudem; nebo*
- b. jakékoli ústní stanovisko se předkládá soudu stejným způsobem jako ústní důkazy.*

Odlišit bychom měli od sebe právní obyčeje (případně právní zvyklosti) a praxi. Právní obyčeje mají normativní autoritu (sílu) a můžeme je považovat za pramen práva. Soudy by k nim měly, v systému, který existenci tohoto pramene aprobejuje, přihlížet (Weinberger 2017: 124). Praxe tuto povahu nemá a jde v ní pouze o jednání, ve kterém se ještě nezformoval žádný normativní prvek, ani přesvědčení o závaznosti. Praxe také spočívá v jednání a chování lidí, ale postrádá jakýkoli normativní charakter. Chybí totiž jeden ze základních prvků formujících normativitu, tj. **přesvědčení o závaznosti**. Praxe nechce právně regulovat, a přestože může být důkazem spontánně vytvořeného řádu (Bederman 2010: 45), neznamená to, že samotná praxe je právním pravidlem.²⁰

Otázkou je, jaký je vztah obyčeje a psaného práva (normativních právních aktů). Juliánova nauka sice předpokládala, že obyčej může rušit zákon, ale původnost a existence tohoto pravidla je sporná. (Rebro 1944: 10-11; Dostálík 2009) V systému práva common law se setkáme i s možností, že obyčej může mít podíl na rušení jiných pramenů práva [(Goodwin v Robarts [1875] LR 10 Ex 337) – Shiner

²⁰ William Blackstone mezi další znaky konkrétních právních obyčejů řadil i jejich správnost, nespornost a rozumnost pro poučeného právníka (Blackstone 1916: 138-140). Nesprávné obyčeje by neměly být používány (*Malus usus abolendus est*). Jako jedno z kritérií osvědčujících existenci právního obyčeje předpokládá Blackstone i rozumnost. Mají racionální jádro, které by mělo být zjevně osobě schopné se pohybovat v právní oblasti. (Blackstone 1916: 140)

2005: 68]. Na jiném místě se lze ale setkat s názorem, že zákonem lze obyčej zbavit účinku. (Shiner 2015: 68). S tímto posledním stanoviskem lze také spojit křehkost obyčeje, která je dána nejen tím, že jej orgány státu neaplikují. Na druhou stranu však ani v těchto případech nelze vyloučit tzv. negativní obyčej. Podíváme-li se opět do uherského práva (Tripartitum), pak byl obyčej postaven na roveň zákona (Rouček, Sedláček 1935: 162). Vztahy právního předpisu (zákona) a obyčeje se tak v průběhu historie měnily.

Tripartitum v komentáři Roučka a Sedláčka

„Uhorská sbírka obyčejového práva zvaná „*Tripartitum opus iuris consuetudinarii incliti regni Hungariae partiumque ednexarum*“ je súkromné dielo Štefana z Vrbovca (maď. Verbőczy). Dielo bolo spísané z podnetu snemu (zák. čl. VI/1498) a bolo tiež snemu predložené k schváleniu. Snem zvolil komisiu, ktorá dielo preskúmala a predložila kráľovi k sankcii. Kráľ dielo potvrdil, neprivešal však k potvrdzovacej listine pečati a nepublikoval ho vo forme kráľovského dekrétu (nebolo totiž poslane v opise jednotlivým komitátom). Tripartitum nenadobudlo tedy moci práva. Príčinou toho bol odpor vyššej šľachty, ktorá sa pokladala za dotknutú, niektorými časťami Tripartita. Tripartitum zostalo tedy prácou súkromnou a bolo vydané tlačou autorom r.1517 vo Viedni. Napriek tejto skutočnosti nadobudlo brzy významu úradnej zbierky obyčejového práva uhorského a nielen súdna prax, ale aj zákony užívali Tripartita ako právneho prameňa, sprostredkujúceho právny obyčaj. Menovite prax sa neodvolávala priamo na právny obyčaj, ale na Tripartitum. Tripartitum malo až do 19. storočia význam neobyčajný. Ešte teraz niektoré jeho časti nepozbudly síce významu, ale jeho obsah je z väčšej časti zastaralý, prekonaný predpismi neskorších zákonov a nálezmi kráľovskej kúrie (najvyššieho súdu).“ (Rouček, Sedláček 1935: 161)

Právni zvyklosti

Od právnych obyčejů je nutné odlišovat právní zvyklosti (i zde se projeví zásada, že různé pojmy nesou různý význam). Mezi často zmiňované zvyklosti řadíme **ústavní zvyklosti**, které mají svůj význam při posuzování jednání orgánů veřejné moci. V systému *common law* (tedy v oblasti tzv. anglo-amerického práva) jsou ústavní zvyklosti spojené s dělbou moci (Bederman 2010: 101) a je důvod domnívat se, že tomu tak může být i v našem právním systému. Právni zvyklosti tedy nejsou obyčej, což je minimálně podloženo odlišným pojmoslovím. Povaha a místo právních obyčejů v právním systému České republiky nejsou jednoznačné, přesto je lze obecně považovat za formální pramen práva (Peczenik 2001: 78), což pro právní zvyklosti neplatí: ty mezi prameny neřadíme.

Typickým znakem, který odlišuje právní zvyklosti a právní obyčej je sankcionovatelnost (spojení s vynucováním státní mocí). Albert Dicey tvrdil, že pokud je porušeno pravidlo náležející do oblasti (ústavních) zvyklostí, soud k takovému porušení nepřihlídně, resp. nevezme jej v úvahu. (Dicey 1915: cxliii) To znamená, že odlišovacím kritériem je **vztah státu, resp. jeho orgánů, k takovému pravidlu**. Na tom nic nemění skutečnost, že z pohledu obsahu mohou být ústavní zvyklosti stejně tak triviální, jako postavené na úroveň zákonným pravidlům. Právni zvyklosti se nestávají právním pravidlem na základě svého obsahu, který je z tohoto pohledu nevýznamný. Proto mohou právní zvyklosti obsahovat pokyny marginálního nebo zanedbatelného významu, stejně jako významná pravidla, která se formují velmi dlouhou dobu. To také znamená, že obsahem právních (ústavních) zvyklostí jsou pravidla, která upravují praktiky regulující každodenní chování orgánů veřejné moci (obvykle těch nejvyšších), případně jejich členy. Nemají ovšem normativní sílu právních norem, resp. právních předpisů. (Dicey 1915: cxli) Přestože nejsou tato pravidla vymahatelná silou své autority (mimoprávní, např. zvyku nebo správností svého obsahu) mohou být velmi rigidní a jejich porušení může být vnímáno jako nežádoucí. Bez ohledu na to, že soud k nim nebude přihlížet. Současně je

však podstatné uvést, že zvyklosti leží vně systému právních norem, a to nejen formou, ale pochopitelně také obsahem. Proto je ale také nežádoucí (nebo alespoň nevhodné), aby měly právní zvyklosti stejný obsah jako právní normy pramenící ve formálních pramenech práva: v obyčejích nebo dokonce právních předpisech (tato právní pravidla pak považujeme za vymahatelná).

Rozpor zvyklostí s právem

Z čistě praktického pohledu lze připustit, že zvyklosti mohou být v rozporu s právními normami. Nehledě na tento právně nežádoucí stav, mohou být zvyklosti dlouhou dobu dodržovány a – neformálním tlakem – dokonce vynucovány. Nemají však sílu derogovat (rušit) právní pravidlo (viz tzv. negativní obyčejové právo; Weinberger 2017: 124), ale také nemohou v přímé konfrontaci s právními pravidly obstát. Jejich síla a autorita může být faktická, ale není v tomto smyslu právní. Faktický význam plyne z toho, že mohou interpretujícím subjektům napomoci odhalit záměry či úmysly tvůrce a přiblížit tak výsledek interpretace výsledku zamýšlenému tvůrcem.

Co se týče formálních náležitostí, resp. personální působnosti právních zvyklostí, Rodney Brazier konstatuje, že zvyklosti jsou pravidla, která se dotýkají všech tří druhů moci (legislativní, soudní i výkonné). Jejich používání je spojeno s představou závaznosti a v případě porušení (ovšem ne masivního a soustavného) nepřestávají existovat, přestože není vynucováno. (Brazier 1992: 267) Pokud není vynucováno dodržování obyčeje, přestává obyčej existovat.

„Negativní právní obyčej“

V případě právních obyčej se můžeme setkat i s tzv. negativním obyčejem. Tedy se situací, kdy působením času a stability konkrétního jednání právní norma nevznikne, ale naopak zanikne. V těchto případech je právní norma vydána formálně správně a existuje v právním slova smyslu, ale není dodržována. V tom případě mluvíme o **obsoleci** (obsoletnost normy). Obsoletnost obecně znamená, že pravidlo, které není považováno za platné, včetně toho, že není orgány veřejné moci vynucováno stále splňuje formální znaky své existence. Mohou nastat dva případy: jeden označujeme jako **desuetudo** (zajímavý pohled na obsoletnost nabízí Ota Weinberger; viz Weinberger 2017: 125-126), druhý vyjadřujeme zásadou **Cessante ratiōne legis cessat lex ipsa** (zanikne-li podstata zákona, zaniká zákon sám). V obou případech jde o to, že norma není používána, přestože je právně platná. Rozdíl mezi nimi je ten, že zatímco v případě desuetudinis by norma mohla být použita, protože jsou splněny podmínky pro její aplikaci, avšak použita nebyla (vyšla z užívání, u nás se někdy používá pojem vyhaslá). Podle Oty Weinbergera je k tomu, aby došlo k obsoleci (desuetudo) nezbytné, aby byl stanoven orgán, který má pravomoc nepovažovat nepoužívaná pravidla za platná. (Weinberger 2017: 124) To je dáno nutností zachovat transparentnost právního řádu a právní jistotu. Tento požadavek však nemusí být nezbytný, protože jistotu získáme působením času a masivním přesvědčením, že takové pravidlo už se nemá použít. V případě pochybností nelze mluvit o „přesvědčení o závaznosti“, byť v tom smyslu, že není. V případě *cessante* normu již použít nejde, protože podmínky pro její aplikaci nemohou nikdy v budoucnu nastat. Norma tedy již nikdy nemůže být použita. To může být dáno tím, že již nikdy nebude existovat subjekt, který je adresátem právní normy, nebo nenastanou podmínky, za nichž lze normu aplikovat. Jedním z takových příkladů je derogační norma. Vzhledem k tomu, že derogační norma není samostatnou normou, ale je spojena s normou, kterou ruší a dotýká se normy, kterou ruší a nikoli aktu, kterým byla stanovena, není její derogace možná. Taková derogační norma totiž ztratila svou planost spolu s normou, kterou zrušila. (Kelsen 2000: 119-120)

4. Tvorba práva

4.1 Úvod do kapitoly

Tvorbu práva můžeme chápat jako proces vytváření právních norem, tj. obecných pravidel, která jsou uznávána a zejména vynucována státem. Pokud skutečně mluvíme o tvorbě, předpokládáme, že se jedná o proces záměrný (intencionální). Právo totiž může vznikat i nezáměrně (spontánně): pak se jedná o **vznik** (vznikání) práva. Vznik práva je proto kategorií obecnější, která je kategorii *tvorba práva* nadřazena. Ještě obecnější pojem je normotvorba, což je proces, kterým vznikají jakékoli normy. Používaným pojmem je i **legislativa**, což je pojem označující tvorbu zákonů (někdy také jakýchkoli právních předpisů). Často se však pojem legislativa používá i pro označení souboru zákonů (nebo právních předpisů).

Z výše uvedeného je vidět, že podstatný je u tvorby práva (stejně jako u vzniku práva) proces. Jedná se o posloupné a identifikovatelné kroky, které vedou ke vzniku práva. Tyto kroky jsou standardizovány a formalizovány. Tvorbu práva můžeme také považovat za dynamické prameny práva, tj. prameny ve smyslu procedurálním. Proces vzniku (typicky tvorby) je zdroj, ze kterého čerpáme právní normy. V případě formálních pramenů práva je forma, včetně způsobu vzniku, součástí jejich náležitostí. Bezvadné jsou pouze v tom případě, že i proces jejich vzniku byl řádný. Jedná se ovšem o podmínku nutnou, nikoli dostatečnou, protože řádný proces vzniku nestačí a v právní musí být přítomny další náležitosti.

4.2 Vznik práva

Vznik práva bývá nejčastěji spojován s tvorbou práva. Není to však jediný způsob vzniku. Tvorbu práva chápeme jako cílevědomou a záměrnou činnost směřující k vytváření a formulování právních pravidel (Cvrček, Novák 2017: 11). Vedle toho se můžeme setkat s procesy které nejsou záměrné, či cílevědomé. Proto je řadíme mezi způsoby vzniku a nikoli tvorby práva. Můžeme, vedle tvorby, která má imperativní povahu, také rozlišovat spontánní a konsenzuální způsob vzniku práva. (Cvrček, Novák 2017: 11-17) Připomeňme si také, že se pohybujeme v oblasti pozitivního práva, a proto je veškerý vznik spojený s činností člověka. Československý právník a politik [Adolf Procházka 1900-1970](#), rozlišoval ještě tzv. automatickou tvorbu práva, která se odehrává bez lidského přičinění, například tím, že se někdo narodí. (Procházka 1937: 47) Tuto „tvorbu“ však budeme řadit spíše do sféry aplikace práva, a přestože je automatická tvorba práva (ex lege) akceptovatelná pro normativní teorii, zabývat se jí nebudeme.

Spontánní vznik právních norem spojujeme se vznikem právních obyčejů. Ten spočívá v jednání, které se postupně ustaluje do té podoby, že s jeho prováděním může být spojováno implicitní (nevyřčené) pravidlo. Dalším důležitým prvkem při spontánní tvorbě práva je, že porušení tohoto ustáleného způsobu jednání je spojeno se sankcí. Tedy nikoli pouze s vědomím porušení pravidla, ale přímo s nepříznivými následky. Tím se obyčejové právo liší od pravidelnosti v chování či jednání.

Konsenzuální vznik je spojený se vznikem normativních smluv. U nich se předpokládá, že důvodem podřízení se pravidlům vyjádřeným v normativní smlouvě, je podíl na jejich vzniku a dobrovolné uznání případného závazku (povinnosti). Svůj podíl na dodržování může mít také určitá reciprocita,

tj. předpoklad, že každý z účastníků něco získal. Konsenzuální vznik práva již můžeme spojit se záměrnou a cílevědomou lidskou aktivitou (nejedná se o spontaneitu jako v případě právního obyčeje), tedy skutečně s tvorbou, a ne pouze se vznikem práva.

Imperativní (autoritativní) vznik se váže na autoritativní rozhodnutí orgánu nadaného legislativní pravomocí nebo obecně pravomocí vytvářet obecná právní pravidla (což mohou být legislativní subjekty v užším slova smyslu, a také soudy). Jedná se o jednostranný způsob vzniku heteronomního práva, který se odehrává podle předem daných pravidel, který cíleně reguluje obecnými znaky vymezenou skupinu případů do budoucna. Vzhledem k spíše doplňkové povaze precedentů v českém právním systému se budeme věnovat legislativě (tj. v širším smyslu tvorbě právních předpisů), jakožto dominantnímu způsobu tvorby práva.

4.3 Tvorba práva

Pokud uvažujeme o záměrné a racionální tvorbě práva (což je ideální, a dokonce i žádoucí stav), měli bychom dodržet všechny požadavky, které jsou spojené s jakýmkoli procesem, ke kterému v právu dochází. Ten se totiž (se spoustou detailů, odlišností a výjimek) odehrává ve třech stádiích (ta stádia se v různých typech postupů mohou měnit, ale jejich podstata zůstává zachována):

1. **Zjištění rozhodujících skutečností.** Nejprve je nezbytné poznat řešený problém po faktické i právní stránce. Zde se opět vracíme k materiálním pramenům práva, avšak je nezbytné i právo poznat (tzn. využít prameny poznání práva).
2. **Vytvoření právní normy.** Pokud má normotvůrce dostatečný rozsah znalostí o řešeném problému, může vytvořit právní normu, jako nástroj, který je pro jeho řešení nejvhodnější. V tuto chvíli by měl také předvídat, jaké to bude mít právní a faktické dopady. V této fázi nejde o nalezení právní normy, ale o její vytvoření. Stejně jako v procesu aplikace práva však i zde probíhají operace s právní normou.
3. **Formulace právní normy.** To je největší problém: normotvůrce musí napsat právní normu (písemně ji vyjádřit formou právního předpisu) tak, aby byla dostatečně obecná a řešila všechny podobné situace, a aby ji adresát interpretoval (vyložil a pochopil), jak normotvůrce zamýšlel.

K řádnému naplnění všech tří stádií slouží **náležitosti tvorby práva**. Jedná se o požadavky, které v souvislosti s (socialistickou) tvorbou práva představil Viktor Knapp (Knapp 1983: 111 a n.), a které následně zpracoval Jaromír Harvánek (Harvánek 2008: 226 a n.) již bez ideologických souvislostí. Bez ohledu na jejich spojitost se socialistickou zákonností lze tyto náležitosti akceptovat i dnes. Náležitosti tvorby práva jsou požadavky, jejichž splnění má vést k bezvadnému výsledku. Dělíme je do dvou skupin **formální a materiální (obsahové)**. Zatímco splnění formálních náležitostí obvykle vede k řádnému výsledku, splnění obsahových náležitostí zvyšuje pravděpodobnost, že výsledek bude správný.

Mezi formální náležitosti řadíme:

- Existenci legislativní pravomoci normotvůrce;
- Realizaci legislativní pravomoci ve svěřené působnosti;
- Dodržení principu hierarchie právních předpisů a právních norem.
- Dodržení předepsaného procesu tvorby.

Legislativní pravomoc, tedy – v právním smyslu – schopnost či možnost vytvářet právní normy je nezbytnou podmínkou řádné tvorby práva. Souvisí s legislativní působností, tedy omezením legislativní pravomoci. Pokud má normotvůrce legislativní pravomoc, může (smí i může) vytvářet právní normy (v podobě právních předpisů), ale může ji realizovat pouze ve svěřené působnosti. K realizaci legislativní pravomoci musí být v některých případech splněna další podmínka. Pak jde o legislativní pravomoc **podmíněnou**. Není-li žádná podmínka vyžadována, vyjma existence ústavou svěřené pravomoci, jde o **nepodmíněnou** legislativní pravomoc. (Havránek 2007: 459). Podmínky mohou být normativní (typicky zmocnění, delegace) nebo faktické (skutečnost, například rozpuštění Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky). V některých případech je orgán s nepodmíněnou legislativní pravomocí, což je například vláda ČR, ještě zmocněn. V takovém případě se jedná o **kumulativní delegaci**. V tom případě se však možnost (právo) vytvářet právní normy mění na povinnost. Pokud je však zmocnění (delegace) podmínkou nezbytnou, jako je tomu např. u ministerstev, je to **delegace kreativní**. (Havránek 2007: 459) V případech, kdy je legislativní pravomoc realizována v plném rozsahu, tj. působnost je neomezená, jde o **neomezenou legislativní pravomoc**. Pokud je působnost omezená, je to **omezená legislativní pravomoc**. (Šín 2009: 22) Stále klasifikujeme legislativní pravomoc, byť na základě rozsahu legislativní působnosti.

Pravomoc a kompetence

Rozdíl mezi pravomocí a kompetencí vystihl Ústavní soud v [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 52/03 ze dne 20. 10. 2004 \(N 152/35 SbNU 117; 568/2004 Sb.\)](#): „Podle Ústavního soudu je nutné trvat na rozlišování pravomoci a kompetence. Pravomocí státního orgánu je třeba chápat samotnou realizaci státní moci v příslušné formě (tj. ve formě normotvorné nebo individuálně rozhodovací), zatímco kompetence jsou již zcela konkrétním věcným vymezením otázek realizovaných v procesu výkonu pravomoci. Pod tímto úhlem pohledu je třeba vykládat čl. 79 odst. 3 Ústavy, a to tak, že pravomoc ministerstev a jiných správních úřadů, popřípadě orgánů územní samosprávy, vydávat odvozené sekundární právní předpisy je založena právě již čl. 79 odst. 3 Ústavy. Jedná se o právní normu, která v obecné rovině zakládá pravomoc orgánů exekutivy k tvorbě sekundárních právních norem za podmínky, že realizace této pravomoci je konkretizována v zákoně ve vztahu k určité kompetenci (k určité zákonem vymezené části výkonu státní moci). Jinými slovy, pravomoc exekutivy vydávat podzákonné právní normy je založena přímo v Ústavě, nikoliv v úpravě zákonné. Zákonné zmocnění, které odpovídá požadavkům uvedeným v čl. 79 odst. 3 Ústavy, je pak naplněním této pravomoci co do rozsahu a obsahu (kompetence).“

Pravomoc je tedy možnost, případně povinnost, orgánu veřejné moci realizovat státní (veřejnou) moc ve stanovené formě. **Kompetence** je konkrétní věcné vymezení podmínek realizace pravomoci prostřednictvím stanovení jejího rozsahu a obsahu. Kompetenci nelze chápat jako subjektivní právo (přestože je to možnost), a proto ji nelze přenášet na jiné subjekty vlastním rozhodnutím, ledaže tak stanoví ústava. (Weyr 1937: 37)

Někdy se při vymezení pravomoci lze setkat se slovním spojením „na základě zákona“ ([např. čl. 79 odst. 3 Ústavy České republiky](#)). Podle Františka Weyra je

tato slova nutno chápat tak, že zákonodárce předpokládá, že mezi normu stanovenou zákonem a individuální právní akt (rozhodnutí), který autoritativně existující subjektivní práva či povinnosti, nebo je autoritativně stanovuje, může ještě vstoupit sekundární (prováděcí) právní norma. (Weyr 1937: 257) „Na základě zákona“ tak znamená konkretizaci zákonných norem podzákonými normami.

Obsahové (materiální) náležitosti jsou spojeny se znalostmi, kterými by normotvůrce měl disponovat, aby mohl tvorbu práva provádět odpovědně. Tyto znalosti dělíme do těchto kategorií:

- Normativní (znalost právního řádu);
- Aplikační (znalosti možností aplikace vznikající normy);
- Literární (doktrinální znalosti);
- Faktografické (znalosti skutečnosti, která má být regulována).

Při tvorbě práva je nezbytné dostatečně znát výchozí stav a předvídat možné budoucí interpretace vytvořeného právního předpisu. Krom využívání postupů legislativní techniky je nutné jednat konzistentně (aby adresáti mohli předvídat) a uměřeně. To znamená, že normotvůrce by měl vyjadřovat (a tedy i regulovat) jen to, co je nutné regulovat, a to způsobem, co možná nejšetrnějším.

Marie Terezie a její přístup k tvorbě práva

Marie Terezie svůj postoj ke střídmému, racionálnímu a předvídatelnému zákonodárství vyjádřila v listu zákonodárné komisi připravující soukromoprávní kodex (Rouček, Sedláček 1935: 51):

1. Látku jest přehlédnouti a ze zákona vypustiti to, co patří do učebnice.
2. Jest se vyjadřovati, pokud možno, krátce a zbytečné podrobnosti, zejména ty, které jsou pro zákonodárce lhostejné, jest přejíti.
3. Jest se vystříhati dvojsmyslností, nejasností, zbytečného opakování a rozvláčnosti v nařízeních, o kterých žádný rozumný člověk nepochybuje.
4. Není se vázati na římské právo a jest za základ bráti přirozenou slušnost.
5. Není se pouštěti do subtilností a jest usilovat o jednoduchost.

4.4 Problémy tvorby práva

Všechny problémy spojené s tvorbou práva plynou z povahy právní činnosti. Normotvůrce může vymyslet správnou normu (předpokládejme, že tak učinil), ale musí ji správně vyjádřit. K tomu mu slouží **legislativní technika**, což jsou pracovní postupy používané při tvorbě práva (Knapp 1983: 182) nebo obecné zásady tvorby práva. (Šín 2009; Knapp 1983, Cvrček, Novák 2017) Legislativní technika napomáhá udržet standardní způsob psaní: aby normotvůrce pro formulaci určitých myšlenek použil vždy stejná slova či věty, tedy vyjadřoval normy ustáleným a předvídatelným způsobem. Podle Viktora Knapp má legislativní technika také význam pro pochopení toho, jak bude výsledná právní norma interpretována. (Knapp 1983: 191)

Na vytváření (psaní) normativního textu se podílí celá řada aktérů, což může vést k vzrůstající nejasnosti textu. (Braibant 1993: 44) Každý ze spoluautorů může s textem spojovat jiné myšlenky, může jeho jednotlivé části chápat jinak, případně může text spojovat s rozličnými účely. To se neděje jen na úrovni vzniku návrhů, ale i při samotném procesu schvalování. V kolektivním orgánu, kterým parlamenty jsou, nemusí mít každý jednotlivý člen shodný záměr jako jiní (Jellum, Hricik 2009: 48), dokonce pravděpodobnost, že bude uniformní, je mizivá. (Radin 1930: 863)

Jeremy Bentham rozlišuje čtyři základní vady normativního textu: zmatečnost, nejednoznačnost, nejasnost a přílišnou rozsáhlost. Tyto základní vady jsou vyvolány dílčími vadami, které ve svém souhrnu, případně kombinaci některých, vedou ke špatnému legislativnímu výsledku. Mezi tyto dílčí vady řadí terminologickou nestálost, významovou nestálost, nadbytečnost, přílišnou délku, složitost, zjevnost a nevhodnost uspořádání. (Bentham 1843: 245-250)

Americký právní filosof [Lon L. Fuller \(1902-1978\)](#) považoval za špatné ty normy, které:

1. jsou přijímány *ad hoc* a postrádají určitý stupeň obecnosti.
2. nejsou zveřejněny pro ty, které zavazují.
3. jsou přijímány retroaktivně.
4. jsou nesrozumitelné.
5. si vzájemně odporují.
6. vyžadují chování, které nelze uskutečnit.
7. se často mění.
8. jsou odlišné od své skutečné aplikace.

(Sobek, Hapla 2020: 59-60; Fuller 1969: 80)

Vady procesu tvorby práva, které vedou ke špatnému výsledku (v krajním případě až k tomu, že žádný zákon nevznikne) můžeme rozdělit do dvou skupin: formální (procedurální) a obsahové.

Formální vady spočívají ve vadě legislativního procesu. **Obsahové vady** souvisí s nesprávně vytvořeným obsahem, včetně vad spočívajících v nesprávně použité legislativní technice.

Zásady tvorby práva pohledem Ústavního soudu

„Ústavní soud v řadě svých nálezů, dotýkajících se kontroly rozhodování orgánů veřejné moci, opakovaně vyložil zásady, pro které – mimo jiné též z hledisek znaků právního státu – je respekt k procesním (procedurálním) pravidlům nezbytný; stručně poznamenáno: ustálená rozhodovací praxe Ústavního soudu dovodila, že jen v procesně bezchybném procesu (ústavně souladném řízení) lze dospět k zákonnému a ústavně souladnému výsledku (rozhodnutí), a proto procesní čistotě rozhodovacího procesu (řízení) je nezbytné věnovat zvýšenou pozornost a poskytnout jí důraznou ochranu.

Jestliže takto připomenuté zásady vztahují se k ústavnosti řízení před orgány veřejné moci a k jejich v něm vydaným rozhodnutím (ke stanovenému postupu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), není nijakého rozumného důvodu se od těchto zásad odchýlit ve věcech kontroly zákonodárského procesu a v něm přijatých aktů (právních norem), neboť, byť se rozhodovací proces v zákonodárné činnosti do jisté míry liší od rozhodovacích procesů v řízeních před jinými orgány veřejné moci – a v tomto smyslu jej lze chápat jako rozhodovací proces sui generis – vůdčí zásady rozhodování, v němž se dospěje ke konečnému

výsledku, jsou v obou případech identické; nadto nelze ztrácet ze zřetele, že důsledky plynoucí ze zákonodárných aktů jsou pro svůj celospolečenský dopad zajisté významnější než je tomu v případech jednotlivých (vadných) rozhodnutí jiných orgánů veřejné moci. Vystupuje tedy – v zákonodárném procesu – do popředí požadavek stálosti, přesvědčivosti a nezbytnosti právních aktů, na nichž právní stát, a souvztažně také život občanů v něm, spočívá; takovýchto aktů, a také dosažení potřebné autority zákonodárných sborů nelze však dosíci jinak, než respektem k pravidlům (zásadám legislativní činnosti), které si ostatně Poslanecká sněmovna jako významný nositel zákonodárné moci pro tuto svou činnost zákonem sama stanovila.“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 5/02 ze dne 2. 10. 2002 (N 117/28 SbNU 25; 476/2002 Sb.)]

4.5 Tvorba práva mezi vědou a uměním

Italský profesor právní informatiky a právní teorie [Giovanni Sartor \(1959\)](#) konstatuje, že **legislativa řeší problémy na základě nejlepšího dosaženého poznání a její diskurs je racionální**. To se projevuje v adekvátní reakci na sociální změny a zakládá právní jistotu. (Sartor 2008: 259-260) Polský právní teoretik [Jerzy Wróblewski \(1926-1990\)](#) předpokládal, že tvorba práva je činností, která by měla být **racionální**, (Wróblewski 1985: 8) **co se týče vztahu prostředků a účelů**. Účel, tedy to, co má být cílem regulace, má být stanoven racionálně, racionálně mají být zvoleny prostředky a totéž platí pro jejich vzájemný vztah. Vedle racionality se při psaní návrhu právního předpisu nezbytně musí projevit etické a kreativní prvky.

Povšimněme si, že parlamenty neřadíme k obvyklým autorům právního textu. Byť se na jeho vzniku mohou podílet, a přestože je formálně jakožto autora chápeme, jejich úkolem je dát textu ty vlastnosti, které vedou k jeho všeobecné závaznosti, a v tomto smyslu právní platnosti. (Marcisz 2015: 25)

Racionalita tvůrce spočívá zejména v jeho záměrech a normativních představách. Racionální je také vztah mezi účelem regulace a zvolenými legislativními prostředky, nebo také diskurs legislativy, a zejména společenskopolitický kontext, ve kterém se normotvůrce pohybuje. (Wróblewski 1985: 11) Činnost, při které se pracuje se slovy a vyjadřuje právní normy formou obecného (či právního) jazyka, je spíše kreativní.

Racionální prvky tvorby práva

Podle německého historika, ekonoma a sociologa Maxe Webera je systém záměrně vytvořených racionálních pravidel jak zdrojem legitimacy, tak základem závaznosti práva. (Weber 1978: 954) Na příkladu legislativy tak lze aplikovat střet mezi účelověracionálním jednáním a afektivním jednáním. (Weber 2009: 155) Max Weber racionalitu práva podmiňoval kumulativně „*logickou koherencí, úplností, deduktivním charakterem práva, jeho metodologickou specifičností, axiologickou neutralitou a formální legitimitou.*“ (Coutu 2018: 87-89)

Stejný obsah – byť poněkud formálněji – vyjádřil i Ústavní soud, pro nějž je racionální procedura rovněž důvodem legitimacy (nejen legality) zákona:

„Dodržování procedurálních pravidel obsažených v uvedených pramenech práva je třeba vyžadovat proto, že ač adresátem těchto norem nejsou soukromé osoby, jejich nedodržení se v konečném důsledku může významně dotknout jejich základních práv. Adresáti právních norem mají nepochybně právo legitimně očekávat, že případná omezení jejich základních práv provedená zákonem jsou výsledkem diskursu vedeného napříč politickým spektrem, a to diskursu, v němž všichni zúčastnění dostali příležitost se s projednávanou materií podrobně seznámit a informovaně se k ní vyjádřit. Náležitým je tak takový proces, který umožňuje otevřenou diskusi mezi zastánci konkurenčních názorů, včetně názorů menšinových. Proto

vystupují do popředí procedury zajišťující jednak slyšení stranám, jednak formální kvalitu zákonodárného díla. Zákonodárná procedura se v této optice stává „skutečným zdrojem legitimacy zákona.“ [nálež sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.)]

Dominique Rémy považuje tvorbu normativního textu za stejně tvůrčí jako urbanistickou praxi. (Rémy 1994: 15) Tvůrčí činnost spočívá v kombinaci možných (reálných a racionálních) postupů v individualizovaných případech a vytváření celku, který je sice podmíněn kontextem, ale jeho výsledná podoba na něm není kauzálně závislá. Rémy také tvrdí, že, je nutné omezit přílišnou snahu soudů promítat do normativního textu své představy a vytvářet své vlastní zákony, či obecnou tendenci právníků vyjednávat o obsahu zákonů. (Cormacain 2017: 129-130) Tvůrčí činnost by měla být zárukou toho, že normativní text bude srozumitelný i pro další subjekty než pouze pro odborníky. Tvůrce normativního textu je odpovědný za racionalitu legislativy (návrhu zákona) a musí jednat v souladu se sociálním kontextem. (Wintgens 2013: 8) To navíc v tom kontextu, že je racionální požadovat, aby výsledek legislativní činnosti byl srozumitelný, neboť interpret předpokládá, že tvorba práva je racionální. (Wintgens 2013: 9)²¹

Racionalita procesu a jeho podřízení rozumným požadavkům, včetně předpokladu řádného mechanismu přijímání právních předpisů (tedy procesů zajišťujících jejich platnost), nekoliduje s přítomností tvůrčích prvků v samotném psaní či kompozici normativního textu. Můžeme také konstatovat, že podle Jeremy Benthama se v *nomografii*, tedy formě diskursu, kterou nadřízení sdělují podřízeným určený způsob jejich chování (podoba legislativní činnosti), spojuje *věda a umění*. (Bentham 1843: 233) Je to činnost, která nezbytně vyžaduje znalosti metod (postupů psaní) a znalosti objektu regulace, ale také vyžaduje tvůrčí přístup při formování normativního textu.

Autorství legislativy

Na téma „autorství“ legislativních textů, tedy toho, zda více autorů na stejné zadání vytvoří stejné normativní texty či nikoli, proběhl i jeden výzkumný experiment představený na konferenci v roce 2005 v Boulogne-sur-Mer. Legislativní experti dostali zadání napsat návrh právního předpisu. Nejednalo se o instrukce pro seriózní legislativní návrh, což bylo i příčinou toho, že zadání záměrně obsahovalo mnoho chyb. Účelem experimentu bylo ukázat, že rolí legislativce není pouze napsat to, co se po něm chce. (Caldwell 2005: 7) Experiment potvrdil, že návrhy zpracované jednotlivými legislativci se liší jak v jazyce, tak ve výsledcích, které dosahují, (Caldwell 2005: 22) což se předpokládalo i teoreticky. (Bowman 2005: 4)

4.6 Legislativní proces

Základní pravidla, kterými se řídí zákonodárné orgány, jsou ustanovena v druhé hlavě Ústavy České republiky. Další pravidla lze nalézt v Jednacím řádu Poslanecké sněmovny – zejména v jeho části dvanácté a čtrnácté ([viz zákon č. 90/1995 sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších předpisů](#)); případně v Jednacím řádu Senátu – zejména v části sedmé až čtrnácté ([viz zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, ve znění pozdějších předpisů](#)). Tato pravidla regulují

²¹ „V době osvícenství, za vlády Marie Terezie se v Uhersku používal pro zjištění srozumitelnosti práva test přečtení práva obyčejnému člověku s průměrným vzděláním (*buta ember*). Pokud tento *buta ember* dokázal navrhovaný zákon parafrázovat a vysvětlit s dostatečnou přesností vládnímu výboru, mělo se za to, že je dostatečně srozumitelný. Pokud tomu tak nebylo, musel být návrh zákona přepracován.“ (Smejkalová 2013: 458; podobně také Holländer 1995: 330-331)

postup při projednávání a schvalování zákonů, soustředí se tedy na postupy, kterými návrh právního předpisu získá platnost.

Proces a forma vzniku návrhu (návrhu, který je následně projednán Parlamentem) jsou popsány v Legislativních pravidlech vlády. [Legislativní pravidla vlády](#) popisují pracovní postup při formulování nového zákona, určují základní obsahové náležitosti návrhu, včetně požadavků na přehlednost, jednoznačnost, srozumitelnost, a jazykovou a stylistickou bezvadnost. [čl. 2, odst. 2 písm. d) LPV].

Zaměříme-li se na proces tvorby práva (konkrétně zákona) schematicky, identifikujeme (obvykle) šest fází:

1. vytvoření věcného záměru právního předpisu (zákona);
2. příprava návrhu právního předpisu (zákona);
3. projednávání návrhu;
4. schvalování návrhu;
5. promulgace případně podepisování;
6. publikace.

Poslední dvě fáze jsou administrativní, při nichž k vytváření nedochází (nemají kreační povahu). Přesto se jedná o fáze předepsané (podepisování) či nezbytné (publikace). V každé fázi vzniku se právní předpis stává více a více daným a jsou s ním spojené určité následky (přestože není právně závazný). Teprve poslední fáze bezprostředně vede ke vzniku právního předpisu. Poté, co proběhnou všechny fáze, můžeme mluvit o tom, že vznikl nový právní předpis.

Inicializace legislativního procesu (v užším slova smyslu, tedy v případě tvorby zákonů) leží na subjektech nadaných **legislativní iniciativou** (mohou předložit návrh zákona). Podle Ústavy mohou návrhy zákonů předkládat: poslanec, skupina poslanců, Senát, zastupitelstvo kraje, nebo vláda. Legislativní proces (vznik zákona), který je ve svém úhrnu nejdelší, probíhá v případě, kdy je navrhovatelem vláda, protože ta je vybavena dostatečným aparátem, který umožní zvládat náročnou přípravu zákonů.

Vypracování věcného záměru právního předpisu je zahájením legislativního procesu po obsahové stránce. Věcné záměry vypracovávají ministerstva nebo jiné orgány státní správy a postupují je vládě. Záměr má vysvětlit charakter změny či obrysy nové úpravy a jejich význam, jak z pohledu systematicky právního, tak z pohledu věcného. Věcný záměr by měl představovat důkladný popis předpokládaných změn a analýzu jejich dopadu do právního řádu. Důležitou součástí je zdůvodnění, proč je nezbytné nový právní předpis vytvořit a nesetrvat u dosavadního způsobu řešení (které je vždy tím preferovaným). Věcný záměr by měl být sestaven jasně a jednoznačně, aby všem potenciálním adresátům (včetně subjektů s legislativní pravomocí) bylo jasné, proč je nutné měnit právní normy.

Ve všech fázích, ve kterých dochází k tvůrčí činnosti (tedy něco vzniká, něco se vytváří) je důležité, aby se k návrhu (nebo k věcnému záměru) vyjádřily relevantní subjekty. Právní předpis, který z legislativního procesu vzejde, bude vyvolávat následky u různých lidí a různé orgány veřejné moci se budou zabývat jeho (autoritativní) aplikací. Proto by mělo platit, že pro společenské nástroje takového rozsahu, jakým disponuje právo, je nezbytné, aby se jejich návrhu vyjádřilo co nejvíce osob, a tím se co nejvíce vyloučily případné chyby.

Po vytvoření věcného záměru dochází k připomínkovému řízení. Věcný záměr je předložen dalším subjektům státní správy i samosprávy a ostatním možným zainteresovaným skupinám, jako jsou např. profesní či nevládní sdružení nebo i soudy. Jde o první kontrolu, ve které by mělo dojít k odstranění potenciálních třecích ploch, odhalení možných problémů, které by mohla úprava vyvolat. Po vypořádání připomínek je věcný záměr předložen vládě k projednání. K tomu je přiložena předkládací zpráva, která mimo jiné popisuje dosavadní postup legislativních prací, včetně vypořádání připomínek.

Následuje další fáze procesu, ve které legislativci zpracovávají návrh zákona (nebo právního předpisu; říká se mu paragrafově znění), který opět podstupuje proces připomínkování. Až jsou vypořádány všechny případné připomínky, schválí návrh zákona vláda, a předloží jej k projednávání do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, konkrétně k rukám jejího předsedy. Ten jej postoupí Organizačnímu výboru a současně jej pošle poslancům a poslaneckým klubům, a pokud není navrhovatelem vláda, tak také vládě, k vyjádření.

Organizační výbor navrhne příslušný výbor, který bude mít projednávání zákona ve sněmovně na starosti, doporučí návrh k zařazení do programu schůze a určí zpravodaje (z poslanců) pro první čtení. Čtení zákona představuje základní proceduru v procesu přijímání zákonů, protože tímto způsobem se otevírá prostor pro racionální diskurs a představení i menšinových názorů. [\[nález sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 \(N 27/60 SbNU 279; 80/2011 Sb.\)\]](#) Čtení zákona proběhne v Poslanecké sněmovně třikrát. Z vnějšího pohledu se nejdůležitějším jeví druhé čtení, v němž mohou jednotliví poslanci uplatňovat své pozměňovací návrhy. Následně, na konci třetího čtení, sněmovna hlasuje o pozměňovacích a jiných návrzích k projednávanému zákonu a o usnesení, ve kterém vyslovuje souhlas s návrhem zákona. Pokud jej vysloví, pak je návrh postoupen Senátu Parlamentu ČR, kde se odehraje obdobný postup. Senát může návrh předložený Poslaneckou sněmovnou schválit, může se do třiceti dnů k návrhu nevyjádřit (což zakládá **nevyvratitelnou domněnku** souhlasu), což má stejné důsledky jako přijetí usnesení se návrhem nezabývat (v tomto případě samozřejmě není potřeba čekat na uplynutí třiceti dnů a celý proces se tím může zkrátit). V těchto případech se postupuje, jako by byl návrh Senátem přijat. Pokud Senát návrh zamítne, nebo vrátí Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy, sněmovna o něm znovu hlasuje; nyní ale musí být návrh přijat nadpoloviční většinou všech poslanců (nikoli pouze nadpoloviční většinou přítomných). Tím končí zásadní část legislativního procesu, po kterém následuje podpis nového zákona prezidentem republiky.

Prezident republiky má právo vrátit přijatý zákon (s výjimkou zákona ústavního), **s odůvodněním** do patnácti dnů ode dne, kdy mu byl postoupen. Tomuto vrácení říkáme veto a jedná se o **veto suspenzivní**, protože Poslanecká sněmovna může setrvat na vráceném zákonu nadpoloviční většinou všech poslanců.

Celý proces tvorby končí publikací zákona (právního předpisu) ve Sbírce zákonů. Teprve v té chvíli se z návrhu zákona stává zákon, který se již navždy stane součástí struktury právních předpisů. I ve chvíli, kdy je zákon zrušen nebo pozměněn, stále zůstává součástí historie, která musí být dohledatelná, čitelná a zaznamenaná.

Promulgace

V souvislosti s přijímáním právních předpisů (nejčastěji zákonů) se setkáme s pojmem **promulgace**. Lze se setkat s názorem, že promulgace je synonymem pro **publikaci**, tedy pro vyhlášení (zveřejnění)

právního předpisu. (Krejčí 1926: 214) Její skutečný význam však může být i jiný. Promulgace je spojována s podepisováním zákona a **vyjadřuje jeden ze způsobů zkoumání a ověřování správnosti přijatého právního předpisu**. (Krejčí 1926: 213). To znamená, že podepisující osoba (kterou bývá obvykle prezident republiky) zkoumá, zda byly splněny všechny formální podmínky přijímání právního předpisu, včetně toho, zda podoba, která má být publikována je skutečně tou, která byla schválena. Podle profesora ústavního práva a předsedy jedné z protektorátních vlád [Jaroslava Krejčího \(1892-1956\)](#) je promulgace spojena s podpisem schválených zákonů prezidentem republiky, který jím stvrzuje zákonnost legislativního procesu a pravost zákonného textu. (Krejčí 1930: 169)

Tento význam promulgace je odlišný od významu spojeného s původem slova: latinský výraz *promulgare* znamená vyhlásit nebo uveřejnit. (Weyr 1926: 28). Podle *lex Caecilia Didia* (98 př. n. l.) musel být návrh zákona zveřejněn 24 dní před konáním lidového shromáždění: toto ohlášení se nazývalo *promulgatio legis*. (Heyrovský 1927: 17) Původně tedy směřovala k vyhlášení, a teprve od Velké francouzské revoluce je spojována s ověřováním textu vyhlášeného právního předpisu. Institut promulgace nemusí být v právním řádu přítomný a podpis může mít legitimizační funkci, či vyjadřuje vzetí na vědomí. Byť je to jeden krok v procesu tvorby práva, je to krok možný, nikoli nutný. (Petržila 1927: 220)

Institut promulgace je jeden z dobrých příkladů toho, jak se může vyvíjet význam některých pojmů (od původního vyhlášení až po ověřování), nejednotnosti nahlížení (je to ověřování, není to ověřování) a jedné z interpretačních technik, která říká, že pokud jsou v právu (typicky v textu právního předpisu) použita synonyma, která v obecném jazyce mají stejný význam, jejich právní význam musí být odlišný (z tohoto pohledu je nutné odlišovat publikaci a promulgaci).

5. Právní norma

5.1 Pojem právní normy

Norma je vyjádřením toho, co má být. (Weyr 1936: 34) Spadá tedy do sféry **měti** (sollen), nikoli do sféry toho, co je (sein). Můžeme ji také chápat jako víru, že **má dojít k určitému jednání kdykoli jsou splněny určité** (určitým rozumíme to, že je stanoveno, případně je určité, jaké podmínky či jednání mají být) **podmínky**. (Pattaro 2005: 94). Můžeme si to představit i tak, že norma vyjadřuje podmiňující podmínky a podmíněná jednání, která jsou přikázána, zakázána nebo dovolena. (Pattaro 2005: 415)

To jsou meze, které vymezují nejen normy obecně, ale i právní normy.

Právní norma je základním prvkem (jednotkou) práva. V obecném slova smyslu ji můžeme chápat jako pravidlo, které dává právu jeho ráz a význam. Je to pravidlo, které adresáti práva mají dodržet (jsou zavázáni dodržet) a přizpůsobit tak své chování požadavkům, které právní norma klade. Právní norma je také způsob komunikace, protože jí (prostřednictvím pramene, ve kterém je obsažena) sděluje normotvůrce adresátovi, jaký druh chování či přímo jednání od něj očekává. Jaký typ chování bude považovat za správný, a který naopak bude sankcionovat (trestat). Autorita (normotvůrce) tedy adresátovi sděluje, které chování je přípustné (právní/aprobované), a které je nepřípustné (protiprávní/reprobované).

Právní norma je pravidlo, je tedy nehmotná. Proto ji nelze zaměňovat se svým vyjádřením. V případě psaných formálních pramenů práva je vyjádřením právní normy ustanovení. Ústavní soud v nálezu [sp. zn. Pl. ÚS 24/94 ze dne 11. 4. 1995 \(N 19/3 SbNU 113; 80/1995 Sb.\)](#) ustanovení popsal jako „část textu právního předpisu s normativním obsahem. Je jím tedy výraz, obsahující jakékoli jazykové prostředky, jehož smyslem je vyjádření právní normy nebo některého z komponentů její skutkové podstaty (např. okruhu subjektů nebo situací), resp. právního následku (tj. právní povinnosti nebo sankce).“ Ustanovení a právní normu nelze zaměňovat. Pro doplnění si řekněme, že právní norma se z ustanovení získává interpretací (která v některých případech může být jednoduchá – „kouknu a vidím“). Již v kapitole věnované tvorbě práva jsme si řekli, že je nezbytné, aby právní norma byla **vyjádřena** jasně a srozumitelně a tak, aby nevznikaly pochybnosti při její aplikaci. Odlišením právní normy a ustanovení (formálního pramene práva) získává na významu teorie formálních pramenů práva.

Jak je patrné z výše zdůrazněného rozdílu mezi normou a ustanovením, právní norma sama o sobě nemá hmotnou povahu (je to pravidlo). Proto ani nelze říci, že je psaná. Potřebuje však nosič, který ji umožní sdílet ve společnosti. Tímto nosičem může být lidské jednání (v případě právního obyčeje) nebo písemné vyjádření (např. v případě právních předpisů, normativních smluv, nebo dnes již také precedentů). Její nehmotná, abstraktní povaha, případně to, že je to myšlená abstrakce však neznamená, že by neměla reálné důsledky. Naopak, **právní norma má reálný dopad na lidskou**

společnost. Právní norma, stejně jako jakákoli jiná norma vyžaduje někoho, kdo věří, že se má dodržet, případně někoho, kdo věří, že by se porušení této normy mělo potrestat (sankcionovat). (Peregrin 2011: 31-32)

Právní normu řadíme do skupiny společenských norem. Sdílí proto s ostatními normami normativnost (regulativnost) a obecnost. Má ale také specifické znaky, které ji od ostatních norem odlišují. Jednou z dominantních odlišností právní normy je její spojení se státem: stát figuruje jako autor právních norem (zdroj jejich platnosti, v některých pojetích pramen práva), případně garant či ten, kdo uznává některé normy, které nevytvořil a vynucuje je. V pojetí moderního právního státu je stát tím, kdo věří, že by se porušení konkrétní normy mělo sankcionovat a aktivně tak postupuje. Právními normami, respektive jejich následnou aplikací, realizuje stát své působení na společnost. Pro řádné poznání právní normy je také nezbytná identifikace: k tomu slouží forma, kterou na sebe musí brát vyjádření právní normy (zkrátka, právní normu poznáme podle formy, kterou má její formální pramen). Přestože je právní norma nehmotná, musí existovat prostředek, kterým bude sdělitelná. K tomu slouží formální prameny práva.

Setkáme se s mnoha definicemi právní normy. Pro potřeby této učebnice se spokojíme s touto definicí: **Právní norma představuje určité pravidlo chování, které je srozumitelné svým adresátům, a které je stanoveno státní mocí. Právní norma stanoví, to, co má být, tedy to, jak se má obecně určený adresát chovat. Obecně charakterizuje situaci, která má aplikací této právní normy nastat.**

Mnohost definicí právní normy

Jak jsme uvedli výše, setkáme se s mnoha definicemi právní normy. Tuto skutečnost mírně ironicky, ale správně vystihl Viktor Knapp, který zřejmě z tohoto důvodu nepodává definici právní normy, ale pokouší se vysvětlit, co to vlastně právní norma je: „*Teoretických koncepcí právní normy je bezpočet. Není snad právního filozofa, aby se nesnažil vymyslet vlastní koncepci právní normy a dokázat mylnost její koncepce vymyšlené jinými.*“ (Knapp 1995: 147)

Mezi definicemi právní normy v českém kontextu můžeme nalézt například tyto:

„*Právní normy jsou obecně závazná pravidla lidského chování, stanovená nebo uznaná státem (resp. mezinárodním společenstvím států), jejichž porušení stát sankcionuje (resp. státy vytvořené mezinárodní instituce sankcionují).*“ (Večeřa et al. 2008: 36)

„*Právní normu lze považovat za model přikázaného, zakázaného nebo dovoleného chování, ideálních a slovy vyjádřených představ, a to ve formě státem (nebo jejich společenstvím) stanovených, dohodnutých nebo uznaných pravidel, v písemné (natištěné) nebo ústní podobě, bezprostředně vynucovaných sankcemi, které jsou projevem státního donucení.*“ (Harvánek a kol. 2008: 167)

„*Právní norma je objektivně existující obecně závazné pravidlo chování, jehož dodržování je zabezpečeno státem (státním donucením).*“ (Boguszak et al. 2001: 76)

„*Právní normy bychom mohli definovat jako (zásadně) obecně závazná pravidla chování stanovená a sankcionovaná mocenskou autoritou (orgány státu), jež jsou určena k ochraně, upevnění a řízení společenských vztahů tím, že za podmínek jimi stanovených určují účastníkům subjektivní práva a povinnosti, jejichž zachování a plnění je zajištěno státním donucením.*“ (Kubů et al. 2007: 70)

Samotná definice není až tak důležitá, protože jen shora – nereprezentativně – uvedený vzorek dokládá, že přístupů k ní je bezpočet. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi důležitý prvek v celém

právu, nemůže to být až tak překvapivé. Důležité proto je, jak se na právní normu díváme. A od toho se odvíjí samotná definice: záležet bude na znacích, které s právní normou spojíme, jaký jim přisoudíme význam, či v jakém pořadí je budeme chtít předkládat.

Nejčastějším zdrojem (formálním pramenem) právních norem jsou v případě České republiky právní předpisy. Jimi je dána formální povaha právní normy (tedy formální znaky). Jejich obsah, samotná norma a charakter příslušného pravidla vytváří materiální znaky. Vždy se však jedná o znaky, které teprve ve své jednotě vytváří právní normu, přičemž absence jednoho z nich obvykle vede k narušení znaků ostatních. Striktně bychom mohli říci, že pokud chybí kterýkoli znak, nemůže se jednat o právní normu. Právo je však praktická a argumentační disciplína, a proto nalezneme bezpočet příkladů, kdy znaky jsou narušeny, ale stále se ještě jedná o právní normu (o tom si budeme povídat dále). Pokud však některý ze znaků chybí zcela, nemělo by se o právní normu jednat.

Proto lze v právních předpisech nalézt obsah, který nemá normativní povahu (a nemusí to hned být „jen“ normativní právní akt, aniž by to byl právní předpis, protože tam nějaké normativní části zbydou). To jsou nenormativní části právního předpisu (např. slavnostní proklamace, konstatování faktického stavu, ustanovení natolik nesrozumitelná nebo vzletná, že nemohou nést právní normu atp.). Ty nevyvolávají obvyklé právní následky, což ale neznamená, že jsou zcela bez významu v právních souvislostech. Rozpoznat, zda část právního předpisu nese právní normu (a jedná se o ustanovení) nebo ne, je jedním z cílů interpretace práva. I k tomu slouží znaky: jejich přítomnost může odhalit, zda příslušná část nese právní normu, nebo ne. Pokud ano, je nutné interpretovat dál a zjistit smysl a účel příslušného ustanovení, tj. určit samotnou právní normu. Při této identifikaci právní normy je nezbytné uvědomit si, že jedna norma může být ve více ustanoveních nebo dokonce ve více právních předpisech. To, že je – ze systematického hlediska – právní norma nejmenší skladebnou jednotkou práva neznamená, že bychom ji nemohli dělit na další části. Můžeme, ale samy o sobě nejsou tyto části relevantní. Smysl mají pouze v rámci normy.

5.2 Znaky právní normy

Jak jsme si uvedli výše, znaky právní normy dělíme do dvou skupin: formální a materiální. Znovu si připomeňme, že formální znaky jsou spojeny s tím, že právní norma musí být sdělována, musí být poznatelná a musí být jednoznačně identifikovatelná jako právní. Materiální znaky směřují k povaze (právní) normy. Jsou proto spojeny s tím, jakou má povahu obecně jako norma a jako norma právní.

Formální znaky: procedurální předpoklady vzniku, publikace.

Materiální znaky: normativnost (regulativnost), všeobecná závaznost, obecnost, vynutitelnost státem.

Formální znaky odrážejí zejména proces tvorby právní normy a její vnější podobu. Výrazná a silná pozice právní normy vyžaduje, aby bylo možné zjistit, že dané pravidlo skutečně vydala a/nebo garantuje státní moc. Jde tedy o formu: vzhledem k tomu, že forma může být rozmanitá (ať už se týče vnější podoby nebo procesu vzniku), je obtížné stanovit jednu její podobu. Norma sama o sobě formu nemá, ale vyžaduje ji. Bez ní ji nelze poznat ani sdělovat. Formální znaky nám pomohou určit, že se jedná o pravidlo státní moci, o právní normu. Proto mezi ně řadíme tzv. **procedurální**

předpoklady vzniku, které jsou charakterizovány **pravomocí a působností** pravotvůrce (normotvůrce) a **publikací** (vyhlášením) této právní normy. Vidíme, že tyto znaky **formu** reprezentují. Ale současně umožňují vysokou variabilitu: subjektů způsobilých vytvořit právní normu je mnoho, různá je také procedura vzniku. Ale vždy tam „někdo“ tvořící normu být musí, a vždy ji musí vyjádřit, aby ji mohl sdělit dalším lidem.

Pravomoc a působnost určují, že právní normu může vydávat pouze ten, kdo je k tomu oprávněn a v situacích, pro které byl vytvořen (určen). Obecně má tuto pravomoc stát, který ji však vykonává prostřednictvím svých orgánů. Tento znak není zřejmý z textu právního předpisu (z ustanovení), který reprezentuje posuzovanou právní normu. Proto je nutno zkoumat historii vzniku právního textu i ze sekundárních právních pramenů (nikoli z textu právního předpisu samotného) a posoudit, zda v procesu vedoucím k ustavení právní normy byly dodrženy všechny požadavky.

Požadavky na řádný proces vzniku

Požadavky na řádný proces tvorby jsou reflektovány rovněž rozhodovací praxí Ústavního soudu, který se domnívá, že pouze v procesně bezchybném právotvorném procesu, který je v souladu s právním řádem, lze dospět k zákonnému a ústavně souladnému výsledku, v tomto případě k bezvadným právním aktům. Pouze při dodržení respektu k pravidlům legislativní činnosti lze dosáhnout potřebné autority zákonodárce (viz náleží Ústavního soudu ČR publikovaný ve Sbírce zákonů pod číslem 476/2002 Sb.). Význam působnosti je rovněž patrný z rozhodnutí Ústavního soudu, který např. [v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 49/03 ze dne 28. 4. 2005 \(N 95/37 SbNU 285; 227/2005 Sb.\)](#) zrušil obecně závaznou vyhlášku obce, obsahující právní normy, která nebyla vydána v mezích samostatné působnosti obce.

Dalším procedurálním předpokladem vzniku je **publikace** (vyhlášení). Právní předpis, který je nositelem právní normy musí být znám svým adresátům. Bude-li publikován právní předpis (nebo jakýkoli jiný formální pramen práva), vejde tím ve veřejnou známost i právní norma. Připomeňme si, že nemělo smysl uvažovat o soudním precedentu v systému, ve kterém nedochází ke zveřejňování soudních rozhodnutí. Nebo protežovat právní předpis v zemích s velmi nízkou gramotností. Podle slovenského právního teoretika Jozefa Prusáka (1942-2018) se formální publikace právních předpisů objevila až v roce 1773 (nebo 1795) ve Francii, když se zřídil *Bulletin des lois de la République*. (Prusák 2023: 478) K tomu, aby právní norma vešla ve známost je určeno právě vyhlášení (publikace). Je to nejen druhý z formálních znaků (vlastností) právní normy, ale také splnění požadavku právní jistoty. Jedině ta právní norma, se kterou má každý možnost se seznámit, může vyvolat předvídané následky. Právní normy, které nejsou předepsaným způsobem publikovány, nemohou zavazovat své adresáty. Tak by tomu bylo pouze v situaci, která je zcela v rozporu s demokratickým státním zřízením. Publikací také norma na sebe bere podobu normativní věty (ustanovení), a nese všechny důležité znaky, pomocí kterých může být rozpoznána.

Druhou skupinou znaků (vlastností) právní normy jsou **materiální znaky**. Jsou to znaky, které jsou vlastní přímo (právní) normě a nevyplývají z vnějších podmínek, jako je tomu u znaků formálních. Mezi materiálními znaky nalzáme **normativnost** (regulativnost), **obecnost**, **státní donucení** a všeobecnou (právní) **závaznost**.

Normativnost (regulativnost) je jednou z vlastností, která je vlastní normám, bez ohledu na to, zda se jedná o normy právní nebo jiné, a to nejen sociální normy. Je vlastní každému pravidlu, normě, kterým se má řídit určité chování. Tento rys je přítomen v právních normách i v případě, že nejsou formulovány přímo jako příkaz (zákaz). Právní norma totiž může být vyjádřena nejen jako rozkaz, ale

také jako prostá oznamovací věta. Důležitý je nikoli způsob jejího vyjádření, ale smysl tohoto vyjádření. Součástí tohoto znaku je i to, že norma může regulovat pouze to, co je skutečně tímto způsobem regulovatelné. V opačném případě již dotčená norma není normou právní. Právní norma nemůže regulovat něco, co regulovat nelze. Vždy musíme připustit, aby normu šlo porušit. Pravidlo, které nelze porušit není přípustné. Pochopitelně, pokud dojde k porušení, má následovat sankce (vynucení).

Dalším avizovaným materiálním znakem právní normy je její **obecnost**, kterou lze vnímat jak vzhledem k subjektu, tak k předmětu právní normy. Vzhledem k subjektu je podstatné, aby právní norma neregulovala subjekty individuálně určené, ale vymezené určitými obecnými znaky. V tomto smyslu zde není podstatné kritérium množství (nebo počtu), ale spíše ono generické určení svého adresáta, kterým skutečně může být pouze jeden subjekt, ovšem určený svými obecnými a nikoli konkrétními znaky (např. prezident republiky, což je kategorie dost obecná, byť víme, prezident je vždycky jen jedna osoba). (Knapp 1995: 150-151) Základním požadavkem je, aby právní norma nebyla konkrétně adresována určitému jedinečně určenému subjektu přímo, ale až skrze proces aplikace této právní normy. Vzhledem k předmětu úpravy je situace obdobná. Právní norma neřeší konkrétní případ, ale obecně vymezenou skupinu případů, k jejichž konkretizaci dochází až procesem aplikace.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé

Částka 66.

Vydána dne 13. srpna 1947.

Cena Kčs 1.—

O B S A H:

143. Zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou.

U těchto norem již nelze hovořit o obecnosti, protože striktně specifikují svou působnost (zejména osobní a věcnou), tj. jsou individuální a nikoli obecné.

143.

Zákon

ze dne 10. července 1947

o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou.

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1.

(¹) Vlastnictví majetku rodu Schwarzenbergů, větve t. zv. primogenitury na Hluboké n. Vlt., pokud se tento nachází v Československé republice, přechází v rozsahu ustanoveném v odstavci 2 ze zákona na zemi Českou.

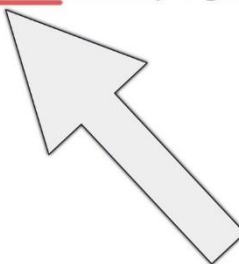
(²) Majetkem podle odstavce 1 rozumí se nemovitý majetek zemědělský, lesní, rybníční, průmyslový, obchodní a živnostenský, zapsaný knihovně na Josefa Adolfa knížete ze Schwarzenbergů, Jana knížete ze Schwarzenbergů a dr. Adolfa Schwarzenberga, v to počítaje všechny budovy a zámky s jejich zařízení, se všemi právy a závazky, dále živý i mrtvý inventář se zásobami a konečně veškeren provozní kapitál.

Individuálnost normy?

Obecnost a normativnost řadíme ke znakům, které jsou společné všem normám – tedy i normám právním. Každá norma musí být skutečně regulativní, a každá musí být obecná. Existuje i opačný přístup, který připouští individuálnost norem (Weyr, Weinberger). My se však k takovému hodnocení právní normy nepřipojíme.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021 (123/2001 Sb.)

34. Napadená usnesení vlády č. 1192 a č. 1201 představují v napadených částech obecnou regulaci upravující svůj předmět a subjekty definičními znaky a vztahující se na celé území České republiky a na neomezený počet subjektů. Jde tedy o právní předpis, který lze napadnout v řízení o abstraktní kontrole norem.

Zde je vyjádření Ústavního soudu nepřesné: již víme, že obecnost nesouvisí s počtem, takže zmínka o neomezeném počtu (i neomezený počet je počet) není na místě.

Všeobecná (právní) závaznost právní normy vyplývá již ze samotného mechanismu právní regulace. Představuje kritérium, podle kterého je jasně odlišitelná právní norma od jiných společenských norem. Právní normy nedoporučují či pouze nenavrhují určitý způsob chování, avšak tento nařizují, a to závazným způsobem. Právní norma musí pravidlo v sobě obsažené stanovit tak, že může zavazovat. Právní norma zavazuje všechny adresáty bez rozdílu. Současně to není přání, prosba nebo oznámení. Každý je povinen respektovat právní normu. Neznamena to však, že každý musí jednat, jak mu právní norma ukládá. K tomu dojde až jsou-li splněny předvídané podmínky (ty výše uvedené podmiňující podmínky).

Státním donucením (vynutitelností) se obvykle rozumí ta vlastnost, která právní normě propůjčuje autoritu státu. Stát zde vystupuje jako garant, který je schopen zaručit dodržování právních norem a v případě potřeby i zakročit prostřednictvím sankcí. Vynutitelnost právní normy nespočívá však v ní samotné, ale vyplývá ze systematiky celého právního řádu. I normy, které na první pohled vyvolávají zdání absence vynutitelnosti (zejména absencí sankce), mohou mít svou vynutitelnost zaručenou jinou částí právního řádu. Podstatné tedy je, aby právní normu bylo možné vynutit (tj. působit i proti vůli subjektu, aby došlo k jejímu splnění), a to alespoň pomocí sankce (trestu v případě jejího porušení).

5.3 Prvky právní normy

Pokud hovoříme o prvcích právní normy, nemáme na mysli nějaké členění právní normy na jednotlivé části. V tom se prvky liší od strukturálních prvků, kdy budeme právní normu rozkládat na jednotlivé díly. **Strukturální prvky (elementy), nejsou totéž, co prvky právní normy** a je zapotřebí si tento rozdíl zapamatovat.

Prvky právní normy můžeme charakterizovat jako takové prvky, které společně způsobují, že právní norma existuje. Jsou nezbytnými předpoklady, díky kterým právní norma skutečně existuje a působí na společnost. Jejich součinností vzniká právní norma a současně právní norma tyto tři prvky svým působením pojí dohromady. Současně se jedná o obecné prvky práva. Bez nich nedává ani právo, ani právní norma smysl.

Prvky právní normy jsou: **subjekt, objekt a obsah**. Všechny tři jsou nezbytné a musí být současně přítomny, abychom mohli hovořit o právní normě. Teprve při jejich interakci dochází k uskutečňování (realizaci) práva. Přitom můžeme současně uvažovat (pro snadnější pochopení), že jsou to prvky komunikace. K ní dochází mezi normotvůrcem a adresátem (subjekty). Subjekty si musí něco sdělovat (obsah) a k něčemu to má vést (regulace chování). Lze je převést na formulaci: kdo, co a jak. Tím také získáme vymezení právní normy jako pravidla (obsah), stanoveného normotvůrcem, které zavazuje adresáty (subjekty) a stanovuje jim závazné způsoby chování (objekt).

Subjekt je tím prvkem, který zapříčiňuje dynamickou stránku právní normy. Obecně je subjekt tím, kdo s právní normou nakládá, kdo ji vytváří, kdo ji aplikuje atp. Subjekt je tím, kdo svou vůlí vytváří a posléze uskutečňuje pravidla, kterými se lidé mají ve společnosti řídit.

Vzhledem k tomuto vymezení subjektu lze rozlišit dva druhy subjektu: normotvůrce a adresát. Podle Hanse Kelsena jsou dokonce pro normu tvůrce i adresát nezbytní. (Kelsen 2000: 43) **Normotvůrce** jako subjekt právní normy normu vytváří. Je tedy tím, jehož vůle se projevila do právní normy. Bez jeho aktivity by právní norma nemohla existovat. Normotvůrce, jakožto subjekt právní normy, je tím, kdo disponuje Ústavou svěřenou legislativní pravomocí. Případně je to ten, kdo má autoritu prosadit svá pravidla (vzhledem k výše uvedenému je to ten, kdo garantuje vykonávání norem).

Právní norma by ale nemohla existovat také bez **adresáta**. Ten provádí právní normu ve skutečnosti. Je tím, kdo pravidlo vytvořené normotvůrcem převádí svou vůlí do skutečného světa a přizpůsobuje normě své chování. Adresát je tím, komu právní norma dává subjektivní práva a povinnosti. Vůči němu vyvozuje právní následky. Stejně, jako nelze uvažovat o právní normě, pokud ji oprávněný subjekt nevytvoří, nelze ani uvažovat o právní normě, pokud zde není nikdo, kdo by ji převedl do skutečného života. Adresát dává normě svým chováním **fakticitu**, tedy to, že norma skutečně něco reguluje.

Dalším prvkem právní normy je **objekt**. Objekt je tím, co je právní normou regulováno; co je zájmem normotvůrce. Právní normy mohou regulovat pouze jeden objekt: lidské chování. Nic jiného. Cokoli chtějí regulovat, musí regulovat prostřednictvím tohoto objektu. Podle Kelsena norma (jakákoli) stanoví chování člověka. Žádné jiné dění nemůže stanovit jako to, co má být. (Kelsen 2000: 43) Nelze regulovat subjekty přímo, nelze regulovat jejich myšlení, stejně jako jakékoli jiné živé a neživé objekty. Pouze lidské chování, které lze právní normě přizpůsobit, a jehož shodu s požadavkem právní normy lze zjistit. Jako objekt lze samozřejmě regulovat právní normou pouze takové chování, které je lidskou vůlí ovládnutelné, a které je adresátem uskutečnitelné.

Obsah právní normy je obtížně uchopitelný. Dle klasické definice **Františka Weyra** – nejvýznamnějšího právního teoretika počátku dvacátého století v Československu – může být obsahem právní normy „vše možné“. Tedy vše, co je uskutečnitelné. Obsah právní normy představuje spojení mezi subjektem a objektem (hovoříme o logicko-normativním spojení). V obsahu právní normy se seznámíme s tím, jak má adresát realizovat stanovené chování, zda mu to normotvůrce stanoví příkazem, zákazem, anebo mu určité chování dovoluje.

Prvky právní normy slouží k lepšímu pochopení normativního textu (ustanovení) a následné aplikaci právní normy. Vždy si musíme být schopni uvědomit, kdo normu vytvořil, a kdo je jejím adresátem. Přestože jsou to v absolutní rovině všichni (je všeobecně závazná, takže jsou všichni povinni ji respektovat), ale lze předpokládat, že v některých případech se pouze někteří budou muset podle ní chovat. Také musíme určit, co právní norma reguluje: tedy, jaké chování se jí má přizpůsobit. A také, jak to právní norma sděluje. Zda příkazuje, zakazuje nebo dovoluje. Jak výslovně, tak implicitně (co plyne z textu normy).

5.4 Normativní modality

Ota Weinberger předpokládal, že každá regulace znamená vyloučení možných (uskutečnitelných) jednání. (Weinberger 1997: 137) A s tím souvisí tzv. normativní modality (mody normativnosti): příkaz, zákaz a dovolení, které určují, jak je lze omezit alternativ vyjádřit. Weinberger je popsal jako deontické operátory, které určují charakter normativní věty. Jsou považovány za vzájemně definovatelné, což podle něj znamená, že kterýkoli z nich je základním termínem a ostatní jsou z něj odvozené. (Weinberger 1997: 136) Určují proto význam právní věty, tedy jaký poměr má normotvůrce k určenému jednání: zda jej chce vyloučit (zákaz), stanovit jako jedinou možnost (příkaz), nebo přiznat subjektivní právo (dovolení).

Vždy je podstatné uvědomit si, že norma musí umožňovat své porušení (víme, že takové porušení by mělo být potrestáno, resp. spojeno se sankcí). Adresát tak vždy stojí minimálně před volbou normu dodržet nebo porušit. To se týká zákazu a příkazu, protože porušení není možné v případě dovolení. Nelze jednat proti tomu, když můžete jednat jedním způsobem, ale i způsobem opačným. Právo je také charakteristické tím, že stanovuje určitou alternativu jednání (chování): povinnost.

Příkaz znamená, že je povinnost vyjádřena pozitivně: v normě uvedená alternativa je tou, kterou má subjekt dodržet.

Zákaz znamená, že je v normě povinnost vyjádřena negativně: alternativa chování je pro subjekt vyloučena.

Dovolení je komplikovanější. Existuje totiž více typů dovolení. Existuje **implicitní dovolení**: to je dovolení dané příkazem (pokud má subjekt něco činit – má označenu jednu alternativu, kterou má dodržet – musí ji mít dovolenou; v tuto chvíli, však již nemůže činit opak). Je také **explicitní dovolení** (výslovné dovolení: pokud je dovoleno určité jednání, je dovolen i jeho opak). Můžeme se setkat také s **dovolením na základě neupravenosti** (indiferentní: to, co právo nereguluje, mohou činit) a **dovolením ve smyslu nezakázaného jednání** (je normativně daná varianta, že co není zakázáno, je dovoleno). Kategorie dovolení jako nezakázaného jednání však musí být výslovně v právním řádu opraveno: je to dovolení normativní, nikoli nutné a je na právním řádu, zda takové dovolení umožní.

5.5 Struktura právní normy

Právní normu můžeme členit na jednotlivé části. Tyto části se samostatně nevyskytují a smysl dávají pouze v kontextu (celku) právní normy. Rovněž můžeme tyto části chápat jako části „pomocné“. Pomáhají nám porozumět právní normě a pracovat s ní – aplikovat ji – v praxi. Zkrátka, pokud správně určíme strukturální prvky právní normy, může nám to pomoci udělat si „v ní pořádek“. Proto je velice užitečné orientovat se v jednotlivých částech právní normy. V těchto případech souhrnně hovoříme o struktuře právní normy. Tato struktura je tvořena jednotlivými **strukturálními prvky (strukturálními elementy)** a vazbami mezi nimi. Povšimněme si, že struktura se někdy ve skutečných právních normách obtížně určuje. Právní normy (např. v právním řádu ČR) musí být jazykově vyjádřeny a čeština ne vždy respektuje požadavky systému práva. Opět se projevuje obvyklý problém, totiž že ustanovení a norma nejsou totéž. Pro správnou interpretaci musíme vědět, jaké části vět obsahují příslušné strukturální prvky, abychom se pak v právní normě mohli správně orientovat.

V právněteoretickém pojetí je struktura právní normy obvykle tvořena třemi částmi, které jsou složeny do podoby podmíněné věty. V tomto případě má pak právní norma podobu: **jestliže** dojde ke splnění uvedených podmínek (dojde k naplnění **hypotézy**), **pak** nastává realizace vlastního pravidla (nastává **dispozice**); v opačném případě, tedy ve chvíli, kdy není realizováno zmíněné pravidlo, nastupuje **sankce**. Toto tvrzení však platí pouze pro právní normy s klasickou strukturou.

Tyto tři strukturální části právní normy jsou hypotéza, dispozice a sankce.

Pokud můžeme u právní normy rozčlenit tyto strukturální prvky (resp. kterýkoli z nich), pak hovoříme o právní normě s **klasickou strukturou**. Právní norma s klasickou strukturou se však může skládat i jen z jednoho prvku (dispozice). Plně postačí, když můžeme určit i jen jednu část (dispozici) právní normy. **Právní normy s neklasickou strukturou** mají zcela jiné uspořádání a nejsme schopni u nich nalézt ani dispozici. Tyto normy mají zcela odlišné části.

Nyní přejdeme k jednotlivým strukturálním prvkům právní normy:

Hypotéza je představovaná podmínkami či určitými skutečnostmi, které musí být splněny, resp. nastat, aby mohlo dojít k realizaci vlastního pravidla, které je obsaženo v dispozici právní normy. V hypotéze je zejména vymezena působnost právní normy. Obsahuje vymezení jejích adresátů a vymezení další působnosti: časové, místní i věcné. V hypotéze jsou také obsaženy právní skutečnosti, se kterými je spojen právní následek, tedy vznik, změna nebo zánik právního vztahu.

Další částí je **dispozice**, která nese vlastní pravidlo chování. Z tohoto pohledu je dispozice nutnou částí právní normy, neboť chybí-li jí pravidlo, podle kterého je subjekt povinen jednat (se chovat), ztrácí norma svou regulativní (normativní) vlastnost. Oba dva zbývající strukturální prvky mohou chybět, pouze dispozice musí za všech okolností zůstat.

Třetí částí je **sankce**, která se však uplatní pouze v případě, kdy při splnění podmínek předvídaných v hypotéze nebude realizováno pravidlo, tedy pokud nedojde k realizaci dispozice. Sankce je

představována něčím negativním, co musí adresát strpět, pokud v daných podmínkách nejednal v souladu s dispozicí právní normy.

Nezapomínejme, že právní norma se nekryje s jednou větou či jedním odstavcem. Jednotlivé její části dokonce mohou být v různých právních předpisech. Proto je také otázkou, zda skutečně existují právní normy, které nemají hypotézu nebo sankci, anebo je to vyloučeno. Z toho, co jsme si řekli o právní normě bychom měli dopět k závěru, že výkon pravidla by vždy měl být něčím podmíněn (tedy vždy by tam měla být hypotéza). Také by každá norma měla být spojena se sankcí v případě jejího porušení (nejednání v souladu s pravidlem). Navzdory tomu předpokládáme, že existují normy, které nemusí mít hypotézu, dispozici, nebo oba tyto strukturální prvky.

Vzhledem k omezením, která dává právu jazyk, kterým je potřeba právní normy vyjádřit, je poměrně obvyklé, že právní norma má jednotlivé části v různých větách, nebo vzhledem k formální struktuře právního předpisu, v různých jeho částech: v různých odstavcích, nebo různých ustanoveních. Proto například mohou být u sebe hypotéza a dispozice a sankce až na konci právního předpisu. Ideální stav, kdy jsou všechny strukturální části spolu v jedné větě, není obvyklý.

Nyní se částečně přesouváme k druhům (třídám) právních norem. Pokud má právní norma hypotézu, nazývá se **podmíněná**, pokud ji nemá, nazývá se **nepodmíněná**. Obdobné to je v případě přítomnosti či absence sankce – právní norma, která má sankci se nazývá **perfektní**, která ji nemá **imperfektní**. Z toho plyne, že kondicionální právní norma je zároveň normou podmíněnou perfektní. Normy kondicionální bývají také někdy nazývány normami s klasickou strukturou.

- **Hypotéza** představuje podmínky, po jejichž existenci (naplnění, splnění) dispozicemi být uplatněno pravidlo obsažené v dispozici.
- **Dispozice** je vlastní pravidlo chování. Zjednodušeně návod, jak se lidé mají chovat.
- **Sankce** obsahuje nepříznivé následky spojené s porušením dispozice, ovšem za podmínky, je-li naplněna hypotéza.

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

§ 2286

HYPOTÉZA (podmínka)

(1) Výpověď nájmu vyžaduje písemnou formu a musí dojít druhé straně. Výpovědní doba běží od prvního dne kalendářního měsíce následujícího poté, co výpověď došla druhé straně.

(2) Vypoví-li nájem pronajímatel, poučí nájemce o jeho právu vznést proti výpovědi námitky a navrhnout přezkoumání oprávněnosti výpovědi soudem, jinak je výpověď neplatná.

SANKCE (nepříznivé následky uplatněné v případě jednání v rozporu s dispozicí)

DISPOZICE (jádro pravidla; pravidlo)

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

§ 1440

(1) Prohlásí-li správce, že odstupuje z funkce, skončí jeho povinnosti doručením prohlášení o odstoupení osobě oprávněné povolovat nového správce, ledaže toto prohlášení vztahuje odstoupení k pozdějšímu datu. Správce doručí prohlášení o odstoupení i ostatním správcům, beneficiantovi a tomu, kdo nad správou vykonává dohled.

(2) Správce nesmí od správy odstoupit v nevhodnou dobu, ani jinak odstoupením porušit své povinnosti k řádné správě, jinak nahradí škodu podle části čtvrté tohoto zákona.

DISPOZICE (správce má zakázáno odstoupit)

HYPOTÉZA (pokud je nevhodná doba k odstoupení, nebo by došlo k porušení povinností správce k řádné správě)

SANKCE (jinak bude povinen nést nepříznivé následky v podobě povinnosti nahradit vzniklou škodu)

zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon)

§ 98

Přechodná ustanovení

(1) Fyzické či právnické osoby, které podnikají v energetických odvětvích podle dosavadních předpisů, musí do jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona požádat o udělení licence, jinak jejich oprávnění k podnikání zaniká.

DISPOZICE (stanovení povinnosti – příkazem – požádat o udělení licence ve stanovené lhůtě)

HYPOTÉZA (fyzické nebo právnické osoby podnikající v energetických odvětvích)

SANKCE (zánik oprávnění)

Tříprvková struktura právní normy (hypotéza, dispozice, sankce) je právně teoretická a jedná se o import ze zahraničí: konkrétně ze Sovětského svazu po roce 1948 (viz např. Krošlák 2009 nebo Jakab, Hollán 2006: 187). Podle Václava Janečka je autorem tříprvkové teorie Michail Solomonovič Strogovič (Janeček 2017: 111). Strogovič a Golunskij skutečně předpokládali, že právní norma (nikoli ustanovení) má tři části, přičemž sankce je tam vždy, protože bez sankce právní norma nemůže existovat (Golunskij, Strogovič 1940: 252).

V právní filosofii a jiných zemích obvykle převládá dvouprvková struktura: **podmínka a následek**. Pavel Holländer předpokládá, že „*struktura právní normy se skládá z řetězce, jehož články jsou složeny ze dvou základních částí, a to skutkové podstaty a právního následku.*“ (Holländer 2012: 174) Podmínka je jasná a můžeme říci, že je to ona „hypotéza“ – skutková podstata. Podle Holländera určuje **subjekty a situace** (Holländer 2012: 174), tedy to, co musí nastat, aby mohlo dojít k normativnímu tlaku (normativnímu následku). Normativní následek (následek) je pak tím, co má nastat, jsou-li splněny podmínky.

Přestože tříprvkovou strukturu právní normy akceptoval například Viktor Knapp a předpokládal, že chování je upraveno ve všech třech částech (Knapp 1959: 50), našli se i kritici. Weinberger tříprvkovou strukturu považoval za problematickou (Weinberger 1967: 868) a obávám se, že oprávněně. Tříprvková struktura právní normy předpokládá, že právní norma je spojena se sankcí (což není nutné: nezaměňujme sankci s vynutitelností). Věc však není tak jednoduchá, a i tříprvková struktura může napomoci pochopení jednotlivých závislostí a podmíněností v rámci právní normy. Také lze říci, že i Kelsen spojoval právní normu a sankci. Podle něj lze za právní považovat jen takové povinnosti, jejichž nedodržení je stíženo trestem, čímž vyloučil právní normy imperfektní. (Weyr 1933: 22).

Navzdory hlasům pro tříprvkovou strukturu, je toto specifikum charakteristické spíše pro státy střední a východní Evropy a celosvětově převažuje dvouprvkové pojetí, tedy vztah podmínky a následku. (viz např. Sartor 2009: 219).

Právní normy s neklasickou strukturou

Již výše jsme uvedli, že vedle norem s klasickou strukturou se lze setkat s právními normami, které postrádají, byť i jen jeden prvek této struktury (dispozici). Tyto normy jsou uspořádány zcela jinak. Nejčastěji mezi právní normy s neklasickou strukturou řadíme tyto právní normy: kolizní a teleologické.

S **kolizní** právní normou jsme se setkali již při rozboru mezinárodního práva soukromého. Kolizní právní norma nestanovuje pravidlo chování. Pouze nám sděluje, z jakého právního řádu (normativního systému) budou pravidla, která se na daný vztah (poměr) použijí. Proto je struktura kolizní normy tvořena rozsahem a navázáním. Rozsah stanoví, za jakých podmínek se použije konkrétní právní řád stanovený v navázání.

Finální (účelové) normy, označované jako právní normy **teleologické**, také neobsahují vlastní pravidlo chování, ale pouze cíl, kterého má být dosaženo.

5.6 Působnost právních norem

Působností právní normy rozumíme poměr právní normy ke svému okolí. Je to poměr právní normy k času, území, typu chování, případně jednání, a adresátům. Podle Hanse Kelsena může právní norma platit vždy a všude a stanovením působnosti se omezí rozsah její platnosti. (Kelsen 2000: 157) Proto rozlišujeme působnost:

- osobní (personální),
- územní (teritoriální),
- věcnou, a
- časovou (temporální).

Z působnosti právní normy zjistíme okolnosti, za nichž by právní norma měla vyvolávat následky, tedy okolnosti, které jsou obecnou podmínkou pro to, aby po splnění dalších specifických podmínek byl adresát povinen chovat se v souladu s pravidlem určeným dispozicí právní normy.

Vedle těchto typů působnosti můžeme také rozlišit rozsah působnosti, a to působnost:

- obecnou,
- zvláštní, a
- výjimečnou.

Obecná působnost znamená, že právní norma má poměr k území, času, lidem (subjektům) či jednáním charakterizovaným v největším rozsahu. Je limitována pouze v tom rozsahu, jak je omezen příslušný právní systém, tj. stejně jako výkon moci národního státu nebo mezinárodního

(nadstátního) společenství. Po všechny časy, na veškerá území, která jsou v moci normotvůrce, vůči všem osobám a všechny typy vztahů. Poněkud problematické je to v případě časové působnosti, kterou i v rámci obecné působnosti limitujeme nejčastěji působením směrem do budoucna, což je všem dáno právní jistotou a předvídatelností. O časově zpětném působení právní normy budeme pojednávat níže, čím už nyní lze říci, že působit do minulosti je možné, ale ne žádoucí a správné.

Typické je to u obecné územní působnosti. Je-li normotvůrcem Parlament České republiky, pak je tato působnost na celém území České republiky, což je nejčastější případ. U obcí a krajů se tímto územím rozumí jimi spravované území. Lze také říci, že není-li stanoveno jinak, jedná se vždy o obecnou působnost. Její omezení musí být provedeno výslovně.

Zvláštní (speciální) působnost je působností omezenou. Z obecné množiny situací, na něž může působit, vyjímá pouze některé, vůči kterým se vztahují následky právních norem. Například vůči určitým subjektům (vojáci, osoby starší 18 let, určité společenské vztahy atp.). Je obvyklé, že zatímco časová a územní působnost bývá obecná, tedy neomezená, u osobní a věcné působnosti se nejčastěji setkáme se zvláštní působností, která je výslovně stanovená.

Výjimečná působnost je vůči dvěma předchozím negativní. Stanovuje okruhy subjektů, území, typů vztahů, případně ve velmi výjimečných případech času, na které se nevztahuje. Jsou to tedy výslovně stanovené okruhy, ve kterých právní norma nevyvolává jí samou předvídané následky.

Například zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím stanoví v § 2, na která shromáždění se nevztahuje a stanoví tím výjimečnou věcnou působnost: „*Za shromáždění ve smyslu tohoto zákona se nepovažují: a) shromáždění osob související s činností státních orgánů upravená jinými právními předpisy; b) shromáždění související s poskytováním služeb; c) jiná shromáždění nesloužící účelu uvedenému v § 1 odst. 2.*“

V tomto smyslu se tak jedná o jiný způsob vymezení zvláštní působnosti – výše uvedený příklad znamená, že zákon o právu shromažďovacím se použije na všechna shromáždění mimo těch výslovně uvedených. Ta jsou z věcné působnosti zákona vyjmuta, avšak to také znamená, že jeho působnost není obecná, ale zvláštní, protože se nevztahuje na všechna shromáždění.

Omezení věcné působnosti

Například v § 9 občanského zákoníku vidíme omezení věcné působnosti norem obsažených v tomto zákoníku pouze na určitý typ vztahů:

„(1) Občanský zákoník upravuje osobní stav osob.

(2) Soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy se řídí občanským zákoníkem v tom rozsahu, v jakém je neupravují jiné právní předpisy. K zvyklostem lze hledět tehdy, dovolává-li se jich zákon.“

Je to velmi široké vymezení věcné působnosti, přesto se nejedná o věcnou působnost obecnou. Omezení věcné působnosti je obvyklé a krom ústavního práva i typické.

Větší specifikaci (zúžení) věcné působnosti můžeme vidět u zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce. Ten v § 1 stanoví:

„Tento zákon

- a. upravuje právní vztahy vznikající při výkonu závislé práce mezi zaměstnanci a zaměstnavateli; tyto vztahy jsou vztahy pracovněprávními,
- b. upravuje rovněž právní vztahy kolektivní povahy a podporu vzájemných jednání odborových organizací a organizací zaměstnavatelů. Právní vztahy kolektivní povahy, které souvisejí s výkonem závislé práce, jsou vztahy pracovněprávními,
- c. zpracovává příslušné předpisy Evropské unie,
- d. upravuje též některé právní vztahy před vznikem pracovněprávních vztahů podle písmene a),
- e. upravuje některá práva a povinnosti zaměstnavatelů a zaměstnanců při dodržování režimu dočasně práce neschopného pojištěnce podle zákona o nemocenském pojištění a některé sankce za jeho porušení.“

V tomto případě se nejedná pouze o stanovení věcné působnosti, ale také o přehled toho, jaké oblasti zákoník práce upravuje. Přesto je z tohoto ustanovení patrné, že typy vztahů dotčených zákoníkem práce jsou omezené.

Omezení věcné působnosti (stanovení zvláštní i výjimečné věcné působnosti) můžeme vidět také v případě zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), který v § 2 stanoví:

„(1) Tento zákon se vztahuje na periodický tisk vydávaný nebo šířený na území České republiky. Ustanovení § 6 až 9 a § 17 se nevztahují na periodický tisk vydávaný mimo území České republiky.

(2) Tento zákon se nevztahuje na Sbíрку zákonů, Sbíрку mezinárodních smluv, věstníky a úřední tiskoviny vydávané na základě zvláštního právního předpisu ani na periodický tisk vydávaný výlučně pro vnitřní potřeby vydavatele.“

Patrné je jak stanovení vztahu předpisu (v něm obsažených právních norem) a určitých společenských vztahů (typů jednání), tak vyjmutí určitých vztahů. Povšimněme si, že toto omezení je vůči věcem (periodický tisk, Sbíрка zákonů atd.). Jedná se však o způsob psaní, který je srozumitelnější a kratší, než kdyby normotvůrce napsal (jak to má být správně) něco ve stylu „jednání spojená s periodickým tiskem...“. Také si všimněme, že působnost zákona je omezena na periodický tisk, takže např. internetové verze novin jsou z této regulace vyjmuty.

Osobní působnost

Osobní působnost znamená vymezení okruhu adresátů, vůči kterým má právní norma poměr. Stanoví adresáty právní normy, kterým z ní plynou stanovená práva a povinnosti. Tedy stanoví poměr právní normy k určeným subjektům (adresátům). Vrátime-li se ke znakům právní normy, jedním z nich je všeobecná závaznost. Právní norma tedy ze své podstaty zavazuje naprosto všechny subjekty. Osobní působnost pak označuje ty z nich, vůči kterým právní norma vyvolává následky. Ty, kteří jsou povinni (případně po splnění dalších podmínek) se jí řídit.

V souvislosti s osobní působností je nejčastěji zmiňován její výjimečný rozsah. Tedy takové stanovení okruhu adresátů, kteří jsou vyjmuti z jejího uplatňování. Setkáváme se zde s pojmem **imunita**. Imunitou označujeme vlastnost subjektu být vyňat z působnosti právní normy, která upravuje odpovědnostní vztah. Osoby s imunitou proto například nemohou z právního důvodu nést odpovědnost za své chování. Právní norma zavazuje i subjekty nadané imunitou, avšak účinky právní

normy se vůči nim neprojeví. Imunitu můžeme charakterizovat jako ústavně právní charakteristiku, přestože se projeví například v oblasti trestního práva.

Můžeme rozlišit dva typy imunity – absolutní a relativní. **Absolutní imunitu** chápeme jako hmotně právní imunitu. Někdy ji také nazýváme indemnitá, materiální imunita či též hmotněprávní exempce. **Relativní imunitu** někdy nazýváme též procesní exempce.

Absolutní imunita znamená, že určený subjekt je zcela vyjmut z působení dotčených norem. V rovině trestněprávní to například znamená, že není způsobilý spáchat trestný čin (ať zločin nebo přečin). Vzhledem k tomu, že tato imunita musí být subjektu výslovně přiznaná, její přiznání jedním právním předpisem neznámá, že se bez dalšího projeví i vůči následkům plynoucím z jiného právního předpisu; leda že by tak obecně stanovila Ústava, jako pramen nejvyšší právní síly. V demokratickém právním státě však není možné, aby kdokoliv byl vyjmut z působnosti všech právních norem. Například prezident republiky je vyjmut z působnosti norem trestního práva. Odpovědnost v rámci soukromého práva nebo ústavního práva však jednoznačně ponese.

Relativní imunita pouze znamená odlišné použití norem procesního práva, respektive v případech, jsou-li splněny dodatečné podmínky, je subjekt s tímto typem imunity účastníkem odpovědnostního vztahu.

Odpovědnost prezidenta republiky

Zajímavý pohled na odpovědnost prezidenta republiky a její systematické vnímání nabídl také Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 21. 5. 2008, čj. [4 Ans 9/2007-197](#), č. 1717/2008 Sb. NSS. V něm se uvádí:

„Nelze si nepovšimnout, že v argumentaci žalovaného ohledně přípustnosti přezkumu aktů prezidenta republiky ve správním soudnictví dochází ke směřování dvou skutečností: absence osobní odpovědnosti (trestní, správní) prezidenta republiky, zakotvené v čl. 54 odst. 3 Ústavy, je zaměňována za absenci jakékoliv kontroly jeho činnosti či přezkoumatelnosti jeho aktů. Podobné vnímání funkce hlavy státu je v demokratickém právním státě, za který se Česká republika považuje (čl. 1 odst. 1 Ústavy, respektive čl. 2 odst. 1 Listiny), nepřijatelné. Prezident republiky není nad zákonem a ani mimo jeho kontrolu.

Ustanovení čl. 54 odst. 3 Ústavy je nezbytné vykládat pouze tak, že prezident republiky nemá přímou politickou odpovědnost vůči ostatním mocím ve státě, jakou nese kupříkladu na základě čl. 68 odst. 1 Ústavy vláda. Jeho osobní odpovědnost v rovině ústavní, ve své podstatě kvazitrestní odpovědnost, je dána jen v mezích odpovědnosti za ústavní delikt velezrady podle čl. 65 odst. 2 Ústavy a § 96 a n. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. To však neznamená vyloučení přezkumu rozhodnutí prezidenta republiky, která jsou schopna zasáhnout do veřejných subjektivních práv fyzických či právnických osob, z kompetence správních soudů.“

Územní působnost

Prostorová (místní) působnost (někdy také nazývaná jako teritoriální) právní normy představuje vztah právní normy k určitému území. Vymezuje, na kterém území, ale také nad ním (a pod ním) právní normy mohou vyvolat kýžené následky. Stejně jako u následujících typů působnosti, i zde můžeme rozlišit jednak působnost celostátní (normy, které působí na celém území republiky) a působnost lokální (vydávané územními samosprávnými celky). Oba typy jsou závislé na působnosti orgánu, který tyto normy vydal.

Obvyklé je – vzhledem k charakteru práva – tuto působnost neomezovat. Proto se obvykle právní normy vztahují k celému území České republiky, resp. všude tam, kde je stát schopen vykonávat svou moc.

Omezení územní působnosti

Omezení působnosti územní (stanovení zvláštní působnosti) můžeme vidět například v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, který v ustanovení § 16 (např. odst. 1) stanoví zákazy, které se vztahují na jednání pouze na území národních parků:

„Základní ochranné podmínky národních parků

(1) Na celém území národních parků je zakázáno

- a. umísťovat nebo povolovat důlní díla, včetně souvisejících důlních staveb nebo zařízení, kromě zajištění a likvidace stávajících důlních děl,
- b. vymezovat nové průmyslové zóny,
- c. stanovovat průzkumná území,
- d. těžit nerosty, rašelinu nebo slatinu, kromě těžby stavebního kamene a písku pro stavby na území národního parku,
- e. odstraňovat odpady, které mají původ mimo území národního parku,
- f. povolovat nebo uskutečňovat záměrné rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin,
- g. zavádět intenzivní chovy zvířete, jako jsou obory, farmové chovy nebo bažantnice,
- h. měnit stávající vodní režim pozemků,
- i. vypouštět živočichy, kromě vypouštění živočichů na základě schválených záchranných programů nebo živočichů vyléčených záchrannými stanicemi v místě jejich nálezu,
- j. umísťovat světelné zdroje mimo uzavřené objekty, které směřují světelný tok nad vodorovnou rovinu procházející středem světelného zdroje,
- k. provádět ohňostroje nebo používat zábavní pyrotechniku, nebo
- l. létat v rozporu s podmínkami stanovenými v opatření obecné povahy vydaném podle jiného právního předpisu, kromě letů pro zajištění bezpečnosti státu, ochrany osob, majetku nebo veřejného pořádku, a letů pro potřeby orgánů ochrany přírody.

...“

Věcná působnost

Věcná působnost specifikuje skutkové podstaty, pro něž norma platí. Určí, které vztahy, či přesněji typy chování budou regulovány příslušnou právní normou. Můžeme proto říci, že věcná působnost vymezuje okruh vztahů či druh chování, které právní norma reguluje. Tyto vztahy mohou být vymezeny různým způsobem dle situace, v níž probíhají, dle skutečností s nimi souvisejících atp.

Vzhledem k předmětu, na který norma působí, můžeme rozlišit její působnost **obecnou (lex generalis)**, kdy tato norma reguluje relativně obecněji určený okruh vztahů, a **speciální (lex specialis)**, která charakterizuje právní normu, která od na rozdíl od obecné reguluje určitý specifický objekt.

Časová působnost

Časovou působností právní normy můžeme rozumět časový rozsah platnosti právní normy, neboť jako norma nemůže vyvolávat následky mimo místo, nemůže se tak dít ani mimo čas. A stejně jako může právní norma vyvolávat následky jen pro určitá území, může vyvolávat následky jen po určité – stanovenou – dobu. Jedná se o časové ohraničení skutkové podstaty právní normy (kterou předpokládáme v hypotéze právní normy) obsahem právní normy, tedy jejím časovým určením. Časová působnost stanoví, v jakém čase právní norma vyvolává jí předvídané následky. Vzhledem k tomu, že společenské vztahy jsou z pohledu času kontinuální a vznikají, jakož i zanikají i před vznikem právní normy a existují i po jejím vzniku či naopak zániku, je časová působnost právní normy velmi důležitým prvkem, neboť nám stanoví, pod regulaci jaké konkrétní právní normy vztahy vniklé či existující v určitém časovém okamžiku či období, spadaly či spadají.

Pro určení správné normy je proto nezbytné rozlišovat tři klíčové oblasti, ve kterých se časová působnost právní normy projevuje. Je to především okamžik vzniku právní normy, okamžik jejího zániku a vymezení, v jakém časovém rozmezí právní norma vyvolává následky.

Vznik právní normy

Při vzniku normy sehrávají svou úlohu tři základní momenty, které mají svůj vliv na rozsah existence právní normy. Těmito momenty jsou schválení, publikace (zveřejnění) a účinnost. Přestože samotný vznik právní normy musí být spojen s jedním určitým momentem, všechny mají vliv na existenci právní normy.

Okamžikem schválení (stejně jako okamžikem podpisu návrhu normativního právního aktu) právní norma nevzniká. Je to pouze nezbytná součást legislativního procesu. Platí zde předpoklad jakési relativní nezměnitelnosti právní normy, což znamená, že schválená právní norma sice v právním slova smyslu neexistuje, ale její změna by již musela projít stanovenou procedurou. To je dáno tím, že normotvůrce již zřetelně vyjádřil svou vůli. Současně je však nutno podotknout, že ani schválením, ani podpisem nedochází k ukončení legislativního procesu. Uvědomme si také, že ne všechny právní normy procházejí legislativním procesem. Mohou existovat právní normy vzniklé jako obyčejové právo nebo ty, které jsou vydávány formou precedentu. U nich nepředpokládáme legislativní proces, a proto v jejich případě nedochází k procesu schvalování. V případě obyčejového práva rovněž nemůžeme hovořit ani o podepisování, které je u precedentů přeci jen v jakési podobě přítomné. V případě normativních právních aktů (což je v našem případě nejčastější model) je to až do okamžiku publikace návrhu, byť Ústava uvádí, že se jedná o právní předpisy (upřímně, Ústava nehledí na to, jestli je to správně z pohledu teorie, podstatné je, že to lépe vypadá). Proto prezident republiky (vedle předsedy Poslanecké sněmovny a předsedy vlády) podepisuje návrh zákona, i když Ústava uvádí, že podepisuje zákon ([čl. 51 Ústavy](#)) nebo zákonné opatření ([čl. 33 odst. 4 Ústavy](#)), protože publikace je nezbytnou podmínkou (dokud nevyvolává účinky je to **lex ferenda**). Ovšem, jde o návrh, který už může vyvolávat následky, protože normotvůrce svou vůli již projevil.

O právním předpisu a v něm obsažené právní normě můžeme hovořit až od okamžiku publikace neboli od okamžiku zveřejnění. Každá právní norma potřebuje pro svou existenci zveřejnění, tedy musí být přístupná všem adresátům. Pokud se adresáti nemohou s právní normou seznámit v podobě, která je přesně definovaná (ve formálním prameni práva), pak se nemůže jednat o právní normu. Publikace představuje jeden z podstatných znaků právní normy, bez kterého nemůže existovat. Potvrzuje to si Ústavní soud [nálezenem ze dne 13. srpna 1997 ve věci IV. ÚS 167/97](#): „*Jinými slovy, je-li formálním znakem právní normy náležitá, zákonem předepsaná publikace, nepostačuje k naplnění tohoto znaku a nesplňuje podmínku náležitosti jen povšechný odkaz na opatření, jež doposud publikována nebyla a v publikovaném oznámení (registraci) nejsou jednotlivě uvedena ani pojmenována.*“

Publikaci, zveřejnění, také spojujeme s okamžikem **platnosti** právní normy. Platnost představuje pro právní normu totéž, co existence. Místo toho, abychom říkali, že právní norma existuje (že právní norma je), říkáme, že je platná. Platnost je základní právní kategorií a velká část právní teorie a právní filosofie zkoumá podmínky nezbytné pro platnost normy, případně zjišťuje, co platnost znamená. Publikace právního předpisu (tedy i normy) se děje předepsaným způsobem. Je také nutná pro uplatnění zásady *ignorantia legis non excusat* (neznalost zákona se neomlouvá), kterou vnímáme jako presumpci znalosti zákona.

Zjednodušeně lze konstatovat, že dnem vyhlášení (publikace) právních předpisů je den, kdy je příslušná částka Sbírky zákonů rozeslána (samozřejmě, pokud jde o předpisy publikované ve Sbírce zákonů). Tento den je uveden v jejím záhlaví a právní předpisy a právní normy v nich uvedené se jím stávají platnými. V případě lokální pravotvorby (tedy v případě obcí a krajů) se předpisy vyhláší ve **Sbírce právních předpisů územních samosprávných celků a některých správních úřadů**. I v tomto případě nebývají tyto předpisy platnost dnem vyhlášení a účinnost, není-li stanoveno jinak, počátkem patnáctého dne následujícího po vyhlášení.

Publikační normy – platnost a účinnost

Základní publikační normou je zákon č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších právních předpisů. V něm se v § 3 uvádí:

§ 3

Platnost a účinnost právních předpisů

- (1) Právní předpisy nabývají platnosti dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů.
- (2) Dnem vyhlášení právního předpisu je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, uvedený v jejím záhlaví.
- (3) Není-li dále stanoveno jinak, nabývají právní předpisy účinnosti k 1. lednu nebo k 1. červenci kalendářního roku.
- (4) Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze ve zvlášť výjimečných případech stanovit dřívější den nabytí účinnosti než stanovený v odstavci 3, nejdříve však počátkem dne následujícího po dni vyhlášení právního předpisu. Vyhláší-li se nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav nebo vydává-li se právní předpis v souvislosti s ním anebo jedná-li se o zákonodárný proces ve stavu legislativní nouze, lze stanovit, že právní předpis nabude účinnosti vyhlášením. Není-li účinnost v právním předpisu vyhlášeném ve Sbírce zákonů stanovena, nabude právní předpis účinnosti k nejbližšímu 1. lednu nebo k nejbližšímu 1. červenci kalendářního roku.

(5) Právní předpisy uvedené v § 1 odst. 1 písm. d) a e) mohou být vyhlášeny nejdříve dnem, v němž je vyhlášen zákon, k jehož provedení jsou vydány; účinnosti mohou nabýt nejdříve dnem, k němuž nabývá účinnosti zákon, k jehož provedení jsou vydány.

(6) Je-li stanoven den nabytí účinnosti, který předchází dni vyhlášení právního předpisu ve Sbírce zákonů, právní předpis vyhlášený ve Sbírce zákonů nabývá účinnosti k nejbližšímu 1. lednu nebo k nejbližšímu 1. červenci kalendářního roku.

Pokud někdy (a není jisté, že se tak opravdu stane) nabyde účinnosti [zákon č. 222/2016 Sb., o Sbírce zákonů a mezinárodních smluv a o tvorbě právních předpisů vyhlášených ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv \(zákon o Sbírce zákonů a mezinárodních smluv\)](#), pak to bude s účinností zase jinak. Ovšem, platnost, to je ve všech případech publikace:

§ 9

Platnost a účinnost právního předpisu vyhlášeného ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv

(1) Právní předpis vyhlášený ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv nabývá platnosti jeho vyhlášením podle § 10.

(2) Není-li stanoven pozdější den nabytí účinnosti, právní předpis vyhlášený ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv nabývá účinnosti počátkem patnáctého dne následujícího po dni jeho vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze stanovit výjimečně dřívější den nabytí účinnosti, nejdříve však počátkem dne následujícího po dni jeho vyhlášení; vyhláší-li se nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav nebo vydává-li se právní předpis v souvislosti s ním, lze stanovit, že právní předpis nabude účinnosti vyhlášením.

(3) Je-li stanoven den nabytí účinnosti, který předchází dni vyhlášení právního předpisu vyhlášeného ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv, právní předpis vyhlášený ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv nabývá účinnosti počátkem patnáctého dne následujícího po dni jeho vyhlášení.

(4) Právní předpis podle § 2 odst. 1 písm. d) nebo e) může být vyhlášen nejdříve současně s vyhlášením zákona, k jehož provedení je vydán, a může nabýt účinnosti nejdříve současně s nabytím účinnosti tohoto zákona.

V případě **lokální pravotvorby** je publikační norma obsažena v zákoně [č. 35/2021 Sb., o Sbírce právních předpisů územních samosprávných celků a některých správních úřadů](#):

§ 4

(1) Právní předpis územního samosprávného celku a právní předpis správního úřadu nabývají platnosti jejich vyhlášením podle § 2.

(2) Pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývá právní předpis územního samosprávného celku a právní předpis správního úřadu účinnosti počátkem patnáctého dne následujícího po dni jeho vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek jejich účinnosti, nejdříve však počátkem dne následujícího po dni jejich vyhlášení; je-li pro to důvod spočívající v ohrožení života, zdraví, majetku nebo životního prostředí, lze stanovit, že právní předpis nabude účinnosti vyhlášením.

(3) Je-li v právním předpisu územního samosprávného celku nebo v právním předpisu správního úřadu stanoven den nabytí účinnosti, který předchází dni jeho vyhlášení, nabývá právní předpis účinnosti počátkem patnáctého dne následujícího po dni jeho vyhlášení.

Pokud je právní norma pouze platná, znamená to, že je náležitým způsobem publikovaná a stala se součástí právního řádu. Taková právní norma však ještě nevyvolává obvyklé právní následky (nemůže vyvolat), které předvídal normotvůrce. Vzhledem k tomu, že je součástí právního řádu ovšem může být rušena nebo měněna pouze zákonem předvídaným způsobem. Současně je tato norma schopna informovat adresáta o tom, jaké pravidlo bude povinen od určitého okamžiku respektovat. Nelze také říci, že by taková norma nevyvolávala vůbec žádné následky. Je nepochybné, že například orgány státu (orgány veřejné moci) nebo i jiní adresáti se musí připravit na to, aby od okamžiku účinnosti byli schopni jednat, jak jim právní norma ukládá. A i tato příprava – byť to není hlavní účel normy – je jednáním, které se podřizuje tomu, co právní norma stanoví.

Právní norma může vyvolávat právní následky (nejčastěji následky, které jsou normotvůrcem předvídané) pouze pokud nabude **účinnosti**. Účinnost tak charakterizuje právní normu, která již skutečně působí ve společnosti a reguluje lidská chování. Nabytím účinnosti právní norma začíná existovat v pravém slova smyslu. **Pouze právní norma, která vyvolává následky je skutečnou právní normou.** Vzhledem k tomu, že se platná právní norma stává součástí právního řádu, sice říkáme, že právní norma vzniká okamžikem náležité publikace, avšak skutečnou právní normou se stává až nabytím účinnosti. Účinná může být pouze právní norma, která je platná, tj. která byla náležitě publikovaná. Od okamžiku nabytí účinnosti působí právní norma do budoucna (*pro futuro*) a ve výjimečných případech také do minulosti (retroaktivita). Nezapomínejme, že se může stát, že právní norma nebude nikdy účinná, protože ji normotvůrce před nabytím účinnosti zruší.

Ročník 2002

Zde máme stanoveno, kdy předpis a normy v něm obsažené nabývají platnosti

HLAVA II
ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

§ 253
Zrušuje se zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů.

§ 254
Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2004, s výjimkou ustanovení § 5 odst. 3, § 6 odst. 2, § 9 odst. 3 písm. d) a e) a odst. 4, § 11 až 13, § 32 až 34, § 135, § 136 odst. 2, § 171, § 172 odst. 2, § 235, § 236 odst. 1 a 2, § 237 odst. 1, 3 a 4, § 242, § 243 odst. 1 až 3, § 252 a příloh č. 1 a 3, která nabývají účinnosti dnem vyhlášení.

ČÁST DVANÁCTÁ
ZRUŠOVACÍ USTANOVENÍ

§ 206
Zrušuje se:
1. Zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů.
2. Zákon č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon).

Částka 84 Rozeslána dne 28. května 2002 Cena Kč 53,40

OBSAH:

218. Zákon o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon)

219. Zákon, kterým se provádějí změny v soustavě ústředních orgánů státní správy České republiky a mění se zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů

220. Zákon, kterým se mění zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 9/1991 Sb., o zaměstnanosti a působnosti orgánů České republiky na úseku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

O tento zákon nám půjde. Nabytí účinnosti je dost komplikované za jakékoli právní úpravy. Ale je přípustné takto kombinovat (dnes, pokud by ta poslední část byla den po platnosti).

To, že zákon byl publikovaný ještě nezaručuje, že opravdu bude účinný. Tento zákon byl zrušen k 6. 11. 2014 zákonem č. 234/2014 Sb., o státní službě. Zákon o službě státních zaměstnanců, tak nikdy nenabyl účinnosti a nevyvolával tak následky, než ty, které mohly směřovat k přípravám na jeho účinnost.

Účinnost většinou právní norma získává po uplynutí určité doby po platnosti (uplynutí doby od publikace právní normy). V zákoně o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv se pro některé právní předpisy stanoví, že nabývají účinnosti k 1. lednu nebo 1. červenci příslušného kalendářního roku. Tedy, není-li výslovně stanoveno jinak, jsou právní normy účinné k těmto datům a nikoli patnáctým dnem po jejich publikaci, jako tomu bylo dříve. Jinak je to

v případě Sbírký právních předpisů a plánované Sbírký zákonů a mezinárodních smluv, u nichž se předpokládá návrat k patnácti dnům.

Vyžaduje-li to naléhavý společenský zájem, může být doba mezi platností a účinností kratší; nejdříve však může předpis nabýt účinnosti dnem následujícím pod dni vyhlášení. Ale i zde platí výjimky a v taxativně vyjmenovaných případech může předpis nabýt účinnosti dnem vyhlášení.

V některých případech se setkáme také s delší dobou mezi platností a účinností: okamžik nabytí účinnosti může být stanoven různým způsobem.

Dobu mezi platností a účinností právní normy nazýváme **legisvakanční lhůta** (*vacatio legis*). Je primárně určená k tomu, aby se adresát mohl s nastupující právní normou seznámit a připravit se na její působení. Čím je proto právní předpis nesoucí právní normy složitější, tím delší by legisvakanční lhůta měla být. Přestože se vžil pojem **lhůty**, jedná se o **dobu**: nic se v ní neděje, jen se čeká, až uplyne.

Příklady stanovení účinnosti

Příklady stanovení účinnosti některých právních předpisů:

Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů:

„§ 126

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.“

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád (byl publikován 24. 9. 2004):

„§ 184

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2006.“

Zákon č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon):

„§ 254

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2012, s výjimkou ustanovení § 5 odst. 3, § 6 odst. 2, § 9 odst. 3 písm. d) a e) a odst. 4, § 11 až 13, § 32 až 34, § 135, § 136 odst. 2, § 235, § 236 odst. 1 a 2, § 237 odst. 1, 3 a 4, § 242, § 243 odst. 1 až 3, § 252 a přílohy č. 1, která nabývají účinnosti dnem vyhlášení.“

Vyhláška č. 254/2010 Sb., ze dne 25. srpna 2010, kterou se stanoví seznam vinařských podoblastí, vinařských obcí a viničních tratí:

„§ 5

Účinnost

Tato vyhláška nabývá účinnosti prvním dnem druhého měsíce následujícího po dni jejího vyhlášení.“

**Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o
změnách některých souvisejících zákonů
(zákon o léčivech)**

**ČÁST DVANÁCTÁ
ÚČINNOST**

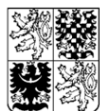
§ 126

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlá-
šení.

Před účinností novely zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv (novela nabyla účinnosti dne 31. 12. 2019) šlo o nabytí účinnosti, které bylo časté, byť podle ustanovení § 3 odst. 3 zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv k tomu mělo docházet pouze v případě naléhavého obecného zájmu. Podle současné právní úpravy k takovému nabytí účinnosti již může dojít pouze je-li vyhlášován nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav nebo je-li vydáván právní předpis v souvislosti s ním anebo jedná-li se o zákonodárný proces ve stavu legislativní nouze.

Ročník 2004

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

SBÍRKA ZÁKONŮ
ČESKÁ REPUBLIKA

Částka 174

Rozeslána dne 24. září 2004

Cena Kč 48,-

OBSAH:

500. Zákon správní řád

501. Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím správního řádu

**ČÁST OSMÁ
ÚČINNOST**

§ 184

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2006.

Tohle by bylo možné i podle stávající úpravy zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv. V tomto případě je okamžik nabytí účinnosti stanoven prostřednictvím konkrétního data.

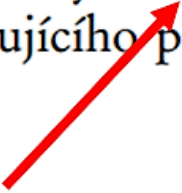
Všimněme si, že legisvakanční lhůta (doba mezi platností a účinností) je docela dlouhá, což je vzhledem ke změnám a významu tohoto právního předpisu pochopitelné.

Vyhláška č. 254/2010 Sb., kterou se stanoví seznam vinařských podoblastí, vinařských obcí a viničních tratí (nabyla platnosti dne 31. 8. 2010)

§ 5

Účinnost

Tato vyhláška nabývá účinnosti prvním dnem druhého měsíce následujícího po dni jejího vyhlášení.

Nabytí účinnosti může být stanoveno i takto komplikovaně. V tomto případě není zcela (a bez pochybností) jasné, co myslí termínem „měsíc“. Je to kalendářní měsíc, 30 dní, nebo má toto slovo ještě nějaký jiný význam (včetně toho od kdy se počítá)?

Zákon č. 569/2020 Sb., o distribuci léčivých přípravků obsahujících očkovací látku pro očkování proti onemocnění COVID-19, o náhradě újmy způsobené očkováním osobám těmito léčivými přípravky a o změně zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ČÁST TŘETÍ

ÚČINNOST

§ 4

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

V tomto případě (podle nové právní úpravy) je možné, aby účinnost nastala vyhlášením, protože tento zákon byl přijat ve [stavu legislativní nouze](#).

Tohle je „naš zákon“.

SBÍRKA ZÁKONŮ

ČESKÁ REPUBLIKA

Částka 131

Rozeslána dne 8. prosince 2011

Cena Kč 255,-

O B S A H:

- 372. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)
- 373. Zákon o specifických zdravotních službách
- 374. Zákon o zdravotnické záchranné službě
- 375. Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zdravotních službách, zákona o specifických zdravotních službách a zákona o zdravotnické záchranné službě

Účinnost

§ 100

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem čtvrtého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

Již víme, že se jedná o kalendářní měsíc. To by ovšem znamenalo, že v předchozím příkladu to kalendářní měsíc nebyl (pokud by byl, mělo to být napsáno). Kdy tedy právní předpis a normy v něm obsažené nabývají účinnosti? Zkuste sami a nezapomeňte, že je nutné postupovat podle dřívější právní úpravy.

zákon č. 494/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., a některé další zákony

ČÁST ŠESTÁ
ÚČINNOST

Čl. VI

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. července 2012.

SBÍRKA ZÁKONŮ

ČESKÁ REPUBLIKA

Částka 186

Rozeslána dne 31. prosince 2012

Cena Kč 78,-

O B S A H:

- 494. Zákon, kterým se mění zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., a některé další zákony
- 495. Usnesení Poslanecké sněmovny k zákonu, kterým se mění zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., a některé další zákony, přijatému Parlamentem dne 5. června 2012 a vrácenému prezidentem republiky dne 19. června 2012
- 496. Zákon o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů (zákon o audiovizí)
- 497. Usnesení Poslanecké sněmovny k zákonu o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů (zákon o audiovizí), přijatému Parlamentem dne 26. října 2012 a vrácenému prezidentem republiky dne 12. listopadu 2012
- 498. Zákon, kterým se mění zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů
- 499. Usnesení Poslanecké sněmovny k zákonu, kterým se mění zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů, přijatému Parlamentem dne 4. listopadu 2012 a vrácenému prezidentem republiky dne 19. listopadu 2012

Kdy nabyl účinnosti zákon č. 494/2012 Sb.? A jak by to bylo podle současné právní úpravy? Jako nápodvedu lze zmínit, že současné znění zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv (konkrétně § 3 odst. 6) upravilo obecné pravidlo, které dříve nevyžadovalo výslovné stanovení.

Zánik právní normy

Zkoumáme-li zánik právní normy, pak nás zajímá, do kdy právní norma působí, do jakého časového okamžiku vyvolává účinky pro nově vzniklé právní vztahy. Obecně zánik časové působnosti právní normy do budoucna nazýváme **derogace**. Okamžik derogace znamená, že od tohoto okamžiku právní

norma již nevyvolává následky směrem do budoucna. Při zániku účinnosti právní normy se lze setkat také s termíny, jako je **abrogace** (znamená naprosté zrušení právní normy, nebo úplné zrušení právního předpisu; Kelsen 2000: 124), či **obrogace** (znamená nahrazení právní normy normou jinou; dnes se pro tento zásah vžil název **novelizace**). Derogace pak může být chápána jako částečně zrušení právní normy či právního předpisu, dnes se však používá obecně pro jakýkoli zánik účinnosti právní normy. Obecně platí, že zrušená (derogovaná) právní norma již nemůže být obnovena. Pro její opětovný vznik by bylo nutné zopakovat celou legislativní proceduru. V tomto případě by se však jednalo o jinou právní normu, i když by byl její obsah totožný s předchozí derogovanou právní normou. Platí to i v případě, kdy se zruší rušící ustanovení právního předpisu. Vzhledem k tomu, že následky (zrušení) již nastaly, nelze je vrátit od počátku (k tomu by bylo nutné využít retroaktivitu). Zkrátka, derogace derogační normy není možná, protože ztratila svou účinnost spolu se zrušenou normou (Kelsen 2000: 120) To platí i pro situace, ve kterých se zrušením zmocňovací (delegační) normy obsažené v derogovaném předpise, zruší i prováděcí právní předpisy (derogací zákona zanikají prováděcí podzákonné předpisy; Prusák 2023: 482). Ani pokud se obnoví zmocňovací norma, zaniklé prováděcí normy se neobnovují.

Názory na „ožívání“ zrušených právních předpisů, pokud dojde ke zrušení rušícího ustanovení, nejsou jednotné (shrnutí diskuse viz Boháč et al. 2011: 421 a n.). Nejednotný je i přístup Ústavního soudu, byť se přiklání spíše k vyloučení obživnutí. Patrné je to zejména z [nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/01 ze dne 12. 2. 2002 \(N 14/25 SbNU 97; 95/2002 Sb.\)](#) ve kterém se uvádí: „*Ústavní soud totiž zastává právní názor, podle něhož zrušením napadeného protiústavního ustanovení zákona neožívá ustanovení dřívější, které bylo protiústavním ustanovením zrušeno či změněno. Ústavní soud totiž v řízení o kontrole norem vystupuje jako tzv. negativní zákonodárce, oprávněný v případě vyhovění návrhu napadený právní předpis toliko derogovat. Proto také zrušením napadeného předpisu může dojít výhradně k jeho "vyřazení" z právního řádu České republiky, a nikoliv k faktickému konstituování nové úpravy formou "ožívání" předpisu již dříve zrušeného. Opačný názor by podle přesvědčení Ústavního soudu mohl vést ke vzniku značné právní nejistoty a k překračování ústavně vymezených kompetencí Ústavního soudu. Proto lze uzavřít, že k "ožívání" dříve zrušeného či změněného právního předpisu v důsledku nálezu Ústavního soudu v uvedeném smyslu by mohlo dojít pouze tehdy, jestliže by to ústavní předpisy přímo umožňovaly (viz např. čl. 140 odst. 6 Ústavy Rakouska).*“ Diskuse potvrzující tento názor, ale zmiňující i opačné závěry Ústavního soudu je obsažena např. v [nálezu sp. zn. I. ÚS 504/10 ze dne 21. 3. 2011 \(N 51/60 SbNU 609\)](#).

Derogace jako Frankenstein – ale i to se může stát

Pro diskusi o ožívání zrušeného právního předpisu a nejednoznačnosti přístupu teorie i praxe je zajímavý „**Příběh § 324 trestního řádu**“. Ústavní soud nálezem sp. zn. [Pl. ÚS 5/94 ze dne 30. 11. 1994 \(N 59/2 SbNU 155; 8/1995 Sb.\)](#) zrušil bod 198. zákona č. 292/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a zákon č. 335/1991 Sb. o soudech a soudcích. Tento bod zněl: „§ 324 se vypouští“. Takže bod 198 byl derogací § 324 (mohli bychom říci přesně abrogací, ale víme, že to se používá málo) trestního řádu. Tím, že Ústavní soud derogační ustanovení zrušil, měl za to, že se § 324 vrací zpět. Jiný závěr z nálezu nelze vysledovat. A pak Parlament zákonem č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon České národní rady č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, a zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů § 324 (v mírně odlišné verzi) opět vytvořil.

To je mimochodem správná cesta: dojde-li ke zrušení derogačního ustanovení, derogovaná norma se může vrátit zpět jen jako nová norma, znovu vytvořená zákonodárcem.

Samotné účinky právní normy s ohledem na čas mohou být ukončeny z **vnitřních** nebo **vnějších** důvodů. (Prusák 2023: 481) V případě vnitřního důvodu právní norma zaniká, neboť doba její existence byla předem časově omezena (říkáme, že se jedná o termínovanou právní normu). Daná právní norma byla vydána na určitou dobu a uplynutím této doby norma zaniká, aniž by k tomu bylo potřeba jakéhokoli vnějšího zásahu (zánik ex lege).

Vnitřní důvod derogace

Vnitřní důvod derogace můžeme pozorovat na příkladu nařízení vlády č. 240/2010 Sb., o povolání vojáků Armády České republiky k záchranným pracím a k likvidaci následků pohromy při povodních v období do 30. září 2010. V jeho §5 se stanoví:

(1) Toto nařízení nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

(2) Toto nařízení pozbývá platnosti dnem 30. září 2010.

Předem vymezená doba účinnosti právního předpisu slouží k tomu, aby zákonodárce (typicky parlament), pokud chce prodloužit účinnost předpisu, o jeho obsahu znovu jednal a rozhodnul. Přestože v našem právním systému není tento systém rozsáhle využíván, existují systémy, které s ním zcela běžně počítají. (Gersen 2007: 248) Pro další trvání právní normy je nutné nabídnout dostatečné argumenty. (Ranchordás 2014: 9) Základem tohoto přístupu (časového omezení působnosti právního předpisu či norem v něm obsažených), je pravidlo známé z klasického římského práva *Ad tempus concessa post tempus censetur denegata* (Co se připustilo na čas, je jeho uplynutím odepřeno).

K dosažení toho účelu (apriorní omezení časové působnosti právního předpisu) slouží dva základní nástroje. Prvním z nich je tzv. stmívací klauzule, či doložky o době trvání. (Gersen 2007: 247) To je část právního předpisu, která zajistí, že právní předpis (či jeho část) zanikne k určitému datu, pokud zákonodárce nerozhodne jinak. (Kouroutakis 2017: 3) Tímto nástrojem se zajistí, že je dopředu jasné, kdy právní předpis zaniká, tedy, jaké je konkrétní datum jeho zániku. Díky tomu je vyloučeno, aby vyvolával účinky i po tomto datu. Samozřejmě, pokud normotvůrce nerozhodne jinak. (Kouroutakis 2017: 7). Důsledkem toho ale také je, že dojde k obnovení právních norem, které vyvolávaly účinky před tímto termínovaným předpisem. Tyto důsledky v případě derogace z vnějších důvodů nenastávají. (Kouroutakis 2017: 8)

Druhým nástrojem je obecná derogační legislativa: podle ní je každý předpis předem termínovaný, pokud zákonodárce nerozhodne o prodloužení časové působnosti. Nedochozí k této terminaci v individuálním případě jako v prvním případě uvedeném shora, ale dochází k tomu u každého předpisu. Proto musí po určitém čase dojít k povinnému hodnocení právní úpravy a k prodloužení doby, v nichž normy vyvolává účinky z vážných důvodů (takových, které umožní jeho schválení). (Ranchordás 2014: 36) Tento mechanismus pro vyžaduje obecně u každé úpravy, aby byla po určité čase komplexně a věcně přezkoumána. (Adams 1976: 520)

Tyto nástroje tak zabezpečují, že předpisy zanikají samy po uplynutí času, tedy aniž by určený orgán o tom musel rozhodnout. Jejich další účinnost by byla možná pouze po autoritativním zásahu

pravomocného orgánu. (Kouroutakis, Ranchordás 2016: 34) Na jednu stranu se tím nepochybně racionalizuje právní řád, protože udržuje mezi účinnými pouze ty právní předpisy, které mají racionální opodstatnění. Na druhou stranu to snižuje možnost očekávání: adresáti se sice připravit mohou, ale pouze dočasně. Přitom nelze říci, že by tyto nástroje byly proti právní jistotě: to platí z hlediska času, ale na druhou stranu také racionalizují existenci úpravy. Adresát může očekávat, že pokud nebude právní regulace efektivní, zanikne. Současně lze říci, že derogace z vnitřních důvodů vyjadřuje časovou omezenost všech lidských výtvorů a – jak psal anglický právník a politik Francis Bacon (1561-1626) – pokud by zákonodárce stanovil, že jakýkoli předpis nelze změnit, je toto ustanovení neplatné. (Bacon 1872: 255) Ale i v tom se čas mění a my již víme (a víme to od limitů pozitivního práva), že i některé části pozitivního práva jsou nezměnitelné, což je dáno imperativem nezměnitelnosti materiálního jádra ústavy.

26

NAŘÍZENÍ VLÁDY

ze dne 17. prosince 2003,

kterým se mění nařízení vlády č. 181/2001 Sb., kterým se stanoví technické požadavky na zdravotnické prostředky, ve znění nařízení vlády č. 336/2001 Sb.

Vláda nařizuje podle § 22 zákona č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění zákona č. 71/2000 Sb. a zákona č. 205/2002 Sb., k provedení § 11 odst. 1 a 2, § 11a, 12 a 13 zákona a k provedení zákona č. 123/2000 Sb., o zdravotnických prostředcích a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 130/2003 Sb. a zákona č. 274/2003 Sb.:

Čl. I

V příloze č. XVI nařízení vlády č. 181/2001 Sb., kterým se stanoví technické požadavky na zdravotnické prostředky, ve znění nařízení vlády č. 336/2001 Sb., se na konci části III – Klasifikace doplňuje tento text:

„6. Pravidlo 19.
Odchylně od jiných klasifikačních pravidel patří prsní implantáty do třídy III.“

Čl. II

Přechodné ustanovení

U prsních implantátů uvedených na trh přede dnem nabytí účinnosti tohoto nařízení, u nichž byla posouzena shoda jako u zdravotnického prostředku třídy IIb, musí být nejpozději do 1. března 2004 znovu posouzena shoda jako u zdravotnického prostředku třídy III. Platnost certifikátů notifikovaných osob a jiných jejich rozhodnutí vydaná přede dnem nabytí účinnosti tohoto nařízení, která se týkají prsních implantátů, u nichž byla posouzena shoda jako u zdravotnických prostředků třídy IIb, nelze prodloužit.

Čl. III

Účinnost

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení a pozbývá platnosti dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost.

Tímto ustanovením je stanovena účinnost i její konec. Je zvykem, že se píše „pozbývá platnosti“, přičemž se myslí, „pozbývá účinnosti do budoucna“. Platnost je dána publikací, a přestože se v jiných systémech platností rozumí spíše účinnost, v ČR jsou to oddělené pojmy.

Také si všimněme, že nařízení vlády „pozbylo platnosti“ již 2.5.2004 (vyhlášena byla 23. 1. 2004). Vzhledem k jejímu znění je to sice přípustné, ale poněkud zbytečné, protože novelizační ustanovení jsou po novelizaci vlastně již k ničemu (otázkou je povaha čl. III), takže jsou neúčinná z povahy věci.

nařízení vlády č. 104/2020 Sb., o zákazu distribuce léčiv v souvislosti s epidemií viru SARS-CoV-2

§ 2

(1) Toto nařízení nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

(2) Toto nařízení **pozbývá platnosti** skončením nouzového stavu uvedeného v § 1 tohoto nařízení.

Jedná se o terminovaný předpis, protože je stanoven zánik jeho účinnosti. I zde se používá termín „pozbývá platnosti“, ale publikaci, se kterou je spojena, nikdo neruší. Rovněž nesmíme zapomenout, že následky které předpis vyvolal, stále trvají.

Nařízení vlády nabývá účinnosti dnem vyhlášení. Otázkou je, zda je to v souladu s ustanovením § 3 odst. 4 zákona o Sběrce zákonů a o Sběrce mezinárodních smluv („Vyhláší-li se nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav nebo vydává-li se právní předpis v souvislosti s ním anebo jedná-li se o zákonodárný proces ve stavu legislativní nouze⁴), lze stanovit, že právní předpis nabude účinnosti vyhlášením.“), protože je použito jednotné číslo a mohli bychom si myslet, že se to týká pouze předpisů vyhlášených v souvislosti s válečným stavem. Tuto neobratnost zákonodárce můžeme překonat tím, že využijeme interpretační pravidlo, tj. jednotné číslo se může použít místo množného a naopak (pokud není důvod myslet si opak).

ČÁST ŠESTÁ
ÚČINNOST

Čl. VII

(1) Tento zákon nabývá účinnosti 90. dnem následujícím po dni jeho vyhlášení, s výjimkou ustanovení

- a) čl. I bodu 30, pokud jde o § 9a odst. 1 písm. c), a čl. I bodu 31, která nabývají účinnosti dnem 1. ledna 2017,
- b) čl. I bodu 36, pokud jde o § 11 odst. 2, které nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2018,
- c) čl. I bodu 39, pokud jde o § 12c odst. 1 a 2, které nabývá účinnosti dnem 20. května 2019, a
- d) čl. I bodu 39, pokud jde o § 12c odst. 3 a 4, které nabývá účinnosti dnem 20. května 2024.

(2) Ustanovení čl. I bodu 39, pokud jde o § 12d odst. 1 písm. e), pozbývá platnosti uplynutím dne 19. května 2019.

(3) Ustanovení čl. I bodu 38, pokud jde o § 12a odst. 2, pozbývá platnosti uplynutím dne 19. května 2020.

(4) Ustanovení čl. I bodu 39, pokud jde o § 12e písm. c) a § 12f písm. c), pozbývá platnosti uplynutím dne 19. května 2024.

Zákon č. 180/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Stanovení účinnosti i jejího zániku je zbytečně komplikované. Nabytí účinnosti bychom ještě mohli akceptovat, byť takového dělení není vždy bez obtíží srozumitelné.

Zánik účinnosti („pozbytí platnosti“) je však u novelizačního předpisu zvláštní a vyvolává opět interpretační obtíže. Z textu předpisu totiž není jasné, proč to normotvůrce udělal („Komu tím prospěje?“) a k čemu to mělo vést.

To vše pro jistotu s odlišnými daty a s ohledem na to, že novelizace je rozsáhlá a není snadné v ní hledat. (Zejména pokud měli pracovat pouze se Sbírkou zákonů, jak nám zákon předepisuje. Což samozřejmě téměř nikdo nedělá.)

Vnější důvodem zániku účinnosti právní normy je rozhodnutí příslušného orgánu o derogaci – příslušným orgánem může být orgán, který právní normu vydal, orgán, který mu je nadřízen a jiný, zákonem stanovený orgán (v případě ČR například Ústavní soud). V těchto případech dochází k **výslovné derogaci** nebo k derogaci mlčky.²²

²² Ota Weinberger derogaci chápal jako ukončení platnosti právní normy a rozlišil dvě její podoby (Weinberger 2017: 106): **Formální** (výslovné zrušení pomocí derogačních klauzulí) a **materiální** (pozdější pravidlo ruší všechny dřívější pravidla, která jsou s ním v rozporu; tj. jde o derogaci mlčky).

Aktivní derogace a pasivní derogace

Aktivní derogace se váže na derogující (rušící) předpis, tedy ten, který například obsahuje derogační klauzuli. Pasivní derogace se naopak spojuje s rušeným (derogovaným) předpisem. (Prusák 2023: 487)
Aktivní derogace tedy znamená to rušící, pasivní derogace to rušené.

K výslovné derogaci dochází prostřednictvím derogačních klauzulí. **Derogační klauzule** je výslovným derogačním (zrušujícím) ustanovením obsahujícím právní normy rušící jiné normy (právní předpisy) a vyskytuje se v těchto podobách:

- **generální derogační klauzule** – obecně konstatuje zrušení všech právních norem, které jsou s novou právní normou v rozporu;
- **generální derogační klauzule s demonstrativním výčtem** – obsahuje jak obecné konstatování o zrušení všech právních norem, které jsou s novou právní normou v rozporu, tak příkladný (demonstrativní) výčet rušených norem.
- **taxativní derogační klauzule** – obsahuje taxativní (úplný) výčet všech norem, které jsou rušeny. Této derogační klauzuli někdy říkáme klauzule enumerativní.

zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový

§ 9.

Ustanovení tohoto zákona neplatí o směnkách a šecích, které byly vystaveny před dnem, kdy tento zákon nabude účinnosti, s výjimkou ustanovení o protestu.

§ 10.

Zrušovací ustanovení.

Zrušují se všechny předpisy, které upravují věci, na něž se vztahuje tento zákon, zejména:

1. zákon č. 84/1906 ř. z., o šeku;
2. zákon směnečný č. 1/1928 Sb.;
3. vládní nařízení č. 111/1941 Sb., kterým se vydává a zavádí jednotný směnečný řád;
4. vládní nařízení č. 372/1941 Sb., kterým se vydává a zavádí jednotný šekový řád;
5. zákon směnečný č. 255/1941 Sl. z.;
6. zákon šekový č. 256/1941 Sl. z.

Generální derogační klauzule (může mít podobu jak „zrušuje se vše, co je v rozporu“, tak „zrušuje se vše, čeho se týká, co upravuje atp. tento právní předpis“) s demonstrativním výčtem („zejména“).
Jen podotýkám, že zákon je stále účinný.

zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek

Taxativní derogační klauzule (derogační klauzule s enumerativním výčtem)

§ 43
Zrušovací ustanovení

Zrušují se:

1. Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.
2. Část šestá zákona č. 225/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
3. Část sedmá zákona č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o Policii České republiky.
4. Zákon č. 305/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
5. Část devadesátá třetí zákona č. 375/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zdravotních službách, zákona o specifických zdravotních službách a zákona o zdravotnické záchranné službě.
6. Část čtvrtá zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů.

ČÁST ČTRNÁCTÁ
ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru

§ 178

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se:

1. Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.
2. Zákon č. 43/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.

Jednoduchá taxativní derogační klauzule.

§ 179

Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem čtvrtého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí

§ 28.

Poměr k dřívějším předpisům.

(1) Platnosti, po případě použitelnosti pozbývají všechny dosavadní předpisy, které upravují věci, na něž se vztahuje tento zákon, zejména:

1. zákon ze dne 10. dubna 1886, č. 40 čes. z. z., o stavebním řádě pro hlavní město Prahu, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících (pražský stavební řád),
2. zákon ze dne 8. ledna 1889, č. 5 čes. z. z., o stavebním řádě pro Čechy, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících (český stavební řád),

Generální derogační klauzule s demonstrativním výčtem.

zákon č. 65/1952 Sb., o prokuratuře

18.

(1) Platnosti pozbývají všechny předpisy, které upravují věc, na niž se vztahuje tento zákon; dále pozbývá platnosti zákon č. 276/1949 Sb., o finančních prokuraturách.

(2) Zrušeny jsou všechny předpisy o správním soudu.

Generální derogační klauzule. Podle současné legislativní techniky ne zcela obratně formulovaná.

Taxativní derogační klauzule.

Taxativní derogační klauzule. Avšak v podobě, která není vhodná, protože je otázkou, jaké předpisy to jsou. Není to generální derogační klauzule, protože ruší nejen to, co je s novou úpravou v rozporu, nebo to, co upravuje nový předpis, ale i to, co třeba není, ovšem je to předpis o správním soudu.

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

Strana 406

Sbírka zákonů č. 65/1965

Částka 32

80. vyhláška č. 98/1962 Sb., o pracovních poměrech, výkonu služby a kárné odpovědnosti příslušníků veřejných požárních útvarů;
81. ustanovení § 1 a 9 až 13 zákona č. 58/1964 Sb., o zvýšení péče o těhotné ženy a matky;
82. zákon č. 30/1965 Sb., o odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání;
83. vyhláška č. 31/1965 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání.

(2) Mzdové předpisy, předpisy upravující náhrady při překážkách v práci z důvodů obecného zájmu a předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, které se nezrušují podle předchozího odstavce, zůstávají v platnosti, pokud neodporují tomuto zákoníku.

(3) Předpisy, které upravují délku pracovní doby výhodněji pro pracovníky než § 83 tohoto zákoníku, zůstávají v platnosti.

(4) V platnosti zůstává zákon č. 37/1959 Sb., o postavení závodních výborů základních organizací Revolučního odborového hnutí, s tím, že jeho přílohu tvoří usnesení IV. všeodborového sjezdu se změnami a doplňky provedenými usnesením celostátní všeodborové konference z roku 1965. Tato příloha je připojena k tomuto zákoníku.

§ 280

Účinnost

Tento zákoník nabývá účinnosti dnem 1. ledna 1966.

Jedná se o taxativní derogační klauzuli (s přihlédnutím k výše uvedenému), avšak inverzně je spojena s generální derogační klauzulí. Ani toto ustanovení není příliš jasné a může vyvolávat interpretační a následně aplikační obtíže.

Zde si všimněme vyloučení účinků derogace mlčky.

Derogační klauzule

Generální derogační klauzule:

Vyhláška ministerstva pro zásobování lidu č. 423/1920 Sb., o sklizni, výmlatu, výkupu, dodávce a zpracování zabavených plodin.

§ 27

Vyhláška tato nabývá účinnosti dnem vyhlášení. Tím okamžikem pozbývají platnosti předpisy, jež jsou s ní v rozporu.

Generální derogační klauzule s demonstrativním výčtem:

zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, ve znění pozdějších právních předpisů

§ 10

Zrušovací ustanovení

Zrušují se všechny předpisy, které upravují věci, na něž se vztahuje tento zákon, zejména:

1. zákon č. 84/1906 ř. z., o šeku;
2. zákon směnečný č. 1/1928 Sb.;
3. vládní nařízení č. 111/1941 Sb., kterým se vydává a zavádí jednotný směnečný řád;
4. vládní nařízení č. 372/1941 Sb., kterým se vydává a zavádí jednotný šekový řád;
5. zákon směnečný č. 255/1941 Sl. z.;
6. zákon šekový č. 256/1941 Sl. z.

Taxativní derogační klauzule:

Zákon č. 21/2006 Sb., o ověřování shody opisu nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu a o změně některých zákonů (zákon o ověřování)

§ 22

Zrušuje se:

1. Zákon č. 41/1993 Sb., o ověřování shody opisů nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu okresními a obecními úřady a o vydávání potvrzení orgány obcí a okresními úřady.
2. Zákon č. 15/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 41/1993 Sb., o ověřování shody opisů nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu obecními úřady a o vydávání potvrzení orgány obcí a okresními úřady.
3. Vyhláška č. 138/1993 Sb., o stanovení podmínek pro pověření obecních úřadů ověřováním shody opisu nebo kopie s listinou a ověřováním pravosti podpisu.

Vedle výslovné derogace existuje také derogace **mlčky**. Právní řád je konstruován jako bezrozporný, a proto nemohou vedle sebe existovat vzájemně si odporující právní normy. I bez výslovného zásahu normotvůrce dochází k uspořádání těchto norem a k jejich rušení dle následujících pravidel:

- *lex superior derogat inferiori* – právní norma vyšší právní síly ruší právní normu s právní silou nižší;
- *lex posterior derogat priori* – pozdější právní norma ruší dřívější. Toto pravidlo těsně souvisí s časovou působností právní normy;
- *lex specialis derogat generali* – speciální právní norma ruší právní normu obecnou, avšak pouze pro tyto speciálně (zvláště) stanovené skutkové podstaty. V tomto případě nedochází ke skutečné derogaci, protože po zrušení zvláštní normy se ta obecná „elasticky“ vrací do svého původního rozsahu. Proto se jedná spíše o interpretační než derogační pravidlo.

Derogace mlčky se realizuje na základě obecného pravidla. Takže i když je použita taxativní derogační klauzule, je nutné zjistit, zda nedošlo i k derogaci těch ustanovení či právních předpisů, které jsou v rozporu s novou úpravou. Spolehnout se pouze na to, že je zrušeno jen to výslovně uvedené, nelze. Jedinou jistotou výslovné derogace (taxativní klauzulí) je, že může rušit cokoli, aniž by bylo nutné, aby skutkové podstaty spadaly do věcné působnosti nového zákona nebo dokonce byly s novou úpravou v rozporu.

Normální časové působení právní normy

Časové meze, ve kterých právní norma vyvolává následky

To, že právní normy vyvolávají účinky především do budoucna je bráno jako tradiční zásada, kterou nalezneme například i v Tripartitu, uherském zpracování obyčejového práva: *Constitutiones non ad preterita, sed futura ligant* / Zákony nezavazují do minulosti, ale do budoucnosti. (Tripart. II., 2, §7)

Zákaz retroaktivity v římském právu?

Jakkoli se může zdát, že princip vyloučení retroaktivity (někdy označovaný jako *aretroaktivita*; viz Števček 2015: 24) pochází z římského práva, není tomu tak. *Maxima lex retro non agit*, není římskoprávní. (Skřejpek 2001: 618) Naopak, v římském právu byla retroaktivita vcelku běžná, resp. nebyla nepatřičná. (Skřejpek 2001: 630-631). Tato maxima má pravděpodobně polský původ a byla formulována na začátku 20. století Stanislawem Wróblewskim (Mattila 2006: 154) Pevný právní základ principu vyloučení retroaktivity je proto nutné (na kontinentě) hledat až na začátku devatenáctého století, s příchodem velkých kodifikací. (Tryzna 2017: 498)

Právní norma z časového hlediska působí do budoucna: Jsou-li splněny podmínky po účinnosti právní normy, vyvolává budoucí následky. Přestože, striktně teoreticky, není vyloučeno, aby působila oběma směry (do budoucnosti stejně jako do minulosti). S ohledem na předvídatelnost práva, princip právní jistoty atp. je to však nežádoucí výjimkou. Právní norma proto ovlivňuje společenské vztahy a chování lidí, které nastanou po okamžiku, ve kterém nabude účinnosti.

Z této obecné charakteristiky však existuje výjimka – **retroaktivita**. Retroaktivitou obvykle rozumíme zpětné působení právní normy, tedy vyvolávání účinků před tím, než právní norma vznikla. Retroaktivní právní norma ovlivňuje vztahy, které vznikly již před okamžikem účinnosti této normy, což představuje velký zásah do právní jistoty. V těchto situacích norma stanoví následky pro podmínky, které nastaly ještě před okamžikem její formální účinnosti.

Retroaktivita je problém

[nález sp. zn. IV. ÚS 215/94 ze dne 8. 6. 1995 \(N 30/3 SbNU 227\)](#): „Ke znakům právního státu nepochybně patří princip právní jistoty a ochrany důvěry občanů v právo. Součástí právní jistoty pak je také zákaz retroaktivity právních norem, resp. jejich retroaktivního výkladu. Tento zákaz, který je pro oblast trestního práva hmotného výslovně formulován v čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod, lze pro ostatní právní oblasti dovodit z čl. I Ústavy ČR. Toto stanovisko zaujal již Ústavní soud ČSFR ve věci Pl. ÚS 78/92, opakovaně je obsaženo v nálezu Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 16/93, i v některých dalších nálezech. Jestliže tedy někdo jedná v důvěře v nějaký zákon, nemá být v této své důvěře zklamán. Mezi principy právního státu by měla patřit i zásada, že k tíži účastníka řízení nemůže být přičítána doba, po kterou řízení neběží, s výjimkou případů, kdy účastník v řízení řádně nepokračuje.“

Retroaktivita není výslovně vyloučena (zakázána), krom trestního práva hmotného, a to ještě k tíži obviněného. Určité náznaky vedoucí k jejímu vyloučení jsou obsaženy v zákoně o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv (§ 3 odst. 5), ale v tomto případě se o skutečnou retroaktivitu, tedy její vyloučení, jednat nemůže. Z [rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 28.11.2008, čj. 4 Ans 5/2007-60, č. 1791/2009 Sb. NSS](#) plyne, že pokud (např. omylem) je účinnost právního předpisu stanovena dříve, než nabude předpis platnosti, použije se obecné pravidlo. Dodejme k tomu, že opačný postup by zaváděl nesmysl a postrádal by výslovné zavedení retroaktivity (což je nutné), proto lze použít jednu z interpretačních tezí, tj. že právo nemůže obsahovat nesmyslné či nesrozumitelné ustanovení. Proto jsou i ustanovení v publikačních předpisech, které říkají, že pokud je datum účinnosti stanoveno na datum před nabytím platnosti (před publikací), je to až po ní,

zbytečná. Toto pravidlo je obecné a všeobecně sdílené a plyne z charakteru právního systému a práva.

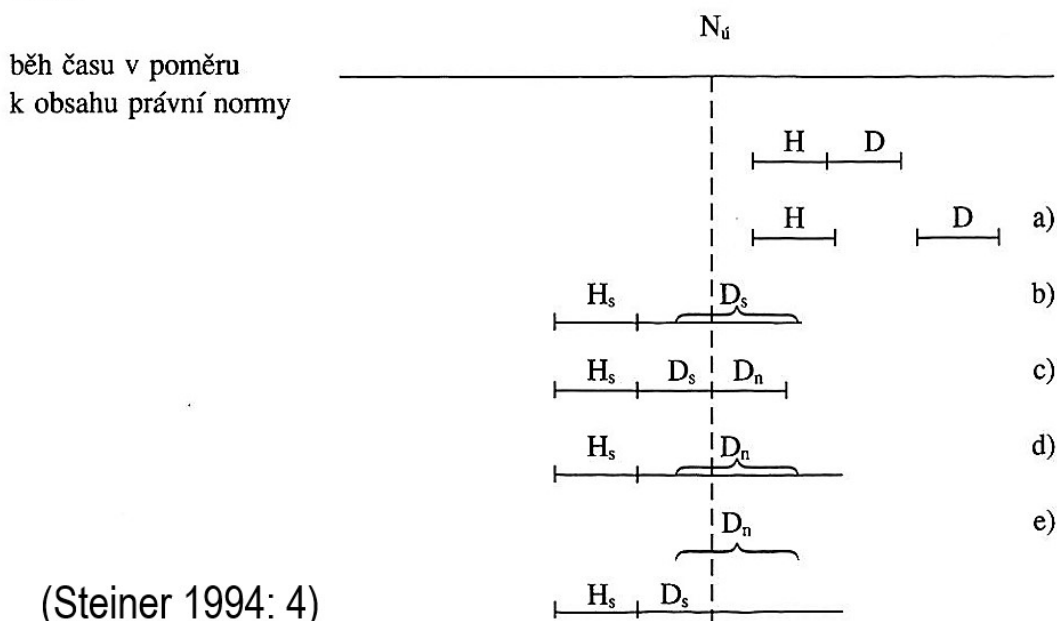
Materiální a formální účinnost

Tomáš Sobek při odlišování jednotlivých stupňů zpětného působení norem rozlišuje materiální účinnost a formální účinnost. (Sobek 2010: 351) Materiální účinnost spojuje s okamžikem, ke kterému se zpětně mění právo, tedy okamžik, ke kterému chce normotvůrce vyvolat následky. Formální účinnost považuje za ten okamžik, od kterého materiální účinnost (kterou označuje jako fikci) začínáme uplatňovat.

S ohledem na čas můžeme rozlišit pět typů působení právní normy (Šejvl 2017: 47-48; Steiner 1994: 4-5):

- a. Situací, která je ideální, je ta, při které se právní vztahy od začátku do konce řídí právní úpravou, která nebyla změněna ani zrušena. Tato „normální“ situace nemá zvláštní název.
- b. Právní vztahy, které vznikly za účinnosti právního předpisu, který byl po jejich vzniku zrušen, se řídí tímto právním předpisem i po jeho zrušení. Tuto situaci nazýváme **ultraaktivita** (Filip 2011: 185). O retroaktivitu nejde, naopak, jedná se o vyloučení nepravé retroaktivity.
- c. Právní vztahy, které vznikly před nabytím účinnosti nové právní úpravy jsou posuzovány podle nové úpravy, avšak až po nabytí účinnosti nové úpravy. Na rozdíl od retrospektivy (se kterou se někdy zaměňuje), **nepravá retroaktivita** nově neposuzuje skutečnosti vzniklé v minulosti, ale pouze jejich právní následky.
- d. Vztahy vzniklé v před účinností nové právní úpravy se po jejím vzniku řídí touto novou právní úpravou, přičemž se podle ní posuzují pouze do budoucnosti. Vztah, který vznikl podle staré právní normy, se při hodnocení podmínek před nabytím účinnosti nové úpravy posoudí podle staré právní normy, tytéž podmínky hodnocené po nabytí účinnosti nové úpravy se posoudí podle nové úpravy. Minulost se nemění, pouze nově posuzujeme to, co již nelze fakticky měnit a hodnotíme to podle tehdy neexistujících kritérií. To je **restrospektiva**.
- e. Vztahy vzniklé v před účinností nové právní úpravy se po jejím vzniku řídí novou právní úpravou, přičemž se podle ní posuzují nejen do budoucnosti, ale také do minulosti (tj. i před vznik této normy). Tomu říkáme **pravá retroaktivita**.

Mezi podmiňující skutkovou složkou právní normy (H) a jí podmíněnou normativní větou (D) může dojít v poměru ke dni účinnosti právní normy (N_u) k několika možným situacím, z nichž se omezíme na ty základní. Lze je zobrazit pro snadnější pochopení takto:

Obvykle rozlišujeme dva druhy retroaktivity: nepravou retroaktivity a pravou retroaktivity. Retrospektiva se někdy vymezuje zvláště, někdy je považována za nepravou retroaktivity. Pro jejich vzájemné odlišení je nutné zaměřit se na podmínky vzniku právního vztahu a také na jeho obsah. Tomáš Sobek k tomu využívá příklad s vysokými školami (Sobek 2011: 350-351), kterého se pro jeho srozumitelnost přidržíme.

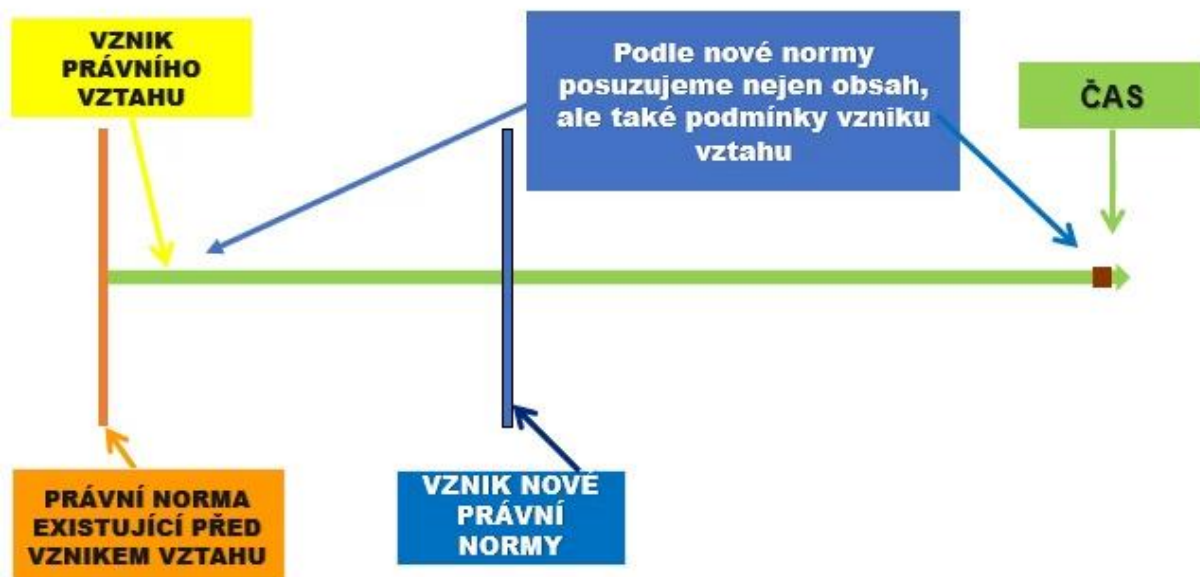
Pravá retroaktivita představuje výrazný zásah pro právní jistoty, neboť se podle nové právní normy posuzují jak podmínky vzniku, tak jeho obsah, a to i vzhledem k době minulé. Nová právní norma tak nahradila dřívější úpravy i v minulosti. Pokud tak například právní vztah v době svého vzniku nesplňoval podmínky, které stanoví nová (současná) právní norma, hledíme na něj jako na vztah vzniklý v rozporu se zákonem (nebo na právní vztah, který vůbec nevznikl). Pravá retroaktivita je velice nebezpečná, ale obecně vyloučena není. Pouze podle čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod je pravá retroaktivita vyloučena v neprospěch obviněného: „*Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.*“ Pokud chceme pravou retroaktivity v právním řádu použít, je tak potřeba učinit **výslovně**, a ve výjimečných případech.

Pokud si máme pravou retroaktivity ukázat na příkladu studia na vysoké škole (ve shodě se shora uvedeným Tomášem Sobkem), tak předpokládejme, že studium je bezplatné. Nová úprava však zavádí školné: a protože je tato právní norma pravě retroaktivní, je nutné, aby ti, co studují, doplatili za roky, které studovali bezplatně. Možné dokonce je, aby jim od doby, kdy v minulosti měli platit, běžely například úroky z prodlení, nebo něco podobného. To záleží od úrovně pravé retroaktivity. A v krajním případě dokonce ti, co nezaplatí, přestože již dostudovali, mohou být zbaveni titulu. Z tohoto příkladu vidíme, že retroaktivita opravdu není vhodná. Ale pokud to obrátíme, a řekneme, že za studium se dříve platilo, a nyní ne a zaplacené peníze se dokonce absolventům vrátí, již to tak

hrozně nevypadá. Proto existují situace, kdy je retroaktivita přípustná. Jak jsme uvedli výše, pokud je ve prospěch obviněného v trestním právu, děje se tak povinně (což ovšem není samozřejmé, ale je nutné to výslovně stanovit).

Retrospektiva je komplikovanější pro popsání, ale představuje menší zásah do nabytých práv a očekávání subjektů. Řekněme (spolu s Tomášem Sobkem), že školné se počítá podle studovaných let. Čím vyšší ročník, tím vyšší školné. To, co vzniklo v minulosti má vliv na pozdější posouzení (posouzení podle nových norem), aniž by to někdo v minulosti mohl čekat. Zatímco retrospektiva je spojena s novými důsledky minulých skutečností, retroaktivita mění povahu minulého následku. (Waldron 2004)

Retroaktivita práv

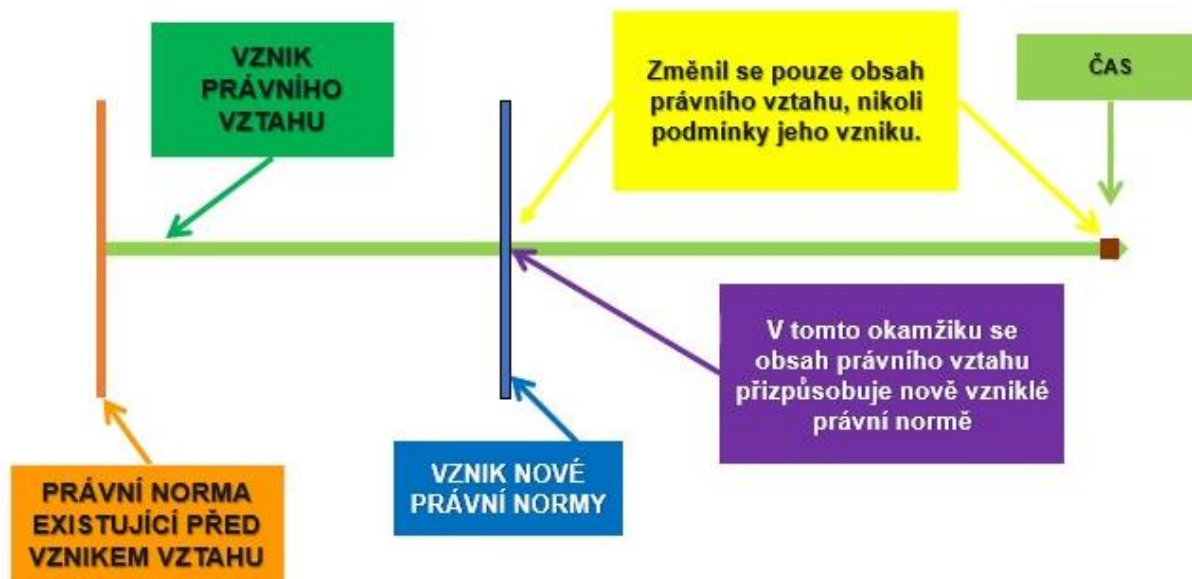
1

Pohlédneme-li důkladně na **nepravou retroaktivitu**, zjistíme, že se o retroaktivitu ve striktním slova smyslu nejedná. V tomto případě se podle nové právní normy posuzuje pouze obsah právního vztahu, ale až od okamžiku účinnosti nové právní normy, a to do budoucna. Před účinností této nové normy se právní vztah stále řídí předchozí právní úpravou. Nepravá retroaktivita je obecně spojena se zásadou uvedenou výše: *lex posterior derogat priori*. Je obecným znakem působení právního řádu. Pokud ji normotvůrce nechce uplatnit, neboť je zásahem do nabytých práv (mění nabytá práva), musí použít tzv. **intertemporální** právní normu. Tyto normy mají mimo jiné za cíl vyloučit uplatnění nepravé retroaktivity. Vzhledem k tomu i platí, že normotvůrce musí nepravou retroaktivitu výslovně vyloučit. V opačném případě dojde k jejímu uplatnění.

V našem příkladu by nepravá retroaktivita znamenala, že ten, kdo začal studovat v době, kdy se neplatilo školné, musí od účinnosti nových právních norem školné platit stejně jako ti, kteří začali

studovat až po účinnosti této nové regulace. To je také zásah do očekávání a nabytých práv, protože tito „staří“ studující začali studovat za jiných podmínek, než nesou nové normy a nepočítali s nimi.

Retroaktivita nepravá

Rozdíly mezi jednotlivými typy retroaktivity, včetně retrospektivy, nejsou striktní a při jejich odlišení jde spíše o stupeň zásahu do očekávání [Pavel Koukal píše velmi trefně o *zklamání důvěry v právo* (Koukal 2016: 259)] či nabytých práv a zasažení principu právní jistoty. K čím většímu zásahu dochází, tím pádnější by měly být pro to důvody.

Soudní popis retroaktivity:

Podívejme se, jak k retroaktivitě přistupují české soudy. Jejich přístup není jednotný a vyskytuje se v něm to, co můžeme – velmi nadneseně – označit jako „lidová tvořivost“. Důvodem je, že práce s časem je v právu dosti komplikovaná a není vždy snadné se v ní řádně vyznat. Přesto však nějaké rysy, které jsme si výše ukázali v teoretické rovině, zde nalézt lze.

[nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 \(N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.\)](#): „Právní teorie i praxe činí přitom rozdíl mezi pravou a nepravou retroaktivitou, přičemž je obecně akceptováno vymezení této distinkce právní doktrínou.

Z řady definic za autoritativní lze považovat definici E. Tilsche, jenž pravou a nepravou retroaktivitu vymezoval následovně: "Pravé zpětné působení nového zákona jest tu jen tehdy, když působí i pro dobu minulou...Nepravé zpětné působení ...tu jest, když nový zákon nařizuje, že ho má být užito i na staré právní poměry již založené, ale teprve od doby, kdy počíná působnost nového zákona anebo od doby ještě pozdější." (E. Tilsch, *Občanské právo. Obecná část*, Praha 1925, s. 75–78)

Pravá retroaktivita pak "zahrnuje v podstatě dvě odlišné situace", a to za prvé "stav, že nová úprava dávala vznik (novým právním) vztahům před její účinností za podmínek, které teprve dodatečně stanovila", a za druhé "novela může měnit právní vztahy vzniklé podle staré právní úpravy, a to ještě

před účinností nového zákona". (L. Tichý, K časové působnosti novely občanského zákoníku, Právník, č. 12, 1984, s. 1104)

Pro pravou retroaktivitu tudíž platí, že lex posterior ruší (neuznává) právní účinky v době účinnosti legis prioris, popřípadě vyvolává nebo spojuje práva a povinnosti subjektů s takovými skutečnostmi, jež v době účinnosti legis prioris neměly povahu právních skutečností.

V případě retroaktivity nepravé: "nový zákon sice nezakládá právních následků pro minulost, avšak buď povyšuje minulé skutečnosti za podmínku budoucího právního následku (prostá výlučnost) nebo modifikuje pro budoucnost právní následky podle dřívějších zákonů založené ...Nepravé zpětné působení zákona pouze znamená, že nový zákon zachycuje (právně kvalifikuje) minulé skutečnosti nebo že se dotýká (modifikuje, ruší) existujících právních následků, tj. na skutkové podstaty je založivší váže pro budoucnost jiná práva a jiné povinnosti než zákonodárství dosavadní. Jde zde tudíž o zásah nového zákona jednak do předchozích skutečností, jednak do t.zv. práv nabytých." (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800.)

Obecně v případech časového střetu staré a nové právní normy platí nepravá retroaktivita, tj. od účinnosti nové právní normy se i právní vztahy, vzniklé podle zrušené právní normy, řídí právní normou novou. Vznik právních vztahů, existujících před nabytím účinnosti nové právní normy, právní nároky, které z těchto vztahů vznikly, jakož i vykonané právní úkony, se řídí zrušenou právní normou (důsledkem opačné interpretace střetu právních norem by byla pravá retroaktivita). Aplikuje se tady princip ochrany minulých právních skutečností, zejména právních konání.“

[nález sp. zn. Pl. ÚS 33/01 ze dne 12. 3. 2002 \(N 28/25 SbNU 215; 145/2002 Sb.\)](#): „Právní teorie i praxe rozlišuje mezi pravou a nepravou retroaktivitou. Podstatou pravé zpětné působnosti je, že podle určité současné právní normy je možno posoudit právní skutečnosti, či právní vztahy, které se uskutečnily dříve, než právní norma nabyla účinnosti, resp. to, že nová právní norma může změnit právní následky, které podle práva nastaly přede dnem její účinnosti. Pro nepravou retroaktivitu platí, že právní vztahy vzniklé za platnosti práva starého se spravují tímto právem až do doby účinnosti práva nového, poté se však řídí tímto novým právem. Vznik právních vztahů existujících před nabytím účinnosti nové právní úpravy a právní nároky z nich vzniklé se řídí původní, zrušenou, právní normou. Obecně platí, že v případech časového střetu staré a nové právní normy se použije nepravá retroaktivita.

Analýza principu retroaktivity je obsažena i v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 21/96, vyhlášeném pod č. 63/1997 Sb., ve kterém se Ústavní soud zabýval i otázkou možných výjimek z nepřipustnosti retroaktivity právních norem. V nálezu se uvádí, že zatímco nepravá retroaktivita je obecně přípustná a existují jen výjimky její nepřipustnosti, pravá retroaktivita je naopak obecně nepřipustná, vyskytují se však striktně omezené výjimky její přípustnosti. K osvětlení otázky, kdy lze tyto výjimky z principu zákazu pravé retroaktivity připustit, Ústavní soud s podporou citace dřívější i nynější právní teorie uvedl: Pravou retroaktivitu "lze ospravedlniti nanejvýše tam, kde právní povinnost pro minulost stanovená již dříve alespoň jako mravní povinnost byla pocitována" (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800). Tuto situaci ostatně řeší i předvídaný již citovaný článek 7 Úmluvy, který v odstavci 2 stanoví, že vyloučení zpětné účinnosti norem trestního práva "nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy." V citovaném nálezu se dále uvádí, že obdobný názor nacházíme i v současné

právní teorii: "Obecně platí, že od zásady zákazu retroaktivity se lze odchýlit zcela výjimečně, a to výslovným pozitivním ustanovením. Jak je patrné z historie, důvodem k takovým postupům byla situace, kdy by se právní jistota dostala do příkrého rozporu s jistotou sociální a s právním vědomím, jak tomu bylo v ČR v případě retribučních dekretů. Zpětnou působnost zákona na občanskoprávní poměry by bylo možno odůvodnit též veřejným pořádkem (ordre public), především jestliže by byly dotčeny předpisy absolutně kogentní, jež byly vydány v důsledku určité mezní situace přerodu hodnot ve společnosti." (L. Tichý, K časové působnosti novely občanského zákoníku, Právník, č. 12, 1984, s. 1102). Kriteériem přípustnosti výjimek z principu zákazu pravé retroaktivity je legislativní zásada "ochrany oprávněné důvěry ve stálost právního řádu". (A. Procházka, Základy práva intertemporálního, Brno 1928, s. 111). O oprávněné důvěře nelze uvažovat tehdy, jestliže právní subjekt s retroaktivní regulací musí, resp. musel počítat. Příkladem takovéto situace je působení právní normy, stojící v příkrém rozporu se zásadními, obecně uznanými principy humanity a morálky: "V našem právním řádě můžeme ospravedlnit odkazem na předchozí vládnoucí mravní přesvědčení např. zpětnou platnost lichevních zákonů (viz § 13 zák. č. 47/1881 ř. z., § 10 cís. nař. č. 275/1914 ř. z., § 105 III. dílčí nov. k obč. zák.)." (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800.)“

[nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 \(N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.\):](#)

144. Stěžejní námitka navrhovatelů ve vztahu k napadeným ustanovením se týkala jejich nepřipustných retroaktivních účinků a s tím souvisejícího zásahu do právní jistoty účastníků stavebního spoření. Ústavní soud ve své dosavadní judikatuře opakovaně vymezil obsahy pojmu pravé a nepravé retroaktivity (zpětné účinnosti) právních norem [srov. zejména nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (viz výše), na jehož podrobné odůvodnění lze v této souvislosti odkázat a jehož části obsáhle citují i navrhovatelé, dále též nález ze dne 12. března 2002 sp. zn. Pl. ÚS 33/01, N 28/25 SbNU 215; 145/2002 Sb.]. O pravou retroaktivitu se jedná v případě, že právní norma působí vznik právních vztahů před její účinností za podmínek, které teprve dodatečně stanovila, nebo pokud dochází ke změně právních vztahů vzniklých podle staré právní úpravy, a to ještě před účinností nového zákona (srov. Tichý, L. K časové působnosti novely občanského zákoníku. Právník, č. 12, 1984, s. 1104, Procházka, A. Základy práva intertemporálního se zřetelem k § 5 obč. zák., Brno, 1928, s. 70, Tilsch, E. Občanské právo. Obecná část. Praha, 1925, s. 75). V případě nepravé retroaktivity sice nový zákon nezakládá právní následky pro minulost, v minulosti nastalé skutečnosti však právně kvalifikuje jako podmínku budoucího právního následku nebo pro budoucnost modifikuje právní následky založené podle dřívějších předpisů (srov. Procházka, A. Retroaktivita zákonů. in Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno, 1934, s. 800, Tilsch, E. Občanské právo. Obecná část. Praha, 1925, s. 78).

145. Ústava neobsahuje explicitní zákaz retroaktivity právních norem pro všechny oblasti práva, ten však vyplývá ze zásady právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy, k jehož znakům patří i princip právní jistoty a ochrany důvěry občana v právo (srov. nález ze dne 8. června 1995 sp. zn. IV. ÚS 215/94, N 30/3 SbNU 227, nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 10. prosince 1992 sp. zn. Pl. ÚS 78/92; Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR, 1992, č. 15). Tento zákaz se zásadně vztahuje pouze na případy pravé retroaktivity, nikoliv retroaktivity nepravé. Posléze uvedený typ retroaktivity je naopak obecně přípustný. Obsahem tohoto zákazu jako ústavního principu zároveň není vyloučení jakéhokoliv zpětného působení právní normy, nýbrž pouze takového, jež současně představuje zásah do principů ochrany důvěry v právo, právní jistoty, resp. nabytých práv (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 – viz výše; nález ze dne 13. března 2001 sp. zn. Pl. ÚS 51/2000, N 42/21 SbNU 369; 128/2001 Sb.; nález ze dne 6. února 2007 sp. zn. Pl. ÚS 38/06, N 23/44

SbNU 279; 84/2007 Sb.). Jen v takovémto případě je právní norma v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy. Na úrovni ústavního pořádku lze toto východisko zároveň znázornit i na znění čl. 40 odst. 6 Listiny, jenž pravou retroaktivitu ve prospěch jednotlivce dokonce výslovně připouští. Podle tohoto ustanovení se za předpokladu rozdílných trestněprávních úprav v době spáchání skutku a v době rozhodování o něm posuzuje tento skutek podle právní úpravy, jež je pro pachatele výhodnější.

146. Uvedené zásady představují rovněž kritérium pro případné připuštění výjimek ze zákazu pravé retroaktivity, z nichž některé ve své dosavadní judikatuře konkretizoval i Ústavní soud. Např. ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/96 uvedl, že o oprávněné důvěře v právo (ve stálost právního řádu) nelze uvažovat v případě, kdy právní subjekt musí, resp. musel s retroaktivní regulací počítat. Za takovou situaci označil působení právní normy stojící v příkrém rozporu se zásadními, obecně uznanými principy humanity a morálky. Odkázal ale i na právní názor, že "zpětnou působnost zákona na občanskoprávní poměry by bylo možno odůvodnit též veřejným pořádkem (*ordre public*), především jestliže by byly dotčeny předpisy absolutně kogentní, jež byly vydány v důsledku určité mezní situace přerodu hodnot ve společnosti" (Tichý, L. citováno podle bodu 144, s. 1102). Za jiný příklad přípustnosti pravé retroaktivity označil neaplikování právního předpisu na skutečnosti, jež nastaly v době jeho účinnosti, pokud Ústavní soud konstatoval rozpor takového právního předpisu s ústavním pořádkem a aplikace tohoto právního předpisu ve vertikálním právním vztahu, tedy právním vztahu mezi státem a jednotlivcem, příp. výjimečně ve vztazích horizontálních, by vedla k porušení základního práva jednotlivce (srov. náleze ze dne 18. prosince 2007 sp. zn. IV. ÚS 1777/07, N 228/47 SbNU 983, bod 19, náleze ze dne 8. července 2010 sp. zn. Pl. ÚS 15/09; N 139/58 SbNU 141; 244/2010 Sb.; body 53 a 54).

147. Zatímco pravá retroaktivita právní normy je přípustná pouze výjimečně, v případě retroaktivity nepravé lze konstatovat její obecnou přípustnost. V tomto případě připouští právní teorie naopak výjimky, kdy nepravá retroaktivita právě s ohledem na princip ochrany důvěry v právo přípustná není. O takovou situaci se jedná v případě, že "je tím zasaženo do důvěry ve skutkovou podstatu a význam zákonodárných přání pro veřejnost nepřevyšuje, resp. nedosahuje zájem jednotlivce na další existenci dosavadního práva" (Pieroth, B. Rückwirkung und Übergangsrecht.

Verfassungsrechtliche Maßstäbe für intertemporale Gesetzgebung, Berlin, 1981, s. 380-381, srov. dále rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 19. prosince 1961 sp. zn. 2 BvR 1/60; BVerfGE 13, 274, 278). Tento názor se promítá i do ustálené judikatury Spolkového ústavního soudu, podle kterého je nepravá retroaktivita v souladu se zásadou ochrany důvěry v právo tehdy, pokud je vhodná a potřebná k dosažení zákonem sledovaného cíle a při celkovém poměrování "zklamání" důvěry a významu a naléhavosti důvodů právní změny bude zachována hranice únosnosti (srov. rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 7. července 2010 sp. zn. 2 BvL 14/02, bod 58).

148. V souvislosti s otázkou přípustnosti nepravé retroaktivity je nezbytné zmínit i pojem legitimního očekávání, jehož relevantní podstatou je majetkový zájem, který spadá pod ochranu čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu [srov. náleze sp. zn. Pl. ÚS 2/02 (viz výše); náleze ze dne 1. července 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.), body 80 a násl.]. Toto ustanovení stanoví právo každého pokojně užívat svůj majetek. Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva je přitom pojem "majetek" obsažený v tomto ustanovení třeba vykládat tak, že má autonomní rozsah, který není omezen na vlastnictví hmotného jmění a nezávisí na formální kvalifikaci vnitrostátního práva (rozsudek ze dne 22. června 2004 ve věci stížnosti č. 31443/96 – Broniowski proti Polsku, bod 129). Může zahrnovat jak "existující majetek", tak majetkové hodnoty, včetně pohledávek, na jejichž základě stěžovatel může tvrdit, že má

přinejmenším "legitimní očekávání" dosáhnout určitého užívání vlastnického práva. Ústavní soud k tomuto principu v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva uvedl, že "z ní zřetelně vystupuje pojetí ochrany legitimního očekávání jako majetkového nároku, který byl již individualizován právním aktem, anebo je individualizovatelný přímo na základě právní úpravy" (nález ze dne 8. března 2006 sp. zn. Pl. ÚS 50/04 (N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb., též nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02). K porušení čl. 1 Dodatkového protokolu může přitom dojít i ze strany zákonodárce, pokud by změnou zákona došlo ke znemožnění nabytí majetku, k němuž určitým subjektům svědčilo legitimní očekávání (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02).

149. Ústavní soud nakonec připomíná své závěry obsažené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/96, podle něhož je zrušení staré a přijetí nové právní úpravy nutně spjato se zásahem do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo, k němuž však dochází v důsledku ochrany jiného veřejného zájmu či základního práva nebo svobody. Rozhodnutí zákonodárce o způsobu řešení časového střetu staré a nové právní úpravy ale není z ústavního hlediska věcí nahodilou nebo věcí libovůle, nýbrž věcí zvažování v kolizi stojících hodnot. K závěru o druhu legislativního řešení časového střetu právních úprav by tak mělo vést posuzování uvedeného konfliktu hodnot hlediskem proporcionality s ohledem na intertemporalitu. Proporcionalitu lze charakterizovat tak, že vyšší stupeň intenzity veřejného zájmu, resp. ochrany základních lidských práv a svobod odůvodňuje vyšší míru zásahu do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo novou právní regulací. Omezení základního práva přitom musí ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny šetřit jeho podstatu a smysl. Při posouzení způsobu legislativního řešení uvedeného časového střetu tak sehrává svou roli nejen míra odlišnosti staré a nové právní úpravy, nýbrž i další skutečnosti, jako společenská naléhavost zavedení posléze uvedené právní úpravy.“

[rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9.10.2008, čj. 9 As 95/2007–69, č. 1756/2009 Sb. NSS:](#)

„O pravou zpětnou účinnost (retroaktivitu) jde tehdy, jestliže se novým právním předpisem má řídit vznik právního vztahu a nároky účastníků z tohoto vztahu také v případě, kdy právní vztah nebo nároky z něj vyplývající vznikly před účinností nového právního předpisu. Nepravá zpětná účinnost (retroaktivita) znamená, že novým právním předpisem se sice mají řídit i právní vztahy, vzniklé před jeho účinností, avšak až ode dne jeho účinnosti. Nepravá zpětná účinnost tedy ve skutečnosti zpětnou účinností zákona není; problém retroaktivity je problém zpětné účinnosti pravé, u níž platí zásada obecné nepřipustnosti (lex retro non agit), ze které existují striktně omezené výjimky připustnosti. Naopak u retroaktivity nepravé platí zásada obecné připustnosti, ze které existují výjimky její nepřipustnosti.“

5.7 Druhy právních norem

Lze rozlišit celou řadu různých druhů, skupin či tříd právních norem, stejně jako celou řadu druhů ustanovení, která je nesou. Smyslem tohoto členění je nejen určit a pořádat právní normy, ale především se pomocí standardů daných těmito druhy lépe orientovat v právním řádu a snáze zjistit, co normativní věta nese, a jaké operace jsou s tou kterou právní normou přípustné. Každá právní norma spadá do více druhů (počínaje banálními, ale důležitými druhy danými právní silou či povahou nosiče a konče vysoce specifickými druhy, kterých je *jako šafránu*). Některé druhy se vzájemně vylučují (kogentní vylučují dispozitivní), mezi některými druhy je plynulý přechod (relativně abstraktní a relativně konkrétní), některé druhy by neměly být spojeny (dispozitivní a kumulativní), některé se naopak často (byť ne nezbytně) spojují (zmocňovací a blanketové) atd. Významné může

být určení klasifikačního kritéria. Určování druhů právních norem je však spíše praktické povahy, proto není nutné na těchto obecných kritériích bazírovat a je vhodnější zaměřit se na odlišnosti jednotlivých druhů a možnosti, které každý druh nese.

Právní normy můžeme, stejně jako například právní předpisy, které je nesou, dělit na primární a sekundární, původní a odvozené, smluvní, obyčejové atd. Další dělení plyne například z povahy jejich struktury. Zde můžeme zmínit dělení na normy s klasickou strukturou a normy s ne-klasickou strukturou. Ty s klasickou strukturou můžeme dělit podle přítomnosti/absence hypotézy na **podmíněné – nepodmíněné**, či podle přítomnosti/absence sankce na **perfektní – imperfektní**.

Podle povahy právní regulace můžeme rozlišit právní normy kogentní a dispozitivní. **Dispozitivní právní normy** stanoví pravidlo, ale současně dávají adresátům možnost vytvořit si pravidlo vlastní, které se pro ně stává právně závazným a bude státem vynucováno. Tato právní norma tak má alternativní povahu (k alternativnosti níže): pokud si adresáti nevytvoří vlastní pravidlo, je nutné jednat podle toho, co stanovil normotvůrce. Ten tím dává adresátům možnost vytvořit si pravidlo pro ně nejpříjemnější, ale současně stanoví, že pokud si toto pravidlo nevytvoří, bude vynucovat pravidlo výslovně uvedené. Takovou povahu má většina pravidel soukromého práva (což je dáno [§ 1 odst. 2 občanského zákoníku](#)), ale ve veřejném právu pro ně naopak není prostor.

Dispozitivní norma neznámá, že se od ní lze odchýlit. To by znamenalo porušit buď pravidlo dané zákonodárcem nebo autonomní pravidlo. Dispozitivní právní norma dává adresátům možnost si pravidlo vytvořit, takže pokud si jej vytvoří, od normy se neodchylují, ale jednají tak, jak jim normotvůrce dovolil. Může se také stát, že pokud si strany pravidlo nevytvoří, neexistuje, což je dáno právním pravidlem, že co není zakázáno, je dovoleno. Právní norma dispozitivní bývá často zaměňována s právní normou dovolující. Není to však totéž. Pokud norma stanoví pravidlo tak, že není adresátovi umožněno upravit si své vztahy autonomně, jedná se o normu **kogentní**. Bez ohledu na to, že dovolující normu nelze porušit. (Weinberger 1997: 137)

Podle povahy regulace (či podle povahy dispozice) můžeme rozlišit právní normy **dovolující, zakazující a příkazující**. Ty se odlišují podle normativní modalitativy a důležité uvědomit si, že byť je ustanovení často důležitým kritériem pro takové určení, někdy samo nestačí a je nutné použít další informace. Tak je tomu například v případě, kdy ustanovení je konstruováno oznamovacím způsobem a nikoli jako rozkaz.

Podle povahy hypotézy je možné určit právní normy **obecné (generální) a zvláštní (speciální)**. Pro jejich správné určení je nutné je porovnat. Není možné mít obecnou normu bez normy zvláštní, protože jsou ve vzájemném poměru. Zvláštní právní normy stanoví jiné právní následky pro některé prvky (podmínky), které spadají do množiny regulované obecnou právní normou. Pak platí pravidlo *lex specialis derogat legi generali*.

Podle povahy jednotlivých strukturálních částí můžeme určit právní normy **abstraktní a kazuistické**. Kazuistické vymezují (typicky) podmínky, za nichž má dojít k realizaci pravidla, vyjmenováním jednotlivých případů, zatímco abstraktní právní normy tak činí pomocí abstraktní (obecné) kategorie zahrnující všechny jednotlivé případy.

Podle úrovně abstrakce formulace jednotlivých strukturálních částí, přičemž je důležitá povaha daného ustanovení, můžeme právní normy klasifikovat jako **relativně konkrétní**, resp. **relativně abstraktní**. Relativně abstraktní právní normy dávají větší prostor aplikačnímu subjektu k uvážení

(větší prostor pro diskreci). Takovou širokou možností relativně konkrétní formulace strukturálních částí právní normy nedává (ovšem i zde existuje uvážení, protože aplikující subjekt musí *uvážít*, zda jsou naplněny subsumpční podmínky, tj. zda jsou splněny ty podmínky, které podmiňují aplikaci normy). Příčinou této větší volnosti je přítomnost neurčitých právních pojmů, což jsou pojmy, které nemají přesně daný význam, ale je nutné, aby ho adresát naplnil konkrétním obsahem. Například pojmy jako „větší než malé“, „přiměřeně“, „skutečnosti hodné zvláštního zřetele“. Relativně abstraktní normy větší rozsah uvážení kompenzují tím, že pokud je aplikujícím subjektem orgán veřejné moci, musí konkrétní naplnění neurčitého pojmu řádně odůvodnit. Popsat, proč konkrétní obsah podřadil pod neurčitý pojem. V opačném případě bude jeho postup nepřezkoumatelný. Může se také dopustit excesu, což jsou případy, kdy konkrétní obsah bude zcela mimo meze neurčitého pojmu.

Je-li v některém z elementů právní normy výčet, hovoříme o kritériu, kterým je vzájemný vztah vypočítávaných skutečností. Nabývá-li tento vztah podoby, že každá podmínka musí být splněna, všechny povinnosti (všechny oprávnění) realizovány případně všechny sankce uloženy hovoříme o **kumulativnosti** formulace příslušné části normy. Pokud postačí, aby z vypočítaných jevů nastal pouze jeden (splněna jedna podmínka z více, realizováno pouze jedno z práv či jedna z povinností, uložena jedna z nabízených sankcí), hovoříme o formulaci **alternativní**.

Významným kritériem spojeným s formulací strukturálních elementů právní normy je jejich úplné (neúplné) vymezení. Nelze-li nakládat s jinými než výslovně uvedenými strukturálními částmi, hovoříme o **taxativním výčtu**. Tento výčet je tedy považován za úplný, resp. uzavřený. Na druhé straně můžeme podle téhož kritéria rozlišit **výčet demonstrativní**. Jeho formulace umožňuje uvážení aplikujícího subjektu, jde o formulaci otevřenou. Demonstrativní výčet bývá spojován se slovními obraty „například“, „zejména“, „a další“ atp. S demonstrativním výčtem se setkáme většinou v případě formulace hypotéz a v případě dispozic pouze, jsou-li jí stanovena oprávnění. Není to však pravidlo. Povinnosti a sankce obvykle není vhodné stanovit pomocí demonstrativního výčtu.

Právní norma **kompetenční** stanovuje rozsah pravomoci a působnosti orgánů veřejné moci. Dalším typem (druhem) mezi právními normami jsou právní normy **definiční**. Definiční právní norma určuje, jak vykládat (chápat) jednotlivé definované pojmy. Stanoví tak pravidlo, jak „jednat“ vzhledem k určitému pojmu, či slovu. **Operativní** jsou právní normy o normách.

Každá právní norma však nemusí nabývat klasickou strukturu. Jsou druhy právních norem, které nejsou normami s klasickou strukturou – a které souhrnně označujeme jako normy bez klasické struktury či s ne-klasickou strukturou. Mezi nimi nalezneme normy **blanketové**, tedy takové, které odkazují na nespécifikovanou jinou normu, která dokonce ještě nemusí existovat. Blanketová (blanketní) norma se často vyskytuje se zmocňovací právní normou, která zmocňuje orgán veřejné moci k vydání právního předpisu. Zmocňovací právní normy mohou být generální nebo konkrétní. **Generální** zmocňovací normy je ta, kterou Ústava poskytuje vládě tzv. generální zmocnění. **Konkrétní** zmocňovací normy dávají např. ministerstvu možnost (povinnost) vydat vyhlášku, jsou konkrétní. Podobná je právní norma **odkazující**, která odkazuje ke konkrétnímu právnímu předpisu či jeho části. Odkazující právní norma může být statická (odkaz je na právní předpis, aniž se berou v úvahu jeho pozdější změny) nebo dynamická (odkaz je aktuálně účinné znění předpisu).

Zvláštní povahu má právní norma **kolizní**. Kolizní právní normy jsou určeny k řešení konkurencí (kolizí) mezinárodních, interlokálních, interpersonálních či intertemporálních. (Rozeňalová 2017:

40) Mají zvláštní legislativnětechnickou strukturu, protože nestanoví přímo práva a povinnosti subjektům, ale určí způsob řešení příslušného střetu či konkurence. V případě mezinárodního práva soukromého (ale dá se předpokládat, že nejen v tomto případě) se jejich struktura skládá z rozsahu a navázání. Rozsah stanoví okruh podmínek, na nichž má dojít k použití této normy, a navázání pak obsahuje určení jedné z konkurenčních právních úprav. Mezi kolizní normy řadíme i normy **intertemporální**, které řeší časový střet právních norem a vylučují nepravou retroaktivitu.

Velmi zvláštní jsou právní normy **teleologické (finální)**, které neobsahují pravidlo chování, ale pouze stanovují cíle, kterých má být dosaženo. Prostředky ponechává zcela na adresátu právní normy a dotýká se jen výsledku jeho chování (jednání), ačkoli i v tomto případě je nutné, aby chování toho, jehož norma zavazuje, směřovalo k dosažení určeného cíle. Knapp (1995: 160) uvádí, že název teleologické je nepřesný a přesnější je používat termín „finální“. Ale my se přidržíme obvyklejšího termínu teleologické (přestože, připouštím, je to krkolomnější slovo).

Jako kvazinormy bývají někdy označovány **doporučující** právní normy, které nestanoví pravidlo chování závazně, ale pouze doporučujícím způsobem, což je v rozporu s povahou právní normy, zejména vzhledem k její závaznosti, jako jednoho ze znaků (vlastností) této normy. Proto doporučující normy nebudeme považovat za právní normy.

Vybrané příklady druhů právních norem

Příkazující právní normou je např. § 10 odst. 1 zákona o obecní policii „Strážník je povinen bez zbytečného odkladu oznámit policii důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin, a podle povahy věci též zajistit místo trestného činu proti vstupu nepovolaných osob.“

Zakazující právní normou je např. § 466 občanského zákoníku:

„K odmítnutí dědictví nemůže dědic připojit výhrady nebo podmínky, rovněž nemůže odmítnout dědictví jen zčásti. Taková prohlášení nemají účinky odmítnutí dědictví.“

Opravňující právní normou je např. § 11 občanského zákoníku:

„Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“

Dispozitivní právní normou je například § 155 odst. 5 občanského zákoníku:

„Zástavní právo se vztahuje i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka, nebylo-li v zástavní smlouvě dohodnuto něco jiného.“

Kogentní právní normou je například § 127 odst. 1 občanského zákoníku:

„Vlastník věci se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Proto zejména nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami pozemku nebo úpravami stavby na něm zřízené bez toho, že by učinil dostatečné opatření na upevnění stavby nebo pozemku, nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nesmí nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek a nešetrně, popřípadě v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho pozemek.“

U této právní normy rovněž můžeme vidět tzv. **demonstrativní výčet**, kdy mezi jednotlivými prvky je vztah **alternativnosti**.

Právní normu s **taxativním výčtem** představuje například § 11 odst. 1 zákona o Vojenském obranném zpravodajství:

„V oboru své působnosti je Vojenské obranné zpravodajství oprávněno používat zpravodajské prostředky, jimiž se rozumějí:

- a. zpravodajská technika,
- b. krycí prostředky a krycí doklady,
- c. sledování.“

Tato norma je rovněž normou **relativně konkrétní**.

Relativně abstraktní právní normu představuje závěr § 13 odst. 1 občanského zákoníku:

„Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.“

Definiční právní normou je např. § 121 občanského zákoníku:

„Příslušenstvím věci jsou věci, které náležejí vlastníkům věci hlavní a jsou jí určeny k tomu, aby byly s hlavní věcí trvale užívány. Příslušenstvím bytu jsou vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány. Příslušenstvím pohledávky jsou úroky z prodlení, poplatky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.“

Kolizní právní normu představuje například § 14 zákona o mezinárodním právu soukromém:

„Právní poměry vzniklé z jednostranných právních úkonů se řídí právním řádem státu, v němž má dlužník bydliště (sídlo).“

Blanketovou a zmocňující právní normu nalezneme v § 23 zákona o státním podniku:

„Ministerstvo financí upraví vyhláškou tvorbu a způsob užívání fondu kulturních a sociálních potřeb.“

Odkazující právní normu nalezneme například v § 23 odst. 3 zákona o ochraně spotřebitele:

„Dozor nad dodržováním povinností stanovených v § 3 písm. b), § 4 až 5a, § 9, § 10 odst. 1 a 3, § 14a a 17, pokud jde o prodej výrobků a poskytování služeb, které jsou upraveny zákonem o ochraně veřejného zdraví, provádějí krajské hygienické stanice.“

Druhy právních norem dle struktury

občanský zákoník

§ 23

Člověk má právní osobnost od narození až do smrti.

nepodmíněná imperfektní
(chybí hypotéza i sankce)

§ 579

(1) Způsobil-li někdo neplatnost právního jednání, nemá právo namítnout neplatnost nebo uplatnit z neplatného právního jednání pro sebe výhodu.

podmíněná imperfektní (chybí sankce)

(2) Kdo způsobil neplatnost právního jednání, nahradí škodu z toho vzniklou straně, která o neplatnosti nevěděla.

nepodmíněná perfektní (chybí hypotéza)

§ 1357

Byla-li zastavená věc odevzdána třetí osobě k opatrování, tato osoba nesmí zástavu užívat nebo umožnit její užití jinému, ani ji odevzdat jiné osobě; učiní-li tak, odpovídá i za náhodu, která by zástavu u ní nebyla postihla.

podmíněná perfektní (přítomny jsou všechny strukturální části)

Podle povahy právní regulace (nebo také podle povahy dispozice)

§ 21

občanský zákoník

Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.

§ 169

(1) Po zrušení právnické osoby se vyžaduje její likvidace, ledaže celé její jmění nabývá právní nástupce, nebo stanoví-li zákon jinak.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

§ 7

Ochrana dřevin

(1) Dřeviny jsou chráněny podle tohoto ustanovení před poškozováním a ničením, pokud se na ně nevztahuje ochrana přísnější (§ 46 a 48) nebo ochrana podle zvláštních předpisů.⁵⁾

(2) Péče o dřeviny, zejména jejich ošetřování a udržování je povinností vlastníků. Při výskytu nákazy dřevin epidemickými či jinými jejich vážnými chorobami, může orgán ochrany přírody uložit vlastníkům provedení nezbytných zásahů, včetně pokácení dřevin.

zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů

§ 22

Prohlášení za národní kulturní památku

Vláda může nařízením prohlásit archivní kulturní památku za národní kulturní památku.¹¹⁾

KOGENTNÍ

§ 232

(1) Neurčí-li stanovy jinak, váže se členství ve spolku na osobu člena a nepřechází na jeho právního nástupce.

§ 1961

Neujednají-li si strany, zda je čas plnění určen v prospěch jich obou, nebo jen jedné z nich, platí, že je určen v prospěch obou stran. To neplatí, vylučuje-li to povaha plnění.

§ 1

(1) Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

(2) Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

DISPOZITIVNÍ

Podle povahy hypotézy (obecné a speciální; abstraktní a kazuistické)

zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

§ 170

Účely vyvlastnění

(1) Práva k pozemkům a stavbám, potřebná pro uskutečnění staveb nebo jiných veřejně prospěšných opatření podle tohoto zákona, lze odejmout nebo omezit, jsou-li vymezeny ve vydané územně plánovací dokumentaci a jde-li o

- veřejně prospěšnou stavbu dopravní a technické infrastruktury, včetně plochy nezbytné k zajištění její výstavby a řádného užívání pro stanovený účel,
- veřejně prospěšné opatření, a to snižování ohrožení v území povodněmi a jinými přírodními katastrofami, zvyšování retenčních schopností území, založení prvků územního systému ekologické stability a ochranu archeologického dědictví,
- stavby a opatření k zajišťování obrany a bezpečnosti státu,
- asanací (ozdravění) území.

(2) Právo k pozemku lze odejmout nebo omezit též k vytvoření podmínek pro nezbytný přístup, řádné užívání stavby nebo příjezd k pozemku nebo stavbě.

(3) Řízení o vyvlastnění práv k pozemkům a stavbám, příslušnost k jeho vedení a podmínky vyvlastnění upravuje zvláštní právní předpis¹⁵⁾.

KAZUISTICKÁ

zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Doručování

§ 71

(1) Soudní rozhodnutí, předvolání, vyrozumění nebo jiná písemnost insolvenčního soudu nebo účastníků se v insolvenčním řízení doručují pouze vyvěšením písemnosti na úřední desce insolvenčního soudu a jejím současným zveřejněním v insolvenčním rejstříku (dále jen „doručení vyhláškou“), ledaže zákon stanoví pro určité případy nebo pro určité osoby i zvláštní způsob doručení.

(2) Při doručení vyhláškou se písemnost považuje za doručenu dnem, popřípadě okamžikem jejího zveřejnění v insolvenčním rejstříku; okamžikem zveřejnění písemnosti v insolvenčním rejstříku se rozumí den, hodina a minuta zveřejnění.

§ 75

(1) O zvláštní způsob doručení jde tehdy, jestliže zákon ukládá, aby písemnost byla doručena zvlášť nebo do vlastních rukou adresáta.

(2) Nestanoví-li tento zákon jinak, doručuje se písemnost v insolvenčním řízení zvlášť dlužníku, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru. Soudní rozhodnutí se doručuje zvlášť také osobám, o jejichž podání insolvenční soud rozhoduje, dále osobám, které mají v insolvenčním řízení něco osobně vykonat, a státnímu zastupitelství, které vstoupilo do insolvenčního řízení. Písemnosti, o nichž tak stanoví zvláštní právní předpis¹⁶⁾, se doručují zvlášť také orgánu, který vede obchodní nebo jiný rejstřík, v němž je dlužník zapsán.

(3) Vedle doručení vyhláškou mohou být v určitých případech zvlášť doručeny i písemnosti, o kterých tak stanoví předseda senátu. Tento postup insolvenčního soudu však nesmí být v rozporu s principem rovnosti účastníků insolvenčního řízení.

**O
B
E
C
N
Á**

**Z
V
L
Á
Š
T
N
Í**

Dle povahy ustanovení (dle zvolené legislativní techniky)

Občanský soudní řád

DLE POVAHY HYPOTÉZY

RELATIVNĚ KONKRÉTNÍ

§ 142

OBECNÁ

(1) Účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl.

(2) Měl-li účastník ve věci úspěch jen částečný, soud náhradu nákladů poměrně rozdělí, popřípadě vysloví, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo.

(3) I když měl účastník ve věci úspěch jen částečný, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení, měl-li neúspěch v poměrně nepatrné části nebo záviselo-li rozhodnutí o výši plnění na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu.

(4) V řízení zahájeném na návrh nejvyššího státního zástupce nebo státního zastupitelství podle zvláštních předpisů přizná soud žalovanému za podmínek uvedených v odstavcích 1 až 3 náhradu těchto nákladů proti státu. To platí obdobně, bylo-li řízení zahájeno na návrh Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových v případech a za podmínek uvedených v § 35a.

RELATIVNĚ ABSTRAKTNÍ

§ 150

ZVLÁŠTNÍ

Jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nebo odmítne-li se účastník bez vážného důvodu zúčastnit prvního setkání s mediátorem nařízeného soudem, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat.

NEURČITÉ POJMY

Dle povahy ustanovení (dle zvolené legislativní techniky)

Druh a povaha výčtu

zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

§ 38

Povaha a závažnost přestupku

Povaha a závažnost přestupku je dána zejména

- významem zákonem chráněného zájmu, který byl přestupkem porušen nebo ohrožen,
- významem a rozsahem následku přestupku,
- způsobem spáchání přestupku,
- okolnostmi spáchání přestupku,
- u fyzické osoby též druhem a mírou jejího zavinění, popřípadě pohnutkou, je-li tato znakem skutkové podstaty přestupku,
- délkou doby, po kterou trvalo protiprávní jednání pachatele nebo po kterou trval protiprávní stav udržovaný protiprávním jednáním pachatele,
- počtem jednotlivých dílčích útoků, které tvoří pokračování v přestupku.

§ 35

Druhy správních trestů

Za přestupek lze uložit správní trest

- napomenutí,
- pokuty,
- zákazu činnosti,
- propadnutí věci nebo náhradní hodnoty,
- zveřejnění rozhodnutí o přestupku.

zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

§ 39

(1) Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který

- vykonával v délce alespoň 12 měsíců v rozhodném období (§ 41) zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost zakládající povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti²¹⁾ (dále jen „předchozí zaměstnání“),
- požádal úřad práce, u kterého je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti a
- ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není poživatелеm starobního důchodu.

TAXATIVNÍ

DEMONSTRATIVNÍ

KUMULATIVNÍ

ALTERNATIVNÍ

Dle povahy ustanovení (dle zvolené legislativní techniky)

Druh a povaha odkazu

Zákon č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb.

§ 2

(1) Oprávněnou osobou je státní občan České a Slovenské Federativní Republiky, trvale žijící¹⁾ na území České republiky, který ztratil majetek podle dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, nebo dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy, neprovinil se proti československému státu a nabyt zpět občanství podle zákona č. 245/1948 Sb., o státním občanství osob maďarské národnosti, zákona č. 194/1949 Sb., o nabytí a pozbytí československého státního občanství, nebo zákona č. 34/1953 Sb., jímž některé osoby nabývají československého státního občanství, pokud se tak nestalo již ústavním dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, a jehož majetek v rozsahu určeném zvláštním předpisem²⁾ přešel na stát.

²⁾ § 1 odst. 1 písm. a), b) a c) zákona č. 229/1991 Sb.

ODKAZUJÍCÍ PRÁVNÍ NORMA SE STATICKÝMI ODKAZY

ODKAZUJÍCÍ PRÁVNÍ NORMA S DYNAMICKÝM ODKAZEM

zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)

§ 66c

(1) Není-li v tomto zákoně stanoveno jinak, použijí se pro veřejnoprávní smlouvy ustanovení správního řádu.

Dle povahy ustanovení (dle zvolené legislativní techniky): Druh blanketového odkazu; normy s neklasickou strukturou

občanský zákoník

§ 267

Řízení před rozhodčí komisí upravuje jiný právní předpis.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)

**BLANKETOVÁ
(BLANKETNÍ) PRÁVNÍ
NORMA (NOVÝ TYP)**

§ 78

(1) Odpovědnost za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, rozhodnutím o vazbě, trestu nebo ochranném opatření a nesprávným úředním postupem se řídí zvláštním právním předpisem.⁴⁾

(2) Zvláštní právní předpis⁴⁾ stanoví, kdy a v jaké míře může být na soudci vymáhána regresní úhrada

**BLANKETOVÁ
(BLANKETNÍ) PRÁVNÍ
NORMA (STARÝ TYP)**

zákon č. 541/2020 Sb., o odpadech

§ 6

Zařazování odpadu

(1) Odpad se zařazuje do

- a) kategorie odpadu, a to jako nebezpečný odpad nebo jako ostatní odpad, a
- b) druhu odpadu vymezeného v Katalogu odpadů.

(2) Ministerstvo životního prostředí (dále jen „ministerstvo“) stanoví vyhláškou Katalog odpadů a postup pro zařazování odpadu podle Katalogu odpadů.

**BLANKETOVÁ (BLANKETNÍ)
PRÁVNÍ NORMA, KTEROU V
USTANOVENÍ PROVÁZÍ NORMA
ZMOCŇOVACÍ (KONKRÉTNÍ)**

občanský zákoník

§ 3038

Věci náležející k obvyklému vybavení rodinné domácnosti přestávají být dnem nabytí účinnosti tohoto zákona součástí společného jmění.

§ 3031

Bylo-li zahájeno řízení podle § 5 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, dokončí se podle dosavadních právních předpisů.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

§ 48

(1) Způsobnost osoby uzavřít manželství, jakož i podmínky jeho platnosti se řídí právním řádem státu, jehož je tato osoba občanem.

(2) Forma uzavření manželství se řídí právním řádem platným v místě, v němž se manželství uzavírá.

(3) Uzavření manželství na zastupitelském úřadu České republiky v zahraničí se řídí českým právním řádem.

(4) Státní občan České republiky nemůže uzavřít manželství na zastupitelském úřadu cizího státu v České republice.

Zvláštní druhy norem

INTERTEMPORÁLNÍ

KOLIZNÍ

TELEOLOGICKÉ

Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů

§ 11

Směr a způsob jízdy

(1) Na pozemní komunikaci se jezdí vpravo, a pokud tomu nebrání zvláštní okolnosti, při pravém okraji vozovky, pokud není stanoveno jinak.

(2) Na krajnici smí řidič motorového vozidla vjet jen při zastavení a stání nebo, jestliže je to nutné, při objíždění, vyhýbání, odbočování nebo otáčení; přitom musí dbát zvýšené opatrnosti.

5.8 Právní principy

Právní principy jsou – vedle právních norem – další strukturální jednotkou právního systému. Vše, co jsme si řekli o právních normách, platí i pro právní principy (takže to platí pro právní pravidla obecně). V této části právní teorie neplatí terminologická jednotnost. Pro demonstraci si vezměme příklad z díla Oty Weinbergera (Robert Alexy to vidí dost podobně): „*Právní pravidlo je právní norma, kterou je možné vyjádřit univerzálně adresovanou hypotetickou normativní větou. „Univerzální adresou“ máme na mysli skutečnost, že právní pravidlo se vztahuje na všechny právní subjekty. [...] Základní schéma právního pravidla představuje obecná podmínková normativní věta (obecná hypotetická právní věta).*“ (Weinberger 2017: 71) Znamená to, že pro Weinbergera je obecným pojmem norma, který obsahuje pravidla a principy.

Jak se právní normy od právních principů liší? Nabízí se dva přístupy: klasický (směřující k obsahu právního principu) a logický (nebo logicko-aplikační, který směřuje k tomu, jak se principy používají).

Klasické vymezení právních principů

Při klasickém /tradičním/ vymezení právních principů vycházíme z toho, že se od právních norem odlišují především tím, že jsou to základní regulativní ideje. Představují základní myšlenky, na kterých stojí celý právní systém. Proto o nich můžeme říci, že jsou to metanormativní východiska. Upravují vztahy v celé struktuře práva, přičemž vyjadřují hodnotový (nebo morální) obsah, který se pojí k základní ideji práva. Vyjadřují prvky, které svým hodnotovým rozměrem určují podobu celého konkrétního právního řádu. Stejně jako normy mají různý stupeň obecnosti, byť většina z nich je skutečně obecnější (ale nutně to neplatí pro všechny, proto to nemůže být rozlišovací znak). Podstatné je, že jimi stanovené podmínky, za nichž mají nastat právní následky, jsou stanoveny obecněji, či mnohem méně určitě, než je tomu u právní normy. Nejsou to vždy obecnější pravidla, ale myšlenky, na kterých jsou pravidla založena, a proto musí být aplikovatelné na větší počet případů (v tom je prvek obecnosti, neznamená to však, že nutně musí být obecnější).

Klasické vymezení například zastával Ota Weinberger: „*Právní principy jsou abstraktní právní pravidla, která přímo neurčují, jaké chování má být nebo jaké chování je dovoleno. Přispívají však k řešení právních vztahů, především těch, jejichž posouzení je závislé na hodnocení a soudcovské uvážení. Jakožto vůdčí zásady (maximy) zákonodárství obecně vyměřují základ právních pravidel. Jako prvky determinace a odůvodnění rozhodnutí napomáhají rozhodovací praxi.*“ (Weinberger 2017: 80).

Můžeme si také říci, že Robert Alexy si je vědom toho, že existuje celá řada způsobů odlišování právních principů a právních norem. „*Mohli bychom tedy uvažovat o normách a principech podle toho, jak vznikly, například podle toho, zda byly vytvořeny nebo poznávány (Samuel I. Shuman), explicitnosti jejich hodnotového základu (Claus-Wilhelm Canaris), jejich morálního obsahu nebo jejich vztahu k ideji práva (Karl Larenz) nebo nejvyššímu právu (Hans Julius Wolff), jejich významu pro právní řád (Karl Larenz), podle toho, zda je můžeme jistě poznat, či je můžeme rozlišovat podle jejich obecnosti nebo všeobecné závaznosti.*“ (Alexy 1995: 185).

Logické vymezení právních principů

Druhý přístup k odlišení právních norem a právních principů je logický (logicko-aplikační). To je koncepce, kterou na teoretické (doktrinární) rovině rozpracovali (každý zvlášť, ale navazovali a reagovali na sebe) Ronald Dworkin a Robert Alexy. Dworkin při vymezování právních principů (jejich odlišování od norem) využil tzv. strukturální argument: pro principy není nezbytné jejich formální vyjádření, ale platí na základě svého obsahu. Můžeme si to představit tak, že jsou to tak významná pravidla, že je považujeme za právní, aniž by musela být vyjádřena v jednom z dominantních formálních pramenů práva (právní předpis, právní obyčej, normativní smlouva a soudní precedent). Podle Dworkina byl rozdíl mezi principy a normami logický: neuplatní se u nich logický argument vyloučení třetího (norma buď platí, nebo ne, nic mezi tím není), ale jejich platnost má různou intenzitu (jejich platnost je *aproximativní*). Spolu s Robertem Alexym k tomu můžeme doplnit, že jsou to příkazy k optimalizaci, protože jejich cíl, či hodnota, kterou reprezentují, má být dosažena v co největší míře. Dworkin uzavřel, že (krom absence pravidla vyloučení třetího a stupně závaznosti) v případě kolize mezi dvěma principy (u norem – pokud dojde ke kolizi – zůstává platná pouze jedna norma, druhá zaniká) se jeden stane rozhodující (ten s vyšší důležitostí), avšak ten druhý svou platnost neztratí.

Alexy na rozdíl od Dworkina nepředpokládá, že by aplikace norem byla tak snadná. Podle něj ani v případě norem nelze postihnout všechny výjimky a zvláštnosti. Proto předpokládá, že rozdíl mezi normou a principem lze zjistit pouze v případě, jsou-li dvě pravidla ve sporu: pokud je poměrujeme, pak jsou to principy. Pokud ne, jsou to pravidla. Oba se shodují na tom, že normy a principy se neliší na základě svého obsahu, a že se liší povahou logického sporu (vyloučení třetího ano/ne). Alexy na rozdíl od Dworkina například nepředpokládá, že se principy vztahují jen k odůvodnění individuálních práv, ale dává je do souvislosti i se základními právy a svobodami které mají veřejný charakter (tedy nejen individuální, ale také veřejná dobra; rozlišujeme je podle toho, zda je můžeme distribuovat, bez ztráty jejich podstaty).

Princip proporcionality

Již víme, že se právní principy se podle logického vymezení od právních norem odlišují na základě své aplikace. Platí v rozdílné míře a musíme je poměřovat (vážit). V případě kolize norem zjistíme na základě metapravidel, která norma platí, a tu aplikujeme, druhá neexistuje (není platná: je zrušená, derogovaná). V případě principů, protože mají aproximativní platnost (mají platit v co největší míře; principy totiž mají dimenzi důležitosti), musíme zvažovat, který princip převáží a maximalizuje svou použitelnost, a který princip bude použit v menší míře, nebo vůbec, avšak bez toho, že by přestal platit. Proto vždy předpokládáme, že právní principy jsou v kolizi (jsou rozporné, což je trochu v rozporu s tezí, že právní řád je bezrozporný, ale vzhledem k tomu, že stále hledáme a v každém individuálním případě je poměrujeme, není to takový problém). Vzhledem k tomu, že je nutné oba principy naplnit v co možná největší míře (byť jeden více a druhý méně), je pro jejich aplikaci (pro nalezení optimálního stavu) nutné použít **princip proporcionality**. Dokonce do té míry, že můžeme princip proporcionality chápat jako samotnou součást každého právního principu (nemohou bez ní existovat).

6. Interpretace práva

6.1 Význam

Malá terminologická poznámka hned na začátek. Čeština před nás postavila menší problém, který si musíme vysvětlit, abychom si rozuměli. A použijeme k tomu i kousek jiného jazyka.

České slovo význam můžeme používat ve dvou – aha – významech. Tím prvním je význam = *meaning*. Mluvíme de facto o smyslu nebo obsahu slov, piktogramů, pípání a dalších symbolů a kódů.

Tím druhým je význam = *importance*.

V této kapitole budeme mluvit o významu v prvním smyslu. Tedy o smyslech, obsazích a významech slov a dalších významových jednotek v právu.

Pojďme si zkusit zahrát takovou hru.

Co je toto?

A co je toto?

židle

A co je toto?

audio06_01_01.mp3

Možná Vám tato hra zatím připadá banální, ale zkusme u ní ještě chvíli vydržet a zamyslet se nad tím, proč tomu tak vlastně je. Jak to, že znáte odpovědi na tyto otázky? Jak to, že rozumíte textu, který teď čtete?

Možná Vás napadá, že Vás to naučili ve škole. Nebo předtím Vás poznat naučili rodiče. Ale jak to ví oni?

Významy slov (ať už psaných nebo mluvených), resp. významy jakýchkoli jazyků – kódů, jsou společenské konstrukty. Ať už je to slovo /židle/, nějaké konkrétní pípání v telefonu, C++ nebo snad ☺, jejich významy si velmi živelně konstruuje společnost sama. Protože když se nad tím zamyslíme, mezi tou věcí, na které možná zrovna sedíte, a psanou nebo mluvenou podobou slova /židle/ není žádný přímý hmatatelný vztah. Jediný vztah, který tam je, je zprostředkovaný tím, že my, lidé, si to tak spojujeme. A podobně si v angličtině budeme spojovat s tou věcí, na které sedíte, psanou nebo mluvenou podobu slova /chair/.

S tím, že mezi znaky a tím, co reprezentují v realitě, není žádný přímý vztah, přišel v jazykovědě již na začátku 20. století [Ferdinand de Saussure](#). Ten říká, že vztah slova a toho, co označuje, je arbitrární a společensky smluvený, konstruovaný. (De Saussure 1916, 2007)

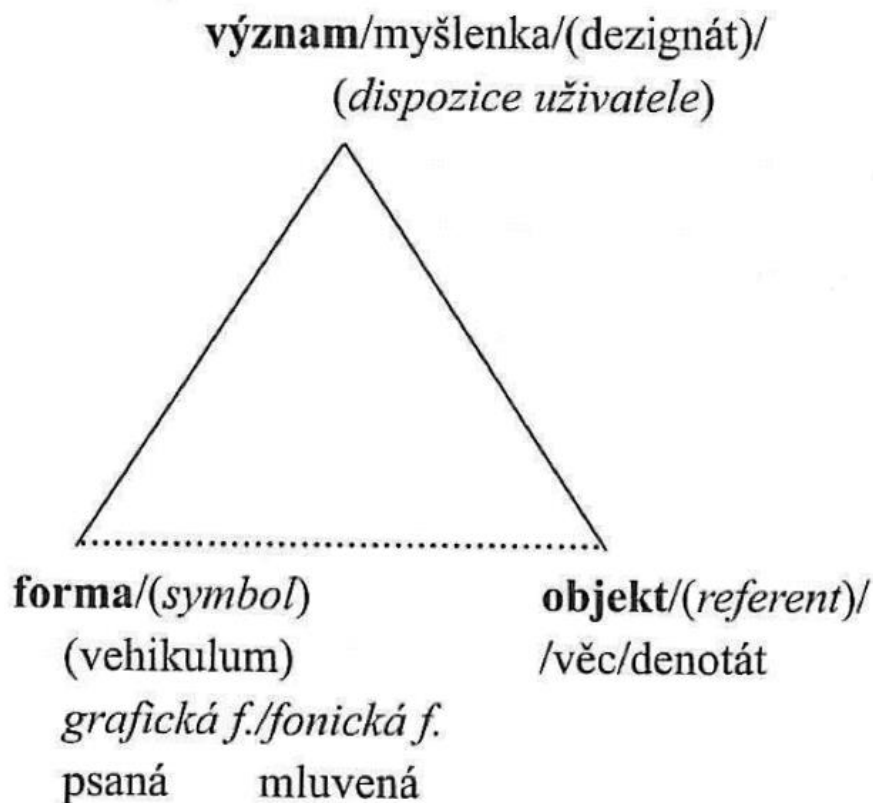
Co to znamená?

Znamená to, že kdyby se společnost rozhodla, ta označovaná věc, na které sedíte, se klidně bude označovat třeba /xururr/. (Ano, právě jsem napsala zcela nahodilý shluk písmen.) A zároveň to znamená, že kdyby se společnost rozhodla, tak /židle/ bude striktně dřevěná věc se čtyřma nohama, a když bude vypolstrovaná, bude se jí říkat úplně jinak, a když bude mít opěradlo bude se jí říkat úplně jinak atd.

Jazyky jsou produkty – konstrukty – společnosti, protože jsou založeny na kolektivních zvycích, konvencích.

Tento vztah mezi slovy, označovanými věcmi a onou společenskou konvencí jazykovědci Ogden a Richards vyjadřují v trojúhelníku. (Pro naše účely využijeme jeho českou interpretaci Františka Čermáka. Viz Čermák 2011: 26).

(Ogden-Richards:)

V levém spodním vrcholu tohoto trojúhelníku se nachází forma, kterou se něco označuje (symboly, znak, a tedy psaná a mluvená slova). V pravém dolním vrcholu se nachází onen objekt, který označujeme, v našem případě třeba ona věc, na které sedíte. Protože mezi slovy a objekty neexistuje na člověku nezávislý vztah, hrana, která mezi těmito vrcholy vede, je znázorněna jako přerušovaná. Vztah mezi slovy a objekty je totiž zprostředkován. Je zprostředkován našimi myšlenkami, do nichž se promítají společenské konvence a zvyky. A právě tady v tomto místě mluvíme o významech slov.

Kdybychom chvíli hledali v jazykovědných zdrojích, narazíme na další varianty tohoto trojúhelníku, především ty, které na místo významu do horního vrcholu dávají „koncept“ nebo „pojem“. Tato slova totiž také označují tu bublinu významu, která se za daným slovem nachází. Proto budeme-li v právu mluvit o právních pojmech nebo právních konceptech, nemáme tím na mysli samotná slova, ale slova a jejich významy, slova a bubliny významu, které s nimi spojujeme.

Uveďme si to na příkladu:

/Krádež/ je právní pojem, právní koncept. Tento pojem/koncept nebo chcete-li bublina významu, která má nálepku /krádež/, je už mnohem komplexnější, než /židle/. Proč? Protože to není věc, fyzický objekt, na který můžeme jasně ukázat. V bublině jeho významu se schovává nějaký subjekt, kterého právo nějak rozpoznává, věc, která patří osobě A a kterou nějaký subjekt odcizil. Schovává se tam to právní rozpoznání pojmu „patří“ a právní koncept vlastnictví se vším všudy. Schovává se za tím to „odcizení“ a všechny související okolnosti, které z toho, že si někdo vezme do ruky nějakou věc, z toho ono „odcizení“ udělá. A abychom porozuměli konceptu /krádeže/, musíme znát mimo jiné i toto všechno. V právu nestačí se jen naučit asociaci mezi slovem /židle/ a fyzickou věcí, na které sedíme.

Z tohoto příkladu je také jasně vidět, že význam /krádeže/ je společenský konstrukt. To, co je na něm specifické, je způsob, jakým je zkonstruován. A pro nás je to v tuto chvíli relevantní především proto, že základní vymezení a související procesy tomuto pojmu poskytuje (primárně) právo.

Jenže jak to právo dělá?

Tato otázka nás vede k nejrůznějším rovinám toho, co už o celém systému práva víme. Víme, že právo se nachází a je sdělováno skrze různé formy, v nichž se nachází. V českém právním systému jsou to primárně právní předpisy. Víme také, že ony právní předpisy jsou psané, že mají tendenci mít určitou strukturu, že mají vztahy a vazby na jiné právní předpisy.

Víme, že tyto formy různými způsoby vznikají, tedy že právní předpisy mají právem stanovenou proceduru, kterou musí projít, a v jejímž rámci text vzniká a zasahují do něj nejrůznější osoby. Víme také, že ke spuštění celého takového procesu tvorby práva musí vést nějaký impuls, typicky snaha něčeho dosáhnout prostřednictvím regulace určitého lidského chování. A víme, že tyto právní předpisy skutečně působí²³ a mají působit na subjekty práva, které něco dělají nebo nedělají, aby se dosáhlo nějakého cíle dané regulace. A ne vždy to nutně musí být to, co zákonodárce původně zamýšlel.

Znalost toho, jak (a proč) to právo dělá, potom budeme potřebovat, až se budeme bavit o konkrétních způsobech interpretace.

Mezi tím, že Vaše oko vidí ten obrázek nebo ten shluk čar, nebo Vaše uši uslyší zvuky z nahrávky, a Vaší odpovědí, se tedy nachází myšlenkový proces, v jehož rámci dospíváte k významu toho, co vidíte nebo slyšíte. A tomuto procesu říkáme „interpretace“.

A přesně tyto struktury přemýšlení o významu se objevují i v právním myšlení.

Víme již, že určitou jednotkou práva, základním normativním standardem, skrze který právo ovlivňuje chování svých subjektů, je právní norma. Podle Viktora Knappa je právní normou až interpretovaný právní text (Knapp 1995:168). Znamená to tedy, že musíme striktně odlišovat mezi právním textem (tedy textem zákona, vyhlášky, nařízení a dalších forem, v nichž se právo nachází) a právní normou.

„V hovorové řeči se často mluví i o interpretaci právní normy. To je však vyjádření metonymické: právní norma je jako předmět poznání výsledkem interpretace právního předpisu.“ (Knapp 1995: 168)

²³ Ano, mohli bychom se pustit do diskusí o tom, co je to, co skutečně působí na nás, subjekty práva, a že to asi nutně není ten psaný dokument, který se jmenuje třeba zákon, ale že to třeba je spíše nějaká naše emoce (strach z trestu), nebo naopak třeba naše svědomí a v něm zvnitřněné morální přesvědčení, že něco je dobré dělat nebo nedělat. Tento přístup je vlastní skandinávským právním realistům, konkrétně třeba Karlu Olivecronovi nebo Alfu Rossovi (Viz Olivecrona 1971).

Jak se tedy dostáváme od právního textu k právní normě?

V zásadě podobně, jako se dostáváme od obrázku

nebo od změtí křivek a čar

k významu, který se konstruuje ve Vaší mysli. Tím procesem, touto „cestou k poznání práva“ je interpretace.

Co to „interpretace“ je?²⁴

- „Termín interpretace pochází z latinského slovesa „interpretari“, což znamená „rozumět“, „vykládat“, „vysvětlovat“. V zásadě se pro české jazykové prostředí lze ztotožnit s tím, že mezi termíny „interpretace – interpretovat“ a „výklad – vykládat“ není žádný odůvodněný rozdíl, [...]. Oba termíny, tj. „interpretace“ i „výklad“, lze užít jak pro označení poznávací a vysvětlovací procedury, tak i k označení samotného výsledku výkladu - tzv. interpretačního závěru (angl. conclusion, něm. Schluss).“ (Hlouch 2011: 14)
- „Přikládání významu znakům, tj. vyjevování významu znaků.“ (Knapp 1995: 168)

Z Knappova vymezení se může zdát, že znaky (či texty, obrazy, myšlenky nebo jevy) nesou význam samy o sobě a že je cílem interpretace je objevit. Jako by právní text byl [rosettská deska](#), jejíž význam musíme nejprve rozluštit.

Představme si však následující situaci. Do nemocnice byla po autonehodě převezena osoba, která utrpěla zranění a při převozu byla v bezvědomí. Když se probudila, snažila se zjistit, co se stalo, nicméně zdravotní personál jí nebyl schopen odpovědět. Až další den ráno jí ošetřující lékař vysvětlil, co se stalo.

Představme si dále, že se touto situací zabývá soudce. Ustanovení § 106 odst. 1 občanského zákoníku upravuje povinnost informovat osobu převzatou do zdravotní péče takto:

*„Poskytovatel zdravotních služeb zajistí, aby se člověku převzatému do zařízení poskytujícího zdravotní péči nebo zadrženému v takovém zařízení dostalo **bez zbytečného odkladu** náležitěho vysvětlení jeho právního postavení, zákonného důvodu učiněného opatření a možností právní ochrany včetně práva zvolit si zmocněnce nebo důvěrníka.“*

Náš soudce se zastavil u slov „bez zbytečného odkladu“. Kdy měl poskytovatel zdravotních služeb poskytnout to náležité vysvětlení? Hned při přijetí do péče? Hned, jak náš pacient nabyl vědomí? Až měli lékaři jistotu, že je pacient schopen vnímat? Nebo se to určuje po hodinách? Zákonodárce tento výraz nevysvětlil, takže bylo na poskytovateli zdravotních služeb, aby to vyhodnotil, a v případě soudního řízení pak i na soudci.

²⁴ Co všechno v právu interpretujeme?

Zatím jsme v tomto textu hovořili o tom, že naším primárním objektem interpretace jsou právní texty. Je však třeba si uvědomit, že interpretujeme v právu nejen právní texty, ale všechny prameny práva i všechno ostatní (smlouvy, další listiny, důkazy apod.), co má v právu nějakou relevanci. Jsou to ale typicky psané prameny práva, u nichž postupujeme na úrovních vymezených výše jako tzv. metody výkladu.

Splnil poskytovatel zdravotních služeb svou povinnost informovat našeho pacienta skutečně bez zbytečného odkladu?

Řekněme, že by ve výše uvedeném případě soudce vyhodnotil, že to se to bez zbytečného odkladu nestalo. Co ten soudce tedy dělá? *Nalézá, či poznává* význam tohoto pojmu, nebo ho snad v kontextu daného případu *tvoří*?

Kdybychom se drželi Knappova vymezení výše, pak bychom mohli říci, že soudce význam tohoto pojmu poznává, nachází ho v kontextu daného případu. Ale jak se tam ten význam vzal? Vložil jej tam snad zákonodárce? A mohl jej tam vůbec zákonodárce vložit? Vždyť ten v ustanovení § 106 občanského zákoníku nemluví ani o hodinách, dnech ani situacích, mluví pouze o tom, že se něco musí stát bez zbytečného odkladu. Takže pokud tam to, k čemu náš soudce došel, nevložil zákonodárce, je tedy možné, že tam ten význam dodává v konkrétních situacích každý poskytovatel zdravotních služeb nebo soudce?

Každým použitím pojmu se daný pojem nejen používá ke komunikaci, ke sdělování, ale také se určitým způsobem aktualizuje jeho význam. A to i tak, že v průběhu času může dojít k poměrně zásadním změnám významu. Vývoji významů jednotlivých slov se v rámci jazykovědy věnuje celá oblast, kterou znáte jako etymologii. K takovým sledovatelným posunům ve významech slov logicky musí docházet i v právu, vždyť i právo je „jen“ jedna z oblastí společenského života a bylo by zvláštní, kdyby se mělo nějakým významovým posunům vyhnout.

Pokud ale, jak jsme si ukázali výše, je interpretace součástí našeho poznávání světa, mohli bychom také říci, že každým poznáním světa, každou situací se právní normy proměňují a vyvíjí. V tomto kontextu tedy dává smysl si uvědomit, že „[p]orozumění určité skutečnosti znamená nalezení jeho významu a smyslu a zahrnuje v sobě určitý tvůrčí aspekt.“ (Hlouch 2013: 309)

Tato představa zcela odpovídá i již zmíněnému Saussurovi a jeho teorii o proměnlivosti znaku. Pokud je jazyk společenskou konvencí, dohodou, pak je zřejmé, že se tato konvence může v čas měnit. Jazyk tak prochází neustálou a kontinuální proměnou. (Saussure 1916, 2007)

Co se tedy všechno v procesu interpretace práva děje? Jaké *funkce* má interpretace práva?

- Poznáváme právo (funkce poznávací/kognitivní) (Knapp 1995: 168)
- Konstruujeme právo – pokud jsme si řekli, že až interpretovaný právní text je právní normou, pak v každém procesu interpretace ve skutečnosti každý interpret aktivně konstruuje význam textu, a tedy v důsledku i danou právní normu.
- Vysvětlujeme právo (funkce vysvětlovací/explikativní) (Knapp 1995: 169)

Dalo by se tedy říci, že právní interpretace je poznávání i konstrukce konceptu/pojmu/významu slov a jejich vzájemných souvislostí ve větách a dalších jazykových strukturách použitých v právních předpisech.

Jak se tedy v právu dostáváme k významu textů, které tvoří zákonodárce? K tomu využíváme určité specifické kroky, metodu.

6.2 Jak tedy v právu interpretujeme? Metoda interpretace práva

Právní text má svá jazyková a stylistická specifika a zvláštní normativní následky. Pořád je to ale text, který je třeba interpretovat. Musíme tedy vyjít od slov a gramatických struktur přes logické vazby ve větách po širší celky normativních textů a jejich vzájemných – právem nastavených – vztahů. Protože se jedná o svého druhu komunikaci, může být pro nás v interpretaci právních textů relevantní úmysl mluvčího (v našem případě zákonodárce, pokud jsme vůbec schopni jej zjistit) i určitý objektivizovaný smysl jeho promluvy (v našem případě tedy spíše textu právního předpisu, na jehož „nalézání“ či „konstrukci“ se podílíme i my jako interpretující subjekty). A v důsledku toho je skrze právní texty, jejich obsah a formu konstruováno celé právo (White, Law as Language, s. 442).

Vzhledem k tomu, že interpretace je lidská aktivita (přisuzování významu znakům neboli zjišťování právních norem z formálních pramenů práva), odehrává se v posloupných krocích. V uspořádaném operačním postupu (Knapp 2003: 65), neboli pomocí **metody**. Metody interpretace v právu jsou objektivizované postupy složené z jednotlivých kroků, technik, způsobů atp., jejichž cílem je zvýšit objektivitu subjektivních interpretačních postupů a získat objektivní význam obsažený v určité formě, zejména získat právní normy z formálního pramene práva. Vzhledem k tomu, význam lze s textem spojit jen v kontextu, ve kterém se nachází, a ve kterém se interpretace provádí, musíme se při čtení textu dívat také na jeho kontext (souvislosti) a jeho účel. (Fish 1982) V interpretaci právních textů se interpret snaží pomocí řádně použitých metod odhalit „**smysl a účel**“. Smyslem můžeme rozumět normativní obsah textu, zatímco účelem zamýšlené důsledky regulovaného jednání. Oba tyto prvky interpretace je nutné obsáhnout a oba uvést do souladu.

Přestože jsou metody výkladu důležité, protože představují záruku objektivního přístupu k získávání právní normy (významu; smyslu) z objektivně existující reality (formálního pramene práva), neexistuje žádná závazná sada interpretačních metod nebo pravidel. Podle amerického právního realisty a jednoho z nejcitovanějších právních vědců, [Karla N. Llewellyna \(1893-1962\)](#), proti každé metodě existuje proti-metoda, každý postup se dá zpochybnit a jen těžko se můžeme dobrat k závaznému kánonu interpretačních pravidel a postupů, protože i ty by bylo nutné interpretovat. (Llewellyn 1950). To však nic nemění na tom, že představení toho, jak interpret dospěl k výsledku napomáhá transparentnosti aplikace práva a zachovává právní jistotu a objektivitu právních aktérů.

Interpretace práva je v současnosti (stále ještě) spojena s paradigmatem vytvořeným německým zástupcem historické právní školy [Friedrichem Carlem von Savigny](#) (1779–1861). Ten definoval čtyři základní výkladové metody: **gramatickou**, **logickou**, **historickou** a **systematickou**. Jejich obsah však definoval trochu jinak, než jsme zvyklí a také v průběhu času tento obsah měnil. Položil však základy naší moderní interpretace práva. Savigny obsah jednotlivých metod chápal takto: „*Objektem gramatického výkladu je slovo, které je médiem, kterým mysl normotvůrce přechází do naší. Proto je jejím základem vysvětlení frazeologie, kterou normotvůrce použil. Logickou metodou rozumíme rozdělení myšlení na jednotlivé prvky, tedy logický vztah, ve kterém samostatné části tohoto myšlení stojí při sobě navzájem. [...] Konečně, systematický výklad se zaměřuje na přirozené vazby, ve kterých jsou všechny právní instituty a pravidla spojena do velké jednoty. Toto spojení, stejně jako historické,*

je podobně sledováno zákonodárcem, a proto můžeme plně porozumět jeho myšlení, když si vyjasníme, v jakém vztahu je tento psaný zákon vůči celému systému práva, a jak se prakticky dostává do tohoto systému.“ (Savigny 1867: 172-173)

Pokud bychom to chtěli trochu více schematizovat, pak předmětem gramatického typu výkladu je slovo, které vyjadřuje přechod od myšlení zákonodávce k našemu myšlení. Zahrnuje proto vysvětlení jazykových pravidel používaných zákonodárcem. Logický typ výkladu je založen na struktuře myšlení, tj. na logickém vztahu, ve kterém se jednotlivé části vztahují k sobě navzájem. Historický má za cíl zachovat význam určený právními předpisy v době daného zákona pro současný právní vztah. Pokud zákon do tohoto stavu zasahuje, pak povaha této změny, která byla nově přidána, má přinést nový význam. A systematický výklad nakonec odkazuje na vnitřní kontext, který spojuje všechny právní instituty a právní předpisy do jedné velké jednotky. Tato souvislost, tak dobrá jako historická, byla také v myšlení zákonodávce, a proto jeho myšlenku plně pochopíme, pouze pokud si ujasníme, jaký je vztah tohoto zákona k celému právnímu systému a jak se v systému projeví. (Savigny 1840: 213-214)

Jazyková metoda interpretace

Médiem, kterým jsou právní normy sdělovány, je obecný (přirozený; kultivovaný) jazyk. Proto obecně pro jazykový výklad platí, že se jedná o běžný postup, jakým kdokoli dekoduje slovní projevy. Jazykový výklad se proto soustředí na syntaxi (složení věty, větné vazby), gramatiku (spojování slov) a sémantiku (význam slov). Proto se tato metoda výkladu někdy poněkud šroubovaně označuje jako lingvistická metoda sémantická a gramatická.

Právní jazyk je jazykem specifickým, a proto pro něj platí některé zvláštnosti, které je potřeba odlišit od zvyklostí v jazyce obecném. V právním jazyce se setkáme s mnoha ustálenými termíny, které mohou mít trochu jiný význam než v obecném jazyce. Například slovní spojení „leđa, že škodu nezavinil“ se v právním prostředí chápe jako konstrukce právní domněnky vyvratitelné. Oproti tomu slovní spojení „hledí se na něj jakoby“ představuje domněnku nevyvratitelnou. Stejně tak se můžeme setkat s rozdílem mezi slovy „obdobně“ a „přiměřeně“, které v obecném jazyce mohou vystupovat se stejným obsahem, ale v textu právního předpisu se od sebe značně liší.

Se zvláštním chápáním slov se můžeme setkat i dále. Oproti obecnému jazyku existuje například rozdíl v chápání slov obdobně a přiměřeně, která v obecném jazyce mají obvykle velmi blízký význam. V právním jazyce se jejich význam liší: *„Jestliže se mají určité vztahy řídit v plném rozsahu určitou právní úpravou, užívá se při odkazu na tuto úpravu slova „obdobně“; nemají-li se určité vztahy řídit určitou právní úpravou v plném rozsahu nebo mají-li se řídit jen některými částmi určité právní úpravy, užívá se při odkazu na tuto úpravu slova „přiměřeně“.“* Kněžínek, Mlsna, Vedral 2010: 40)

Právní jazyk je však jazykem obecným, a proto i v rámci něj – kromě několika odlišností – platí pravidla českého jazyka, která se používají i při jazykové metodě interpretace práva. Možné terminologické nejasnosti jsou dopředu odstraňovány definičními normami, tzv. legálními definicemi, nebo alespoň legálními vysvětlivkami.

Pokud však není stanoveno něco jiného (prostřednictvím legální definice), má se za to, že slovo má stejný význam jako v obecném spisovném jazyce. Pokud jsou použity odborné termíny, rozumí se jim dle smyslu, který mají v dané odborné specifikaci.

Logická metoda interpretace

Při logické metodě interpretace práva se nejčastěji postupuje dle poznatků klasické formální logiky, avšak s určitými zvláštnostmi, které vyplývají ze specifického postavení práva ve společnosti. Stejně tak jako jazyková metoda výkladu práva, ani metoda logická nebývá používána samostatně, ale ve spojitosti s ostatními výkladovými metodami.

Můžeme se setkat s názorem, že logický výklad je jen výkladem rozumným, což je základní požadavek, který musíme klást na jakoukoli interpretaci: rozumnost. Proto se tzv. právní logika velice často mísí s empirií. Mnoho argumentů používaných v této metodě vychází ze zkušenosti a nikoli ze striktních pravidel výrokové logiky.

V logické metodě výkladu práva se uplatňují tzv. argumenty logické interpretace:

- *Argumentum a contrario* (argument opaku), případně *Argumentum per eliminationem* (argument vyloučením). Tyto argumenty jsou založeny na „*principu vyloučení třetího*“. Každá právní norma je omezena jinou právní normou: kde platí jedna, neplatí druhá. (Rouček, Sedláček 1935: 136) Pokud existuje regulace X, která se vztahuje na situace A, pak to znamená, že se nevztahuje na situace, které jsou jiné než „A“. Pokud právní předpis stanoví pravidla pro vyjmenované prvky určité skupiny, pak platí, že se tato pravidla nevztahují na nevyjmenované prvky.
- *Argumentum a fortiori* (argument síly, resp. síly významu). Tento argument je založen na tom, že pokud platí určitá regulace pro nadřazený pojem, platí i pro pojem podřazený. (Rouček, Sedláček 1935: 135). Případně, pokud určitá regulace neplatí pro podřazený pojem, neplatí ani pro pojem nadřazený. Tento argument existuje ve dvou základních typech:
 - *a minori ad maius* (od menšího k většímu): platí-li zákaz pro méně závažné chování, platí i pro chování závažnější. Proto tento argument spojujeme se zákazem. Např. existuje-li na určitém místě zákaz zastavení, nemůže se tam ani stát.
 - *a maiori ad minus* (od většího k menšímu): tento argument vychází z předpokladu, že pokud dovolíme chování závažnější, dovolíme chování i méně závažné. Můžeme proto například předpokládat, že má-li určité chování dovolené držitel, má je dovolené i vlastník věci.
- *Argumentum per analogiam* (*argumentum a pari*). Tento argument vychází z předpokladu, že podobné vztahy by měly být regulovány podobným způsobem. Pokud dva případy mají stejnou podstatu, měly by mít i stejnou regulaci. Tento výklad však přesahuje meze, které stanovil normotvůrce, a proto by jeho použití mělo být co nejopatrnější; stejně jako v případě argumentů *a fortiori*.

- *Argumentum reductione ad absurdum*. V tomto případě interpretující subjekt dotahuje situace do absurdních závěrů. Pokud výklad vede k takovým závěrům, je na místě jej odmítnout.
- *Argumentum reductione ad impossibile*: Tento argument spočívá v dotažení situace do nemožných důsledků. I v takovém případě je nutné takový výklad odmítnout. Právo nemůže vést k absurdním nebo nemožným závěrům.

Analogie (argumentum per analogiam)

Analogie (česky se označuje jako obdoba) představuje uplatnění logického postulátu, že podobné chování má být regulováno podobným způsobem: podobné případy se posuzují podobně. Analogie se obvykle uplatní v případech tzv. **mezer v právu**. To jsou situace, kdy určité chování není právně nijak regulováno, ačkoli by zřejmě regulováno být mělo. Pak se může postupovat tak, že se chybějící právní úprava nahradí právní normou, která reguluje nejbližší podobný typ lidského chování (nejbližší typ společenských vztahů).

Uplatnění analogie však může být nesprávné, neboť se jím dají zacelit i mezery, které normotvůrce v právním řádu vytvořil záměrně – podle jeho rozhodnutí určité vztahy právní regulací podléhat nemají. Analogií je pak tato vůle popřena a vztah je pomocí analogie regulován. V případě, pokud je však mezera nezáměrná a vznikla například nedopatřením, lze její pomocí právní řad přibližovat společenským požadavkům a potřebám. Přesto je nutné na použití analogie klást velmi vysoké nároky. Analogii lze v některých případech použít:

- a. je-li mezi chováním regulovaným a neregulovaným (na které se má analogie použít) více podobností než rozdílů;
- b. věcná a právní podstata regulovaného a neregulovaného chování je stejná a použitím analogie má být dosaženo stejných účelů.

Obvykle se analogií označuje situace, kdy právní normu použijeme regulaci chování, na které právní norma neměla dopadat. Od této situace je potřeba odlišit stavy, kdy normotvůrce sám určuje, že dané chování má být použito obdobným způsobem. Například v § 853 občanského zákoníku se uvádí: „*Občanskoprávní vztahy, pokud nejsou zvláště upraveny ani tímto, ani jiným zákonem, se řídí ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší.*“, což představuje zakotvení možnosti použití analogie v občanském právu. Analogií je velmi blízká situace, kdy normotvůrce přímo přikáže určitou situaci řešit analogicky: například § 20 odst. 2 zákona o péči o zdraví lidu stanoví: „*Pro předepisování a výdej potravin pro zvláštní lékařské účely platí obdobně právní předpisy upravující předepisování a výdej léčivých přípravků*“; nebo § 105 odst. 6 trestního zákoníku stanoví: „*Ustanovení odstavce 5 se užije přiměřeně též na případ, kdy pachatelé bylo uloženo vedle sebe více trestů, u kterých může podle tohoto zákona nastat účinek, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen.*“ V těchto případech normotvůrce nařídil obdobné či přiměřené použití právní normy na další druhy chování. O analogii ve striktním slova smyslu se proto nejedná.

Nejčastěji se můžeme setkat se dvěma druhy analogie: analogie zákona a analogie práva. **Analogie zákona** (analogia legis) znamená, že existující skutečnost, kterou právní norma nereguluje, se posoudí podle právních norem obsažených v právním předpise, jehož věcná působnost zahrnuje podobnou skutečnost. V případech, není-li to možné, použije se **analogie práva** (analogia iuris), kdy

se používají obecných právních zásad příslušného právního odvětví či práva jako celku. Tady je již vztah „podobnosti“ velmi rozvolněný.

Použití analogie v soudním rozhodování

Podívejme se, jak se na použití analogie dívá Nejvyšší soud: „Při rozhodování o návrhu na zrušení práva společného nájmu rozvedených manželů k družstevní garáži je při nedostatku zvláštní úpravy nutno analogicky aplikovat ustanovení občanského zákoníku o zrušení práva společného nájmu družstevního bytu.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 26 Cdo 2659/2000, uveřejněný pod číslem 66/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní](#))

Nebo také: „Rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě, který je ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu bydlení – je nutno posoudit analogicky podle ustanovení § 713 odst. 1 ObčZ. Druh (kvalitu) bytové náhrady, je třeba posoudit analogicky podle § 712 odst. 3 věty druhé ObčZ. I v těchto případech je třeba na základě konkrétních skutkových zjištění v dané věci zabývat se tím, zda zde není důvod pro odepření bytové náhrady pro rozpor výkonu práva s dobrými mravy.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2962/99](#))

Rozdíl mezi analogií legis a analogií iuris zmiňuje také Nejvyšší správní soud: „Vzhledem k tomu, že zákonnou úpravou je přesně a podrobně stanoveno, na jaký okruh osob a za jakých podmínek lze příslušná ustanovení zákona o soudní rehabilitaci vztáhnout, nepřichází zde v úvahu postup známý jako analogia iuris, neboť ten je možný pouze v případech, kdy právní úprava chybí, ale ani postup známý jako analogia legis, vzhledem k tomu, že obviněný své rehabilitace dosáhl, byť prostřednictvím jiného soudního postupu, a to výhradně podle ustanovení trestního řádu a trestního zákona.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22.7.2005, čj. 3 Ads 33/2004 - 84, č. 723/2005 Sb. NSS](#))

Systematická metoda interpretace

Systematická metoda výkladu práva se opírá o systematické uspořádání právního řádu, či práva jako celku. Všechny jeho jednotlivé části musí vytvářet funkční a bezrozporný celek, a v tomto smyslu musí být veškeré právní normy interpretovány. Proto se na každou interpretovanou část práva (ustanovení) díváme s ohledem na jeho normativní okolí, ale také na místo, které tato část v právním systému zastává. Kontextem, dle kterého interpretujeme je tak nejen bezprostřední okolí – například právní předpis, či jeho jednotlivé rubriky – ale také celý právní řád.

Systematický výklad práva se opírá o tyto základní zásady, které pomáhají vytvořit onen bezrozporný a smysluplný celek:

- *lex superior derogat legi inferiori* (právní norma vyšší právní síly ruší normu nižší právní síly; v právním řádu nemůže být norma, která odporuje normě s vyšší právní silou),
- *lex posterior derogat legi priori* (pozdější právní norma ruší právní normu dřívější; tato zásada reaguje na vývoj právního řádu a má se za to, že pokud jsou dvě právní normy v rozporu, účinky vyvolává mladší z nich, která je výrazem aktuální vůle zákonodárce),
- *lex specialis derogat legi generali* (zvláštní právní norma ruší právní normu obecnou; zde se aplikuje zásada, že speciální úprava má pro danou úzeň vymezenou oblast přednost před úpravou obecnou, ale pouze v této specifické oblasti, ve všech ostatních případech platí stále právní norma obecná, stejně jako v těch ustanoveních nedotčených úpravou speciální).

Tyto zásady se mohou vzájemně kombinovat, avšak krom zásady právní síly (vyšší právní norma ruší nižší právní normu) není obecně sdíleno pravidlo přesnosti. Záleží proto na argumentaci a konkrétním případě, které ze dvou zbývajících pravidel se upřednostní.

Metody výkladu práva v praxi

Příkladem použití jazykové, logické a systematické metody výkladu práva je postup, který použil Nejvyšší správní soud:

„[27.] Předmětné ustanovení článku 3 bod 4 obecně závazné vyhlášky města Šluknov č. 2/2005 znělo (cit. dle znění vyhlášky založeného na č. I. 38 správního spisu): „Vlastník psa nebo další osoba, které byl pes svěřen, je povinen vést psa na vodíku a případně ho opatřit náhubkem na veřejných prostranstvích, při větším soustředění osob.“

[...]

[30.] V rámci takového systematického výkladu článku 3 bod 4 obecně závazné vyhlášky města Šluknov č. 2/2005 je totiž třeba vycházet z toho, že celý článek 3 upravuje „pravidla pro pohyb psů na veřejném prostranství“. V prvním bodě vymezuje, kde je umožněn volný pohyb psa v zastavěné části, v druhém, jaká opatření je třeba učinit, aby pes neunikl na veřejná prostranství, ve třetím, kde všude je třeba zamezit jeho volnému pohybu. Na ně pak logicky navazuje odstavec čtvrtý, určující podmínky, za nichž je vždy třeba vést psa na vodítku, a případně ho opatřit náhubkem, a poté odstavec pátý, jasně určující, kdy má mít pes náhubek v každém případě. Spojení „na veřejných prostranstvích, při větším soustředění osob“ v bodě čtvrtém tak sice opravdu lze gramaticky izolovaně číst buď jako vymezení dvou podmínek, které mají být splněny kumulativně, nebo jako vymezení dvou podmínek, které mají být splněny alternativně; další výkladové metody však vedou k druhé z těchto možností.

[...]

[32.] K uvedenému závěru vede navíc i výklad logický, neboť opačný výklad prosazovaný krajským soudem by vedl k tomu, že by psi mohli volně pobíhat, a to i bez náhubku, neboť o něm toto ustanovení mluví až jako o doplňující nepovinné alternativě, jak na veřejných prostranstvích (s výjimkou míst vymezených v odstavci 3), tak v místech, kde by se soustředilo větší množství osob (pokud by nešlo o veřejná prostranství, která sám žalobce chápal dosti restriktivně), dokud by nebyly splněny obě podmínky. Výsledkem stylistické neobratnosti autora obecně závazné vyhlášky ovšem nemá být vytvoření prostoru pro striktně jazykové výklady vedoucí k absurdním důsledkům, nýbrž takový výklad, který ob stojí v běžném životě. Takovým je výklad poskytovaný stěžovatelem, tedy že pes má být na veřejném prostranství na vodítku, a případně má být opatřen náhubkem. To je zjevně namístě zejména při velkém soustředění osob, kde, jak stěžovatel správně připomíná, již samotné vodítko nezaručuje bezpečnost osob.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.7.2010, čj. 2 As 54/2010-51](#))

„Rozumění má podle Schleiermachera dva základní aspekty: gramatický a psychologický či – jeho slovy – technický. Jakákoli promluva, mluvená či psaná, musí být součástí jazykového systému a nelze jí porozumět, neznáme-li strukturu onoho systému.“ (Newton, 2008, s. 61)

Výklad zužující a rozšiřující

Součástí systematické metody výklad je, vzhledem k zapojení kontextu a nezbytnosti využít normativní okolí interpretovaného pojmu, i výklad rozšiřující (extenzivní) nebo zužující (restriktivní). Tyto způsoby výkladu se používají zejména, pokud jsou v textu právního textu použity neostře nebo neurčité pojmy. Například § 279 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku hovoří o výbušnině „v množství větším než malém“. Při užití extenzivního výkladu (rozšiřujícího) se tomuto neurčitému pojmu snažíme přiřadit co největší rozsah, naopak při použití restriktivního výkladu tento rozsah snižujeme. Zúžit, případně rozšířit význam pojmu nad (pod) meze jeho obvyklého použití je však možné pouze existuje-li k tomu důvod: například obecné právní principy (pravomoci orgánů veřejné moci je nezbytné vykládat restriktivně) nebo ustanovení jiné části použitelného právního předpisu příslušného odvětví nebo předpisů, které jsou považovány za základní v dalších odvětvích (takové postavení má například občanský zákoník). K tomuto účelu slouží i definiční normy – přiznávají právním pojmům jiný (užší nebo širší) význam, než plyne z obvyklého pojetí. Proto například Příloha III, A. 1. Směrnice Rady č. 2001/113/ES, o ovocných džemech, rosolech a marmeládách a kaštanovém krému určených k lidské spotřebě může stanovit, že „Pro účely této směrnice se rajčata, jedlé části lodyh rebarbory, mrkev a sladké brambory, okurky, dýně, melouny a melouny vodní pokládají za ovoce.“

Restriktivní a extenzivní výklad, jak jej vidí soudy

Jako příklad použití restriktivního a extenzivního výkladu lze použít [rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16.3.2010, čj. 1 As 97/2009 - 119, č. 2166/2011 Sb. NSS](#), kde se k tomu uvádí: „Rovněž Nejvyšší správní soud k jakémukoli omezení ústavně zaručeného práva na informace uvedl, že „při realizaci ústavně zaručeného práva na informace, garantovaného čl. 17 Listiny základních práv a svobod, ve spojení se zákonem č. 106/1999 Sb., je třeba jakákoli možná omezení poskytování informací vykládat restriktivním způsobem, což lze dovodit z judikatury Ústavního soudu (srov. náleze ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 260/06). (...) Opačný postup, tedy extenzivní výklad podmínek, za kterých zákon č. 106/1999 Sb. umožňuje právo na poskytnutí informací omezit a informace neposkytnout, by směřoval proti vlastnímu smyslu a účelu jak samotného zákona č. 106/1999 Sb., tak i ústavně zaručeného veřejného subjektivního práva garantovaném čl. 17 Listiny základních práv a svobod. V moderním demokratickém právním státě představuje právo na informace jednu ze záruk zákonnosti. Bez informací nelze účinně vykonávat kontrolu.“

U rozšiřujícího a zužujícího výkladu se zastavil i Ústavní soud v [nálezu sp. zn. I. ÚS 440/01 ze dne 27. 1. 2004 \(N 8/32 SbNU 47\)](#), ve kterém stanovil meze tohoto výkladu: „Jsou-li k dispozici dva rovnocenné výklady, z nichž jeden je extenzivní a druhý restriktivní, musí soud zvolit ten z nich, jenž odpovídá dalším metodám výkladu, zejména pak úvaze teleologické. Ratio legis zákona o půdě je, alespoň v určité míře, napravit následky porušení základních práv vlastníků v době totality. Ústavně konformním výkladem je tedy výklad extenzivní. Zákon o půdě a jeho jednotlivá ustanovení je třeba vykládat tak, abych jejich aplikací bylo možno dosáhnout účelu, který zákonodárce sledoval (náprava křivd).“

Výklad doslovný (adekvátní)

Doslovný výklad je nejobvyklejší a použije se nejčastěji. Při něm totiž nedochází k rozsahovým posunům textu jako u předcházejících dvou výkladů. Při adekvátním výkladu je rozsah normy vykládan tak, že plně odpovídá textovému vyjádření normy. Při tomto výkladu nenastávají žádné pochybnosti, neboť není sporu o tom, zda by měl být rozšiřující nebo zužující výklad. Na druhou

stranu obecnost právního textu někdy zapříčiní nutnost použití jednoho z výše uvedených druhů výkladu.

Historická metoda interpretace

Historický výklad patří mezi nestandardní metody výkladu, neboť se jeho prostřednictvím pokoušíme zjistit okolnosti, ve kterém interpretovaný objekt vznikl. Zkoumáme zde tedy dobu vzniku právního předpisu, což vzhledem k tomu, že tato může být několik let vzdálená aktuální společenské potřebě, není vždy žádoucí. Pramen práva by měl být zkoumán s ohledem na současnou situaci a okolnosti jeho vzniku by měly zůstat právní historii. Přesto se může stát, že i zde nalezneme cenné informace podporující jiné standardní interpretační metody.

Historický výklad u Ústavního soudu

Historický výklad (jakož i jiné metody) použil Ústavní soud: „*Ústava ČR sice výslovně o nezávislosti České národní banky nehovoří, nicméně historickým výkladem okolností přijetí Ústavy ČR (viz výše), teleologickým výkladem pojmu "péče o stabilitu měny" a systematickým výkladem hlavy VI. Ústavy ČR, kde je úprava České národní banky oddělena od úpravy moci zákonodárné a výkonné, lze dojít k závěru, že smyslem zakotvení ústřední banky státu v Ústavě ČR vůbec a ve zvláštní hlavě Ústavy ČR zvláště bylo právě vytvoření ústavního rámce pro její fungování nezávisle na moci zákonodárné a výkonné. Je však možno poukázat na tu okolnost, že již při projednávání návrhu zákona o Státní bance československé (zákon č. 22/1992 Sb.), jehož obsah byl převzat do nyní platného zákona o ČNB, se vycházelo při jednání z prokázání závislosti výše inflace na míře nezávislosti centrální banky.*“ ([nálezu sp. zn. Pl. ÚS 59/2000 ze dne 20. 6. 2001 \(N 90/22 SbNU 249; 278/2001 Sb.\)](#))

Teleologická metoda interpretace

V této metodě výkladu zkoumáme účel právní normy, tedy důvod, pro který byla vytvořena. Tento účel by měl být v prvé řadě obsažen v samotné právní normě, avšak druhotně lze použít i například důvodové zprávy, či stenografické záznamy z legislativního procesu, s vědomím, že nemusí být přesné a objektivní vzhledem k dosaženému výsledku. Ústavní soud roli teleologického výkladu naznačil [nálezu sp. zn. III. ÚS 288/04 ze dne 16. 9. 2004 \(N 132/34 SbNU 331\)](#), když použil metaforické vysvětlení Lona Fullera: „*Ústavní soud připomíná, že v rámci výkladových metod směřujících k nalezení významu a smyslu zákona lze mimo jiné jako relevantní konstatovat i jeden z v dané věci použitých a rozhodujících interpretačních přístupů, totiž to, že "k porozumění zákonu je třeba porozumět, chorobě společnosti", kterou má zákon léčit" (Fuller, Lon L.: Morálka práva, OIKOYMENH, Praha, 1998, str. 81)*“

Teleologický výklad má tedy dva rozměry:

Teleologický výklad bývá použit jako doplňující výklad, ale jeho význam postupně narůstá. Jako doplňující jej však například zmiňuje Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3.6.2010, čj. 2 As 38/2010-70, č. 2105/2010 Sb. NSS](#)): „*Nejvyšší správní soud konstatuje, že dikce citovaného zákonného ustanovení umožňuje vícero možných výkladů: v souladu s touto dikcí se určitě jeví výklad provedený stěžovatelem, nicméně nelze apriori vyloučit ani výklad, který učinil krajský soud. Za těchto okolností je namístež použít zejména teleologický způsob výkladu, jelikož právě tento nejvíce odpovídá smyslu a podstatě působení práva ve společnosti.*“

Stinná stránka teleologie

Teleologický výklad však není bezproblémový. Nad některými problematickými body tohoto výkladu se pozastavil i Nejvyšší správní soud: „Dovozování účelu zákona, resp. jednotlivých právních norem, je otázkou výkladu práva, nikoliv otázkou skutkových zjištění. Je tedy otázkou správné a přesvědčivé soudcovské argumentace, nikoliv otázkou dokazování. Ústavní soud ve [stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚSSt 1/96 ze dne 21. 5. 1996 \(ST 1/9 SbNU 471\)](#) uvedl: „Každá právní norma má svůj smysl a účel, jejich rekonstrukce je však spjata s řadou nejistot. Smysl a účel zákona lze dovodit především z autentických dokumentů, vypovídajících o vůli a záměrech zákonodárce, mezi něž patří důvodová zpráva k návrhu zákona (uvědomujíc si skutečnost, že ze souhlasu zákonodárce s osnovou návrhu lze pouze prezumovat i jeho souhlas s jejími důvody), a dále z argumentace, přednesené v rozpravě při přijímání návrhu zákona. Smysl a účel zákona lze dále dovodit z pramenů práva. Jelikož právní norma s klasickou strukturou (na rozdíl od teleologické právní normy) neobsahuje explicitně vyjádření svého smyslu a účelu, nelze tyto stanovit "bez rekursu na předvedění interpreta" (O. Weinberger, Norma a instituce. Úvod do teorie práva. Brno 1995, s. 165). Při rekonstrukci smyslu a účelu zákona sehrávají tudíž vlastní představy interpreta o teleologické racionalitě právního ustanovení klíčovou roli. To je vážný důvod pro uplatňování výkladu e ratione legis pouze za splnění určitých podmínek. V případě aplikace právního ustanovení nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad e ratione legis před výkladem jazykovým.“ (zařazněni doplněno). Poznávání účelu při aplikaci práva souvisí s metodologií teleologického výkladu norem. Účel právních norem hraje pro soud klíčovou roli při objasňování obsahu a smyslu práva (srov. k tomu též Holländer, P. Filosofie práva. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 84 a 87).“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.6.2010, čj. 1 As 28/2010-86, č. 2128/2010 Sb. NSS](#))

Komparativní metoda interpretace

Komparativní výklad také nazýváme výkladem srovnávacím. V jeho procesu srovnáváme jednotlivé postupy, normy nebo instituty nejen napříč právním řádem (zde se blíží metodě systematické), ale také napříč různými právními řády či historickými obdobími. Velice obvyklé je srovnávat úpravu v České republice s úpravou jiných evropských zemích. Zde je důvodem ta skutečnost, že právní řád je zejména v aktuálních úpravách velice často zahraničím inspirován, či rovnou došlo k převzetí zahraniční právní úpravy a její drobné úpravě požadavkům českého právního řádu.

Vzhledem k tomu, že zde využíváme ke srovnání (komparaci) i právo jiných států, nemůže se jednat o standardní metodu výkladu. Na druhou stranu ovšem vzhledem k zapojení České republiky do mezinárodních struktur lze očekávat nárůst aplikace této metody a nárůstu významu komparativní metody interpretace práva.

6.3 Kdo a za jakých okolností v právu interpretuje? Druhy výkladu práva

Z toho, co jsme si výše ukázali, je jasné, že interpretuje kdokoli, kdo chce aplikovat jakoukoli právní normu, ať už na sebe a své jednání nebo na někoho jiného, z pozice autority svěřené mu právem. Tyto druhy interpretace však budou mít různou hodnotu a dopad na právo.

V prvé řadě tedy interpretujeme my, jednotlivci. Ať už je to v situacích, kdy rozpoznáme význam červeného světla na semaforech nebo podáváme daňové přiznání. Tato interpretace (výklad) –

říkáme mu **laický** – však není pro nikoho závazný a na fungování práva má minimální až žádný dopad.

Samozřejmě bychom však mohli diskutovat o tom, že jakýkoli, byť na první pohled nedůležitý interpretační vstup do práva, který uděláme my, laici, tím, že na sebe aplikujeme nějaké právní pravidlo, nějakým způsobem právo proměňuje, vzhledem k tomu, že právní text má svého druhu otevřený charakter a získává podobu právě i těmito drobnými vstupy:

„Názor, že právní text by měl mít jasný smysl, který lze převyprávět, a následný pád do nihilismu nebo „právního realismu“ po zjištění, že tomu tak není, vychází z chybného postoje k právu, který se podobá chybnému postoji, jenž je základem podobné reakce u čtenářů literatury. Omyl v právu spočívá v tom, že se právní systém chápe jednoduše jako systém pravidel, hmotněprávních a procesních. Tato pozitivistická tradice trvá na pojetí zákonů jako příkazů, které vydává nadřízený podřízenému; nebo jako pravidel určujících, kdo a za jakých okolností je oprávněn takové příkazy vydávat. Ve své nejextrémnější podobě předpokládá, že tyto příkazy a pravidla mají neměnný a jasný význam. Správněji však lze na právo pohlížet nikoli jako na soubor příkazů nebo pravidel, dokonce ani ne se souborem opakovatelných zásad nebo hodnot, které za nimi stojí, ale jako na kulturu argumentace a výkladu, jejichž prostřednictvím získávají pravidla svůj život a konečný význam. Pravidlo se koneckonců neinterpretuje samo od sebe a vždy bude ponechávat otevřené určité aspekty svého významu, zejména když se uplatní za okolností, které nikoho nenapadly. S výjimkou jasného a z definice neproblematického případu lze o pravidle uvažovat tak, že nestanoví jediný nutný výsledek, ale škálu kulturně možných výsledků, mezi nimiž budou muset právníci a soudci provést výběr. Právě procesy myšlení a konverzace, v nichž se tyto volby provádějí, kultura právní argumentace, jsou samotným právem.“ (White 1982: 146)

Právní texty jsou interpretovány i odborníky – hovoříme pak o výkladu **odborném**, a to v nejrůznějších situacích. Takové výklady nacházíme v odborných textech, ale také i například v žalobách a dalších podáních praktikujících právníků. Zde typicky rozlišujeme výklad **doktrinální** a **výklad právní praxe**. Opět ani jeden z nich nemůžeme považovat za formálně závazný pro žádné orgány nebo osoby.

V právní praxi však může docházet k situacím, kdy učiněný výklad může být pro někoho závazný. Například tzv. **oficiální** výklad, tedy výklad někoho, kdo je v nadřízeném postavení, může být závazný pro toho, kdo je vůči němu v podřízeném postavení. To může být například případ tzv. metodického pokynu, který mohou ministerstva vydat vůči státním orgánům, které jsou mu podřízeny. Pokud tedy řekněme Ministerstvo dopravy vydá pokyn ohledně interpretace nějakého zákonného ustanovení, musí se jím Úřad pro civilní letectví řídit, a tento oficiální výklad Ministerstva dopravy je pro něj závazný.

Soudně o oficiálním výkladu

Pohled na oficiální výklad z Nejvyššího správního soudu: „Krajský soud dále konstatoval, že v posuzované věci je stěžejní posouzení otázky, zda podání žalobkyně ze dne 1. 2. 2006 učiněné na adresu podatelna@mfcz.cz obsahovalo zaručený elektronický podpis. Pokud by zaručený elektronický podpis obsahovalo, nemuselo být do tří dnů po odeslání opakováno písemně nebo ústně do protokolu (§ 21 odst. 5 daňového řádu). Krajský soud rovněž zdůraznil, že pokyny Ministerstva financí řady „D“ nejsou právním předpisem. Z pohledu teorie práva jsou pouze oficiálním výkladem práva, který je služebně závazný, přičemž takový výklad práva nikdy nemůže nahrazovat mezery v právní úpravě nebo suplovat potřebnou novelizaci určitého právního předpisu. Krajský soud dodal, že vnitřní předpis ministerstva (pokyn D-252) nemůže upravovat práva a povinnosti pracovně nepodřízených subjektů, nýbrž může toliko ukládat povinnosti osobám podléhajícím řídicí pravomoci toho, kdo vnitřní předpis vydal. Podání se zaručeným elektronickým podpisem ze své technické podstaty nemůže trpět nedostatkem podpisu a je tedy zcela nadbytečné, aby muselo být opakováno do tří dnů, jak je tomu u podání učiněných za použití jiných přenosových technik.“ ([Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 12. 2010, č. j. 1 Afs 85/2010-118](#))

Právo však neinterpretují jen nadřízené orgány svým podřízeným. Jak jsme si uvedli výše, interpretace je nezbytným krokem v aplikaci práva. Jakýkoli **orgán aplikující právo** (ať už soud nebo správní orgán) tedy musí aplikované právo nejprve interpretovat. V tomto ohledu pak vystupují interpretace soudů, nejčastěji vrcholných soudů (Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, Ústavní soud), které v podobě tzv. **judikatury** mohou mít určitý normativní vliv na další soudní rozhodování.

Jednotící stanoviska nejvyšších soudů

Specifickou roli mají tzv. jednotící stanoviska, která mohou vydávat nejvyšší soudy. Tato stanoviska jsou vlastně abstraktními interpretacemi práva, ke kterým dochází bez bezprostřední návaznosti na konkrétní případ. Tyto interpretace vychází z minulých rozhodnutí soudu a jsou založeny na předpokladu, že nejvyšší soudy mají za úkol sledovat a analyzovat judikaturu nižší soudů a prostřednictvím těchto stanovisek vybírat preferované právní názory. Tato stanoviska vydává soud, buď jeho plénum nebo kolegium. Nejedná se tedy o soudní rozhodnutí jako takové, ale formulaci nějaké preferované interpretace práva *in abstracto*. Z tohoto důvodu jsou některými autory kritizovány a považovány za reziduum právního režimu před rokem 1989. Tato stanoviska nejsou závazná, ale podobně jako jakékoli jiné ustálené právní názory nejvyšších soudů představují určité indikace toho, jak asi bude daný nejvyšší soud v obdobných věcech rozhodovat.

(Blíže viz Kühn 2005)

Není také vyloučeno, aby si daný právní řád určil subjekt, jehož hlavním úkolem bude závazně interpretovat právo pro všechny další subjekty práva. Tento tzv. **legální** výklad pak tedy podává orgán, který k tomu byl speciálně zmocněn a který je odlišný od normotvůrce. Takový závazný legální výklad podává například Soudní dvůr Evropské unie ve vztahu k evropskému právu.

Smlouva o fungování EU

Článek 267

(bývalý článek 234 Smlouvy o ES)

Soudní dvůr Evropské unie má pravomoc rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se:

- a) výkladu Smluv,
- b) platnosti a výkladu aktů přijatých orgány, institucemi nebo jinými subjekty Unie.

Vyvstane-li taková otázka před soudem členského státu, může tento soud, považuje-li rozhodnutí o této otázce za nezbytné k vynesení svého rozsudku, požádat Soudní dvůr Evropské unie o rozhodnutí o této otázce.

Vyvstane-li taková otázka při jednání před soudem členského státu, jehož rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva, je tento soud povinen obrátit se na Soudní dvůr Evropské unie.

Vyvstane-li taková otázka při jednání před soudem členského státu, které se týká osoby ve vazbě, rozhodne Soudní dvůr Evropské unie v co nejkratší lhůtě.

V současném českém právním řádu takový subjekt neexistuje. V minulosti však tuto roli plnil Ústavní soud ČSFR:

Ústavní zákon č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR

Čl. 5 odst. 1

„Ústavní soud podává výklad ústavních zákonů Federálního shromáždění, je-li věc sporná. Podmínky stanoví zákon Federálního shromáždění.“

Nedávalo by ale větší smysl se dotazovat na smysl jím tvořených předpisů samotného zákonodárce? Dopátrat se nějakého skutečně **autentického** výkladu, který by pak pro nás mohl být závazný? Může ale samotný zákonodárce vůbec interpretovat právo? Odpověď na tuto otázku má dvě protikladné odpovědi. Na jednu stranu víme, že v kontextu dělby moci zákonodárce právo pouze tvoří. Interpretace práva je nezbytně spjata s jeho aplikací, což znamená, že interpretovat právo může jen subjekt odlišný od zákonodárce. Navíc zákonodárce nemá v ruce jinou možnost, jak potenciálně poskytovat jakákoli vysvětlení svým obecných pravidel než formou normativního právního aktu, kterým by vydal právní předpis, kterým by tuto svou interpretaci sdělil. Ale tímto však opět pouze

vytváří právní předpis, který by posléze byl námi nebo státními orgány opět před jeho použitím interpretován.

Autentický výklad (dříve byl označován také jako legální – čistě proto, že je závazný a žádný jiný subjekt, který by interpretoval závazně, prostě neexistoval) je založený na tom, že suverén může nejen vytvářet, rušit nebo měnit právo, ale také je interpretovat: kdokoli má legislativní pravomoc, má pravomoc interpretovat, a to autenticky a legitimně. (Stolleis 2011: 4) Autentický výklad je však skutečně změnou právní regulace, byť se tváří jen jako výklad. Normotvůrce tím determinuje způsob výkladu zákonných pravidel a zužuje či rozšiřuje výklad dalších interpretů.

Pojďme si to tedy shrnout:

Kdo interpretuje?	Je jeho interpretace závazná?
Ten, kdo právní text vydal (autentický výklad)	ANO i NE (je-li autentický, pak je závazná)
Ten, kdo k tomu byl zmocněn a je odlišný od normotvůrce (legální výklad)	ANO
Nadřízený subjekt podřízenému (oficiální výklad)	ANO (pro podřízené)
Orgán, který aplikuje právo ...jako součást každého individuálního právního aktu. Judikatura Stanoviska nejvyšších soudů.	NE, ale mají určitou nezanedbatelnou normativní hodnotu („argumentační závaznost“)
Odborníci ve vědeckých publikacích (doktrinální výklad)	NE
Výklad právní praxe	
Laický výklad	

7. Právní skutečnosti a právní poměry

7.1 Právní skutečnosti

Co je skutečnost?

Byť by bylo zajímavé pojmout tuto otázku z filosofického nebo fyzikálního hlediska, v této kapitole se neptáme po podstatě bytí, ale po významu pojmu, se kterým zde právní teorie operuje.

V kontextu právních norem jsme zjistili, že právo může (typicky v tzv. hypotéze právní normy) stanovit podmínky, za nichž dochází k jeho realizaci. Těmito podmínkami může být prakticky cokoli: podepsání dokumentu, nástup do dopravního prostředku, uplynutí času nebo zmáčknutí tlačítka na automatu s kávou. Klidně to také ale může být vstoupení do dveří budovy, hlasitý projev nebo mlčení. Právní skutečnost je tedy vlastně cokoli, s čím právo spojuje nějaký (právně relevantní) následek. Je to právo, které si vybírá, jestli následek bude mít to, že mrknu, položím hrnek na stůl, kliknu na „Potvrdit“ při online platbě kartou nebo napíšu na sociální síti o někom nepravdu. Takové cokoli tedy může být (lidské) jednání, formalizované akty normotvůrce a jiných orgánů veřejné moci nebo přírodní jevy a další děje. Všechno toto mohou potenciálně být pro právo relevantní skutečnosti, a to tehdy, pokud se s nimi rozhodne spojit **vznik, změnu nebo zánik práv a povinností**. A pokud tomu tak je, jsou to **právní skutečnosti**.

Viktor Knapp (1995: 141 a násl.) rozdělil právní skutečnosti podle toho, zda závisí nebo nezávisí na volním lidském chování: **Subjektivní právní skutečnosti** jsou takové, které závisí na vůli člověka, **objektivní právní skutečnosti** jsou pak ty, které na vůli člověka závislé nejsou.

7.2 Subjektivní právní skutečnosti

Subjektivní právní skutečnosti jsou tedy takové, které závisí na vůli člověka: ten může buď jednat v souladu s právem (pak o jeho jednání hovoříme jako o **právním jednání**), nebo může jednat rozporu s právem (**protiprávní jednání**). Svým způsobem jednají také orgány veřejné moci (akty orgánů veřejné moci – **individuální právní akty**).

V právu v tomto kontextu používáme pojem „jednání“. Jednání člověka tedy může být buď v souladu s právem nebo v rozporu s právem.

Právní jednání

Aby mohl kdokoli jednat, musí být schopen zvažovat následky vlastního jednání. Musí si tedy být **vědom následků, které jeho jednání může mít, a to i možných rizik takového jednání nebo škod, které může způsobit**. Této vlastnosti se říká „moral agency“ (nebo také morální odpovědnost) a nejen ve filosofii se objevuje kdykoli, když si klademe otázku, zda člověk, jakýkoli jiný živý tvor,

umělá inteligence nebo třeba hrnek na vašem stole vůbec může vědomě svobodně jednat a následně nést odpovědnost za následky svého jednání (Talbert 2019).

Takové vymezení samozřejmě otvírá celou řadu otázek. Na některé máme zatím odpovědi v podobě filosofických koncepcí, na jiné už alespoň částečně odpověděla věda. Vezměme si třeba svobodu či autonomii v jednání. Ta bude vyžadovat i svobodnou vůli k tomu, zda vůbec jednat budeme, či ne. Hrnek tedy jako neživá věc nebude schopen ani mít vůli, ani schopnost rozpoznat následky svého jednání, zatímco někteří očekávají, že v nějaké fázi vývoje toho bude schopna třeba i umělá inteligence (Noorman 2020). V tomto ohledu samozřejmě také probíhají odborné diskuse ohledně toho, do jaké míry jsou formování vůle a jejího projevu schopna zvířata (Shapiro 2006: 357-373). I lidem však přisuzujeme tuto autonomii v určitých stupních (i dítě může v některých situacích jednat třeba i s morálními i právními následky, ačkoli v jiných ne; i dospělý může být třeba manipulován, jednat v omylu, tísní, anebo mít omezené rozumové a volní schopnosti).

Svoboda vůle

Byť nyní (a i později v právním kontextu) hovoříme o svobodě vůle a autonomii v jednání, je dobré si uvědomit, že určitou úroveň komplexity tomuto konceptu dodávají například technologie. Je moje jednání skutečně autonomní, když mě v tom jednání omezuje nastavení dané technologie? V naší autonomii nás ve svém důsledku omezuje jakákoli technologie. Existují však technologie, jejichž účelem je přímo manipulovat situaci omezením autonomie jednání subjektů, jako třeba alkoholové zámky v autech, které vám nedovolí nastartovat auto, pokud detekuje přítomnost alkoholu ve vašem dechu, nebo ale také i informace o spotřebě paliva v autě, která vás může motivovat jet jinak a ekonomičtěji.

Mluvíme-li o svobodné vůli, můžeme mimo filosofických pojednání (O'Connor a Franklin 2021), také narazit na neurovědné studie, které přímo zpochybňují existenci svobodné vůle jako takové, protože na nervové úrovni dochází k potenciálnímu rozhodnutí údajně o setiny sekund dříve, než dojde k rozhodnutí na vědomé úrovni. Ukazuje se však, že zjištění těchto studií (Libet et al. 1983) bylo nesprávně interpretováno a že pozorované jevy nesvědčí o jakémkoli mimovolním rozhodování. (Schruger et al. 2012).

Jednání, jak je definoval Ota Weinberger

Weinberger (1995: 123) charakterizuje jednání takto: „*Jednání je informaci určené, intencionální chování přiřítané subjektu, tj. nositeli jednání. Záměrně jsem tento pojem definoval tak, aby bylo možné mluvit jednak o jednání psychofyzických osob, jednak o jednání jiných (insitucionálních) subjektů. Jednání je tedy subjektu S je tedy přiřítáno jen tehdy, jestliže by výsledek*

nenastal, kdyby se S choval jinak, tj. kdyby nebyly realizovány akty, které výsledek jednání způsobily.“

Jednání tedy spočívá v autonomně projevené vůli subjektu, který je schopen si uvědomovat následky této projevené vůle. Pokud s nějakým jednáním právo spojuje nějaké následky, hovoříme o takovém jednání jako o **právním jednání**.

Jednání může mít dvě základní podoby: buď něco děláme (konáme), nebo naopak něco neděláme (opomeneme). Pokud si tedy nevyzvedáváme zásilku tak, jak o tom hovoří například § 24 správního řádu, bude to mít nějaké následky. Naše jednání (ať už v jakékoli jeho podobě) pak může být buď výslovné (podepíšeme smlouvu o nájmu bytu), ale také i jakékoli jiné, pokud z toho nevznikají pochybnosti o tom, co chce jednajíc osoba projevit. To rozpoznává i ustanovení § 546 občanského zákoníku:

§ 546 občanského zákoníku

Právně lze jednat konáním nebo opomenutím; může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednajíc osoba chtěla projevit.

Pro bližší vymezení právního jednání je třeba se obrátit na právní předpisy, konkrétně na občanský zákoník. Ten ale právní jednání obecně nijak nedefinuje, musíme tedy jeho pojmové znaky, či náležitosti, dovozovat z jednotlivých ustanovení, kde se o právním jednání hovoří. Základ nám poskytuje Hlava V Díl 1 občanského zákoníku. Ustanovení § 545 nám potvrzuje to, co bylo řečeno výše, a sice, že to je **jednání, které má nějaké právní následky**. Tyto právní následky pak mohou být buď vyjádřené přímo v tom jednání, nebo mohou plynout ze zákona, z dobrých mravů nebo zavedené praxe stran.

§ 545 občanského zákoníku

Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

Jednání spočívá v projevení vůle

Jak bylo také řečeno výše, jednání může mít mnoho podob, ať už nějakou aktivní, kdy něco konkrétního děláme (konáme), nebo naopak něco neděláme (opomeneme). Právu v obecné rovině nezáleží na tom, zda to „něco“ znamená výslovný podpis smlouvy nebo položení věci na stůl. Důležité je, aby nevznikly pochybnosti o tom, co daná osoba chce **projevit**.

Nadto však právo pro některá naše jednání vyžaduje, aby naše vůle způsobit daný právem předvídaný následek, byla projevována konkrétní formou. V některých případech právo výslovně vyžaduje, aby měl projev písemnou formu.

Například ustanovení § 96 občanského zákoníku vyžaduje písemnou formu k souhlasu s určitými zásahy do tělesné integrity.

§ 96 občanského zákoníku

(1) Souhlas k zásahu do integrity člověka vyžaduje písemnou formu, má-li být oddělena část těla, která se již neobnoví.

(2) Písemnou formu vyžaduje i souhlas k

a) lékařskému pokusu na člověku, nebo

b) zákroku, který zdravotní stav člověka nevyžaduje; to neplatí, jedná-li se o kosmetické zákroky nezanechávající trvalé nebo závažné následky.

Co přesně však taková „písemná forma“ znamená? Jak uvádí Lavický a Polišenská (2015: 139), „[p]ísemná forma právního [jednání] předpokládá existenci dvou náležitostí, a to písemnosti a podpisu. Písemnost spočívá v tom, že projev vůle ... jednajícího subjektu zahrnuje všechny podstatné náležitosti zachycené v písemném textu listiny. Písemný projev musí být zároveň podepsán, tj. je platný až po podpisu jednající osoby. Smlouva, která musí být písemná, avšak nebyla jejími účastníky podepsána, nemůže vyvolat ani zamýšlené právní následky.“

Projev je tedy jednou z náležitostí právního jednání. To, co člověk projevuje, je **vůle**, chtění to „něco“ dělat, nebo nedělat. Vůlí se rozumí „psychický (vnitřní) vztah jednající osoby k zamýšlenému následku; vůle je chtění, zájem na dosažení nějakého výsledku, popř. následku.“ (Zuklínová 2013: 21)

I vůle je tedy nezbytná náležitost právního jednání. To potvrzuje i ustanovení § 551 občanského zákoníku, podle kterého chybí-li vůle jednající osoby, vůbec nemůže jít o právní jednání.

§ 551 občanského zákoníku

O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednající osoby.

K tomu, abychom si mohli něco koupit (uzavřít kupní smlouvu s prodávajícím tak, aby na základě toho došlo převodu vlastnického práva k předmětu koupě), potřebujeme mít vůli k tomu si tu věc skutečně koupit. Tato vůle bude chybět, když ve skutečnosti nechceme za věc zaplatit, nebo když se to bude dít ve hře nebo v žertu. Pokud se chceme věci pouze zmocnit a nezaplatit ji, nebude mít toto naše jednání následky kupní smlouvy (přechod vlastnictví prodávané a kupované věci). Vedle toho podstata jednání ve hře nebo v žertu přímo spočívá v tom, že ani vůbec nechceme vyvolávat ty právní následky, které právo jinak s takovým jednáním spojuje (Lavický a Polišenská 2015: 7). Aby se tedy jednalo o právní jednání, naše vůle musí být zjevně vážná.

§ 552 občanského zákoníku

O právní jednání nejde, nebyla-li zjevně projevována vážná vůle.

Právní jednání (právní úkon) podle Nejvyššího soudu

Terminologická poznámka: Toto rozhodnutí bylo vydáno před účinností současného občanského zákoníku. Ten pojem právní jednání neznal, ale znal obdobný pojem „právní úkon“. V kontextu otázek vážnosti a svobodnosti vůle však k žádné změně nedošlo, můžeme si tedy i tímto starším rozhodnutím demonstrovat přístup Nejvyššího soudu kvůli jako nezbytné charakteristice (náležitosti) právního jednání.

„Právní úkon je projev vůle směřující k určitému právnímu následku, jenž právní normy s takovým projevem vůle spojují. Má-li jít o právní úkon platný, musí projev vůle vyhovovat všem náležitostem, které jsou na něj kladeny právními normami. Mezi náležitosti právního úkonu náleží svoboda a vážnost vůle a určitost a srozumitelnost jejího projevu.

O svobodný právní úkon nejde v prvé řadě tam, kde byl tento úkon učiněn v důsledku přímého fyzického donucení; v těchto případech ve skutečnosti nejde vůbec o vůli jednatelce, neboť ta je nahrazena vůlí donucujícího. O svobodný právní úkon nejde ani tam, byl-li učiněn v důsledku psychického donucení (nátlaku), zejména bezprávné výhrůžky. Výhrůžka znamená, že jednatelce je v důsledku jejího druhu a intenzity přinucen za daných okolností konkrétního případu ke svému projevu vůle vzbuzením důvodné bázně (strachu). Pak fyzická osoba uzavře smlouvu podle pokynů, které stanovil její budoucí spolukontrahent a kterou nebyť právě důvodné bázně o svou osobu, popř. o své obchodní či jiné zájmy vzniklé působením bezprávné výhrůžky, by za normálních poměrů neuzavřela. Výhrůžka musí být bezprávná (protiprávní), tj. jejím prostřednictvím se vynucuje něco, co tímto způsobem vynuceno být nesmí. O takový případ jde nejen tam, kde se vyhrožuje něčím, co není vůbec dovoleno, nýbrž i tam, kde je sice výhrůžka důvodná, avšak jejím prostřednictvím se vynucuje něco, k čemu být využita nesměla.

Právní úkon není učiněn vážně (opravdově) tehdy, je-li podle objektivních okolností konkrétního případu zřejmé, že jednatelce nechtěl svým projevem vůle způsobit právní následky, které s takovým projevem vůle normy občanského práva spojují. V některých případech je nevážnost projevu vůle jednatelce vzhledem k objektivním okolnostem, za kterých k projevu vůle došlo, všeobecně zřejmá (projev vůle učiněný při hře, k vyučovacím účelům, ze žertu apod.), jindy však mohou o neplatnosti pojmu vůle vzniknout pochybnosti. Tak je tomu tehdy, kdy nevážnost projevu vůle nebyla druhé straně zřejmá s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Je-li tomu tak – a to je namístě vždy posoudit podle okolností a povahy případu – je nutno v zájmu ochrany právní jistoty občanskoprávního styku, a zejména ochrany dobré víry druhé osoby, považovat právní úkon za platný a pochybnosti o nevážnosti připsat k tíži toho, kdo je vyvolal. Jestliže tudíž by druhé straně se zřetelem na okolnosti konkrétního případu, tj. objektivně posuzováno, nebylo a nemohlo být zřejmé, že projev vůle jednatelce není vážným tj., že adresát projevu vůle důvodně předpokládal, že vyjadřuje vážnou vůli jednatelce, je třeba v zájmu ochrany dobré víry této druhé strany považovat učiněný projev za platný úkon s příslušnými právními důsledky, a to vzdor tomu, že vůle jednatelce jako základ právního úkonu chybí.“

[rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1621/2007](#)

Může se stát, že se vůle jednatelce nebo jednatelců tak úplně nepotká například se slovním vyjádřením takového jednání v písemné verzi smlouvy. V takovém případě stojí právo na tom, že vůle jednatelce, pokud se jí podaří ozřejmit, má přednost před jejím písemným vyjádřením [viz [usnesení sp. zn. III. ÚS 14/06 ze dne 9. 3. 2006](#), [nález sp. zn. I. ÚS 2061/08 ze dne 7. 4. 2011 \(N 63/61 SbNU 29\)](#) nebo také ustanovení § 575 občanského zákoníku].

§ 575 občanského zákoníku

Má-li neplatné právní jednání náležitosti jiného právního jednání, které je platné, platí toto jiné právní jednání, pokud je z okolností zřejmé, že vyjadřuje vůli jednajících osoby.

České právo tedy preferuje tento neformalistický přístup.

Poměr vůle k jejímu vytváření a následné interpretaci v rozhodnutí Ústavního soudu

Ústavní soud uvedl: „že je třeba vycházet z toho, že vůle účastníků smlouvy hraje při jejím vytváření a její interpretaci zásadní roli. Jak ostatně Ústavní soud dovodil ve své judikatuře, právní formalismus orgánů veřejné moci a jimi vznášené přehnané nároky na formulaci smlouvy nelze z ústavněprávního hlediska akceptovat, neboť evidentně zasahují do smluvní svobody občana, vyplývající z principu priority občana nad státem, jak je upraven v čl. 1 Ústavy, a z principu smluvní volnosti ve smyslu čl. 2 odst. 4 Ústavy a v korespondujícím ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny (viz např. nález [sp. zn. I. ÚS 331/98](#), Sbírnka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 18, nález č. 86, str. 233).

Tomu odpovídají také direktivy, které zákonná úprava dává soudci při výkladu smluvních ustanovení, když se jednoznačně stanoví prioritou skutečné vůle účastníků smlouvy nad formálním projevem této vůle.“

[nález sp. zn. II. ÚS 571/06 ze dne 21. 4. 2009 \(N 91/53 SbNU 171\)](#)

Předmět právního jednání

Aby vůbec mohly reálně nastat následky, které právo s jednáním spojuje, musí být předmět, ke kterému směřuje právní jednání, nebo kterého se týká, možný. Jen těžko by mohlo jakékoli účinky vyvolávat jednání, kterým byste třeba někomu chtěli darovat modré z nebe nebo snad planetu Mars. Kromě toho, že to reálně není možné, to v případě Marsu ani právo nedovoluje, protože mezinárodní [Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles](#) jasně stanoví, že „Kosmický prostor [...] je volný pro výzkum a využívání všemi státy bez jakékoli diskriminace.“

Vlastnictví kosmických těles

Zajímavou stručnou glosu k vlastnictví kosmických těles napsal Marek Tesař, který upozorňuje, že jsou i státy (třeba ty Spojené Americké), které ustanovení o volnosti kosmického prostoru interpretují tak, že neomezují kosmická tělesa vlastnit. Proto ve svém vnitrostátním právu svým občanům toto právo garantují (Tesař 2017).

Jednání směřující k nemožnému nebo právem nedovolenému jednání tedy nemůže být jednáním právním, a dokonce i soudy to musí brát v potaz, aniž by je na to někdo musel upozornit nebo jim to navrhnout.

Subjekty právního jednání

Kdo ale může jednat tak, aby to mělo právní následky? Může si desetileté dítě samo koupit svačinu? A může si samo koupit třeba auto?

Aby mohl někdo jednat tak, aby to mělo určité právní následky, musí jej právo v první řadě rozpoznávat jako **subjekt** práva. Obecně hovoříme o tom, že jednající musí mít tzv. **právní subjektivitu**, tedy být podle práva subjektem práv a povinností. Může tedy mít práva a povinnosti, které jim garantuje nebo ukládá objektivní právo. Kdybychom to vzali opravdu zešíroka, tak v této rovině o právní subjektivitě rozhoduje právo: právo tedy může stanovit, že subjekty práv a povinností jsou lidé, sdružení osob nebo sdružení majetku, nebo třeba zvířata, umělá inteligence nebo hrnek, který vám právě stojí na stole. Nad to je však nutné, aby skutečná rozumová a volní vyspělost subjektu odpovídala jednání a následkům, které chce způsobit. Musí si být schopen uvědomit, co dělá a proč to dělá.

Právní subjektivita (někdy se také hovoří o právní způsobilosti) je tedy specifická vlastnost (nebo v důsledku soubor vlastností) subjektu, díky které může mít práva, mohou mu být ukládány povinnosti anebo dokonce sám může svým jednáním na sebe brát nová práva a povinnosti. Právní subjektivita se tedy skládá z několika složek: **právní osobnosti** (způsobilosti vůbec mít právem ukládány povinnosti a garantovaná práva), **svéprávnosti** (způsobilosti vlastním – právním – jednáním nabývat nová práva a povinnosti) a **deliktní způsobilosti** (způsobilosti nést právní následky za protiprávní jednání).

V právně-technickém (normativním) pojetí, není subjekt nic jiného než extenze práva: rozhodnutí normotvůrce, které stanoví kdo, nebo co je subjektem. Přes techničnost tohoto pojetí se nejedná o politicky neutrální rozhodnutí, protože jím lze například eliminovat protivníky. Čistě tím, že přestanou být subjekty.

Právní subjektivitu mají v právu dva druhy právních subjektů: fyzické a právnické osoby. Fyzické osoby jsou lidé. Podle Fridricha Carla von Savigny existuje veškeré právo kvůli morální svobodě, která je vlastní člověku. Proto se podle něj původní pojem osoby nebo právního subjektu musí shodovat s pojmem lidské bytosti: „*každá individuální lidská bytost a pouze individuální lidská bytost je způsobilá k právu.*“ A je to také důvod, proč považoval právnické osoby čistě za právní fikci, která neodkazuje k ničemu, co by existovalo ve skutečnosti. (Savigny 1840: 2) Právnické osoby jsou tedy osoby jiné než lidé. Právo si tím otevírá cestu k tomu za subjekt práva označit i třeba právě o uskupení osob, nebo třeba i soubor majetku, u kterých však pak bude ještě více než u lidí záležet na tom, jaké vlastnosti a jaké schopnosti v rámci práva jim přizná.

Jak jsme uvedli výše, základní vlastností přiznávanou subjektům práva je **způsobilost k právům a povinnostem**. Tak označujeme tzv. pasivní složku právní subjektivity, v soukromém právu nazývanou **právní osobnost**. Je ze všech složek složkou nejdůležitější. **Pokud ji subjekt má, hovoříme o něm jako o subjektu práva**. Ten, kdo ji má je potenciálním subjektem práv a povinností: může mít práva, případně povinnosti. Vzhledem ke svému pasivnímu charakteru však subjekt pouze má práva (případně a velmi omezeně také povinnosti): nemůže s nimi svým jednáním nijak disponovat. U fyzických osob se to projevuje například v oblasti lidských práv. Každý má lidská práva, aniž by musel být schopen s nimi nějak nakládat. Podobné je to v případě právnických osob: například

v současném českém civilním právu nepředpokládáme, že by právnické osoby byly schopny jednat (jsou to fikce), ale jsou schopny mít práva a povinnosti.

Další součástí právní subjektivity je její aktivní složka, **způsobilost k právnímu jednání**. V soukromém právu (v souladu s občanským zákoníkem) ji nazýváme svéprávnost. Tato vlastnost tedy umožňuje subjektu práva vlastními úkony způsobit právně aprobované následky, tedy právně jednat. Může tedy podle objektivního práva nabývat oprávnění či se stávat subjektem právních povinností svým vlastním jednáním. Přiznáním aktivní složky způsobilosti právo deklaruje, že tento subjekt je z pohledu práva schopen uvědomit si následky svého jednání, a jeho vůle je natolik dostatečná, že jeho jednání lze přiznat právní význam. Právnické osoby jednají prostřednictvím svých zástupců, fyzických osob, tak, že se jednání těchto osob se právnické osobě „přičte“.

Poměr svéprávnosti a procesní způsobilosti

„Pokud jde o svéprávnost žalované [...] a procesní způsobilost žalované [...], kdy žalovaná v době, kdy cestovala bez platného cestovního dokladu a v době podání žaloby ještě nebyla zletilá, uvádí k tomu soud, že dle § 31 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jejich věku. Pokud jde o procesní způsobilost (§ 20 o. s. ř.) mají nezletilí procesní způsobilost v tom rozsahu, v jakém jsou svéprávní. V době, kdy žalovaná cestovala bez platného cestovního dokladu, bylo žalované 16 let. Dle názoru soudu byla žalovaná v tomto věku schopna rozpoznat dopad jednání spočívajícího v cestování bez platného cestovního dokladu, a tudíž i význam žaloby, která proti ní byla podána. V uvedeném směru soud poukazuje také na usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2008, sp. zn. II. ÚS 1019/08, ve kterém Ústavní soud uvedl, že dítě (v daném případě dvanáctileté), které je dostatečně rozumově vyspělé na uzavření přepravní smlouvy s dopravním podnikem, je zároveň dostatečně rozumově vyspělé nést odpovědnost (přirážku k jízdě) v případě jízdy bez platné jízdenky.“ (Rozsudek Okresního soudu pro Prahu 3 ze dne 9. 4. 2021 č. j. 21 C 214/2020-30)

Poslední složkou právní subjektivity je způsobilost subjektu nést odpovědnost za své jednání, **tzv. deliktní způsobilost**. U subjektu, který je vybaven touto způsobilostí právo předpokládá schopnost nést nepříznivé následky svého protiprávního jednání, tedy schopnost snášet sankci. Je to tedy způsobilost vlastními protiprávními úkony založit svou právní odpovědnost, nebo způsobilost nahradit vzniklou újmu. Stejně jako předchozí složky subjektivity (způsobilost k právnímu jednání; způsobilost k právům a povinnostem) mohou mít i deliktní způsobilost jak fyzické, tak právnické osoby, vždy však záleží na to, jaký typ a rozsah způsobilosti jim právní řád (příslušné právní normy) přiznává. V České republice mají právnické osoby deliktní způsobilost, a to jak v soukromém právu, tak veřejném právu (protiprávní jednání fyzické osoby se jim přičte).

Někdy se setkáme také s tzv. **procesní způsobilostí**, která představuje schopnost vystupovat v procesu autoritativní aplikace práva jako aktivní účastník. Subjekty, které ji nemají, musí být zastoupeny a nemohou tak například svým jednáním přímo činit úkony vůči soudu.

Procesní způsobilost

K procesní způsobilosti lze nalézt např. tato rozhodnutí:

Nejvyšší soud v případě k procesní způsobilosti právnických osob uvádí: „Právnické osoby jako takové mají podle ustanovení § 19a obč. zák. a § 19 a 20 o. s. ř. procesní způsobilost v plném rozsahu a tuto jejich

procesní způsobilost může omezit jen zákon.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2001, sp. zn. 32 Cdo 2902/2000](#))

Nejvyšší správní soud k procesní způsobilosti fyzických osob uvádí: „Pokud jde o zastoupení zákonným zástupcem, je podle § 35 odst. 1, § 120 s. ř. s. nezbytné jen tehdy, pokud účastník nemá plnou procesní způsobilost. Podle § 33 odst. 3, § 120 s. ř. s. má procesní způsobilost ten, kdo má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Podle § 8 odst. 1 občanského zákoníku způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Podle odst. 2 platí, že zletilosti se zásadně nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Stěžovatel se narodil dne 2. 9. 1991, zletilosti nabyl dne 2. 9. 2009, a proto již v řízení o kasační stížnosti není zastoupen zákonnou zástupkyní.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9.2.2010, čj. 2 As 68/2009-64](#))

Jak jsme uvedli výše, pro subjekt je podstatné, aby měl právní subjektivitu, tedy, aby měl její pasivní složku. Je-li mu právem přiznána, můžeme hovořit o subjektu v právním slova smyslu. Tato subjektivita je rovněž podstatná, protože aktivní složku může subjekt mít, jen má-li způsobilost k právům a povinnostem. Obdobný vztah platí pro deliktní způsobilost: způsobilost k protiprávnímu jednání má subjekt jen v případě, pokud má způsobilost k právům a povinnostem. Nezapomeňme však, že subjekt může být vybaven pouze způsobilostí k právům a povinnostem. Žádnou jinou složku mít nemusí, a přece jej právo bude považovat za subjekt v právním slova smyslu.

Právní subjektivitu musí subjekt někdy nabýt: Lidé právní osobnost obecně nabývají narozením, nicméně svéprávnosti se nabývá až zletilostí. Navíc různá právní odvětví mohou mít různě stanovenou subjektivitu (například pracovní smlouvu může člověk uzavřít od 15 let, aktivní volební právo může člověk vykonávat od 18 let, být zvolen do Senátu nebo prezidentem může však až od 40). Každý subjekt se tedy skládá z různých složek subjektivity, které má v různé míře. To, že je někdo subjektem dle občanského práva automaticky neznamená, že bude subjektem i v jiném právním odvětví nebo podle jiného právního předpisu, bez ohledu na to, že většinou se subjektivita určuje primárně právě podle předpisů soukromého práva.

Fyzickou osobou je tedy každý člověk, bez rozdílu a bez výjimky. Fyzická osoba také bývá považována za přirozenou osobu („fyzis“ řecky znamená „příroda“ – viz Knapp 1995b: 981). Podle finského právního filosofa Visa Kurkiho je v západní tradici právního myšlení pro fyzické osoby důležité, že jsou to lidské bytosti, které se narodily, jsou v současné době naživu a jsou schopny vnímat. (Kurki 2019: 8)

Právní subjektivita zvířat

V koncepcích právní subjektivity druhé poloviny dvacátého století lze vysledovat tendence k rozšíření právní subjektivity směrem ke zvířatům, či alespoň k tzv. ostatním velkým primátům. (např. Cavelieri 2001; McCance 2013) Důvodem jsou nové poznatky vědeckého bádání, které odhaluje zatím netušený svět uvnitř nejen společenství primátů, ale i delfínů nebo ptáků čeledi krkavcovitých, a nabízí tak nový pohled na vztahy zvířat a lidí. Vždy jsou však následné právní diskuse závislé na diskusích mimoprávních, které se věnují rozborům toho, co je podstatou člověka (zda schopnost myslet, tedy rozumová složka, nebo emocionální složka, schopnost smysluplné komunikace, případně schopnost nést odpovědnost), či co je podstatou rozdílu mezi člověkem a zvířetem. Anebo zda z pohledu ochrany, kterou subjektivita poskytuje, je podstatné, zda tento živý tvor může trpět, jak na začátku devatenáctého století předpokládal Jeremy Bentham. (Bentham 1780: cccix) Z obecného pohledu to není zvláštní, protože v dávnější minulosti měla zvířata buď povinnosti, nebo přímo deliktní odpovědnost. (Gray 1972: 44-45; Amira 1891)

V této souvislosti asi nepřekvapí, že zvláštní subjektivita mohla být přiznána lodím. Holmes například popsal, že loď mohla být považována za dlužníka a námořník s ní uzavíral smlouvu. Pokud „zanikla“ zaniklo i právo. (Holmes 1881: 31)

S definicí **právnícké osoby** je to těžší. Žádnou univerzální, obecně přijímanou, nemáme. Definovat právníckou osobu je snadné, jen pokud se omezíme pouze na to, že je to entita uznaná výlučně právem, a obtížné, pokud budeme hledat její reálné vlastnosti. Například podle brněnského profesora občanského práva Jana Hurdíka je adekvátní vymezit právníckou osobu jako „*pouhou pomocnou právně technickou konstrukci.*“ (Hurdík 2004: 86). Při definování právníckých osob se obvykle vychází k tzv. klasickým definicím. Ty hledají konkrétní (reálné) vlastnosti, se kterou by bylo možné spojit právní existenci právníckých osob. (Beran 2012: 167) Nějaký reálný znak, který by pomohl určit jejich právní podstatu. Toto hledání společného znaku je vlastní mnoha teoriím, a neomezuje se jen na právnícké osoby. (Lindroos-Hovinheimo 2021: 32-33) Přesto, pokud se nyní soustředíme na právnícké osoby, můžeme rozlišovat **teorie**:

- **fikce**: již výše jsme si řekli, že např. Savigny rozlišoval jako důležitý znak subjektu vůli. Ty entity, které jej nemají, mohou být pouze fikcí. (Beran 2012: 167)
- **reálné (organické; teorie reálné svazové osobnosti)**: podle těchto teorií může mít vůli i sdružení lidí, nejen člověk. (Beran 2012: 168) Právnícká osoba má reálnou existenci a právo ji uzná. (Knapp 1995b: 984)
- **zájmové**: podle tohoto přístupu (často spojovaného s teorií fikce) je subjektem práva ten, kdo požívá užitky, které právo nese. Bez ohledu na to, jestli má vůli nebo ne. (Beran 2012: 81)

Vedle klasických přístupů stojí přístup normativní. V tomto případě nehledáme žádnou reálnou vlastnost právnícké osoby. Proto také nic v reálném světě neodpovídá právnímu subjektu a zcela dostatečné je, že právo této entitě přiřítá práva a povinnosti. (Beran 2012: 170) Podstatné je, že **právnícké osoby jsou uznány právem, mají oddělený majetek od majetku fyzických osob, které je vytvořily, a můžeme je jednoznačně identifikovat.**

Na technickém (normativním) pojetí staví teorie, které obvyklé pojetí subjektů rozšiřují. Americký environmentální právník [Christopher D. Stone \(1938-2021\)](#) například konstatoval: „*Dosti seriózně nabízím, abychom dali práva lesům, oceánům, řekám a dalším, tak zvaným „přírodním objektům“ v přírodě – vskutku, celému životnímu prostředí jako celku.*“ (Stone 1972: 456) Podle něj lze těmto entitám přiznat subjektivitu stejně, jako jakýmkoli jiným „fikcím“. Určitým problémem je, že efektivně nemohou hájit svá práva případně nejsou příjemci náhrady škody. (Stone 1972: 463) To je však pouze záležitost práva. Stejně jako lze vyřešit to, že nemohou jednat tím, že jim bude ustanoven opatrovník. Podobně americký právní teoretik [Lawrence Byard Solum \(1954\)](#) (Solum 1992) nabízí možnost přiznat právní subjektivitu umělé inteligenci. Tento přístup postupně slaví úspěchy, neboť Federální soud Austrálie v rozhodnutí [Thaler v Commissioner of Patents \[2021\] FCA 879](#) dospěl k závěru, že DABUS (systém umělé inteligence, který obsahuje neuronové sítě, který podle soudu simuluje fungování lidského mozku a vytváření informací) může být vynálezcem podle práva. To nutně nemusí být člověk, ale jakákoli entita

(cokoli), co vynalézá: „podle mého názoru může být vynálezcem uznaným podle zákona systém nebo zařízení umělé inteligence. Takový vynálezce, který není člověkem, však nemůže být ani žadatelem o patent, ani příjemcem patentu. Takové stanovisko je v souladu s realitou současné technologie. Je v souladu se zákonem. A je v souladu s podporou inovací.“ (bod 226 rozhodnutí). To samo sobě neznámá, že systém AI je subjektem (je to rozhodnutí pouze jednoho z vyšších soudů), ale má k tomu blízko. Tak daleko, že by mohl o patent žádat, se však soud neodvážil jít.

Příkladem toho, že právní subjektivita lze přiznat i částem životního prostředí je například zákon Nového Zélandu z roku 2017 ([Te Awa Tupua – zákon o vypořádání nároků na řeku Whanganui](#)). Podle něj je Te Awa Tupua (nedělitelný a živý celek, který zahrnuje řeku Whanganui od hor až k moři a zahrnuje všechny její fyzické a metafyzické prvky) právnická osoba a má všechna práva, pravomoci, povinnosti a odpovědnosti právnické osoby. Práva, pravomoci a povinnosti Te Awa Tupua musí vykonávat nebo plnit a odpovědnost za její závazky musí nést Te Pou Tupua (zvláštní úřad) jménem a na účet Te Awa Tupua, a to způsobem stanoveným v této části a v Ruruku Whakatupua-Te Mana o Te Awa Tupua (část vypořádání).

Nezapomínejme, že právnické osoby nejsou pouze v právu soukromém, ale také v právu veřejném (například obce). Povaha právnických osob veřejného práva je srovnatelná s osobami soukromého práva. Podle některých názorů obsahuje veřejnoprávní subjektivita normotvornou (vrchnostenskou) kompetenci, která existuje vedle součástí, které mají osoby soukromého práva. (Bursíková 2014: 16). Je to tedy zvláštní výbava, daná veřejným právem určitým subjektům, což však není výjimečné a děje se tak ve všech právních odvětvích. Patrné je to například v případech obcí, které jsou právnickými osobami nadanými zvláštními pravomocemi.

S tím souvisí také skutečnost, že osoby (typicky právnické) veřejného práva jsou zřízeny zákonem a nikoli smluvním ujednáním. Tak je tomu nejen u obcí, ale také například u České televize, Českého rozhlasu nebo České advokátní komory (subjekt zájmové samosprávy) či Masarykovy univerzity. Tyto subjekty mají zvláštní povinnosti či oprávnění jdoucí nad rámec soukromého práva. Ač se někdy vedle fyzických a právnických osob ještě jako subjekt práva specificky uvádí **stát**, je z pohledu soukromého práva právnickou osobou.

Náležitosti právního jednání

Z toho, co bylo řečeno v předchozích podkapitolách vyplývá, že **aby jednání mohlo být jednáním právním a vyvolávat nějaké právem předvídané následky, musí být splněny následující náležitosti:**

- Náležitosti **subjektu** (subjekt musí být způsobilý právně jednat, tj. mít právní osobnost i svéprávnost minimálně v míře odpovídající následkům daného jednání)
- Náležitosti **vůle** (vůle musí být skutečná a vážná, svobodná a prostá omylu)
- Náležitosti **projevu vůle** (projev musí být dostatečně srozumitelný a určitý a v případě, kdy právo vyžaduje dodržení nějaké specifické formy, musí dodržet i tuto formu)
- Náležitosti **předmětu** (předmět musí být možný a právem dovolený)

Vady právního jednání

Ještě jednou si zopakujme: **aby jednání mohlo být jednáním právním a vyvolávat právem předvídané následky, musí být splněny náležitosti subjektu, náležitosti vůle, náležitosti projevu vůle a náležitosti předmětu.** Ve chvíli, kdy tyto náležitosti chybí, je takové jednání **vadné** a právní předpisy s takovou vadou mohou spojovat jiné než jednáním zamýšlené následky. Občanský zákoník za takové následky považuje zdánlivost, (relativní) neúčinnost nebo neplatnost. V tomto se poněkud liší od právní úpravy tzv. starého občanského zákoníku, který rozlišoval absolutní a relativní neplatnost a odporovatelnost

Obecně platí, že právo preferuje zhojení vady (třeba dohodou stran), před jeho neplatností nebo jinou vadností. Tomu odpovídá i ustanovení § 574 občanského zákoníku, podle kterého je na právní jednání „třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné“ a ustanovení § 575 občanského zákoníku, podle kterého „má-li neplatné právní jednání náležitosti jiného právního jednání, které je platné, platí toto jiné právní jednání, pokud je z okolností zřejmé, že vyjadřuje vůli jednající osoby.“ Také pokud by se důvod neplatnosti měl týkat jen části jednání, kterou lze od zbytku jednání oddělit, bude podle ustanovení § 576 občanského zákoníku neplatná jen tato část.

Zdánlivé jednání pouze na první pohled vypadá jako právní jednání. „Budí zdání“ právního jednání, ale ve skutečnosti žádné následky nevyvolává. Zdánlivé – tedy jednání, ke němuž nepřihlížíme a které nevyvolává a ani nemůže vyvolávat ony právní následky – je jednání tehdy, když:

- chybí vůle jednajícího, nebo není-li vůle vážná,
- z projevu nelze zjistit, co tedy jednající chce (projev je neurčitý nebo nesrozumitelný). Právo ale umožňuje, aby si strany dodatečně vysvětlily, jaká vůle se tedy projevuje. V takovém případě konstruuje právo fikci neexistence nesrozumitelnosti nebo neurčitosti (Lavický a Polišenská 2015: 8),
- tak stanoví v zákon. Kromě výše uvedených důvodů pak občanský zákoník v některých situacích uvádí, že se k nějakému jednání „nepřihlíží“. I v takových případech se bude v důsledku jednat o zdánlivá jednání tak, jak zde byla popsána.

§ 19 odst. 2 občanského zákoníku

Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.

Neplatné je podle občanského zákoníku jednání tehdy, pokud

- se přičí dobrým mravům;
- odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje;
- předmět jednání je nemožný;
- jednající subjekt není k jednání způsobilý (čímž se rozumí v případě jinak plně svéprávných osob i aktuální rozumový a volní stav osoby);
- není učiněno ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda stran;
- někdo jednal v omylu a jeho omyl způsobila druhá strana, nebo byl způsoben lstí;

- byl někdo přinucen k jednání pod hrozbou tělesného nebo duševního násilí vyvolávající jeho důvodnou obavu.

Neplatnost je nástroj na ochranu jedné ze stran (té, která byla uvedena v omyl, která byla k jednání přinucena apod.). Podle ustanovení § 586 odst. 1 občanského zákoníku totiž „[j]e-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba.“ Jen tato osoba pak může neplatnost namítat. Pokud tak neučiní, jednání se považuje za platné. Existenci jednání odporujícího dobrým mravům, zákonu, porušuje veřejný pořádek nebo chce něco nemožného bude soud zohledňovat i bez jakéhokoli namítnutí.

V teoretické rovině tedy rozlišujeme dva druhy neplatnosti – absolutní a relativní. **Absolutní neplatnost** je taková, které strany chrání do té míry, že k ní státní orgány přihlíží i bez jakéhokoli namítnutí.

Relativní neplatnost je pak taková vlastnost, která umožňuje (typicky jen některé ze stran) namítat existenci takové vady a domáhat se neplatnosti takového jednání. Příkladem relativní neplatnosti může tedy být například omyl v předmětu jednání, příkladem vady mající za následek absolutní neplatnost pak například právem nedovolený předmět jednání.

V kontextu nového občanského zákoníku však není zcela zřejmé, které vady mají za následek absolutní a které relativní neplatnost. Taková neshoda například existuje v kontextu vad subjektu právního jednání.

Například podle Kindla a Rozehnal by se mělo v takové případě jednat o relativní neplatnost, právě proto, že se jeví chránit zájmy pouze některé osoby. (Kindl a Rozehnal 2014: 105-106). Zuklínová (Zuklínová 2013: 135-136) pak má spíše za to, že bychom měli zohledňovat konkrétní situace a podle toho určit, zda takové jednání bude neplatné relativně nebo absolutně. Pokud by snad mělo být dané jednání v neprospěch například dítěte jako subjektu bez plné svéprávnosti, měl by k tomu soud přihlížet jako jednání absolutně neplatnému. „*To, zda je nezletilému právní jednání na prospěch či nikoliv, je však třeba posuzovat vzhledem k okolnostem jednotlivého případu, neboť s právy jsou zpravidla nerozlučně spojeny i určité povinnosti.*“ (Lavický a kol. 2014: 2094)

Občanský zákoník rozeznává ještě **relativní neúčinnost**, jejímž smyslem je ochrana věřitele před krácením pohledávky ze strany dlužníka. Kindl a Rozehnal (2014: 106) k tomu uvádějí:

„I právní jednání jinak zcela bezvadná mohou být zatížena tím, že jejich účelem je zkomplikovat postavení dalších osob, případně, že ačkoli to jejich účelem není, fakticky postavení jiných osob komplikují. Občanský zákoník proto zohledňuje případy, kdy se jinak bezvadným právním úkonem sleduje zkrácení vykonatelné pohledávky věřitele, anebo se taková pohledávka skutečně zkracuje, ačkoli to tím nebylo sledováno.“ V takovém případě pak tedy občanský zákoník umožňuje věřiteli se domáhat toho, aby soud rozhodl, že poškozující jednání dlužníka je vůči němu neúčinné.

Tento koncept nahradil tzv. odporovatelnost, kterou znal občanský zákoník z roku 1964. Jeden z komentářů k tomuto doplňuje:

*„Pojmem relativní neúčinnost je nahrazen původní pojem odporovatelnost, který používal § 42a ObčZ. Protože se však relativní neúčinnost uplatňuje tzv. odpůrčí žalobou, je pojem odporovatelnosti i nadále použitelný. Podstatou tohoto institutu je **ochrana věřitele před jednáním dlužníka**, kterým dochází ke zkrácení uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele.“* (Krejčí 2016: § 589)

Protiprávní jednání

Protiprávní jednání označujeme jako delikty. Jedná se o jednání, které je v rozporu s pravidlem předpokládaným právní normou, a které má za následek vznik odpovědnostního právního vztahu. Ten spočívá v povinnosti subjektu snášet nepříznivé následky, které stanoví právní norma. Delikty mohou mít veřejnoprávní nebo soukromoprávní povahu.

Právní akty

Individuální právní akty jsou typem právního jednání, které spočívá v rozhodnutí orgánu veřejné moci – např. soudu nebo správního orgánu. Protože se jedná o rozhodnutí, je zde vždy přítomná vůle (proto se jedná o typ právního jednání) a předpokládáme, že toto rozhodnutí je v souladu s právem (proto se jedná o jednání v souladu s právem). Pokud je takové jednání orgánu veřejné moci v rozporu s právem, nemůže se jednat o individuální právní akt, ale o protiprávní akt. To je však oprávněn konstatovat pouze jiný orgán státu. Individuálními právními akty se budeme blíže zabývat v kapitole věnované autoritativní aplikaci práva, nyní pouze uvedme, že právními skutečnostmi jsou pouze tzv. **konstitutivní** individuální právní akty.

7.3 Objektivní právní skutečnosti

Výše jsme uvedli, že skutečnostmi, se kterými právo spojuje vznik, změnu nebo zánik nějakých práv a povinností, mohou být také přírodní jevy a další děje, které nejsou závislé na lidské vůli a nelze je spojit s jakýmkoli volným aktem. Takové skutečnosti označujeme jako **objektivní právní skutečnosti**. I tyto právní skutečnosti dělíme podle vztahu k právu a rozlišujeme **stavy a události obvykle právní** a **stavy a události obvykle protiprávní**. Jak objektivní, tak subjektivní právní skutečnosti, které jsou v rozporu s právem, mají za následek vznik odpovědnostního právního vztahu.

Setkáme se také s označením aprobované a reprobované právní skutečnosti. Aprobované jsou ty právní skutečnosti, které jsou v souladu s právem; reprobované jsou ty, které jsou s právem v rozporu, ty, které jsou protiprávní.

Stavy a události obvykle právní jsou takové objektivní skutečnosti, které jsou v souladu s právem. Řadíme mezi ně narození, smrt, ale také běh času. Dalšími podobnými příklady je například pád ovoce ze stromu (§ 1016 občanského zákoníku), naplavení zeminy (§ 1068 občanského zákoníku) nebo třeba to, že vám ulétnou včely (ano, občanský zákoník obsahuje ustanovení o tom, co se stane, když cizí včelí roj vlétno do již obsazeného úlu, viz § 1014 občanského zákoníku). Všechny tyto skutečnosti jsou zcela nezávislé na lidské vůli.

Co se týče času, ten může mezi právními skutečnostmi vystupovat v podobě určitého termínu (např. přesné určení termínu, do kterého má být plněno) nebo v podobě **lhůt** či **dob**. Lhůty mohou mít povahu **promlčecí** či **prekluzivní**. Promlčením se subjektivní právo mění na „naturální obligaci“: Pokud povinná strana uplatní námitku promlčení, nelze vymáhat splnění povinnosti s pomocí státu. Zaniká nárok, samo subjektivní právo však nezaniká. Prekluzí však zaniká i subjektivní právo.

Stavy a události obvykle protiprávní jsou objektivní právní skutečnosti, které jsou v rozporu s právem. Jako příklady bývají uváděny nemoc z povolání, pracovní úraz nebo různé přírodní katastrofy. Jejich „protiprávnost“ spočívá v tom, že nepředstavují ideální stav věcí. Například nemoc z povolání je něco, co se stát nemělo, kdyby pracovní podmínky byly ideální. Pokud k tomu však došlo, vznikají nemocnému nová práva a jeho zaměstnavateli nové povinnosti. Ani přírodní katastrofa sama od sebe není protiprávní. Může však způsobit stavy, u kterých někomu (kdo to zjevně nezpůsobil) vzniká nová povinnost škodu nahradit nebo fyzické následky přírodní katastrofy odklidit.

7.4 Právní skutečnosti prokazatelné, předpokládané, fiktivní a známé

Existují právní skutečnosti, u nichž není smysluplné určovat, zda jsou nebo nejsou závislé na vůli. Jsou to totiž skutečnosti, které mohou být založeny na pouhém předpokladu, nebo mohou být dokonce zcela nezaloženy na jakékoli realitě. Právo v některých situacích konstruuje fiktivní existenci skutečnosti, o které víme, že nikdy nenastala, v jiných naopak pracuje s předpoklady, které nám umožňuje vyvracet.

Právní skutečnosti tedy můžeme dělit i podle toho, zda je lze vůbec dokázat, jak je lze dokázat nebo dokonce zda je vůbec nutné je dokazovat. Dle dokazatelnosti dělíme právní skutečnosti na skutečnosti prokazatelné, předpokládané, fiktivní a známé.

Prokazatelné právní skutečnosti jsou takové (B), jejichž existenci lze prokázat pomocí jiné skutečnosti (A), jejíž existenci lze empiricky ověřit, a která je s tou prokazovanou v *kauzálním* (*nutném*) vztahu (existuje-li skutečnost A, vždy existuje i skutečnost B). Proto lze podat důkaz o tom, že právní skutečnost, kterou právní norma vyžaduje, nastala či trvá, případně zanikla. Tyto skutečnosti jsou nejobvyklejší. Například pokud zákon požaduje pro uzavření smlouvy o převodu nemovitostí písemnou smlouvu (B), prokážeme existenci takové právní skutečnosti (písemné smlouvy) předložením listiny (A), na které je smlouva sepsána. Vztah může být i mnohem složitější: pokud je například nutné prokázat, že „někdo někoho úmyslně usmrtil“, neobejde se to bez mnoha skutečností, které dokazují, že k tomu skutečně došlo.

Předpokládané právní skutečnosti mají ke skutečnostem, které empiricky zjišťujeme, vztah *pravděpodobný*. Pokud existuje empiricky ověřitelná skutečnost, znamená to, že právní skutečnost může existovat. My se tedy na základě prokázání skutečnosti (B) domníváme, že nastala i skutečnost (A). Této předpokládané – domnívané – skutečnosti říkáme **právní domněnka**.

Právo zde tedy staví na možném kauzálním vztahu: pokud je jedna, vždy existuje i druhá. To slouží k tomu, aby došlo k posílení právní jistoty. V případě právní domněnky je obvyklé, že empiricky ověřitelná skutečnost prokazuje existenci právní skutečnosti. Právní norma však stanoví, že vždy, když nastane empiricky ověřitelná skutečnost, nastane i právní skutečnost. Příkladem takové

domněnky jsou domněnky otcovství. Víme, že manžel matky je obvykle otcem jejího dítěte. Také však víme, že manžel matky otcem dítěte být nemusí (no ano, může se to stát). Občanský zákoník však stanoví, že manžel matky je otcem dítěte: pokud se neprokáže opak. Právní norma tedy považuje manžela matky za otce dítěte, bez ohledu na to, zda je to pravda. Prostě proto, že je to obvyklé a je žádoucí konstruovat právní jistotu v rodinných vztazích. V tomto případě se jedná o **domněnku vyvratitelnou**, neboť právní normy připouštějí důkaz opaku. V případě **domněnky nevyvratitelné**, právní normy žádný důkaz opaku nepřipouští. Takovou domněnku tedy nelze právně vyvrátit. Nezapomínejme, že fakticky lze vyvrátit každá domněnka. Právo to však připouští pouze u těch vyvratitelných.

Popis domněnek v rozhodnutí Nejvyššího soudu

„Domněnky vyvratitelné a nevyvratitelné jsou konstruovány v těch případech, kdy pro založení, změnu nebo zánik právního vztahu nestačí reálně existující skutečnost a je nutno právní následky spojit se skutečnostmi, které reálně neexistují, jsou vytvořeny uměle, popř. je zde jen pravděpodobnost, nikoli však jistota, že reálně nastaly...U právních domněnek se existence určitých skutečností předpokládá na základě zkušeností a právní úprava buď připustí, aby subjekty právního vztahu prokázaly opak (domněnka vyvratitelná), nebo tento důkaz nepřipouští (domněnka nevyvratitelná)“

[rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5508/2007](#)

Vyvratitelná a nevyvratitelná právní domněnka

Vyvratitelná právní domněnka: *„Uznáním dluhu se zakládá vyvratitelná právní domněnka o existenci uznaného závazku v době uznání. Důsledkem uznání závazku je tedy přesun důkazní povinnosti (důkazního břemene) z věřitele na dlužníka, na němž tak je, aby prokázal, že závazek nevznikl, zanikl či byl převeden na jiného. Skutečnost, které svědčí vyvratitelná právní domněnka, není předmětem procesního dokazování, a nebyla-li v řízení domněnka existence uznaného závazku vyvrácena, soud musí mít tuto skutečnost za prokázanou.“* ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. 32 Cdo 170/2010](#))

Nevyvratitelná právní domněnka: *„Marné uplynutí třicetidenní lhůty podle § 19 odst. 3 zákona č. 634/1992 Sb. zakládá nevyvratitelnou domněnku neodstranitelnosti vytýkané vady koupené věci, nikoli domněnku existence vady; nároky z odpovědnosti za takovou vadu má kupující vždy pouze tehdy, jestliže vada objektivně existuje.“* ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. 33 Cdo 1711/2009](#))

Právní fikce mají jinou povahu. Ty totiž nemají ke skutečnostem, které empiricky zjišťujeme, vztah žádný. I v tomto případě existuje kauzální vztah: pokud se nastaly nějaké skutečnosti, o kterých hovoří právní norma, pak existuje i skutečnost druhá, fiktivní, typicky taková, o které víme, že s ohledem na onu empiricky zjišťovanou skutečnost určitě nenastala. Právo zde tedy konstruuje reálně neexistující právní skutečnost tak, že prokážeme skutečnost, která s ní existenčně nesouvisí. Právní fikce slouží k vytvoření žádoucích právních následků i v případech, ve kterých reálně nemohly nastat.

Právní fikce

Příkladem právní fikce je například ustanovení **§ 24 odst. 1 správního řádu**:

Jestliže si adresát uloženou písemnost ve lhůtě 10 dnů ode dne, kdy byla k vyzvednutí připravena, nevyzvedne, písemnost se považuje za doručenou posledním dnem této lhůty.

Tak tomu nastává v případě fikce doručení. Pokud si adresát zásilku na poště nevyzvedne, nebyla doručena. Avšak právní norma stanoví, že pokud si ji nevyzvedne v určité lhůtě, zásilka doručena byla. Právní norma vytváří fiktivní vztah mezi nevyzvednutím v určité lhůtě a doručením.

Právní fikce v judikatuře soudů

V judikatuře soudů se s fikcí setkáme například takto:

Právní fikce: „V případě náhradního doručování je ustanoveními o. s. ř. konstruována právní fikce, že účinky doručení písemnosti nastanou po uplynutí stanovené doby *ex lege* i vůči tomu, kdo písemnost fakticky nepřevzal. Právní fikce, coby nástroj odmítnutí reality právem, je nástrojem výjimečným. Aby mohla svůj účel (dosažení právní jistoty) splnit, musí respektovat všechny náležitosti, které s ní zákon spojuje. Nejsou-li všechny právní náležitosti splněny, není soud oprávněn naplnění fikce konstatovat [viz čl. 2 odst. 3 Ústavy, resp. čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, podle něhož lze uplatňovat státní moc jen v případech, mezích a způsobu, které stanoví zákon.“ [\[nález sp. zn. II. ÚS 1056/09 ze dne 18. 11. 2009 \(N 238/55 SbNU 305\)\]](#).

Znamé právní skutečnosti jsou takové, které není třeba prokazovat. Ty mohou mít například povahu **notoriet**, které jsou všeobecně známé nebo **oficialit**, které jsou známé z úřední povinnosti. Za notoriety jsou považovány ty skutečnosti, které jsou dle obecné lidské zkušenosti považovány za pravdivé. Notorieta může například být, že týden má sedm dní, či že Země má tvar koule (no dobře, dokonalá koule ve smyslu prostorového tělesa to není, ale kouli blízký elipsoid to je). Lze se setkat i s jinou povahou notoriet. Nejvyšší správní soud v [rozsudku ze dne 12.4.2011, čj. 1 As 33/2011-58, č. 2312/2011 Sb. NSS](#), uvádí toto: „Skutečnosti obecně známé (tzv. notoriety) obdobně jako skutečnosti známé správnímu orgánu z úřední činnosti (§ 50 odst. 1 správního řádu) jsou objektivizované, do značné míry nesporné skutečnosti, které se v soudním či správním řízení zásadně nedokazují. Účastníci řízení nicméně mohou svými tvrzeními popírat obsah notoriet (stejně jako skutečností známých správnímu orgánu z úřední činnosti), mohou také navrhnout provedení důkazů za účelem prokázání svých odlišných tvrzení.“ Podstatné tedy je, že jsou to skutečnosti, jejichž znalost spojujeme s určitou skupinou osob (spojenou s místem a časem), a to natolik rozšířenou, že její prokazování je v rozporu s efektivností a ekonomikou řízení. Důležité však je uvědomit si, že i notoriety mohou podléhat změnám, a to, že lidé něco vědí, ještě neznamená, že je to pravda, která lze vědecky ověřit či která je v souladu s racionalitou poznání. Proto nelze i při používání notoriet rezignovat na racionalitu poznání a přistupovat k němu kriticky. I z toho důvodu, že nesprávné použití notoricky známé skutečnosti (notoriety) může účastníky řízení poškodit. (Vomáčka 2021)

Použití notorií

Někdy použití notoriety působí poněkud výstředně, což však neznamená, že by její použití bylo nesprávné: „Je notorií, že snowboarding je zimní sport, jehož příznivci bývají obecně považováni za součást jakési neformální komunity definovatelné určitými charakteristickými znaky, zejména určitým stylem sportovního snowboardového oblečení a tím, že tato komunita je vnímána jako seskupení lidí dynamických, nezávislých a spíše nekonformních. Image vrcholového snowboardisty tedy bude nezřídka odpovídat obecným představám o charakteru snowboardistické komunity, lze-li o ní hovořit. Zároveň je notorií, že vrcholové závodníky ve snowboardu i jednotlivé závody finančně podporují producenti nejrůznějšího zboží či poskytovatelé služeb, mimo jiné takoví, kteří se zabývají výrobou sportovního vybavení (Quiksilver) či kteří prodávají zboží s určitým specifickým image rezonujícím s image snowboardové komunity.“
([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.6.2010, čj. 7 As 24/2010-51, č. 2319/2011 Sb. NSS](#))

7.5 Právní poměry

V předchozích kapitolách jsme uvedli, že právní skutečnosti jsou takové skutečnosti, se kterými právo spojuje vznik, změnu nebo zánik práv nebo povinností. Nyní naši pozornost zaměříme právě na tato práva a povinnosti, protože právě ony konstituují právní poměry osob.

Právo je tak trochu magie (Francouzský sociolog Pierre Bourdieu dokonce tvrdil, že právo je „*akt sociální magie, který funguje*“ Bourdieu 1991: 42). Anebo technologie. Právem vytváříme práva a povinnosti, které by jinak neexistovaly. I samotný pojem „právo“ (ve smyslu subjektivního práva) je prázdný, dokud neplatí právo (ve smyslu objektivního práva) a dokud neexistují nástroje, jak vynucovat následky, které tato práva a povinnosti předpokládají. Objektivní právo se tedy realizuje prostřednictvím subjektivních práv a povinností. A práva a povinnosti tvoří obsah toho, čemu říkáme **právní poměry** (resp. **právní vztahy**).

Charakterizovat právní vztahy není jednoduché a tvrzení, že se jedná o společenské vztahy regulované právem je sice správné, ale moc nevysvětluje. I pro Hanse Kelsena je právní vztah těsně spojen s právy (subjektivními) a povinnostmi. Chápe jej jako vztah mezi právními subjekty a současně mezi oprávněním a odpovídající povinností vytvořený právem. (Kelsen 1967: 162) To platí jak pro soukromoprávní vztahy, tak pro vztahy veřejnoprávní. Podle Emmanuela Jeulanda pro právní vztahy veřejného práva však platí, že se vyvinuly ze soukromého práva a spojily se s konceptem subjektivních veřejných práv. (Jeuland 2023: 163) Objevují se v nich proto prvky ochrany před státem a prvky moci, kterou stát disponuje, a která není v soukromém právu obvyklá. Typické je však uvažovat o právních vztazích spíše v kontextu teorie soukromého práva, byť se s nimi setkáváme i v právu veřejném. Pro uchopení právních vztahů (bez ohledu na právní odvětví) je proto nutné uvažovat o právních subjektech, právech a povinnostech a případně právních skutečnostech jako prvku, který vztahy také může ovlivňovat. A samozřejmě, bez právní normy to nepůjde vůbec.

Právní poměry, nebo také někdy právní vztahy, jsou **společenské poměry (vztahy) regulované právem**. Toto vymezení poskytne i základní rámec, ve kterém se budeme pohybovat: jedná se o vztahy mezi lidmi, kterým se přiznává společenský význam, a jejich obecné uspořádání je stanoveno právem. Tyto vztahy mohou vznikat mezi více subjekty, mohou být například založeny jednáním těchto subjektů nebo mohou být založeny právní normou, mohou být přizpůsobeny vůli subjektů nebo naopak jsou striktně vázány normativní vůlí normotvůrce. V právních vztazích vystupují subjekty jako **nositelé subjektivních práv a povinností**, která mají k sobě navzájem. Vzhledem k tomu je také možné ztotožnit právní vztahy se vztahem mezi subjekty, které mají

vzájemná práva a povinnosti. Oproti tomu je **pojem právní poměr poněkud širší** a neomezuje se nutně pouze na onu vzájemnost práv a povinností a občanský zákoník tímto pojmem pokrývá nejen práva a povinnosti subjektů práva, ale třeba i jejich právní status.

Právní poměry tedy mohou být zakládány přímo právem, jednáním podle práva, ale také i jednáním v rozporu s právem. Poslední jmenovanou možností se však bude zabývat kapitola Právní odpovědnost. Ale již nyní můžeme říci, že právní odpovědnost lze chápat také jako jeden druh právního poměru (vztahu).

Právní poměry/vztahy představují jeden ze způsobů, kterými se právo realizuje. Stát právními normami stanoví, jaký typ uspořádání vztahů a jaký typ jednání bude garantovat (sankcionovat či vynucovat jeho porušení). Proto je v takových případech pro adresáty výhodné svůj vztah a své chování podřít právním normám. Tím získají možnost předvídat chování dalších účastníků vztahu (stran) a současně záruku, že určité jednání nebo výsledky budou schopni za pomoci státu vynutit. Ve sféře soukromého práva se mohou adresáti chovat způsobem, který právo výslovně nezakazuje. Mohou tedy zakládat jakékoli vztahy, které nejsou právem zakázány a mohou také jednat všemi způsoby, které se právu nepříčí (nejsou protiprávní, neobcházejí zákon nebo nejsou zneužitím práva). I tyto vztahy mají právní garanci, pokud splní minimální požadavky stanovené právem (například, že do těchto vztahů vstupují dobrovolně). V těchto případech stát dopředu projevil svou vůli chránit svobodná rozhodnutí osob vstupovat do právních vztahů. V případě veřejného práva tento dispozitivní charakter vztahů a regulace není obvyklý, a proto jsou jako právní vztahy označeny ty vztahy, které podléhají právní regulaci, bez možnosti tuto regulaci měnit vzájemnou dohodou.

Právní regulace vztahů se tedy plně projeví, pokud dojde ke sporu: stát postupuje dle práva a konflikty urovnává tak, jak dopředu určil. Jakékoli mimoprávní vztahy tedy v této rovině ztrácejí svůj význam. To ovšem není v rozporu s tím, že i takové vztahy mohou zůstat v rovině morálních závazků. Pokud ke konfliktu nedojde, pak je plně na účastnících vztahu, jak své vzájemné poměry upraví, pokud se to ovšem nebude přičít jiným právním normám.

Předpoklady existence právního poměru/vztahu

Za jakých podmínek (za splnění jakých předpokladů) je tedy společenský vztah vztahem právním?

Aby mohl jakýkoli právní poměr existovat, je nezbytné, aby nejprve existovala právní norma, která daný (společenský) poměr upravuje. **Existence právní normy**, které dopadá na konkrétní společenský poměr/vztah je tedy **nezbytným (obligatorním) předpokladem** toho, aby tento poměr/vztah mohl být právním. Pokud se tedy jedná o vztah, který není regulován právní normou, nemůže se jednat o právní vztah. Nezapomeňme však na dispozitivnost právní úpravy: nalézt v soukromém právu vztah, který nebude regulován právem (bez ohledu na to, že o něm příslušné ustanovení vůbec nic neříká), bude obtížné. Vzhledem k tomu, že se jedná o nutný (obligatorní) předpoklad, lze se setkat s právními vztahy, které vznikají, zanikají či mění se pouze přímo působením právní normy (*ex lege*).

Judikatura

Vztah, který vznikl (zanikl) přímo působením právní normy (*ex lege*) bez spolupůsobení jakékoli právní skutečnosti popisuje např. Nejvyšší soud: „*Při obecních restitucích nejde o „klasické“ restituce ve vztahu mezi oprávněnou a povinnou osobou a s vydáním věci (dohodou o něm), ale o zákonem limitovaný*

přechod majetku mezi státem a obcí. K přechodu dochází ex lege bez dalšího určitým dnem stanoveným v zákoně, bez stanovení lhůt apod.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2411/2006](#))

Existenci právního poměru (tedy práv a povinností subjektů) může právo navázat na to, že nastane nějaká v právní normě pojmenovaná skutečnost, tedy **právní skutečnost** tak, jak byla podrobně vysvětlena výše. Tento předpoklad však není nezbytný: Mohou existovat i takové právní poměry, které vnikají pouze působením právní normy (nebo díky ní zanikají či se mění). Proto právní skutečnosti považujeme za **fakultativní předpoklad** právního vztahu.

Judikatura

„Úrok z prodlení vzniká za každý den prodlení počínaje pátým pracovním dnem následujícím po dni splatnosti (§ 252 odst. 2 daňového řádu). Úrok z posečkané částky vzniká za dobu povoleného posečkání namísto úroku z prodlení (§ 157 uvedeného zákona). Pro oba úroky je charakteristické, že vznikají ex lege každým dnem prodlení bez ohledu na to, že do evidence daní se předepisují s určitým zpožděním. Okamžik vzniku tak nelze ztotožňovat s okamžikem předepsání, byť z hlediska vykonatelnosti je předepsání nezbytným prvkem, bez něhož nelze úhradu úroku po dlužníkovi vyžadovat.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18.10.2021, čj. 5 Afs 143/2020–33](#))

„Nejvyšší soud – jak patrně i z výše popsanych závěrů – nepochybuje o tom, že společnost, jež emitovala listinné akcie na majitele, které se ex lege změnily k 1. 1. 2014 na listinné akcie na jméno, vznikla k těmto dnem povinnost vést (v souladu s § 264 z. o. k.) i seznam akcionářů. Mimo jiné i proto, aby společnost mohla tuto povinnost splnit, ukládá § 3 odst. 1 zákona č. 134/2013 Sb., aby akcionář předložil společnosti akcie (jejichž forma byla změněna působením zákona č. 134/2013 Sb.) a sdělil jí údaje potřebné pro zápis do seznamu akcionářů.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. 27 Cdo 660/2018](#))

Prvky právního poměru/vztahu

Každý vztah, nejen ten právní, můžeme popsat prostřednictvím prvků, jejichž společná přítomnost umožní jeho existenci. Každý společenský poměr tedy musí mít nějaký subjekt nebo subjekty, jimž bude náležet nebo mezi nimiž bude existovat. Každý společenský poměr také obsahuje předmět, o který v tomto vztahu jde: oč subjekty usilují, co je „hmotným“ motivem jejich jednání, případně k čemu směřuje jejich jednání. A každý poměr/vztah také musí mít nějaký obsah, protože se musí nějak uskutečňovat. Pro každý vztah je tak důležitý **subjekt** (kdo), **objekt** (co) a **obsah** (jak). Nejinak je tomu i u právních poměrů. Ani ty nemohou existovat bez vzájemné souhry těchto prvků. Jediný rozdíl je v tom, že v tomto případě mají prvky právní charakter. **Právní normy je musí uznávat jako způsobilé být prvky právního vztahu.**

Prvky právního poměru/vztahu tedy jsou

- **subjekt** (subjekty)
- **objekt**,
- **obsah**.

Subjekt právního poměru

Právní vztah vždy vzniká mezi určitými (individualizovanými) subjekty. Subjekt je tím, komu právo může garantovat práva a povinnosti a kdo (pokud je k tomu způsobilý) může na sebe brát vlastním jednáním nová práva a povinnosti. Pouze prostřednictvím působení na subjekty může norma vyvolávat následky. Z technického pohledu je možné si představit, že subjektem je ten, koho právní normy jako takového určí, aniž by bylo nutné, aby splňoval morální nebo rozumová kritéria. To je patrné v tom, že jako subjekt mohou být – v různých časech a různých právních systémech – vnímány různé entity.

Jak bylo popsáno výše, subjekt právního poměru musí disponovat tzv. **právní subjektivitou**.

Objekt právního poměru

Jedním z účelů existence právního poměru/vztahu je regulovat společenské vztahy. To je patrné z jeho nutné spojitosti s právní normou. Právní vztah je vztahem regulovaným právní normou. Je jedním ze způsobů, kterými se právní norma uvádí do skutečného života, kterými je konfrontována se společenskou realitou. Objektem právního vztahu pak rozumíme důvod, pro který subjekty uzavírají právní vztah. Objekt je tím, oč ve vztahu jde. Obvykle rozlišujeme primární a sekundární objekt právního vztahu.

Vzhledem k výše uvedenému charakteru právního vztahu – tedy vzhledem k jeho regulativnosti – je **primárním objektem** právního vztahu lidské chování. Pouze lidské chování je způsobilé být předmětem právní regulace. Primární objekt spojujeme s regulativní povahou právního vztahu.

Sekundární objekt právního vztahu někdy také nazýváme **předmět**. Zde se již skutečně jedná o objekt, ke kterému se upínají očekávání subjektů právního vztahu. Je to skutečný důvod, pro který subjekty do tohoto vztahu vstupují. Obvykle se vydělují tyto zvláštní skupiny předmětů právní vztahu:

- věci
 - hmotné,
 - nehmotné,
- chování a výsledek chování,
- hodnoty lidské osobnosti,
- lidské tělo a jeho části,
- živá zvířata,
- ovladatelné přírodní síly.

Obsah právního poměru

Obsahem právního vztahu obvykle rozumíme subjektivní práva (oprávnění) a povinnosti. Jedná se proto o určující prvek celého právního vztahu. Dle charakteru subjektivního práva můžeme obvykle určit typ právního vztahu.

Subjektivní právo (oprávnění) můžeme charakterizovat jako možnost chovat se způsobem, který (v obecné rovině) předvidá právní norma. Je to tedy možnost (nikoli nutnost) realizovat dovození dané právní normou. Současně oprávnění spojujeme s povinností, neboť doplňkem subjektivního práva je povinnost – má-li někdo možnost chovat se určitým způsobem, je žádoucí, aby tomu odpovídala také povinnost někoho jiného. Oprávnění se obvykle skládá z několika komponentů:

- možnost chovat se určitým způsobem;
- požadovat plnění právní povinnosti od druhého;
- požadovat ochranu od státu.

Pochopitelně, vzhledem k tomu, že se jedná o možnost, je plně na vůli oprávněného subjektu, zda tuto možnost (či kteroukoli z jejích komponent) využije, či nikoli. Možnost považovat ochranu od státu označujeme jako **nárok**. (Knapp 1995: 197) Nárok je tedy součástí subjektivního práva (oprávnění). V případě, že se nárok z jakéhokoli důvodu vytratil (např. se promlčel – zanikl tedy uplynutím času, ve kterém možnost danou subjektivním právem nikdo nevyužil), nezaniká tím samotné subjektivní právo, ale pouze možnost domáhat se ochrany od státu, resp. možnost

požadovat po státu, aby přinutil povinnou stranu realizovat její povinnost odpovídající oprávnění. Takovéto subjektivní právo označujeme jako **naturální obligace**. Jako nárok se také někdy označuje kvalitativní změna subjektivního práva: „*Do stadia právního nároku však „dospěje“ relativní právo až jeho uplatněním...*“ (Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13. 6. 2005, sp. zn. 8 To 293/2005)

Naturální obligace

Nejvyšší soud k naturální obligaci poznamenává: „*Dovolatelka si především dostatečně neuvědomila, jakou funkci plní konstrukce promlčecí lhůty. Po jejím marném uplynutí vzniká povinnému právo námitky promlčení, pokud námitku v soudním řízení vznesl, nelze právo přiznat soudním rozhodnutím. Právo se mění na tzv. naturální obligaci, u níž záleží na rozhodnutí povinného, zda bude dobrovolně plnit nebo nikoli. Zánikem nároku po vznesení námitky promlčení v soudním řízení tedy zaniká i subjektivní právo věřitele, které přestává být soudně vynutitelné. Zůstává jen existující dluh, u něhož sice nic nebrání dlužníkovi v tom, aby věřiteli plnil, jde však jen o plnění dobrovolné.*“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2480/2007](#))

Vzhledem k povaze subjektivního práva můžeme rozlišit právo absolutní a relativní. Typ subjektivního práva nám potom také určuje povahu právního vztahu. **Absolutní subjektivní právo** (absolutní oprávnění) spojujeme s identifikovaným oprávněným subjektem (subjektem, který je individuálně určen), kterému odpovídá povinnost všech ostatních – tedy určenému oprávnění odpovídá povinnost neučených subjektů zdržet se zásahů do práv oprávněného. Absolutní právo se tedy uplatňuje vůči všem – *erga omnes*. Jako absolutní právo si lze představit například právo vlastnické: určenému vlastníkovi, který je oprávněným subjektem, odpovídá povinnost ostatních zdržet se všech zásahů do tohoto práva. Podobné je to u lidských práv – oprávněný subjekt je chráněn před zásahy individuálně neurčených povinných subjektů. Známa je tak pouze jedna strana tohoto vztahu.

Absolutní právo

„*Vlastnické právo je absolutním právem, které působí erga omnes. Ochranu je mu však možno poskytnout pouze tehdy, pokud bylo nabyto v souladu se zákonem. Je nepochybně ve veřejném zájmu regulovat výstavbu v zájmu zachování životního prostředí či jiných obecně uznávaných hodnot, tedy v zájmu práv ostatních občanů. Dodatečné povolení neoprávněné stavby by mohlo být chápáno jako precedens a být návodem pro ostatní, jak obejít zákon.*“

([usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 3. 1999, sp. zn. III. ÚS 403/98](#))

Oproti tomu **relativní právo** je charakterizováno tím, že jak oprávněný, tak povinný subjekt jsou určeny. Subjektivnímu právu určeného subjektu odpovídá povinnost taktéž přesně určeného povinného subjektu. Známe jsou tak obě (případně všechny, jedná-li se o vícestranný právní vztah) strany daného právního vztahu. Jak v případě absolutního, i v případě relativního práva není podstatné, kolik je určených subjektů – podstatné je, že tyto subjekty jsou známé a jednoznačně individualizované. Typickými relativními oprávněními jsou ta vzniklá ze závazků: například právo uplatnit vady koupeného výrobku je právem relativním.

Relativní právo

„...právo nájemce na užívání pronajaté nemovitosti není (na rozdíl od vlastnického práva) absolutním právem působícím erga omnes, nýbrž relativním právem působícím výlučně ve vztahu mezi nájemcem a pronajímatelem. Soudní ochrana tohoto relativního práva je pak zajištěna možnostmi danými nájemci v rámci občanského řízení soudního domáhat se různými typy žalob ochrany svých práv vůči pronajímateli...“

[\(rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2.3.2005, čj. 2 As 1/2005, č. 806/2006 Sb. NSS\)](#)

„Odvolací soud dále připomněl, že právo na vydání lidských ostatků podle ustanovení § 92 odst. 2 o.z. není nárokem vyplývajícím z ochrany vlastnického práva; svou povahou se jedná o osobnostní relativní právo sui generis vznikající ex lege pohřbením těla zemřelého člověka a zanikajícím uložením ostatků na veřejném pohřebišti.“

[\(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 30 Cdo 1882/2018\)](#)

Rozlišujeme také způsoby jednání dle oprávnění – pokud někdo realizuje svá oprávnění, tedy pokud využívá možnost, která mu plyne ze subjektivního práva, říkáme, že se jedná o **výkon práva**. Subjekt jedná *secundum et intra legem*. Tento způsob jednání je v souladu s právem. Lze se také setkat s chováním tzv. **mimo právo** (*praeter legem*). Toto chování není upraveno právem a v souladu se zásadou „co není zakázáno je dovoleno“ se jedná o způsob, kterým se lze chovat. Ovšem tomuto typu chování neodpovídá žádná povinnost. Proto toto chování nemůže být výkonem práva. Na opačné straně ve vztahu k právu se nachází **jednání proti právu** (*contra legem*) a jednání, které je **obcházením zákona** (*in fraudem legis*), což je rovněž nežádoucí způsob chování. Pouze v případě výkonu práva se však setkáme s odpovídající povinností.

Obcházení zákona

Obcházení zákona bývá charakterizováno jako jednání, které samo není v rozporu s právním pravidlem, přiči se však účelům explicitně stanoveným právními normami. Ústavní soud v [nálezu sp. zn. II. ÚS 119/01 ze dne 1. 4. 2003 \(N 47/30 SbNU 9\)](#) definuje „obcházení zákona“ takto: „*Obcházení zákona spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázaný, v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího.*

V posuzovaném případě uzavření kupní smlouvy samo o sobě zákonu neodporuje. Situaci je však nutné posoudit v kontextu ostatních smluvních ujednání souběžně uzavřených. Z nich vyplývá, že kupní smlouva byla, stejně jako smlouva o zřízení zástavního práva, uzavřena za účelem zajištění smlouvy o půjčce a že realizací sjednaného zajištění mělo dojít k převodu vlastnického práva k zástavě na zástavního věřitele, tedy k propadnutí zástavy. Takové ujednání svými důsledky obchází kogentní zákonnou úpravu realizace zástavního práva. Kupní smlouvu je proto třeba považovat podle ustanovení § 39 občanského zákoníku za absolutně neplatnou pro obcházení zákona.“

Právní povinnost charakterizujeme jako nutnost jednat určitým, právní normou stanoveným, způsobem. Podstatné je, že v případě, že subjekt nesplní stanovenou povinnost, bude státem donucen tuto povinnost splnit, nebo sankcionován – budou proti němu uplatněny nepříznivé následky. Rozlišujeme čtyři typy právních povinností:

- dát (*dare*),
- jednat (*facere*),
- nejednat (*non-facere*) nebo zdržet se (*omittere*),
- strpět (*pati*).

S absolutním oprávněním spojujeme povinnost zdržet se (*omittere*) zásahů do tohoto subjektivního práva případně výkon tohoto oprávnění strpět (*pati*). S relativním oprávněním mohou být spojeny všechny typy povinností: dát, jednat, nejednat nebo určité jednání (chování) strpět.

Subjektivní právo a povinnost

Pohlédneme-li do judikatury nejvyšších soudů, lze se setkat s těmito názory na vztah subjektivního práva a povinnosti:

*„Jestliže stavebníku vznikne konkrétní veřejnoprávní oprávnění provést ohlášené stavební práce, vzniká zároveň i právní povinnost všem ostatním subjektům provedení těchto prací strpět (*pati*), a to bez ohledu na to, zda toto oprávnění vzniklo na základě formalizovaného stavebního povolení, anebo na základě konkludentního fiktivního souhlasu spojeného s marným uplynutím zákonné lhůty. Z tohoto potenciálně neomezeného okruhu subjektů je třeba vyčlenit okruh těch subjektů, jejichž práva mohou být takovým individuálním správním aktem přímo zasažena.“* ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10.7.2008, čj. 4 As 64/2007-65](#))

*„Pracovněprávní vztah, stejně jako ostatní závazkové vztahy, je charakterizován souborem vzájemných práv (oprávnění) a povinností (závazků). Povinnosti (závazky) mohou spočívat v aktivním jednání nebo v pasivní činnosti. Aktivní jednání představuje povinnost něco dát, předat (*dare*) nebo něco konat (*facere*). Naproti tomu pasivní činnost spočívá v povinnosti něčeho se zdržet, něco nekonat (*non facere, omittere*) nebo něco strpět (*pati*). V poměrech pracovněprávního vztahu lze povinnosti zaměstnance z pracovního vztahu plynoucí posuzovat rovněž z hlediska uvedených kategorií. Povinnost aktivně něco konat (*dare, facere*) podle pokynů zaměstnavatele má zaměstnanec toliko v pracovní době. Mimo pracovní dobu, jestliže pracovní poměr (a tedy i pracovněprávní vztah) trvá, lze po zaměstnanci požadovat plnění povinností spočívajících především v tom, aby se něčeho zdržel, něco nekonal (*non facere, omittere*).“* ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 59/2005, uveřejněný pod číslem 86/2006 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní](#))

8. Aplikace práva

8.1 Obecné rysy aplikace práva

Právo ožívá v právní praxi, čímž dochází k tzv. realizaci práva. Dopady realizace práva se zabývá sociologie práva, nicméně v rovině vymezení, procesu a základních pravidel je realizace práva předmětem studia právní teorie.

Aplikace práva je způsobem, kterým se právní norma používá ve společenských vztazích. Rozumí se jí proto **používání práva v konkrétních společenských vztazích při regulaci lidského chování**. Obecná právní norma je prostřednictvím lidské vůle přetvářena do podoby konkrétního a individuálního příkazu (pravidla), které ovlivňuje konkrétní chování konkrétního subjektu. Taková aplikace může být prováděna jak autoritativními, tak neautoritativními subjekty, což znamená, že aplikovat právo může téměř kdokoli. Podstatné je, aby jej právo rozlišilo jakožto subjekt. Koneckonců, právní vztahy nebo právní poměry (jako druh aplikace práva), vytvářejí nejrůznější subjekty (tedy kdokoli, kdo je právem uznán za schopného uzavírat právní vztahy).

Výše uvedené obecné pojetí aplikace práva charakterizuje tzv. **aplikaci práva v širším slova smyslu**. Vedle ní můžeme rozlišit **aplikaci práva v užším slova smyslu** (autoritativní aplikaci práva).

Autoritativní aplikace práva je jedním z typů aplikace práva v širším slova smyslu (vedle shora uvedených právních vztahů je to také vydávání interních normativních instrukcí). Autoritativní aplikace práva je prováděna autoritativními subjekty, například soudy nebo správními orgány nebo obecně orgány veřejné moci, které tím realizují svou pravomoc. Je to proces, kterým někdo, komu právní norma svěřila autoritu (nebo taky moc), aplikuje právo a stanovuje konkrétní práva a povinnosti individuálně určeným subjektům. V tomto procesu se projevuje **státně mocenské působení práva**. Průběh procesu je stanoven právními normami, a jeho výsledkem je individuální právní akt. V této kapitole se budeme zabývat autoritativní aplikací práva.

Podle Jamese B. Whitea je údělem právníků číst zákony, soudní rozhodnutí či různé další dokumenty, kterým musí porozumět, což se neobejde bez interpretace, a pak – což je pro nás podstatné – je uskutečnit v reálném světě. (White 1982: 415) Toto uskutečňování v reálném světě, ovlivňování skutečných lidí, jejich osudů a životů, na základě právních pravidel, přizpůsobování jejich jednání požadavkům a formám stanoveným právní normou, to je aplikace práva. Tím se právo dostává do reálného světa.

Právní jednání a sociální jednání

Jednou z forem realizace práva je právní jednání. Každé právní i protiprávní jednání je sociálním jednáním, jak s ním pracuje např. Max Weber (Weber 1998: 154), jelikož ovlivňuje další jednotlivce nebo komunity. Ne každé sociální jednání je však zároveň právním jednáním, jelikož to vyžaduje úpravu právní normou a zejména hledání „správného“ smyslu. Nikoli „jen“ smyslu, který mu přisuzují jeho aktéři. (Weber 2009: 136) A mimochodem, právě smysl, který jednání má, jej odlišuje od chování, které smysl mít nemusí.

Právní norma obsažená v pramenu práva je latentní (přestože nezbytně musí splňovat podmínku realizovatelnosti, tedy musí být možné ji uskutečnit) a teprve aplikací na konkrétní právní vztah se stává operativní (Procházka a Káčer 2019: 258), fungující. Představme si obecnou právní normu v její latentní podobě, jakou je např. obecný zákaz vjezdu motorových vozidel do parku. Vjede-li do konkrétního parku konkrétní motocykl, dostává se tato norma do své operativní podoby, a konkrétní motocyklista porušuje zákaz a vzniká odpovědnostní právní vztah. Tím jsme se dostali do sféry aplikace.

Aplikace v širším smyslu – realizace práva

K tomu uskutečňování práva si můžeme říci, že se právo se **realizuje** prostým dodržováním práva a výkonem subjektivních práv, vytvářením právních vztahů, právní odpovědností nebo v rámci autoritativní aplikace práva (Gerloch 2021: 152-153). Lze ji také chápat šířeji a potom ji dělit následujícím způsobem:

- a) soukromoprávní jednání, veřejnoprávní akty, interní instrukce a výkon práv.
- b) protiprávní jednání, zneužití práva, obcházení zákona.

Realizací práva je proto jakékoliv chování nebo jednání osoby (osoby v právním slova smyslu) či orgánu veřejné moci spojené s právem.

Realizace práva v rozhodnutí soudu

„Subjekty práva uskutečňují právo jednak právními úkony a akty aplikace práva, jednak využíváním oprávnění a plněním právních povinností. Zvláštní úlohu při uskutečňování práva mají orgány státu; v konkrétních případech je totiž nezbytným stupněm realizace práva jeho aplikace státními orgány. Aplikace práva je zvláštní formou realizace práva, jež přísluší státním orgánům. Aplikací práva je pak třeba rozumět určitý zvláště kvalifikovaný postup právní činnosti státních orgánů. Při aplikaci práva státní orgány na základě ustanovení právních norem organizují uskutečňování práva vydáváním individuálních veřejnoprávních aktů (aktů aplikace práva, které je nutno odlišovat od normativních právních aktů státních orgánů). Individuální akt aplikace práva je výsledek činnosti státního orgánu vztahující se na určitý individuální (jedinečný) případ.“

([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 2. 2010, sp. zn. 30 Cdo 3646/2009](#))

Aplikace práva v užším smyslu

Autoritativní aplikaci práva (aplikaci práva v užším slova smyslu) lze popsat takto: „*Aplikace práva je kvalifikovaná forma realizace práva uskutečňovaná orgány veřejné moci.*“ (Gerloch 2021:153) V procesu autoritativní aplikace práva orgán veřejné moci podřazuje skutkové okolnosti pod příslušnou právní normu a následně vydává akt aplikace práva. To lze vyjádřit tak, že zjistí, co se stalo a pak k tomu přiřadí správnou právní normu.

K aplikaci práva musí mít daný orgán veřejné moci pravomoc (možnost danou právem realizovat svěřenou moc) a kompetenci [konkrétní věcné stanovení způsobu výkonu pravomoci – viz [náleží sp. zn. IV. ÚS 150/01 ze dne 9. 10. 2003 \(N 117/31 SbNU 57\)](#)]. Právní norma, která je ze své podstaty obecná, se použije na konkrétní skutečnost. A na základě propojení právní normy a skutkového stavu je vydán akt aplikace práva.

Mezi základní typy způsobů, jimiž dochází k aplikaci práva můžeme řadit (Gerloch 2021: 207-208):

- a) **občanské řízení:** je upraveno zejména v občanském soudním řádu ([zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád](#)) a dalších procesních předpisech. Je zpravidla kontradiktorní, existují však i tzv. nesporná řízení ([zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních](#)). Rozhoduje tu soud. Občanský soudní řád je základní procesní norma a použije se subsidiárně (tedy v případech, ve kterých konkrétní procesní předpisy neřeší některé otázky čili jako takový doplněk) i v jiných řízeních, např. v řízení před Ústavním soudem nebo v daňovém řízení. Za zvláštní druh civilního řízení, lze považovat insolvenční řízení, které směřuje k řešení úpadku, případně hrozícího úpadku dlužníka (úpadce). Zvláštní úprava insolvenčního řízení je obsažena v [zákoně č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení \(insolvenční zákon\)](#). Jako další zvláštní druh civilního řízení lze označit také exekuční řízení, které směřuje k výkonu tzv. exekučního titulu (např. pravomocného individuálního právního aktu), tedy k vymožení povinnosti, které povinný subjekt nesplnil dobrovolně. Exekuční řízení jako zvláštní zákon upravuje [zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti \(exekuční řád\) a o změně dalších zákonů](#).
- b) **trestní řízení:** je upraveno zejména v trestním řádu [[zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním \(trestní řád\)](#)]. Je kontradiktorní. Začíná přípravným trestním řízením, v němž je sděleno obvinění, probíhá vyšetřování a shromažďují se důkazy. Následně se připravuje obžaloba, kterou podává státní zástupce na základě výsledků vyšetřování. Po podání obžaloby k soudu je nařizeno hlavní líčení, na jehož konci je vydání individuální právní akt. Rozhoduje výlučně soud.
- c) **správní řízení:** je upraveno zejména ve správním řádu ([zákon č. 500/2004 Sb., správní řád](#)). Opět je v zásadě kontradiktorní. Rozhoduje tu správní orgán (např. ÚOHS, krajský úřad).
- d) **daňové řízení:** tím se obvykle rozumí postup správců daní (orgánů veřejné moci), jehož cílem je správné zjištění a stanovení daní a zabezpečení jejich úhrady. Je upraveno daňovým řádem. Je upraveno daňovým řádem ([zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád](#)).
- e) **některé typy řízení před Ústavním soudem:** v tomto případě jde o specifický typ řízení, zaměřený zejména na ochranu ústavnosti, např. zjištění, zda došlo k porušení základních práv a svobod osob. Základní rysy řízení upravuje zákon o Ústavním soudu ([zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu](#)). Jak již bylo řečeno výše [bod a)] úprava řízení v tomto zákoně není příliš rozsáhlá, a proto se používá (subsidiárně) občanský soudní řád.
- f) **zvláštní typy řízení:** v právním systému se setkáme s celou řadou řízení, tedy s řízeními, ve kterých vystupuje orgán veřejné moci, a jejichž účelem je individualizovat obecnou právní normu v individuálních případech (zvláštním typem řízení je např. soudní řízení správní – [zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní](#)). Většinou se však jedná o specifické případy, které využívají některý z dominantních procesních předpisů (občanský soudní řád nebo správní řád), které mají univerzální povahu.

Kromě toho existuje ještě rozhodčí a mezinárodní arbitráž. Ty se však řídí vlastními procesními pravidly (např. [zákonem č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů](#)) a legitimita jejich rozhodování je postavena jinak než u soudního nebo správního řízení. Rozhodčí řízení není typickou autoritativní aplikací práva. Rozhodce totiž není orgánem veřejné moci, tedy chybí zde vrchnostenský prvek (viz např. [usnesení sp. zn. III. ÚS 582/02 ze dne 16. 12. 2002](#)). Kdy tedy nejde o aplikaci práva v užším smyslu? V případech, kdy nerozhoduje orgán veřejné moci nebo kdy jde o tvorbu práva. Rozhodčí řízení je totiž možno chápat jako součást systému alternativního řešení sporů (ADR – alternative dispute resolution). Při této alternativě rozhodují spory nezávislé

osoby (nezávislé entity), na kterých se strany sporu shodnou. To znamená, že není výjimečné, aby touto rozhodovací entitou byl počítač, algoritmus nebo umělá inteligence (či její nápodoba). Závaznost takového rozhodnutí neplyne z autority rozhodce, ale z dohody stran, na níž je založena jeho rozhodovací schopnost.

Otázky skutkové a právní

V procesu, obvykle, autoritativní aplikace práva je pro subsumpci (podřazení skutkového stavu pod příslušnou právní normu) nezbytné vyřešit dva typy otázek: skutkové a právní (Gerloch 2021: 207).

Skutkové otázky: *Questiones facti*

Skutkové otázky jsou takové, které zkoumají, jak přesně v realitě proběhla či existuje právní skutečnost, která založila právní vztah či právní odpovědnost, případně jak byly naplněny podmínky pro vznik právního vztahu samotného. To zahrnuje např. i stav subjektů právního vztahu, místo a čas, v nichž k právní skutečnosti došlo nebo podobu škody či škodlivého následku.

Právní otázky: *Questiones iuris*

Právní otázky jsou ty, které směřují k určení právních norem dopadající na konkrétní případ. Zde je tedy nutné vycházet z formálních pramenů práva, jejich právní síly a jejich závaznosti. Následně je také třeba určit na základě působnosti právních norem (časové, osobní, věcné i místní), která pravidla se pro daný případ uplatní. Následně dojde k subsumpci, kdy se skutkové otázky podřadí pod právní úpravu, a na základě toho dojdeme k právnímu závěru.

Otázky skutkové i právní v rozhodnutích soudů

Ústavní soud v r. 2018 řešil ústavní stížnost ve věci, kterou šlo označit za bagatelní. Ústavní soud dal opakovaně ve své rozhodovací praxi najevo, že v takových případech – s výjimkou zcela extrémních rozhodnutí – je úspěšnost ústavní stížnosti pro její zjevnou neopodstatněnost vyloučena. Důvodnost ústavní stížnosti v takové věci tedy přichází v úvahu jen v případech extrémního vybočení ze standardů, jež jsou pro postupy zjišťování skutkového základu sporu a pro jeho právní posouzení esenciální. Pochybení takového charakteru však Ústavní soud shledal v postupu městského soudu, který aplikoval nesprávný právní předpis. Takovýto postup městského soudu ignoroval fakt, že k uzavření posuzované smlouvy došlo za účinnosti **obchodního zákoníku**, a posuzoval ji podle občanského zákoníku. Tím se dostal do rozporu s požadavkem ústavně konformní interpretace právních předpisů.

[\[nález sp. zn. III. ÚS 1329/18 ze dne 23. 10. 2018 \(N 176/91 SbNU 205\)\]](#)

„Nesprávným právním posouzením se rozumí omyl soudu při aplikaci právních předpisů na zjištěný skutkový stav. O mylnou aplikaci právních předpisů se jedná, jestliže soud použil jiný právní předpis, než který měl správně použít, nebo aplikoval sice správný právní předpis, ale nesprávně jej vyložil.“

[\(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1656/2003\)](#)

„O aplikaci práva na zjištěný skutkový stav (tedy o právní posouzení) jde teprve tehdy, dovozuje-li z právního úkonu konkrétní práva a povinnosti účastníků právního vztahu. Činil-li tudíž odvolací soud závěr, že účastníci v kupní smlouvě neprojeví jednoznačnou vůli, že se jejich závazkový vztah z případné odpovědnosti za vady bude řídit obchodním zákoníkem, dospíval ke skutkovému zjištění. Teprve dovozoval-li v návaznosti na toto zjištění, že žalobcovo uplatněné právo z odpovědnosti za vady je třeba poměřovat § 597 odst. 1 a § 599 obč. zák. formuloval závěry právní.“

[\(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2013, sp. zn. 33 Cdo 3128/2012\)](#)

8.2 Společné rysy aplikace práva

- a. Procesněprávní a hmotněprávní předpisy (aneb čím se to řídí)
Konkrétní proces autoritativní aplikace práva, na jehož konci je vydán individuální právní akt, je upraven jak v hmotněprávních předpisech, tak v těch procesněprávních. Zatímco obsah případu, jeho věcný základ (např. podvod nebo porušení osobnostních práv) se posuzuje na základě hmotněprávních předpisů (např. trestního zákona, občanského zákoníku), průběh řízení před soudem nebo správním orgánem (např. náležitosti žaloby, příslušnost soudu) se řídí procesněprávními předpisy (např. občanským soudním řádem nebo trestním řádem).
- b. Zásada materiální a formální pravdy (aneb co se zjišťuje)
To, co všechno může a musí soud zjišťovat, záleží na tom, zda zjišťuje materiální nebo formální pravdu. Materiální pravda je objektivní pravda, taková, která odpovídá realitě. Formální pravda je pravda relativní, ta zjištěná a zjistitelná, a vychází tedy z tvrzení účastníků řízení. Soud je povinen zjišťovat materiální pravdu ve všech typech řízení (Harvánek 2013:284), nicméně v civilním řízení jsou i prvky formální pravdy. K tomu se dostaneme ještě níže u dokazování.
- c. Volné uvážení – diskreční pravomoc (aneb jak se to zvažuje)
Každý orgán veřejné moci, který aplikuje právo, má diskreční pravomoc. Ta mu umožňuje např. rozhodnout tam, kde právní norma umožňuje více možností výkladu, nebo u neurčitých právních pojmů, případně uvážení, zda jsou dostatečně splněny podmínky. Prostor, který tak zákonodárce pro orgány aplikující právo vytváří, umožňuje jejich vlastní uvážení.

Diskreční oprávnění v rozhodnutích soudů

„Rubem diskrečního oprávnění správního orgánu je povinnost správního orgánu volné úvahy užít, tedy zabývat se všemi hledisky, která zákon jako premisy takové úvahy stanoví, opatřit si za tím účelem potřebné důkazní prostředky, provést jimi důkazy, vyvodit z těchto důkazů skutková a právní zjištění a poté volným správním uvážením, nicméně při respektování smyslu a účelu zákona a mezí, která zákon stanoví dospět při dodržení pravidel logického vyvozování k rozhodnutí. Takovýto postup nemůže být nahrazen matematickým výpočtem, a to ani při představě o větší objektivitě rozhodování, protože do rozhodování musí vstoupit i složky, které matematicky modelovat nelze. To neznamena, že součástí volné úvahy nemohou být například ekonomické propočty; jejich charakter a účel však bude podstatně odlišný.“

(Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1993, sp. zn. 6 A 99/92-50)

„K samotné aplikaci ustanovení § 136 o. s. ř. je vhodné připomenout, že volné uvážení soudu v tomto smyslu je namístě tam, kde lze výši nároku zjistit jen s nepoměrnými obtížemi, či nelze-li ji zjistit vůbec. Takovou úvahu je přitom možné založit jedině na dostatečném zjištění skutečností umožňujících kvantitativní posouzení srovnatelných souvislostí v daném místě a čase, jež bude ústít v logické a pečlivě odůvodněné rozhodnutí soudu. Je nutné mít na paměti, že naznačená činnost soudu nemůže být projevem libovůle, tedy nikterak nepodloženého úsudku, nýbrž se musí jednat o přezkoumatelné hodnocení daných okolností [...]

([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 6. 2017, sp. zn. 28 Cdo 4843/2016](#))

8.3 Principy a zásady autoritativní aplikace práva

Proces aplikace práva se řídí mnoha principy a zásadami. Některé platí v celém právním řádu, některé jsou odvětvové, což znamená že platí například jen v civilním řízení nebo trestním řízení. Některé zásady se vzájemně vylučují, či doplňují, což je dáno pojetím, které příslušné řízení ovládá. Zde si představíme ty nejobecnější.

Každá věc může být autoritativně rozhodnuta jen jednou, aby nebylo možné trestat jedno protiprávní jednání opakovaně. Pokud již věc je projednávána, započetí dalšího řízení ohledně stejné věci brání překážka **litispence**. Pokud již byla věc rozhodnuta, jde o **res iudicata** (věc pravomocně rozhodnutou) a nelze ji projednávat znovu (ne bis in idem).

Zvláštnosti „věci rozhodnuté“

Princip neotevírání již jednou rozhodnuté věci, který je v souladu se zásadou právní jistoty, neznámá, že pokud jedna situace dá vzniknout více druhům právní odpovědnosti, rozhodnutí ohledně jednoho z nich zabránilo projednávání těch ostatních. Pokud tedy z jednoho protiprávního jednání vznikne jak odpovědnost za škodu, tak i trestněprávní odpovědnost, a nebudou řešeny v rámci jednoho řízení, neuplatní se mezi nimi ani překážka litispence, ani překážka rei iudicatae.

Mezi hlavní principy a zásady procesu aplikace práva patří také **nezávislost soudů** a **zásada zákonnosti**. Zásada zákonnosti se projevuje například v ustanovení [§ 2 odst. 1 trestního řádu](#): „*Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon.*“

Zásada **presumpce nevinny** znamená, že dokud není pravomocně rozhodnuto o vině obžalovaného, musí být považován za nevinného. Tato zásada se projevuje v ustanovení [§ 2 odst. 2 trestního řádu](#): „*Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.*“ Jak zásada nezávislosti soudů, zásada zákonnosti či presumpce nevinny jsou těmito zákonnými pravidly pouze konkretizovány, protože jejich význam je podtržen také jejich ústavním zakotvením (zásada zákonnosti: [čl. 39 Listiny základních práv a svobod](#); presumpce nevinny: [čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod](#); nezávislost soudů: [čl. 81 a 82 Ústavy](#)).

Jedním z důsledků presumpce nevinny je i zásada **in dubio pro reo**, která zahrnuje povinnost soudu v případě pochybností volit řešení ve prospěch obžalovaného. Tato zásada je ve srovnatelné podobě přítomna v Digestech (50, 17, 20), kde se praví: „*Quotiens dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.*“ Volně přeloženo to můžeme chápat jako pokyn stranit svobodě, jsou-li o zásahu do svobody pochybnosti. Je to zásada, která má mnohem obecnější význam a směřuje k ochraně člověka: je-li omežována jeho svoboda, musíme si být zcela jisti důvody a právními příkazy. Pokud tomu tak není, neměli bychom ji omezit.

Další zásadou je **iura novit curia** znamená, že soud zná právo, otázky právní regulace proto nemusí účastníci řízení soudu tvrdit a dokazovat. Soudy jsou určeny k tomu, aby autoritativně interpretovaly a aplikovaly právo, a proto je na nich právo znát. Dokazují se pouze otázky skutkové (např. právní

skutečnosti), ale nikoli otázky právní. Samozřejmě to neznamená, že by v právní otázkách neměly být pochybnosti, ale to je otázka interpretace a argumentace.

Iura novit curia v rozhodnutí soudů

„Porušením tzv. legitimního očekávání nabytí majetku může být i postup soudu v rozporu se zásadou "iura novit curia", tedy zamítnutí žaloby, kterou žalobce uplatnil nárok na peněžité plnění, avšak uvedl nesprávný právní důvod požadovaného plnění, pokud skutková zjištění umožňují uplatněný požadavek podřadit pod správnou hmotněprávní normu, věc posoudit a o nároku rozhodnout. Ústavní soud připomíná, že spravedlnost jako ústavní princip a hodnota musí být v rozhodovací činnosti soudce vždy přítomna.“

[[nález sp. zn. I. ÚS 2443/08 ze dne 29. 12. 2009 \(N 259/55 SbNU 499\)](#)]

„V situaci, kdy si byl Nejvyšší správní soud při rozhodování této věci jednoznačně vědom existence vlastního rozsudku sp. zn. [6 As 125/2014](#) a právního názoru v něm obsaženého (kromě skutečnosti, že tato povědomost plyne přímo z obsahu napadeného rozsudku, předpokládá se tato znalost rovněž z obecné zásady iura novit curia, neboť i precedenční rozhodnutí soudů představují právo v širším slova smyslu a soud je povinen dobře znát - zejména vlastní - judikaturu) a protože skutkové a právní okolnosti případu zcela jednoznačně nepřipouštěly možnost distinkce, bylo možno postupovat jen dvěma způsoby. Buď dříve vyslovené právní závěry zopakovat i v rozhodovaném případě, anebo předložit odlišný právní názor rozšířenému senátu postupem podle ustanovení [§ 17 odst. 1](#) soudního řádu správního. Nic takového však rozhodující senát Nejvyššího správního soudu neučinil a jakémukoliv použití právního názoru obsaženého v rozsudku sp. zn. [6 As 125/2014](#) se v podstatě zcela vyhnul, čímž se však dopustil porušení dříve zmíněných principů předvídatelnosti a jednoty rozhodovací činnosti soudů a zásady rovnosti účastníků řízení.“

[[nález sp. zn. II. ÚS 2732/15 ze dne 12. 1. 2016 \(N 6/80 SbNU 65\)](#)]

Jednou z převažujících zásad, která je spojena se všemi typy řízení, je **zásada volného hodnocení důkazů**. Je na uvážení soudu (soudce), jak důkazy zhodnotí a jaký jim dají při posuzování skutečnosti význam. Soud nemá dopředu stanovenou váhu důkazů. Ota Weinberger pokládá zásadu volného hodnocení důkazů za dovolení, aby ten, kdo aplikuje právo, sám posoudil hodnověrnost a důkazní sílu provedených důkazů. To však aplikující subjekt nezbavuje povinnosti vysvětlit, proč některé skutečnosti pokládá za dokázané. (Weinberger 2017: 198.) Vysvětlení, obsažené v odůvodnění rozhodnutí, je objektivací soudcových (nebo jakéhokoli subjektu autoritativně aplikujícího právo) úvah, které musí dodržovat logické a racionální postupy. (Gazda 2020: 57) Například v trestním řízení se zásada volného hodnocení důkazů projevuje v ustanovení [§ 2 odst. 6 trestního řádu](#): „Orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.“ V civilním řízení je tato zásada vyjádřena v [§ 132 o. s. ř.](#): „Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.“

Presumpce nevinny a volné hodnocení důkazů

Presumpce nevinny se promítá i do hodnocení důkazů a krom limitů veřejné moci (a ochrany individua před státem) ukazuje, že „volné“ v této zásadě neznamená, že chybí jakékoli limity, ale naopak. Že i volné hodnocení důkazů je omezeno racionality, ochranou práv a vyloučením svévole. V tomto smyslu se vyjádřil i Ústavní soud: „Z principu presumpce nevinny (§ 2 odst. 2 tr. řádu) kromě pravidla, podle něhož musí být obviněnému vina prokázána, plyne rovněž pravidlo in dubio pro reo, dle kterého není-li v

důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj., jsou-li přítomny v daném kontextu důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, nutno rozhodnout ve prospěch obviněného (k obsahu pojmu praktická jistota viz O. Weinberger, Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. Stát a právo, č. 13, 1967, s. 202).

Hodnocením důkazů ve smyslu § 2 odst. 6 tr. řádu se rozumí hodnocení věrohodnosti a pravdivosti důkazů, hodnocení jejich závažnosti, jakož i hodnocení jejich zákonnosti. Volné hodnocení důkazů je pak procesní maximou, dle níž trestním řádem není dána apriorní hierarchie váhy či důkazní síly důkazních prostředků.“

[nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 \(N 26/32 SbNU 239\)](#)

Zásada volného hodnocení důkazů není neomezená. Přestože je také výrazem nezávislosti soudů (čímž se nám jednotlivé zásady opět pěkně propojují), neznamená to, že by soud byl při hodnocení zcela neomezený. Musí se řídit racionalitou či logikou. Nemůže pominout empiricky ověřené či podsouvat svůj názor za fakta. Základem dokazování je odhalování pravdy a je to tedy – byť specifický – vědecký proces, který musí být založen na vědeckých poznatcích a objektivních způsobech zjišťování pravdy.

Protikladem zásady volného hodnocení důkazů je **legální důkazní teorie** (dříve **zákonná teorie průvodní**, někdy také **teorie formálních důkazů**), která stanovuje hierarchii důkazních prostředků: například tereziánský trestní kodex (Constitutio Criminalis Theresiana) dával absolutní přednost přiznání, k němuž došlo za použití předepsaného mučení. Tento princip také znamená, že důkazům je zákonem přiznána váha či význam, takže je například nelze zpochybnit.

Zásada volného hodnocení důkazů a zákonná teorie průvodní nejsou tak striktně odděleny a ve skutečnosti dochází k jejich prolínání. A to nejen v minulosti. Příkladem je ustanovení [§ 135 odst. 1 o. s. ř.](#), ve kterém se praví: „*Soud je vázán rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních předpisů, a kdo je spáchal, jakož i rozhodnutím o osobním stavu; soud však není vázán rozhodnutím v blokovém řízení.*“ Tím má soud zákonem stanoveno, jak má k tomuto důkaznímu prostředku (např. k rozhodnutí jiného soudu o tom, že byl spáchán trestný čin) přistupovat a jak má jím provedený důkaz hodnotit. Lze tedy říci, že i v případě České republiky, kde je dominantní zásada volného hodnocení důkazů, nalezneme prvky legální důkazní teorie.

Stejně protikladnými zásadami jsou **zásada dispoziční** a **zásada oficiality**. V případě dispozice jsou účastníci (typicky ten, kdo navrhuje) pánem svého podání. Určuje, co se bude s návrhem dít a bez jeho návrhu není možné řízení zahájit (ukončit naopak jde i bez návrhu či návrhu navzdory). Zásada dispozitivnosti je typicky spojena s civilním sporným řízením: bez návrhu strany nemůže řízení proběhnout a po celou dobu s ním strana disponuje (nakládá), a to až do rozhodnutí.

Zásada oficiality naopak znamená, že řízení se nezahajuje úkonem jedné ze stran (či účastníka), ale orgán veřejné moci bez ohledu na to, jestli se to účastníkovi líbí nebo s tím souhlasí. Tak například státní zástupce stíhá všechny trestné činy, o nichž se dozví a nepotřebuje k tomu návrh poškozeného, trestní oznámení nebo souhlas obviněného.

A závěr jedna podstatná zásada: **rovnost účastníků řízení**. Ustanovení [čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod](#) stanoví, že všichni účastníci řízení jsou si v řízení rovni. Jiné vyjádření této zásady je „rovnost zbraní“ (rovnost příležitostí). Uplatní se jak v řízení trestním, tak řízení civilním, což je dáno i tím, že žádná ze stran by v řízení neměla být zvýhodněna na úkor strany druhé.

Rovnost účastníků v trestním řízení

Jedním z projevů rovnosti účastníků v trestním řízení je i právo na právní pomoc (které se ale může uplatnit i v civilním řízení). Projevuje se to například v [rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. září 2016, čísla stížností 50541/08, 50571/08, 50573/08 a 40351/09, Ibrahim a ostatní proti Spojenému království](#): „Neprodlený přístup k obhájci představuje významnou protiváhu zranitelnosti podezřelého, který byl zbaven osobní svobody, jelikož brání tomu, aby byl vystaven špatnému zacházení ze strany vyšetřujících orgánů či byl jinak nucen vypovídat proti své vůli, a obecně přispívá k předcházení justičních omylů a naplňování cílů vtělených do článku 6 Úmluvy, zejména procesní rovnosti zbraní mezi orgány činnými v trestním řízení a stíhanou osobou (Pishchalnikov proti Rusku, č. 7025/04, rozsudek ze dne 24. září 2009, § 68–69). Přítomnost obhájce je vyžadována zásadně již při prvotním výslechu podezřelého, ledaže bylo prokázáno, že za konkrétních okolností existovaly naléhavé důvody pro omezení tohoto práva. I v těchto situacích nicméně nesmí být práva obhajoby poškozena nevratným způsobem. K tomu dojde zpravidla tehdy, jestliže obviněný učinil při výslechu sebeobviňující výpovědi, které byly následně použity jako usvědčující důkaz (Salduz proti Turecku, č. 36391/02, rozsudek velkého senátu ze dne 27. listopadu 2008, § 53–54).“

8.4 Proces autoritativní aplikace práva

Soukromoprávní řízení je obvykle zahájeno **žalobou**, případně u nesporných řízení návrhem, které podává žalobce, případně navrhovatel. Trestněprávní řízení (ta část trestního řízení, která probíhá před soudem; samotné trestní řízení je mnohem delší a má rozsáhlé fáze před tím, že věc dorazí k soudu) je zahájeno **obžalobou**, kterou podává státní zástupce. Je založen spis a věci je přidělena spisová značka (zkratka sp. zn.). Správní řízení probíhá různě, a tedy i způsoby jeho zahájení záleží na konkrétním typu správního řízení, přičemž mohou být zahájena na návrh, nebo z úřední moci (zásada oficiality), tedy rozhodnutím příslušného orgánu veřejné moci.

Spisová značka a číslo jednací

Spisová značka je identifikační údaj, kterým je identifikován spis vedený před příslušným orgánem veřejné moci. Číslo jednací krom tohoto identifikátoru obsahuje i umístění listiny ve spise, tj. číslo (číslo listu, č.l.), pod kterým je příslušná listina ve spise obsažena.

V případě obecných soudů upravuje podobu spisové značky, a tedy i čísla jednacího, Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, č. 1/2002 SIS:

§ 167 odst. 1: *Každému spisu je přidělena spisová značka, která se skládá z číselného označení soudního oddělení (číslo senátu), označení rejstříku a běžného čísla rejstříku lomeného letopočtem (např. 1 T 14/2014, 138 C 12/2014, 0 Nt 12/2014, 7 Co 17/2014).*

§ 169 ods. 1: *Spisová značka a k ní připojené číslo listu písemnosti nebo vyhotoveného rozhodnutí tvoří jednací číslo (např. 1 T 14/2014-325, 138 C 12/2014-4, 0 Nt 12/2014-12, 7 Co 17/2014-9). Je-li písemnost nebo vyhotovení rozhodnutí obsáhlejší (obsahuje-li více čísel listů) jednací číslo se vyznačí jen na přední straně prvního listu. Při doručování ostatních obsáhlejších písemností se na obálkách a dodejkách uvádí jen číslo jednací vyznačené na prvním čísle listu doručované písemnosti.*

Spisová značka je důležitý identifikátor, sama o sobě však nemusí stačit a je doplněna dalšími údaji (datum vydání, příslušný orgán), které umožní jedinečné určení spisu:

„Rozsudek soudu prvního stupně, který odvolací soud označil neúplným číslem jednacím, je nezaměnitelně určen kromě spisové značky i datem vyhlášení a tím, že v uvedeném řízení soud prvního stupně rozhodl ve věci samé rozsudkem pouze jednou. Ani chyba v nesprávném skloňování jména předsedy senátu nemůže mít vliv na vykonatelnost rozhodnutí.“

[\(Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2010, sp. zn. 22 Cdo 3518/2010\)](#)

Autoritativní aplikace práva probíhá v ideálním případě ve třech fázích, kterými je zajišťována objektivnost procesu, zjištění všech rozhodujících skutečností, správné nakládání s právními normami a vyvození odpovídajících závětů. Zde si uvědomme, že zahájení řízení je natolik pestré a různorodé, takže samotné zahájení do tohoto schematického procesu autoritativní aplikace práva neřadíme. Tyto fáze jsou:

1. Zjištění skutkového stavu;
2. Nalezení právní normy;
3. Vydání individuálního právního aktu;

Přestože by tyto fáze měly být odděleny, prakticky to zajistit nelze. Orgán autoritativně aplikující právo již má určité představy o existenci právní úpravy, a proto již upravuje způsob zjišťování skutkového stavu těmito představám.

V interpretaci práva i aplikaci práva – přesto, že se pohybujeme ve společenském kontextu a důležitým prvkem je lidské poznání – není možné rezignovat na co nejvíce objektivní přístup. I zde se však musíme vypořádat s obtížemi, které jsou dány právě lidským poznáním a společenským kontextem, ve kterém se právo uskutečňuje. Jednou z „komplikací“, které se nedá vyhnout, je například **předporozumění**. To je pojem, který je definován různě. Podle Oty Weinbergera jsou za předporozumění, znalosti, které má interpret o tom, co interpretuje a co formuje jeho postoj ke konkrétní interpretaci (Weinberger 2017: 185). Podle německého právního filosofa [Karla Larenze](#) (1903-1993) je předporozumění také definováno znalostmi interpreta. No, a aby toho nebylo málo, tak německý právník [Josef Esser](#) (1910–1999) provokoval nejvíce, protože podle něj jsou to prvotní představy o spravedlivém řešení posuzované kauzy. (Holländer 2012: 314)

Zjišťování skutkového stavu

Nejprve je třeba vyřešit skutkové otázky. K tomu slouží dokazování. Zde se uplatní zásada volného hodnocení důkazů, soud je tedy povinen posuzovat každý důkaz jednotlivě a ve vztahu k posuzované věci.

Jedná se o obtížnou fázi aplikace práva, neboť orgán aplikující právo musí rekonstruovat skutečnost (minulé nebo stávající skutečnosti a děje): musí zjistit, jaký je skutkový základ dané věci, objasnit **skutkový stav**. Orgán veřejné moci proto musí dokázat, za pomoci důkazních prostředků, co se v minulosti odehrálo a co je podstatné pro právní posouzení konkrétní věci. To je často komplikováno tím, že často jsou předmětem řízení i události či stavy, které se odehrály daleko v minulosti, a které mohly trvat velmi dlouhou dobu a nabýt značné spletitosti.

V této fázi je potřeba prokázat, že podávaný popis skutečnosti je pravdivý. Orgán aplikující právo proto provádí dokazování, jehož účelem je nalezení pravdy. Musí zjistit, zda popis minulého děje se s

tímto dějem shoduje. Orgán se snaží prokázat, k čemu po skutkové (faktické) stránce došlo, co se doopravdy stalo. K tomu souží dokazování.

V dokazování jde, jak jsme si řekli výše, o rekonstrukci minulých dějů. Pokoušíme se zjistit, co se stalo, a zda byly splněny podmínky, které jsou vyžadovány proto, aby právní norma mohla být aplikována. Jedná se o obtížnou fázi aplikace práva, neboť orgán aplikující právo musí rekonstruovat skutečnost. Musí zjistit, jaký je skutkový základ dané věci. Aplikující subjekt proto musí dokázat za pomoci **důkazních prostředků**, co se v minulosti odehrálo a co je podstatné pro právní posouzení konkrétní věci. Důležitý pojem je zde **skutkový stav**. Tím můžeme rozumět popis skutečnosti, který je založen na provedeném dokazování a hodnocení provedených důkazů, podaný aplikujícím subjektem. V něm jsou vylíčeny rozhodující skutečnosti nezbytné pro právní hodnocení případu, tj. pro aplikaci právní normy. **Ve skutkovém stavu jsou tak obsaženy jak výsledky dokazování, tak jejich hodnocení.** Uvědomme si také, že v právním procesu nejde o vědecké zjišťování pravdy, ale o zjištění toho, co vezmeme jako základ právního posouzení (skutkový stav). (Weinberger 2017: 198)

Již víme, že podstatou této fáze procesu autoritativní aplikace práva je zjištění, k čemu po skutkové (faktické) stránce došlo, tak aby bylo možné právní normu aplikovat. V přístupu k tomu, co je možné přijmout jako pravdivé, se setkáme se dvěma koncepcemi pravdy, které se v právu objevují: **materiální pravdou a formální pravdou**. Uvědomme si, že se jedná o právní paradigmaty, která souvisí s filosofickými koncepcemi pravdivosti. Podstatné také je, že se jedná o pojmy vztahové, tedy pojem materiální pravda má smysl jen ve vztahu k pojmu formální pravda. (Weinberger 1968: 211)

Materiální pravda je spojena s prokázáním skutečného stavu věci, resp. bez důvodných pochybností. Pozor, materiální pravda se někdy ztotožňuje s objektivní pravdou, nejsou to však identické pojmy. Materiální pravda vyjadřuje, že proces zjišťování skutkového stavu není omezen formálními překážkami. To také znamená, že tento pojem souvisí s principem volného hodnocení důkazů. (Knapp 1995: 217-218) Z toho je patrné, materiální koncepcí pravdivosti akceptuje korespondenční teorie pravdivosti (není to totéž). Pojem, který v té souvislosti musíme zmínit je „praktická jistota“. Tento pojem odpovídá materiální pravdě, a tedy skutečně zjištění bez důvodných pochybností (nikoli beze všech pochybností!). Materiální pravdu je také možné chápat jako způsob řešení dilematu mezi často nemožným zjištěním (objektivní) pravdy a požadavkem na správné a spravedlivé soudní rozhodování. (Gazda 2020: 67) Princip materiální pravdy není nutně zjištění pravdivého stavu věci, ale možnost zjišťovat jej bez formálních zábran. (Winterová 2011: 80)

S **formální pravdou** spojujeme zjištění, ke kterému např. soud dospěje i bez provedení dokazování či jiným způsobem, který nezajistí skutečné objasnění tzv. objektivní pravdy. Formální pravda znamená existenci takových procesních pravidel, jejichž dodržení vede ke zjištění skutkového stavu. (Gazda 2020: 66) Není tedy nutné, aby skutečně tvrzené skutečnosti odpovídaly tomu, jak se celá událost odehrála, ale například postačí, pokud tato tvrzení nejsou popřena. Nelze však tvrdit, že by formální pravda byla zpravidla v rozporu s materiální pravdou. Je to jiný koncept pravdy a nezjišťujeme, zda je s ní v rozporu či naopak, zda jsou formální a materiální pravda v souladu. V koncepci materiální pravdy má proto výsledné rozhodnutí odpovídat formálním pravidlům řízení: to je důvod, proč se v něm objevují např. domněnky či fikce. A proto má blíže ke konsensuálním (procedurálním) koncepcím pravdivosti. Ale ani v tomto případě to není totéž.

Dokazování

Podívejme se nyní na dokazování z procesní stránky. V procesu autoritativní aplikace práva se dokazováním rozumí stanovený proces získávání poznatků o událostech, které se odehrály v minulosti, anebo se v současnosti stále odehrávají. Je to procesní postup vedoucí k tomu, aby soud (nebo např. správní orgán) poznal skutečnosti rozhodné pro bezvadné ukončení procesu aplikace práva. V procesu dokazování se proto používají důkazy. Jako **důkaz** se obvykle označuje vyvození přesvědčení o existenci jedné skutečnosti z jiné existující skutečnosti, a to na základě jejich příčinné souvislosti. Součástí pojmu důkaz je tak nejen ona souvislost jedné skutečnosti s druhou (s druhými), ale také onen přesvědčovací aspekt, kdy je nutné přesvědčit soud o pravdě nějakého tvrzení (případně nepravdě tohoto tvrzení). K provedení důkazů se používají **důkazní prostředky**. Ty lze charakterizovat jako následky dokazované skutečnosti, které lze objektivně vnímat. V praxi se však pojmy důkaz a důkazní prostředek často zaměňují, aniž by to vyvolávalo jakékoli problémy pro aplikaci práva.

Vymezení důkazů procesními předpisy

„Za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků. Pokud není způsob provedení důkazu předepsán, určí jej soud.“ (§ 125 občanského soudního řádu)

„Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“ (§ 89 odst. 2 trestního řádu)

Vzhledem k procesním právním předpisům lze vysledovat tyto základní důkazní prostředky: listina, výpověď svědků, slyšení stran, výpověď znalce a ohledání. Setkáme se však i s jinými, což však bude tématem speciálních procesních disciplín. Připomeňme také, že všechny provedené důkazy musí orgán aplikující právo zhodnotit a posoudit jak ve vzájemných vztazích, tak každý zvlášť.

Ohledání (věci, místa, osoby)

Při provádění důkazu ohledáním jde o objasnění skutečnosti přímým pozorováním. Orgán autoritativně aplikující právo přímo pozoruje dotčenou osobu nebo věc a vytváří si sám poznatky o vlastnostech, které tento předmět má. Pokud se pokusíme odlišit listinu a ohledání jakožto důkazní prostředky, pak u ohledání nemáme žádného zprostředkovatele (smysly vnímatelného), který by byl mezi dokazovanou skutečností a důkazním prostředkem jako je tomu u listiny. V případě listiny hraje roli zprostředkovatele objekt, na kterém je obsah listiny zachycen, rozumějme papír, displej nebo jiný hmotný substrát na němž je obsah zachycen.

Ohledání

„Ohledání dle § 38 správního řádu umožňuje správnímu orgánu, aby si mohl na základě vlastního pozorování a přímého srovnání zjištěných skutečností s výsledky dosavadního šetření učinit potřebné závěry pro své rozhodnutí. O ohledání jako o každém jiném důkazu musí být sepsán protokol (§ 22 správního řádu), v němž musí být provedený předmět ohledání popsán, popř. pořízen jeho náčrt nebo fotodokumentace. Účastníci řízení pak musí být k ohledání přizváni a mají právo klást otázky přítomným svědkům, popř. znalcům.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 15.9.2005, čj. 5 As 38/2004, č. 745/2006 Sb. NSS](#))

Listiny

Listinou rozumíme písemný projev. Důkazním prostředkem je zde ve skutečnosti psaný obsah a nikoli hmotný nosič tohoto obsahu.

Listiny

„Občanský soudní řád v žádném ustanovení neukládá soudu povinnost provádět důkaz listinami pouze jejich originály, proto i důkaz provedený fotokopií listiny hodnotí soud jako každý jiný důkaz. [...] Podle § 134 OSŘ listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno. U každé veřejné listiny je soud oprávněn zkoumat její pravost, tedy zda byla skutečně vystavena oprávněným subjektem nebo zda jde o podvrh. Pokud jde o obsah veřejných listin, u těch, jež mají charakter osvědčení či potvrzení, lze hodnotit i pravdivost obsahu (tj. je přípustěn důkaz o tom, že obsah listiny neodpovídá skutečnosti); u veřejných listin, které obsahují nařízení nebo prohlášení orgánu, soud správnost obsahu nehodnotí. U soukromých listin soud vždy zkoumá jejich pravost, tj. pochází-li od vystavitele, i správnost obsahu.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2006, sp. zn. 33 Odo 562/2006](#))

Výslech svědka

Důkazním prostředkem je v případě výslechu (výpovědi) svědka obsah jeho výpovědi. Svědek je subjektem, který obvykle nemá bezprostřední vztah k právní povaze věci a poskytuje informace o svém pozorování dokazované skutečnosti.

Výslech

„Okolnost, zda u poškozené došlo ke stavu retrográdní amnézie, což by vylučovalo její vzpomínky na děj předcházející bezprostředně úrazu, je třeba zjistit především výsledkem výslechem poškozené, která buďto bude, nebo nebude schopna popsat své jednání před nehodou, případně i nehodový děj. V případě pochybností o validitě jí poskytnutých údajů bude třeba doplnit řízení o lékařskou zprávu o jejím aktuálním zdravotním stavu a z něj se odvíjející schopnosti interpretovat prožitou událost. Apriorní předpoklad obviněného o nutném zkreslení výpovědi poškozené z důvodu vlastního prospěchu je nutno odmítnout jako předpojatě spekulativní.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 1. 2001, sp. zn. 4 Tz 283/2000](#))

Znalci

Znalec je osobou, která díky svým znalostem je schopna podat o předmětné skutečnosti odbornou a objektivní zprávu.

Znalecký posudek

„1. Soud při hodnocení znaleckého posudku musí zkoumat, zda provedený úkon byl učiněn řádně, tj. zda znalec dodržel soudem uložené zadání (zodpověděl na otázky, resp. zadání soudu k předmětu znaleckého úkonu s určitě a srozumitelně vyloženým závěrem, který má oporu v podkladových materiálech, netrpí rozpory atd.). Zjistí-li soud, že znalec nedostatečně splnil úkol, který soud vymezil ve svém opatření, případně jej nesplnil vůbec, podle okolností případu posoudí, zda znalce opatřením zaváže k doplnění tohoto neúplného (nedostatečného) posudku, a to i případně cestou realizace pořádkového opatření (uložením pořádkové pokuty dle § 53 odst. 1 o.s.ř.), nebo zda za účelem posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví jiného znalce.

2. Aby soud mohl znalecký posudek odpovědně hodnotit, nesmí se znalec omezit ve svém posudku na podání odborného závěru, nýbrž z jeho posudku musí mít soud možnost seznat, z kterých zjištění v posudku znalec vychází, jakou cestou k těmto zjištěním dospěl a na základě jakých úvah došel ke svému závěru. Závěry znaleckého posudku přitom nelze bez dalšího přebírat, ale je třeba v případě potřeby je ověřovat i jinými důkazy, a to zejména tehdy, jestliže mohou být pochybnosti o správnosti závěrů znaleckého posudku. Tak je tomu např. tehdy, připouští-li znalecký posudek možnost zpřesnění jím uváděných údajů, avšak k tomuto zpřesnění znalec nepřikročí, nebo postupuje-li znalec ve znaleckém posudku podle určitého předpisu, ale v dílčím závěru se od něho bez bližšího zdůvodnění odchýlí. Může také dojít k situaci, kdy jednotlivé dílčí závěry ve svém souhrnu si do určité míry odporují, nebo vycházejí ze zjištění, které neodpovídá znalcem popisovanému jevu, resp. souhrnu skutečností, k nimž měl znalec přihlížet.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 5359/2007](#))

Slyšení stran

Vzhledem k tomu, že účastníci řízení (včetně např. obžalovaného v trestním řízení) mohou mít zkreslené představy o skutkovém základu řešeného sporu či případu, jedná se o důkaz spíše podpůrný, který se například v občanském soudním řízení nařizuje jen, pokud není jiné východisko a dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak.

Slyšení stran

„Z žádného ustanovení občanského soudního řádu neplyne, že by – v rámci hodnocení důkazů – poznatky výsledkem účastníků získané musely vždy nutně (a priori) být pro soud méně spolehlivé, méně významné, nevěrohodné apod. (než poznatky dovozené z jiného důkazního prostředku). Výslech účastníka je dle ust. § 125 o. s. ř. jedním z řady v úvahu přicházejících důkazních prostředků a musí být hodnocen jako důkaz každý jiný ad hoc s tím, že event. závěr o té které míře spolehlivosti, významnosti, věrohodnosti apod. z něj získaných poznatků je až součástí jeho hodnocení ve smyslu ust. § 132 o. s. ř. [soud pak musí vždy uvést, jakými úvahami se při hodnocení důkazu svědeckou výpovědí řídil (ust. § 157 odst. 2 o. s. ř.)]; nelze z logiky věci hodnotit a priori důkaz, který soud ještě neprovedl.“ ([nález sp. zn. I. ÚS 2568/07 ze dne 23. 1. 2008 \(N 20/48 SbNU 213\)](#))

Klasifikace důkazních prostředků

Důkazní prostředky (důkazy) můžeme dělit podle několika kritérií. Prvním z nich je rozdělení důkazů podle vztahu, jaký mají k dokazované skutečnosti. Rozlišujeme důkazy přímé a nepřímé. **Přímý důkaz** má přímý, bezprostřední, vztah k dokazované skutečnosti, který je zcela průkazný. **Nepřímý důkaz**

oproti tomu má vztah k dokazované skutečnosti zprostředkovaně. Ke svému provedení vyžaduje další – zprostředkující – skutečnost, přičemž ta má za následek možné rozvolnění vztahu k dokazované skutečnosti.

Přímé a nepřímé důkazy

„Pro závěr o prokázání určité skutečnosti v civilním řízení na základě nepřímých důkazů je dostačující, aby předmětný skutkový závěr bylo možné s velkou mírou pravděpodobnosti připustit. Nepřímé důkazy nemusí tvořit zcela uzavřenou soustavu, která nepřipouští jiný skutkový závěr než ten, k němuž soud dospěl, nýbrž dostačuje, jestliže nepřímé důkazy s velkou mírou pravděpodobnosti k tomuto závěru na rozdíl od jiných možných závěrů vedou.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1938/2008](#)).

„Důkaz pachovou zkouškou, resp. identifikací pachových stop, je důkazem pouze nepřímým, jehož vypovídací hodnotou je nanejvýš to, že se pach určité osoby (obviněného) na konkrétních místech či předmětech nacházel, takže s nimi přišla do styku, ale neznamená to, že obviněný bezpochyby spáchal trestný čin, pro nějž je stíhán a který s uvedenými místy či předměty souvisí. Ani větší množství ztotožněných pachových stop obviněného opatřených s využitím cvičených psů samo o sobě nemůže změnit nepřímou povahu tohoto důkazu a učinit z pachových stop důkaz přímý, protože zjištěné poznatky nelze přezkoumat jiným kvalifikovaným způsobem.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. 4 Tz 107/2002](#))

Při dalším způsobu dělení důkazních prostředků nás zajímá, jaký má vztah k prokazované skutečnosti **pramen** důkazu. Proto rozlišujeme důkazy původní a odvozené. **Původní důkaz** je takový, který informuje o dokazované skutečnosti, se kterou byl v bezprostředním kontaktu (např. svědek, který předmětnou událost skutečně viděl). **Odvozený důkaz** informuje o skutečnosti teprve z pramene, který byl v kontaktu s dokazovanou událostí (např. svědek vypovídá, že o dokazované skutečnosti slyšel, má ji z tzv. z doslechu).

Podle vztahu provedení důkazu a práva můžeme rozlišit zákonné a nezákonné důkazy. **Zákonný důkaz** byl získán v souladu s právními předpisy; **nezákonný důkaz** byl získán v rozporu s nimi.

Judikatura k dokazování

„Ústavní soud sice ve své ustálené judikatuře vychází z názoru, že není oprávněn zasahovat do procesu dokazování a do hodnocení důkazů, prováděných obecnými soudy, leč toliko potud, pokud se obecné soudy pohybují v hranicích daných zásadami občanského soudního řízení, zejména pak zásadou volného hodnocení důkazů, jak je formulována v ustanovení § 132 o.s.ř. Lze-li však dovozovat pochybení v procesu dokazování, zejména nedodržení pravidel vyplývajících ze zásady volného hodnocení důkazů takovým způsobem, že dosahuje ústavněprávní roviny, pak Ústavní soud do tohoto procesu zasáhnout může a musí. Taková situace nastala právě v souzené věci. Ze zásady volného hodnocení důkazů sice vyplývá i právo obecného soudu neprovést všechny navrhované důkazy, pokud podle jeho názoru nemohou přispět k objasnění věci, leč takové rozhodnutí musí soud řádně a přesvědčivě odůvodnit.

Z ustanovení § 132 o.s.ř. plyne, že obecné soudy jsou povinny pečlivě přihlížet ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci, přirozeně, má-li to vztah k projednávané věci. Pokud obecné soudy této zákonné povinnosti nedostojí, a to buď tím, že se zjištěnými skutečnostmi nebo tvrzenými námitkami nezabývají vůbec, nebo se s nimi vypořádají nedostatečným způsobem, má to za následek vadu řízení, promítající se do ústavně zaručeného práva účastníka na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.“

[[nález sp. zn. I. ÚS 301/02 ze dne 1. 8. 2005 \(N 146/38 SbNU 159\)](#)]

„Z ústavního principu nezávislosti soudů dle čl. 82 Ústavy vyplývá jak zásada volného hodnocení důkazů zakotvená v § 132 o.s.ř., tak i právo soudu rozhodovat o tom, které z navrhovaných důkazů provede (§120 o.s.ř.). Skutečnost, že po vyhodnocení provedených důkazů dospěl soud k závěru, se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nemůže samo o sobě zakládat odůvodněnost ústavní stížnosti.“

[\[nález sp. zn. IV. ÚS 191/96 ze dne 6. 1. 1997 \(N 1/7 SbNU 3\)\]](#)

Performativita práva

O procesu autoritativní aplikace práva se v kontinentální právní kultuře zpravidla uvažuje právě na úrovni procesních pravidel. Soudní proces se tak zdá poměrně jako velmi organizovaný, předvídatelný a racionálně uchopitelný děj, jehož výsledek lze do určité míry předvídat ještě před tím, než začne. Pro střední Evropu, ovlivněnou dědictvím Rakouska-Uherska a přístupem Hanse Kelsena, případně Františka Weyra, to platí o to více.

Nicméně existuje i interdisciplinární rovina, která se více soustředí na performativní rozměr práva obecně a soudního jednání konkrétně. Ten vychází z performance studies, což je přístup původně ze sociálních věd a teatrologie. V něm jeho zakladatel, Richard Schechner zkoumal svět optikou toho, co všechno je performance. Performance obecně a velmi zjednodušeně je událost, která tím, že proběhne, ovlivňuje realitu. Na samotné definici, byť takto široké, však nepanuje shoda. Performance může být umělecká nebo kulturní. Právě mezi kulturní performance potom lze řadit právě i soudní proces.

Pokud nahlížíme soudní proces jako performanci, k tradiční právní úvaze přidáváme také rovinu obdobnou té divadelní. Důvěryhodnost a přesvědčivost soudního procesu je totiž ovlivněna i tím, jak se věci a aktéři jeví, nejenom jejich podstatou. Tím lze vysvětlit např. velmi tradiční symbolickou podobu soudních budov, soudních síní včetně jejich uspořádání nebo talárů.

Při konstrukci skutkového stavu je důležité vytvořit co nejpřesvědčivější obraz složený z podstatných náležitostí získaných dokazováním. Obraz, který není dokonalou kopií reality, ale který vystihuje významné prvky popisované skutečnosti. [Americký soudce Benjamin N. Cardozo \(1870-1938\)](#) například zdůrazňuje prvek psaní: psaním se sdělují *fakta* podstatná pro skutková zjištění. S tím souvisí i pojem **narativní koherence**, který skotský právní filosof [Neil MacCormick \(1941-2009\)](#) chápal jako test pravdy v případech skutečností, které je obtížné (nebo dokonce nemožné) přímo pozorovat. (MacCormick 1983, 245) Při zjišťování narativní koherence jsou důležité nejen samotné důkazní prostředky a provedené důkazy, ale také obecná sada vědění provázená narativní formou poznávání. Nadneseně řečeno nejde o to, jestli je to, co slyšíme nebo čteme pravdivé, ale jestli se to shoduje s naším očekáváním. Podstatné tedy, je, že to *působí* pravdivě. Forma takových tvrzení dokáže dát obsahu vyznění, které ovlivní přijetí. Zkrátka to působí dobře. Forma samozřejmě v tomto případě souvisí s přesvědčivostí. (Cardozo 1939, 492-493) A jakákoli právní argumentace musí být přesvědčivá.

Nalezení příslušné právní normy a její výklad

Pro jakoukoli aplikaci práva (včetně autoritativní) je nutné nalézt právní normy. Tato operace není jednoduchá, neboť je nutné postupovat správně po formální stránce a najít skutečnou právní normu, ale také jí řádně interpretovat. Součástí aplikace práva je tak i interpretace (výklad) právní normy. Proto říkáme, že druhá fáze procesu autoritativní aplikace práva spočívá nejen v nalezení právní

normy, ale také v operacích s ní. Při hledání právní normy je nutné dostat těmto formálním požadavkům (Harvánek 2013: 287):

- **zjistit autentický text právní normy;**
- **zjistit, zda je (či byla) právní norma v rozhodné době účinná;**
- **zjistit, zda není v rozporu s jinou normou.**

Problematicky se může jevit zjištění, zda se jedná o účinnou právní normu. Podstatné je, aby se jednalo o právní normu účinnou v rozhodné době, tj. v době, kdy došlo k posuzované události. Ne vždy se proto používá pro zhodnocení hmotně-právních podmínek právní norma účinná v době, kdy dochází k autoritativní aplikaci práva.

V procesu aplikace práva dochází k **subsumpci** (podřazení) zjištěných skutečností pod skutkovou podstatu, kterou předvídá právní norma. Při tomto postupu se uplatňuje tzv. **uvážení** (blíže viz výše). To se uplatní zejména v případě, pokud zjištěná skutečnost neodpovídá podmínkám předvídaným právní normou zcela absolutně a bez jakýchkoli pochybností. Tato situace je poměrně obvyklá, protože skutečnost je mnohem složitější a pestřejší než sebelépe napsaná hypotéza právní normy. Uvážením (tzv. diskreční pravomocí) dostává orgán aplikující právo možnost posoudit, zda lze zjištěnou skutečnost pod právní normu podřadit i přesto, že zjištění vykazuje určité odchylky od toho, co norma předvídá. Tato diskreční pravomoc nikdy není zcela neomezená, ale její meze jsou stanoveny právní normou (o rozsáhlé diskreční pravomoci hovoříme v souvislosti s relativně abstraktními právními normami, které obsahují neurčité právní pojmy).

S diskreční pravomocí se ve svém rozhodování často setkává Nejvyšší správní soud. Pro posouzení dodržení jejích mezí se řídí těmito požadavky: *„Úkolem soudu není nahradit správní orgán v jeho odborné dozorové kompetenci ani nahradit správní uvážení uvážením soudním, ale naopak posoudit, zda se správní orgán v napadeném rozhodnutí dostatečně vypořádal se zjištěným skutkovým stavem, resp. zda řádně a úplně zjistil skutkový stav, a zda tam, kde se jeho rozhodnutí opíralo o správní uvážení, nedošlo k vybočení z mezí a hledisek stanovených zákonem.“* ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18.12.2003, čj. 5 A 139/2002, č. 416/2004 Sb. NSS](#))

Vydání individuálního právního aktu

Vyvrcholení procesu aplikace práva, tedy jeho závěr, představuje vydání individuálního právního aktu. To je rozhodnutí orgánu veřejné moci, kterým se zakládají, mění nebo ruší, případně ověřují práva a povinnosti individuálně určených subjektů. Oproti normativnímu právnímu aktu, který obsahuje abstraktně formulované pravidlo chování, a vztahuje se na neurčitý počet osob, se individuální právní akt vztahuje na konkrétně, tedy individuálně určené subjekty (Harvánek 2013:280).

Individuální právní akty jsou projevem autority státu, který příslušným orgánům propůjčil schopnost autoritativně působit. Existuje celá řada individuálních právních aktů: rozsudek, usnesení, povolení, platební rozkaz, trestní příkaz atd. Všechny tyto akty můžeme zahrnout pod obecný pojem rozhodnutí.

Další fáze řízení

Celkový proces autoritativní aplikace práva probíhá obvykle v několika stádiích. V prvním stupni (tzv. nalézací řízení) má dojít k soustředění na zjištění skutkového stavu a nalezení příslušné právní normy. Probíhá proto rozsáhlé dokazování a argumentace stran práva. Celé řízení tím však nekončí. Zatím se totiž odehrálo řízení o tvrzených právech, případně nárocích a o tom, co se vlastně stalo. Další (opravná, odvolací) stadia řízení se již soustředí zejména na vady, které v řízení na prvním stupni mohlo mít. Přesto se ve druhém stupni můžeme setkat s podobnými argumenty jako v řízení nalézacím.

Řízení v druhém stupni

Pokud je podán řádný opravný prostředek (např. odvolání, odpor atd.), prvostupňové rozhodnutí nenabyde právní moci a věc se posune k druhostupňovému soudu (krajskému, resp. vrchnímu soudu nebo Nejvyššímu správnímu). Zde řízení probíhá obdobně jako na prvním stupni, už však až na výjimky neprobíhá dokazování. Ledaže by byly důkazy nové, nebo je chtěl soud jinak zhodnotit: nelze totiž hodnotit důkazy, aniž by byly provedeny.

Další řízení

Následné rozhodnutí lze potom napadnout už pouze mimořádnými opravnými prostředky (např. dovoláním k Nejvyššímu soudu nebo kasační stížností k Nejvyššímu správnímu soudu).

Opravné prostředky

Je-li podán opravný prostředek, přechází věc k dalšímu stupni soudní soustavy (devolutivní účinek) a zároveň je odložena právní moc původního rozhodnutí (suspenzivní účinek). K devolutivnímu účinku dochází typicky, suspenzivní účinek je typický pouze u řádných opravných prostředků. Pokud nerozhodne znovu orgán prvního stupně (autoremedura), což je někdy přípustné, předloží se věc (odvolání nebo jiný opravný prostředek) nadřízenému orgánu.

Podle toho, co může dělat soud v dalším stupni, rozeznáváme více druhů pravomoci. Pokud může přezkoumávat skutková i právní zjištění, jde o **apelační** pravomoc (apelace). Tehdy může původní rozhodnutí vedle schválení i změnit nebo zrušit. Pokud přezkoumává jen právní okolnosti a nemůže původní rozhodnutí změnit, ale jen nechat nebo zrušit, jde o **kasační** pravomoc (kasace). A pokud dochází k přezkumu pouze právních otázek, ale může je potvrdit, změnit nebo zrušit, jedná se o **revizní** pravomoc (revize).

Ústavní stížnost

V úvahu připadá ještě ústavní stížnost k Ústavnímu soudu, který však není další instancí soudní soustavy, nýbrž přezkoumává pouze, zda v řízení nedošlo k zásahům do základních práv a svobod účastníků.

8.5 Individuální právní akt

Individuální právní akt je završením procesu autoritativní aplikace práva. Jeho prostřednictvím se projevuje vůle autoritativního subjektu, kterou se zakládají, mění nebo ruší právní vztahy, případně se jejich existence (či neexistence) autoritativně ověřuje. Jsou tedy projevem autority státu, který těmto orgánům propůjčil schopnost autoritativně působit. Existuje celá řada individuálních právních aktů: rozsudek, usnesení, povolení, platební rozkaz, trestní příkaz atd. Všechny tyto akty můžeme zahrnout pod obecný pojem **rozhodnutí**.

Individuální právní akt je typem právního aktu (vedle normativních právních aktů). Všechny právní akty jsou charakterizovány jako rozhodnutí orgánu veřejné moci, které má následky právní povahy. Individuální právní akt je projevem vůle (rozhodnutím), který má však na rozdíl od normativního právního aktu ryze individuální povahu. Jeho adresáti jsou určeni nikoli typovými znaky, ale tak, aby bylo zcela zjevné, vůči komu mají vyvolávat právní následky.

Rozhodnutí v rozhodnutích

Všimněme si jak rozhodnutí, tedy individuální právní akt, chápou soudy. V rozhodnutích soudů se také setkáme s odlišením právního předpisu (normativního právního aktu) a individuálního právního aktu.

„Pojem „rozhodnutí“ ve smyslu § 65 odst. 1 s. ř. s. je třeba chápat v materiálním smyslu jako jakýkoliv individuální právní akt vydaný orgánem veřejné moci z pozice jeho vrchnostenského postavení. Námitky, že rozhodnutí nemělo příslušnou formu a nebylo vydáno v žádném řízení, je nutno odmítnout již proto, že potřeba soudního přezkumu faktických správních rozhodnutí je ještě intenzivnější právě tam, kde správní orgán nepostupuje předem stanoveným a předvídatelným způsobem podle příslušného procesního předpisu.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.5.2006, čj. 1 Afs 147/2005, č. 923/2006 Sb. NSS](#))

„Vydání právního předpisu nelze považovat za rozhodnutí, opatření nebo jiný zásah orgánu veřejné moci do základních práv a svobod, neboť takový zásah musí mít nepochybně charakter individuálního aktu aplikace práva nebo jiného individuálního zásahu do základních práv a svobod (srov. obdobně usnesení ve věci sp. zn. III. ÚS 246/96, uveřejněné pod č. 25 in: Ústavní soud České republiky: Sbíрка nálezů a usnesení, svazek 6, Vydání 1., Praha, C. H. Beck 1997, str. 583 a násl.).“ [[usnesení sp. zn. IV. ÚS 127/03 ze dne 7. 4. 2003 \(U 9/30 SbNU 523\)](#)]

Náležitosti individuálního právního aktu

Zpravidla každý individuální právní akt musí obsahovat **záhlaví, výrok, odůvodnění a poučení** o opravných prostředcích. To jsou tzv. náležitosti individuálního právního aktu. Někdy jsou tyto části označovány jako **formální náležitosti** individuálního právního aktu. Záhlaví a výrok obsahují všechny individuální právní akty. Musí z nich být jasné, kdo je vydal, vůči komu směřují a co je podstatou aktu: tedy jaké jsou jejich následky. V některých případech se odůvodnění nevyžaduje: často však v těchto případech nalezneme informaci o tom, proč se odůvodnění nepřipojuje. Totéž platí pro poučení. Vzhledem k transparentnosti působení veřejné moci a možnosti kontroly je žádoucí, aby tyto části v rozhodnutích byly přítomny.

Záhlaví obsahuje zejména identifikační údaje orgánu, který individuální právní akt vydal a označení účastníků, vůči kterým směřuje. Rovněž se zde setkáme s dalšími formálními údaji, kterými se identifikuje řízení a typ projednávané věci. V záhlaví se také uvádí typ individuálního právního aktu.

Výrok představuje obsah rozhodnutí ve věci samé. Jedná se o závaznou část rozhodnutí, ve které jsou obsažena individuální pravidla, příkazy či ve které se závazně posuzuje předkládaný právní vztah či stav. Výrok se někdy také nazývá **enunciát**. V **odůvodnění** orgán autoritativně aplikující právo uvádí, po jakých úvahách dospěl k závěru uvedenému ve výroku. Shrnuje skutkové závěry objasněné dokazováním a právní poznatky učiněné ve věci. Odůvodnění má za cíl vyjasnit, proč soud nebo jiný orgán autoritativně aplikující právo dospěl ke konkrétnímu závěru, včetně vysvětlení důvodů, které jej k tomuto závěru vedly. Poslední částí je **poučení** o možnosti podat řádné opravné prostředky. V něm se stanovuje, zda vůbec, případně v jaké lhůtě, a ke kterému orgánu lze podat řádný opravný prostředek (například odvolání, odpor atp.).

30/C 22/2023-30

ČESKÁ REPUBLIKA
ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Ověřovací soud pro Prahu 1 rozhodl samosoudy JUDr. Lucie Laurin Peřin ve věci
žalobkyně: [jmenováno] žalobkyň zastoupená advokátem [jmeno a adresa]
proti
žalovanému: [jmenováno] žalovanému
pro zaplacení 1 524 Kč s příslušenstvím

taktice:

I. Žalovaná je povinna zaplatit žalobkyni částku 1 524 Kč s úrokem z prodáván ve výši 8,25 % ročně z částky 1 524 Kč od 13.2. 2023 do zaplacení, a to do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku.
II. Žalovaná je povinna zaplatit žalobkyni náhradu nákladů řízení v částce 1 489 Kč, a to do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku k nákladům právního zastupitelce žalobkyně.

Odůvodnění:

1. Žalobkyně se domáhala zaplacení částky 1 524 Kč s úrokem, že dne 12. 2. 2023 přijala na línce [úděl] dopravy provozovanou žalobkyní se zápisem rozsahů příkazem provozovanou kontrolou plnění jízdních dokladů. Některá má podmínky pro to, aby po ní žalobkyně požadovala jízdné ve výši 24 Kč a přítažku k jízdnému ve výši 1 500 Kč, žalovaná oštem požadovanou nezaplatila.
2. Soud z „Hlášení o přípravě kontrol“ zjistil, že žalovaná se připravovala prostředkem veřejné dopravy provozovanou žalobkyní, a to dne 12. 2. 2023 na línce [úděl] dopravy provozované. Na výjevu kontrolníka se neprohlásila jízdnou, jízdné a přítažku k jízdnému nezaplatila. Výjev jízdného a přítažky k jízdnému jsou součástí zprávy o jeho ústředí čísel.
3. Podle § 18a odst. 2 písm. c) zák. č. 111/1994 Sb. oznámí je povinen, mimo jiné, na výjevu pověřené osobě se prokázat plněním jízdních dokladů, seprokáže-li se plněním jízdních dokladů, zaplatí jízdné a přítažku, nebo se prokázat osobním dokladem a oštem osobní údaje prostředkem na vyhledání zaplacení jízdného a přítažky; osobními údaje poskytnout na vyhledání zaplacení jízdného a přítažky se nutně nutně, příjemce, denem a místem nastavení a adresa pro doručování.
4. Podle § 18a odst. 3 zákona č. 111/1994 Sb. výjev přítažky soustavy dopravce v přepravních podstatách. Výjev přítažky není povinností částka 1 500 Kč.
5. Pansole se žalovaná seprohlásila plněním jízdného na výjevu pověřené osobě a následně požadovanou nezaplatila, je však žalobkyní dopravce. Vzhledem k tomu, že žalovaná nezaplatila žalovanou částku do rozhodnutí soudu, ocitla se se zaplacením dluhu z prodáván, a soud proto žalobkyni příkazí a úrok z prodáván dle § 1979 o. z. ve výši stanovenou nařízením vlády č. 353/2013 Sb.
6. O náhradu nákladů řízení rozhodl soud podle § 142 odst. 1 o. s. z. tak, že příkaz žalobkyní, jež byla v řízení zcela úspěšná, málok na náhradu nákladů řízení v částce 1 489 Kč. Výjev nákladů oznámil se zaplacením soudního poplatku v částce 400 Kč a náhradu zastoupení advokátem, kterému měl odvolání soustaveno dle § 6 odst. 1 a § 7 vyhlášky č. 177/1996 Sb. advokátského úřadu, ústředí pro „a.“ 7) a nákladů hodnoty ve výši 1 524 Kč soustavení a částky 200 Kč za každý ze tří ústředí soustavených v § 11 odst. 1 a. t. včetně dvou posilůvých nákladů vyjádří po 100 Kč dle § 140 a. t. a další z příkaz hodnoty ve výši 25 %.

POUČENÍ

Poučení

Pani rozsah rozsahů není odvolání přípustné (stanovení § 202 odst. 2 a. t.).
Nepřítel k žalované povinnosti ukotvené v tomto rozsudkem v ústředních řízeních, může se žalobkyně domáhat po jeho právní moci výjevu rozhodnutí u soudu.

Praha 23. prosince 2023
JUDr. Lucie Laurin Peřin
samosoudyň

ZÁHLAVÍ

VÝROK

ODŮVODNĚNÍ

Části civilního rozhodnutí. Vidíme, že rozhodnutí nemusí být dlouhé (i když některá rozhodnutí mají několik desítek výroků) a i odůvodnění, při dodržení všech nezbytných aspektů lze podat v krátké podobě (ale i zde se lze setkat s rozhodnutími, jejichž odůvodnění je na několik desítek stran či i stovek stran).

ČESKÁ REPUBLIKA
ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Okresní soud v Mladé Boleslavi rozhodl v hromném Křesí kovaném dne [datum] v [obci] v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Věry Laudy a přísedících Ing. Boženy Váček a Miroslava Kubánkové

takto:

Obžalovaný
[jméno obžalovaného], rozený [příjmení],
[datum narození] v [obci], trvale bytem [adresa], adresa se a s adresou pro účely doručování [obec a číslo], [PSČ] [obec],
je věrný, že
dne [datum] kolem 14:25 hod. v obci [obec], okres [okres], ulici [ulice] ve směru od [obce] na obec Chudčovice, ov
přechodem postraní alkoobkěch nápojů řidič osobní vozidlo zn. Ford Focus, [registrační značka], přičemž u domu [adresa]
byl zastaven a kontrolován hláskou Policie ČR a odborným měřicím analyzátozem [příprava] [jedin] výt. z. AEMC [jedin],
bylo v jeho krvi ve 14:30 hod. uvedenoho dne prokázáno 2,54 promil alkoholu, ve 14:37 hod. 0,94 promil alkoholu, ve
14:42 hod. 2,00 promil alkoholu a v každém vyšetřovacím spojením s odběrem krve bylo v jeho krvi v 15:25 hod.
uvedenoho dne prokázáno 3,00 promil alkoholu a v 15:50 hod. 2,00 promil alkoholu.
tedy
se stana vyhlášením způsobilost, který si přivodil věrem narykové lity, vykonával činnost, při které by mohl ohrozit život
nebo zdraví lidí nebo způsobilost značnou škodu na majetku,
dne [datum] v době od 14:30 hod. do 14:45 hod. v obci [obec], okres [okres], u domu [adresa], během silniční kontroly
přistopil k otkrku ze strany řádku služebního vozidla Policie ČR, ze své peněženky vytáhl dvě bankovky v nominální
hodnotě po [částka], které podal čtení policistovi hládku policistova prapu, [jméno] [příjmení], OZP [částka], se slovy:
"Každý máte právo a rozhodte se", dále policistovi sdělil, že více v řádku postaru, kdy policisté ještě byli špatně, nato mu
jmenovaný policista a další čtení hládky prapu, [jméno] [příjmení], OZP [částka], sdělil, ať svého jednání zanechá, neboť se
může dopustit trestného činu podplácení úřední osoby, svého jednání však nezanechal a svou náhládku poskytnul
šmactna hotovosti zepokou,
tedy
jmený nabídl uplatit v souvislosti s obstaráváním věci obecného zájmu a čm spáchal vůči úřední osobě,
čímž spáchal
I. skutek
přičemž obžalovaný pod věrem narykové lity podle § 274 odst. 1 trestního zákonnku,
II. skutek
zločin podplácení podle § 332 odst. 1, alina první, odst. 2 písm. b) trestního zákonnku
a odsuzuje se
podle § 332 odst. 2 trestního zákonnku za ústí § 43 odst. 1 trestního zákonnku k úhrnemu trestu odnětí svobody v trvání
14 (čtrnácti) měsíců.
Podle § 81 odst. 1, § 82 odst. 1 trestního zákonnku se výkon ukločeného trestu odnětí svobody podmíněně odkládá na
zkoušební dobu v trvání 2 (dvou) let.

ODŮVODNĚNÍ

POUČENÍ

ZÁHLAVÍ

VÝROK

Podle § 73 odst. 1, 3 trestního zákonnku se obžalovanému dále ukládá trest zákon činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel včetně dráha na 3 (tři) roky.

Odvědování:

Tento rozsudek v souladu s § 129 odst. 2 trestního zákonnku neobnaňuje odvolání, neboť státní zástupce a obžalovaný se po vyhlášení rozsudku volali odvolání a prohlásili, že souhlasí se výkonem odvolání, a obžalovaný zároveň prohlásil, že si nepřipravuje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby.

Posouzení:

Při tomto rozsudku již nelze podat odvolání, neboť se obžalovaný a státní zástupce po vyhlášení rozsudku tohoto práva vzdali (§ 256 odst. 1 trestního zákonnku), přičemž obžalovaný nak učinil i za jiné oprávněné osoby (§ 247 odst. 2 trestního zákonnku).

Mladá Boleslav 30. března 2022

JUDr. Věra Lauda
předseda senátu

Části trestního rozhodnutí. Povšimněme si, že odůvodnění je při srovnání velmi krátké a pouze sděluje, že odůvodnění v tomto individuálním právním aktu (rozsudku) nebude obsaženo, protože žádná ze stran nebude podávat řádné opravné prostředky. Při ústním vyhlášení rozhodnutí soud přečte podstatnou část odůvodnění, takže účastníci vědí, co soud vedlo k výroku. Pokud se účastníci odvolání vzdají, pak není odůvodnění v písemném vyhotovení rozsudku obsaženo. Ale formálně – při vyhlášení – i odůvodnění (byť zkrácené) bylo přítomno.

ZÁHLAVÍ

Prezident
republiky

ROZHODNUTÍ PREZIDENTA REPUBLIKY
o prominutí trestu

VÝROK

Podle čl. 62 písm. g) Ústavy České republiky

promítím

ODŮVODNĚNÍ

trest odnětí svobody v trvání 3 roků, peněžitý trest ve výměře 1.800.000,- Kč a trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu výkonu funkce statutárního zástupce organizačních složek státu a jiných právnických osob s majetkovou účastí státu, na dobu 4 roků, které mu byly uloženy rozsudkem Okresního soudu v Kladně ze dne 7. května 2021 sp. zn. 26 T 35/2020 ve spojení s usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 24. března 2022 sp. zn. 11 To 338/2021 za zločin zjednáání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě dle § 256 odst. 1, odst. 2 písm. a), c) tr. zákoníku, spáchaný dílem dokonaným, dílem ve stádiu pokusu dle § 21 odst. 1 tr. zákoníku, a to s účinkem zaházení tohoto odsouzení.

Miloslav Křivan

V Praze dne 16. března 2022

Části jiného (velmi specifického) individuálního právního aktu (udělení milosti prezidentem republiky). Všimněme si, že v něm chybí poučení: proti tomuto rozhodnutí totiž neexistuje žádný opravný prostředek. Řádný ani mimořádný. Co se týče odůvodnění, to také není příliš rozsáhlé a dostatečně se nevěnuje ani otázkám skutkovým, ani otázkám právním.

Jedn. identifikační číslo: 306560-RRTV

Váš dopis zn. -
Naše č. j. - RRTV/7720/2019-
rud
Sp. zn. - RRTV/2019/1111hnd
Zasedání Rady - 10.2019/pod. č. 22

Vytvořuje: Analytický odbor
Datum, místo - 4. června 2019, Praha

Mgr. Ivan Rámes, advokát
HAVEL & PARTNERS s.r.o.,
advokátní kancelář
Na Florenci 2116/15
110 00 Praha 1

ROZHODNUTÍ

Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (dále jen Rada) coby ústřední správní úřad v rámci své působnosti dané § 5 písm. f) zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, v platném znění (dále jen zákon č. 231/2001 Sb.), dle § 50 odst. 2 písm. g) a § 60 odst. 7 písm. b) zákona č. 231/2001 Sb., v platném znění, v řízení o přestupku vedeném podle zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen zákon č. 250/2016 Sb.), rozhodla dne 4. června 2019 takto:

- I. Obviněný provozovatel televizního vysílání Barrandov Televizní Studio a.s., IČ 41893311, sídlem Křižnického náměstí 32/25, Praha 5, PSČ 152 00, se uznává vinným v souladu s ustanovením § 60 odst. 2 písm. g) zákona č. 231/2001 Sb., pro porušení podmínek licence programu Televize Barrandov (licence udělena rozhodnutím č. j. FIA/2148/2013, ze dne 13. května 2013, sp. zn. 2013/378/FIA/Bar), kterého se dopustil tím, že dne 21. ledna 2019 na programu Televize Barrandov odvysílal denní zpravodajský přehled pouze jedenkrát (pořad Naše zprávy), ačkoli další programové podmínky licence stanovují, že součástí programové skladby je denní zpravodajský přehled zaražovaný několikrát denně.
- II. V souladu s ustanovením § 43 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., se od uložení správního trestu upouští, neboť vzhledem k okolnostem spáchaní přestupku lze důvodně očekávat, že již samotné projednání věci před správním orgánem postačí k nápravě.

Odůvodnění:

a) **Zahájení řízení o přestupku:**

Barrandov Televizní Studio a. s. je provozovatelem televizního vysílání programu Televize Barrandov šíleného prostřednictvím pozemních vysilačů v systému DVB-T na základě licence Sp. zn./řent: 2013/378/FIA/Bar, č. j. FIA/2148/2013.

Výtah z licence:

Základní programové specifikace:

Formátovací program

Profil a základní charakteristika programu

ZÁHLAVÍ

VÝROK POUČENÍ

ODŮVODNĚNÍ

(není zde celé odůvodnění, jen jeho část)

Dle ustanovení § 5 zákona č. 250/2016 Sb. je přestupkem společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.

V projednávaném případě byl naplněn formální i materiální znak přestupku. Porušení licenčních podmínek je výslovně jako přestupek označeno v ustanovení § 60 odst. 2 písm. g) zákona č. 231/2001 Sb. (formální znak) a jednání provozovatele spočívající v porušení licenčních podmínek programu Televize Barrandov dosáhlo potřebné míry společenské škodlivosti – provozovatel je povinen vysílat program v souladu s licenčními podmínkami, respektive s dalšími programovými podmínkami tak, jak je Rada schválila a každé jejich porušení je způsobilé ponést nebo ohrozit zájem společnost, v tomto konkrétním případě zájem diváka na tom, aby televizní vysílání probíhalo v souladu s licenci, kterou Rada udělila a která je veřejně přístupná (materiální znak). Nelze argumentovat tím, že licence obsahuje celou řadu podmínek a nedodržení jedné podmínky nemůže naplnit materiální znak přestupku. Provozovatel je povinen dodržovat všechny licenční podmínky přenesené tak, jak jsou obsaženy v licenci. Skutečnost, že provozovatel sám přistoupil k nápravě, lze vzít v úvahu při stanovení správního trestu.

S ohledem na uvedené dospěla Rada k závěru, že obviněný provozovatel televizního vysílání Barrandov Televizní Studio a.s., se uznává vinným pro porušení podmínek licence programu Televize Barrandov (licence udělena rozhodnutím č. j. FIA/2148/2013, ze dne 13. května 2013, sp. zn. 2013/378/FIA/Bar), kterého se dopustil tím, že dne 21. ledna 2019 na programu Televize Barrandov odvysílal denní zpravodajský přehled pouze jedenkrát (pořad Naše zprávy), ačkoli další programové podmínky licence stanovují, že součástí programové skladby je denní zpravodajský přehled zaražovaný několikrát denně.

Současně Rada v souladu s ustanovením § 43 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., rozhodla upustit od uložení správního trestu, neboť vzhledem k okolnostem spáchaní přestupku lze důvodně očekávat, že již samotné projednání věci před správním orgánem postačí k nápravě.

Poučení:

Prostředím rozhodnutí lze v souladu s ustanovením § 66 zákona č. 231/2001 Sb., podat žalobu k Městskému soudu v Praze ve lhůtě dvou měsíců od doručení písemného vyhotovení tohoto rozhodnutí. Podání žaloby má odkladný účinek.

Ivan Krejčí
předseda Rady
pro rozhlasové a televizní vysílání
elektronické poštou

Části rozhodnutí správního (Rady pro rozhlasové a televizní vysílání). Rozsáhlá část odůvodnění zde není (přestože v rozhodnutí je – dokonce s obrázky), protože obsahově jde nad rámec tématu částí individuálního právního aktu.

Náležitosti individuálních právních aktů v judikatuře

Níže naleznete některé požadavky, které soudy kladou na formální náležitosti individuálních právních aktů. Absence některé z částí individuálního právního aktu může v některých případech znamenat závažné porušení práva.

„Mezi základní povinnosti obecných soudů náleží řádně odůvodnit svá rozhodnutí, tj. tak, aby příslušné odůvodnění nejen obsahovalo náležitosti stanovené zákonem, ale také aby bylo srozumitelné a racionální, bez vnitřních rozporů a podstatných logických vad. Nejsou-li tato kritéria naplněna, jde o zřejmý signál a zpravidla i doklad toho, že příslušné rozhodování je zatíženo prvkem libovůle, a tím i v rozporu se základní zásadou občanského soudního řízení zakotvenou v § 1 občanského soudního řádu, jakož i s principy právního státu, jež vyplývají zejména z čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky, a spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

Přítomnost prvku libovůle v soudním rozhodování, mající za následek porušení práva na spravedlivý proces, lze spatřovat také v tom, že odvolací soud v odůvodnění svého rozhodnutí ponechá nevyřešen rozpor mezi názorem svým a názorem soudu prvního stupně, jde-li o určení hodnoty předmětu řízení ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 a 2 vyhlášky č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a nezohlední ustálenou soudní praxi, pokud jde o interpretaci a aplikaci výše uvedených ustanovení.“ [nález sp. zn. III. ÚS 674/06 ze dne 19. 2. 2009 (N 30/52 SbNU 291)]

Právní kvalita individuálního právního aktu

Vzhledem k právní kvalitě individuálního právního aktu rozlišujeme také právní moc a vykonatelnost. Za **pravomocný** označujeme takový akt, který je skutečným závěrem procesu autoritativní aplikace práva. **Právní moc** rozhodnutí znamená jednak, že individuální právní akt již nelze napadnout řádnými opravnými prostředky, ale také, že tento akt je relativně nezměnitelný a nezrušitelný (změnit jej či zrušit lze již pouze v zákonech výslovně uvedených případech) a nastává překážka věci rozhodnuté (překážka *rei iudicatae* a v téže věci již nelze znovu rozhodnout; ledaže zákon stanoví jinak).

Vykonatelnost představuje možnost realizovat následky, které individuální právní akt předvídá, včetně nuceného výkonu rozhodnutí. Vykonatelnost nemusí být v přímém vztahu k právní moci rozhodnutí – lze se setkat i s rozhodnutími, která jsou vykonatelná, ačkoli nejsou pravomocná: zejména v případech, kdy podání řádných opravných prostředků nemá odkladný účinek; tato rozhodnutí nejsou pravomocná, ale jsou vykonatelná. Přesto většinou vykonatelnost nastává poté, kdy individuální právní akt nabude právní moci, či současně s tím.

Právní moc individuálního právního aktu

Okamžikem, kdy rozhodnutí nabyde právní moci, se stává relativně nezměnitelným, jelikož ho již nejde změnit řádnými opravnými prostředky. Nastává po marném uplynutí lhůty k podání řádného opravného prostředku, např. odvolání. Rozhodnutí se tak stává závazným.

Právní úprava právní moci

§159 občanského soudního řádu.: „*Doručený rozsudek, který již nelze napadnout odvoláním, je v právní moci.*“

§139 odst. 1 trestního řádu.: „*Rozsudek je pravomocný, a nestanoví-li tento zákon něco jiného, i vykonatelný,*

a) jestliže zákon proti němu odvolání nepřipouští,

b) jestliže zákon sice proti němu připouští odvolání, avšak

aa) odvolání ve lhůtě podáno nebylo,

bb) oprávněné osoby se odvolání výslovně vzdaly nebo je výslovně vzaly zpět, nebo

cc) podané odvolání bylo zamítnuto.“

Vykonatelnost individuálního právního aktu

Okamžik vykonatelnosti je moment skutečné realizovatelnosti rozhodnutí. Lze ho tedy i autoritativně vynucovat.

Vykonatelnost v civilním řízení

§ 161 o. s. ř.: „(1) Rozsudek je vykonatelný, jakmile uplyne lhůta k plnění. (2) Není-li v rozsudku uložena povinnost k plnění, je rozsudek vykonatelný, jakmile nabyl právní moci.“

Druhy individuálních právních aktů

Podle toho, jaký subjekt vydává individuální právní akt, je potom dělíme na soudní rozhodnutí, správní rozhodnutí a akty sui generis. Individuální právní akty můžeme také dělit podle vztahu k předmětu řízení na **meritorní** a **procesní**. Meritorní individuální právní akt se vyjadřuje k meritu věci, tedy její podstatou (např. rozsudek ve v trestní věci, v němž je rozhodnuto o vině a trestu nebo rozhodnutí, kterým se vyhovuje žalobnímu návrhu nebo se naopak návrh zamítá). Procesní rozhodnutí jsou potom ty, ve kterých není rozhodováno meritum, ale otázky související s průběhem řízení či jednání (např. usnesení o uložení pořádkové pokuty nebo usnesení o připuštění změny žalobního návrhu).

Podle účinků dělíme individuální právní akty na konstitutivní a deklaratorní (Osina 2000: 121-122). Takové dělení dává smysl spíše v civilním řízení, v některých případech také ve správním řízení. V trestním řízení je zcela jasná převaha konstitutivních individuálních právních aktů (o vině a trestu musí rozhodnout soud, jinak platí presumpce nevinu), takže dělení nedává velký smysl.

Konstitutivní individuální právní akty

Konstitutivní individuální právní akt je rozhodnutí, které zakládá, mění nebo ruší právní vztah. Aktivně tak mění stav věcí, konstituuje novou realitu, a to od své právní moci do budoucna (*ex nunc*). Příkladem konstitutivního IPA je např. rozhodnutí o rozvodu manželství nebo o rozdělení podílového spoluvlastnictví.

Deklaratorní individuální právní akty

Deklaratorní individuální právní akt deklaruje, autoritativně ověřuje, a tedy potvrzuje či vyvrací existenci nějakého právního vztahu (poměru). Z logiky věci tedy takovou skutečnost rozpoznává již od jejího vzniku v minulosti (tedy *ex tunc*). Rozhodnutí samotné však samozřejmě platí od právní moci do budoucna. Příkladem takového rozhodnutí je např. určení vlastnictví na základě určovací žaloby. Přestože deklaratorní rozhodnutí nemá vliv na existenci právního poměru, může se jím měnit povaha subjektivního práva – po takovém rozhodnutí lze například přistoupit k vymáhání dříve sporného plnění. Subjektivní právo na plnění sice existovalo od okamžiku, kdy příslušná právní skutečnost vyvolala účinky, ale nyní již existuje autoritativně určený právní titul konstatující, že k tomu došlo. Na rozdíl od konstitutivních individuálních právních aktů subjektivní práva a povinnosti existují: ty konstitutivní je zakládají.

Konstitutivní a deklaratorní individuální právní akt

„V procesní nauce se rozsudky třídí podle různých hledisek. Vedle jiných je známé také třídění rozsudků na deklaratorní a konstitutivní. Rozhodnutí deklaratorní se o sporném hmotněprávním vztahu toliko závazně vyslovuje, aniž ho mění. Rozhodnutí konstitutivní jsou přímo důvodem vzniku, změny nebo zániku hmotněprávních vztahů. Rozhodnutí deklaratorní tedy zůstávají svou povahou nutně skutečností pouze procesní, vytvářející vztahy procesní založené závazným výrokem soudu o hmotných subjektivních právech, které trvaly již před vydáním rozhodnutí a které mají tedy účinky *ex tunc*. Deklaratorní rozsudek proto nemá vliv na existenci hmotněprávních vztahů mezi účastníky řízení (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. května 1997, sp. zn. 3 Cdo 1121/96, uveřejněné na straně 589 v sešitě č. 11 z roku 1997 časopisu Právní rozhledy, a dále např. ze dne 24. ledna 2007, sp. zn. 33 Odo 65/2005). Naproti tomu rozhodnutí konstitutivní jsou svou podstatou nejen skutečností procesní, nýbrž i hmotněprávní, neboť jsou přímo ve smyslu ustanovení hmotného práva samy teprve důvodem vzniku nového předtím neexistujícího hmotněprávního vztahu, popřípadě jeho změny či zániku; jsou s nimi proto spojeny nutně účinky *ex nunc*. Konstitutivní rozhodnutí tedy nedeklaruje již existující práva a povinnosti, ale zasahuje do hmotněprávní sféry účastníků tak, že zakládá, mění nebo ruší subjektivní práva a povinnosti (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. května 2005, sp. zn. 22 Cdo 1438/2004).“

[\(rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 8. 2008, sp. zn. 26 Cdo 3589/2007\)](#)

Osvědčení (doklad)

Specifickým případem je **osvědčení (doklad)**. To autoritativně osvědčuje existenci nějaké skutečnosti, např. získání vysokoškolského vzdělání ve formě diplomu či osvědčení o úspěšném složení justiční zkoušky. Osvědčení není vydáváno na základě sporu (Harvánek 2013: 282) a orgán plně vyhoví návrhu (žádosti), neboť jsou bez pochybností splněny všechny zákonem předvídané podmínky. (Horzinková, Novotný 2019: 237) Je proto zvláštním případem deklaratorního individuálního právního aktu, jehož vydání může spor předcházet (typicky spor o to, zda subjektivní právo je nebo není). To u osvědčení nečekejme. Osvědčení potom potvrzuje, že zákonem předvídané podmínky byly splněny. (Skulová 2020: 235)

Příklad osvědčení

§ 11 odst. 5 zákona č. 516/2021 Sb., o odborné justiční zkoušce, výběru a přípravě justičních kandidátů, výběru soudců a předsedů soudů: „*Ministerstvo zašle způsobilému a výtečně způsobilému uchazeči osvědčení o úspěšném složení odborné justiční zkoušky bez zbytečného odkladu.*“

Vady individuálních právních aktů

Aby individuální právní akt existoval, musí být splněny všechny požadavky, které na něj, jeho vydávání a proces, který jeho vydání předchází, klade zákon. Na základě toho, které podmínky a požadavky nejsou splněny, můžeme rozlišit vadné individuální právní akty a tzv. nicotné individuální právní akty. Obecně je nutné na vady individuálních právních aktů pohlížet prostřednictvím tzv. presumpce správnosti právních aktů. To znamená, že dokud se neprokáže opak – pokud tak nekonstatuje pravomocný subjekt – pohlíží se na právní akt jako na správný.

Jako **vadný individuální právní akt** označujeme ten, který nesplňuje formální požadavky, nebo je po věcné stránce nesprávný, případně byl vydán v rozporu se zákonem. **Nicotný** individuální právní akt je takový, který je od samého počátku právně neplatný, a který nemůže mít předpokládané právní následky. Nicotný právní akt označujeme někdy také jako **pa-akt** nebo **nulitní právní akt**. Ke zrušení tohoto aktu není potřeba žádné zvláštní řízení, avšak v praxi se mohou vyskytnout nejasnosti v tom, zda se jedná o akt vadný nebo nicotný. Proto i v tomto případě se obvykle vyvolává řízení, ve kterém pravomocný orgán deklaratorně konstatuje neexistenci tohoto aktu.

Normativní pojetí nicotnosti

Například správní řád konstruuje pojem nicotnosti takto:

§ 77

(1) Nicotné je rozhodnutí, k jehož vydání nebyl správní orgán vůbec věcně příslušný; to neplatí, pokud je vydal správní orgán nadřízený věcně příslušnému správnímu orgánu. Nicotné je dále rozhodnutí, které trpí vadami, jež je činí zjevně vnitřně rozporným nebo právně či fakticky neuskutečnitelným, anebo jinými vadami, pro něž je nelze vůbec považovat za rozhodnutí správního orgánu.

(2) Nicotnost zjišťuje a rozhodnutím prohlašuje správní orgán nadřízený správnímu orgánu, který nicotné rozhodnutí vydal, a to kdykoliv; jestliže správní orgán dojde k závěru, že jiný správní orgán učinil úkon, který je nicotným rozhodnutím, dá podnět správnímu orgánu příslušnému k prohlášení nicotnosti.

(3) Účastníci řízení, v němž bylo rozhodnutí vydáno, a dále ti, kteří jsou uvedeni v písemném vyhotovení tohoto rozhodnutí, jakož i právní nástupci těchto osob, pokud by byli rozhodnutím vázáni, mohou dát podnět k prohlášení nicotnosti; jestliže správní orgán neshledá důvody k zahájení řízení o prohlášení nicotnosti, sdělí tuto skutečnost s uvedením důvodů do 30 dnů podatelci.

(4) Pokud se důvod nicotnosti týká jen některého výroku rozhodnutí nebo vedlejšího ustanovení výroku, je nicotná jen tato část, jestliže z povahy věci nevyplývá, že ji nelze oddělit od ostatního obsahu.

(5) Proti rozhodnutí, jímž správní orgán prohlásil nicotnost, nelze podat odvolání.

Vady právních aktů

Praktické nesnáze s určováním vadných právních aktů a nicotných právních aktů se odráží i v soudní judikatuře. „*Jen stěžít lze požadovat po občanech, aby sami posoudili nulitu správního aktu, když tak neučinil ani kompetentní odvolací orgán veřejné správy. Jestliže soud dospěl k závěru o tom, že napadené správní rozhodnutí vydal k tomu neoprávněný správní orgán, měl na základě takového zjištění napadené rozhodnutí správního orgánu zrušit jako rozhodnutí, které je v rozporu se zákonem. S odvoláním na čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod je sice třeba trvat na tom, že v případě, kdy správní orgán vydá správní akt, který přesahuje jeho pravomoc, nemůže takové rozhodnutí zakládat ničí práva a povinnosti, není způsobilé zasáhnout do práv a povinností, neboť akt trpí takovými vadami, že nastává stav, který doktrína nazývá nulitou aktu. V praxi však nemusí být nulita na prvý pohled zřejmá nebo nemusí být zřejmá všem zainteresovaným; na adresáta přitom dopadnou případné negativní důsledky takového správního aktu. Snížit toto riziko může adresát sporného aktu jen tím, že jej napadne přípustnými opravnými prostředky, jako by šlo o vadný správní akt; po přezkoumání odvolací orgán akt zruší nebo změní. Jestliže tak neučiní, nelze adresátovi tohoto sporného aktu odepřít možnost obrátit se ve správním soudnictví se žalobou na obecný soud.*

Byl-li správní akt vydán správním orgánem absolutně nekompetentním, působí taková skutečnost nulitu aktu, k níž soud přihlíží z úřední povinnosti. Při rozhodování o žalobě proti takovému aktu nemůže pak soud odmítnout o věci rozhodovat podle případných ustanovení zvláštního zákona, která z přezkoumání soudem určitá rozhodnutí vydaná v kompetenci toho kterého orgánu státní správy vylučují. Správní akt, jehož nicotnost je právě v nedostatku takové kompetence, nelze pod taková ustanovení podřadit; pravomoc soudu rozhodnout o žalobě je v těchto případech dána a vymezena ustanoveními § 244 a násl., resp. § 247 odst. 1 občanského soudního řádu (viz i rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 A 129/94).“ [[nálezn sp. zn. III. ÚS 728/01 ze dne 10. 10. 2002 \(N 125/28 SbNU 79\)](#)]

„V českém právním řádu obecné vymezení vad, které způsobují nulitu (nicotnost) správního aktu, není, je třeba je dovozovat především z judikatorních závěrů a podpůrně z teorie správního práva. Judikatura i teorie přitom shodně uvádějí, že o paakt, jako správní akt, který nevyvolává jím zamýšlené účinky, jde tehdy, jsou-li jeho vady zásadní a zřejmé, že na něj „nelze hledět“ jako na správní akt. Na prvním místě je nicotnost správního aktu dovozována tam, kde akt vydal správní orgán absolutně věcně nepřislusný (příp. orgán instančně postavený na nižším stupni než orgán, kterému rozhodnutí příslušelo). Nicotnost správního aktu by pak mohla nastat v důsledku nedostatku právního podkladu. I zde je však třeba přihlídnout k tomu, o jaký nedostatek právního podkladu jde. Vzhledem k tomu, že se musí jednat o vadu naprosto zásadní a zřejmou, půjde o situaci, kdy právní podklad pro vydání správního aktu neexistuje vůbec (např. byl-li správní akt vydán na základě zrušeného právního předpisu apod.), nikoliv pak tehdy, jsou-li spatřovány v právním podkladu vady.“ [[usnesení sp. zn. II. ÚS 770/02 ze dne 5. 5. 2004 \(U 28/33 SbNU 495\)](#)]

8.6 Způsoby usuzování v aplikaci práva (mezery)

Vzhledem ke své obecné povaze, podobě legislativního procesu i stále se vyvíjející realitě ve společnosti nemohou právní předpisy vždy pokrýt veškeré možné situace, které v praxi nastávají. Může se stát, že se bude zdát, že pro některou situaci nebude právní úprava. Pokud k tomu skutečně dojde a danou situaci nebude regulovat žádná právní norma, přestože je to žádoucí či přímo nezbytné, jedná se o **mezeru v právu**. Existence mezer v právu není žádoucí, což plyne nejen z charakteru práva, ale také z charakteru systému práva. V interpretaci práva proto platí, že z předpokladu úplnosti právního řádu plyne zákaz vytvářet v právu mezery (Wintr 2013: 87)

Pokud bude taková mezeru vytvořena zákonodárcem proto, že ji takto zamýšlel, jedná se o mezeru záměrnou. Takovou mezeru je nutné respektovat a nelze ji žádným způsobem zaplňovat. Krom záměrnosti je to však také mezera **domnělá**, protože normotvůrce tuto regulovat nechce, což dále znamená, že úprava je kompletní.

O mezeru **skutečnou** se jedná, pokud vznikne opomenutím (primární mezeru) či samovolně změnou poměrů ve společnosti (sekundární mezeru). Normotvůrce buď zapomněl, že bylo správné regulovat určité typy vztahů, nebo to vůbec netušil, protože v době vzniku právní regulace takové skutečnosti neexistovaly. Podle Filipa Melzera se o skutečnou mezeru v zákoně jedná v případě, že chybí regulace v rozporu s plánem zákonodárství. (Melzer 2008: 171). Skutečnou mezeru pak ilustruje příkladem, kdy je stanovena povinnost státu, ale není určen orgán, který ji má uskutečnit.

Mezery v právu lze řešit analogií (blíže jsme se s ní seznámili již v kapitole 6.2). To je takový postup, který na základě podobnosti použije pro situaci, pro niž vlastní úprava či řešení neexistuje, právní úpravu jiného případu. Slouží potom jako legislativní zkratka, a to za využití pojmů přiměřeně a obdobně, a jako nástroj posílení právní jistoty. Připomeňme, že analogie je zcela zakázána v trestním právu hmotném a obecně k tíži pachatele.

Analogie v soudním rozhodování

„Analogií aplikace práva je třeba rozumět řešení právem neupravených vztahů podle právní úpravy vztahů podobných. Teorie práva rozlišuje tzv. analogii legis, tedy situaci, kdy se na skutkovou podstatu zákonem neřešenou aplikuje právní norma, která je obsažena ve stejném zákoně a která upravuje skutkovou podstatu nejpodobnější, a tzv. analogii iuris, tzn. situaci, kdy lze výjimečně aplikovat právní zásady příslušného právního odvětví, případně dokonce obecné právní zásady, které obsahuje celý právní řád, ovšem pouze za předpokladu, že není možné postupovat prostřednictvím analogie legis. Použití analogie iuris je ve veřejném právu značně nežádoucí, zatímco použití analogie legis lze za účelem vyplnění mezer v procesní úpravě za předpokladu, že je to ve prospěch ochrany práv účastníků řízení, použít.“

(Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. září 2011 č.j. 9 As 47/2011–105)

8.7 Právnícké profese

V procesu autoritativní aplikace práva se do popředí dostávají zejména zástupci jednotlivých právních profesí: soudci, advokáti a státní zástupci. Ti plní specifickou úlohu v tom, že právě jejich výkon v mnohém určuje důvěru veřejnosti v justici a právo jako takové. I proto jsou na ně kladeny specifické nároky, při jejich nesplnění potom vzniká disciplinární odpovědnost. Touto problematikou se potom zabývá právní profesní etika.

Soudci

Nejsilněji je zvláštní role právních profesí ve společnosti patrná u soudců, zejména pro jejich centrální úlohu v autoritativní aplikaci práva. Jejich práva a povinnosti jsou upraveny v [zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů \(zákon o soudech a soudcích\)](#). Mezi jejich povinnostmi nalezneme zejména povinnost nestranně, nezávisle a profesionálně rozhodovat případy, či zachovat důstojnost soudcovského stavu, které se vztahuje jak k jejich pracovnímu, tak i soukromému životu. Jejich disciplinární delikty posuzuje Nejvyšší správní soud (kárný senát NSS), protože soudci nemají v České republice žádnou povinnou stavovskou organizaci. Povinnosti soudců jsou poměrně přísně nastaveny i vzhledem k tomu, jaké mají soudci výsady. Mezi ty patří i imunita a jistota finančního zabezpečení [jak ostatně opakovaně potvrdil i Ústavní soud, viz např. [nález sp. zn. Pl. ÚS 28/13 ze dne 10. 7. 2014 \(N 137/74 SbNU 93; 161/2014 Sb.\)](#)].

Jak stanoví také § 76 odst. 1 zákona o soudech a soudcích, lze soudce pro činy spáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce trestně stíhat nebo vzít do vazby jen se souhlasem prezidenta republiky. I to je jeden z příkladů procesní imunity.

Soudce je jmenován na neomezenou dobu a pro výkon této funkce (někdo by řekl poslání, což skutečně není daleko od pravdy) je třeba po absolvování magisterského studijního programu v oblasti práva absolvovat požadovanou praxi, složit justiční zkoušku, uspět ve výběrovém řízení a být jmenován prezidentem republiky (takže i mít více než třicet let, být plně svéprávný a bezúhonný, mít dostatečné zkušenosti a morální vlastnosti atp.).

Advokáti

Advokacie je svobodné povolání a podnikatelská činnost. Kvůli tomu se může zdát, že je jejich role pro legitimitu práva malá. Nicméně je tomu právě naopak. Pokud advokát plní svoji úlohu řádně, může teprve proces aplikace proběhnout tak, jak má. Práva a povinnosti advokátů jsou upraveny [zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii](#). Primární povinností advokáta je chránit zájmy svého klienta, ale zároveň to nesmí provádět protiprávně.

Advokáti mají povinnost zachovávat důstojnosti svého stavu. Jejich disciplinární delikty posuzuje nejdříve Česká advokátní komora jakožto stavovská organizace, případně následně Nejvyšší správní soud v rámci přezkumného řízení. Pro výkon advokacie je třeba po získání vysokoškolského v magisterském studijním programu v oboru právo absolvovat požadovanou praxi a složit advokátní zkoušku.

Státní zástupci

Státní zástupci byli v minulosti nazýváni prokurátoři. Jejich práva a povinnosti jsou upraveny v [zákoně č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství](#). Soustava státních zastupitelství kopíruje soustavu soudů.

Hlavní povinností státního zástupce je nestranně a nezávisle zastupovat veřejnou žalobu v trestních řízeních. Obdobně jako soudci a advokáti mají státní zástupci i povinnost zachovávat důstojnost svého stavu, která se vztahuje jak k jejich pracovnímu, tak i soukromému životu. Jejich disciplinární delikty posuzuje Nejvyšší správní soud.

Státním zástupcem může být ministrem spravedlnosti jmenován ten, kdo (krom obvyklých podmínek) získal vysokoškolské vzdělání studiem magisterského studijního programu v oblasti práva, absolvoval požadovanou praxi a složil zkoušku právního čkatele.

9. Právní odpovědnost²⁵

9.1 Úvod do kapitoly

Právní odpovědnost je institutem, který prochází všemi právními odvětvími a je spojen s donucovacím (sankčním) charakterem práva. Prostřednictvím právní odpovědnosti dochází k vynucování, ukládání sankcí nebo dokonce trestání či stanovení toho, kdo je povinen nést následky těch skutečností, které jsou považovány za nežádoucí nebo takové, které je potřeba odčinit či napravit. Včetně možné přítomnosti společenského odsouzení, která se uplatní především u trestů než u všech sankcí. Trest, ale také sankce, jako možný následek situace (či jednání), které právní normy označí za nežádoucí, má směřovat ke snížení výskytu nežádoucího jednání nebo stavů. (Sobek 2016: 157) I proto považujeme právní odpovědnost za jednu ze základních forem **realizace práva**. (Gerloch, Beran 2015: 17) Spojení se všemi právními odvětvími je však také příčinou obtížného teoretického (obecného) uchopení odpovědnosti. Je totiž nezbytné do ní zahrnout celou řadu aspektů, které jsou charakteristické pro konkrétní odvětví či specifický přístup. Trestněprávní odpovědnost je vzdálena soukromoprávní odpovědnosti a přesto, že dokážeme najít společné prvky, je nutné vždy zohlednit odvětvové zvláštnosti.

²⁵ Za cenné připomínky a rady k této kapitole děkuji prof. JUDr. Josefovi Bejčkovi, CSc. a prof. JUDr. Marku Fryštákovi, Ph.D.

TOTO VŠECHNO JE ODPOVĚDNOST

A JE TOHO MNOHEM VÍČ!

ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

Čl. 63

(4) Za rozhodnutí prezidenta republiky, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády, odpovídá vláda

občanský zákoník

§ 438

Zástupce jedná osobně. Dalšího zástupce může pověřit, je-li to se zastoupením ujednáno nebo vyžaduje-li to nutná potřeba, odpovídá však za řádný výběr jeho osoby.

trestní zákoník

§ 253

Poškození spotřebitele

(1) Kdo na cizím majetku způsobí škodu nikoli nepatrnou tím, že poškozuje spotřebitele zejména tím, že je šidí na jakosti, množství nebo hmotnosti zboží, nebo

kdo uvede ve větším rozsahu na trh výrobky, práce nebo služby a zatají přitom jejich podstatné vady, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

občanský zákoník

§ 858

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování sobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.

občanský zákoník

§ 2909

Porušení dobrých mravů

Škůdce, který poškozenému způsobí škodu úmyslným porušením dobrých mravů, je povinen ji nahradit; vykonával-li však své právo, je škůdce povinen škodu nahradit, jen sledoval-li jako hlavní účel poškození jiného.

o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

Obecná ustanovení

§ 132

(1) Společnost s ručením omezeným je společnost, za jejíž dluhy ručí společníci společně a nerozdílně do výše, v jaké nesplnili vkladové povinnosti podle stavu zapsaného v obchodním rejstříku v době, kdy byli většitelem vyzváni k plnění.

MUNI
PRÁVNICKÁ
FAKULTA

Právní odpovědnost, přestože v jejím určení, definici či používání je nezbytná striktní právní regulace (právní odpovědnost není možná bez toho, aby byla stanovena právními normami, bez ohledu na její podobu či zařazení do konkrétního odvětví), je spojena s morální odpovědností a plní různé společenské funkce. Slouží k distribuci politické či ekonomické moci a má význam i praktický a symbolický. (Lacey 2016: 13). Proto je nutné v jejím právním pojetí dbát na přesnost právního posouzení a uvědomit si další významy, které stanovení nepříznivých následků může mít.

Obecné chápání odpovědnosti

Odpovědnost je pojmem, který se běžně používá, a to i bez ohledu na právní souvislosti či význam. Trefně to vyjadřuje Ronald Dworkin:

„Odpovědnost je nepostradatelným pojmem v celém našem intelektuálním životě. Je to ošemetný pojem, protože slova „odpovědnost“ a „odpovědný“ (či také používáme pojmy „zodpovědnost“ a „zodpovědný“ – pozn. MŠ)

používáme v mnoha různých a snadno zaměnitelných významech. Především musíme rozlišovat odpovědnost jako ctnost od odpovědnosti jako vztahu mezi lidmi a událostmi. Ve smyslu ctnosti říkáme, že se někdo zachoval odpovědně nebo nezodpovědně, když při nějaké příležitosti jednal tak, jak jednal (zachoval se odpovědně, když odmítl nabídku), nebo že je nebo není pro něj charakteristické chovat se odpovědně (je to obecně velmi odpovědný, nebo nezodpovědný člověk). Ve vztahovém smyslu říkáme, že někdo je nebo není odpovědný za nějakou událost nebo důsledek (on sám je odpovědný za zisk firmy). V prvním, ctnostném, smyslu rozlišujeme další druhy odpovědnosti: rozlišujeme odpovědnost intelektuální, praktickou, etickou a morální. Vědec, který si neověřuje své výpočty, postrádá intelektuální odpovědnost; spisovatel, který si nepodloží své úvahy, postrádá praktickou odpovědnost; někdo, kdo žije bezcílně, postrádá etickou odpovědnost; volič, který volí kandidátku na viceprezidentku, protože mu připadá sexy, postrádá morální odpovědnost. Vůdce, který pošle národ do války na základě zjevně nedostatečných informací, je nezodpovědný ve všech čtyřech ohledech.“ (Dworkin 2011: 102-103)

Právní odpovědnost má jak obecně (vynucování práva), tak specificky (v rámci každého odvětví) konkrétní účel. Ten určuje způsoby jejího vymezení, podmínek jejího vzniku, ale také forem, kterými se projevuje. Účel určuje také smysl ukládané sankce, který by měl být akceptovatelný i s ohledem na jiné normativní systémy (např. morálku nebo přirozené právo). (Bejček 1998: 374)

Právní odpovědností rozumíme zvláštní typ právního vztahu, který vzniká jako následek porušení právní normy, tedy porušením právní povinnosti, případně jako následek protiprávní události nebo protiprávního stavu (skutečnosti, se kterou právo spojuje povinnost nahradit škodu či odčinit újmu), přičemž vzniká nová **sankční povinnost**. Lze také říci – v jednodušší variantě – že právní odpovědnost znamená vznik nové, sekundární, povinnosti sankční povahy, která vzniká v souvislosti s jednáním, či následkem (tedy s podmínkami), které mají protiprávní povahu, takže právo s nimi spojuje vznik této sankční povinnosti. Přestože je to definice kruhem (odpovědnost vzniká, je-li s určitou podmínkou spojen vznik odpovědnosti), vypovídá o charakteru odpovědnosti. Nezapomínejme však (a níže se u toho zastavíme), že právní odpovědnost může být spojena i s tlakem na splnění povinnosti (aktivní koncepce), tedy vzniká se vznikem povinnosti a nesankcionuje, ale hrozí.

Právní odpovědnost lze chápat jako právní konstrukt (tj. právní institut), který nutně nemusí mít vztah k obecnému chápání slova odpovědnost/zodpovědnost. Právní odpovědnost stanoví, kdo a za jakých podmínek má povinnost strpět újmu na svých právech, jakožto následku jednání nebo stavu, které jsou v rozporu se státem chráněnými zájmy.

Hans Kelsen a odpovědnost

Hans Kelsen předpokládal, že vynucování (trestem nebo skutečným vynucením) právní normy je nezbytné. (Kelsen 1992: 26). Tomu oponoval František Weyr, podle nějž ne všechny právní normy musí být s vynucovacím aktem státu spojeny (Weyr 1994: 57). V tom odkazoval na jednání prezidenta republiky, který není z výkonu své funkce odpovědný (čl. 57 odst. 3 Ústavy).

Tomu však lze také oponovat, protože i v těchto případech za něj může být odpovědný stát (viz [nálezný sp. zn. IV. ÚS 3076/20 ze dne 2. 2. 2021](#)). A i tato pravidla budou rázem vynucovaná. Samozřejmě, odlišnosti lze nalézt u trestní odpovědnosti.

S právní odpovědností se pojí možnost uplatnění nepříznivých právních následků, které jsou – opět – stanoveny právní normou. (Knapp 1995: 200) Vzhledem k těmto nepříznivým právním následkům spojujeme s právní odpovědností také **státní donucení**, neboť garantem uplatnění těchto nepříznivých následků je stát. Podle Hanse Kelsena je možné pojímat povinnosti jako právní, pouze v takovém případě, že za jejich nedodržení je stanoven trest. (Weyr 1933: 22) Odpovědnost však nelze redukovat pouze na porušení právní povinnosti: je to pojem mnohem širší a zahrnující také „**ručení**“ bez korespondující povinnosti, tedy situaci, kdy subjekt odpovídá za protiprávní stav, například za vznik škody, kterou nezavinil, případně ani zavinit nemohl.

Právní odpovědnost nelze spojovat pouze s protiprávním jednáním (nebo se vznikem závazku). Pojem právní odpovědnosti totiž zahrnuje i něco, co lze označit jako „ručení bez povinnosti.“ (Weyr 1933: 32). Tím podle Weyra nedochází k přijetí závazku někoho jiného. V literatuře se někdy pojem **ručení** spojuje s pojmem **zavázanost**. (Janeček 2017: 11). Účelem zavázanosti (ručení) není zajistit splnění povinnosti odpovědné osoby (ručitele), ale odčinění újmy. (Janeček 2017: 147) Ručení proto splývá s pojmem **objektivní odpovědnosti**, tedy odpovědnosti, která mezi právní důvody svého vzniku neřadí protiprávní jednání. Přestože je mezi ručením (zavázaností) a odpovědností významný rozdíl, a to i z jazykového hlediska, institut právní odpovědnosti zahrnuje oba tyto pojmy. Je to důsledek rozhodnutí normotvůrce využít v právním řádu pouze slovo „odpovědnost“ (Melzer 2011: 24). Přestože to může být v některých případech lehce matoucí, poslouží nám to jako ukázka toho, že některé právní pojmy mají jiný význam, než jim přisuzujeme v obecném jazyce a právní odpovědnost chápeme jako právní pojem, jehož obsah je definován nikoli z vnějšku, ale přímo právem. (Bejček 1998: 373)

Ručení

Například v ustanovení § 125f zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění pozdějších předpisů se uvádí: „*Provozovatel vozidla se dopustí přestupku tím, že v rozporu s § 10 nezajistí, aby při užití vozidla na pozemní komunikaci byly dodržovány povinnosti řidiče a pravidla provozu na pozemních komunikacích stanovená tímto zákonem.*“ Povinností provozovatele vozidla je zajistit řádné užití vozidla, tedy odpovídá (ručí) i za to, že řidič – bez vědomí provozovatele – například nesprávně zaparkuje.

Nejvyšší správní soud k tomu v [rozsudku ze dne 22.10.2015, čj. 8 As 110/2015 – 46](#) uvedl toto: „*V případech překročení maximální povolené rychlosti naměřené pomocí automatických radarů a v případech nesprávného parkování, správní orgány často jednoznačně zjistily spáchání přestupku, ale při zjišťování totožnosti pachatele byly odkázány na vysvětlení podané registrovaným provozovatelem vozidla. Pokud provozovatel odepřel podání vysvětlení s tím, že by jím vystavil postihu osobu blízkou (§ 60 odst. 1 věta za středníkem zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů), správní orgány se ocitly ve stavu důkazní nouze a věc odložily, protože při množství podobných dopravních přestupků bylo vyloučeno zjišťovat totožnost přestupců jinými způsoby. Cílem zavedení úpravy správního deliktu provozovatele vozidla bylo, aby zmíněná deliktní jednání nezůstala nepotrestána a aby za ně v případě nezjištění totožnosti pachatele odpovídal provozovatel vozidla, kterému byla § 10 odst. 3 zákona o silničním provozu stanovena povinnost zajistit, aby při užití vozidla byly dodržovány povinnosti řidiče*

a pravidla provozu na pozemních komunikacích (viz zápis z hlasování v Poslanecké sněmovně o návrhu novely zákona o silničním provozu vráceném Senátem ze dne 6. 9. 2011, dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/021schuz/s021045.htm>). Kasační soud se vyjádřil k účelu úpravy, jež byla do zákona o silničním provozu vložena novelou provedenou zákonem č. 297/2011 Sb., v rozsudku ze dne 11. 12. 2014, č. j. 3 As 7/2014–21: „Evidentním primárním úmyslem zákonodárce v právní úpravě správního deliktu dle ustanovení § 125f zákona o provozu na pozemních komunikacích je postihnout existující a jednoznačně zjištěný protiprávní stav, který byl způsoben provozem, resp. užíváním vozidla při provozu na pozemních komunikacích. Podle názoru Nejvyššího správního soudu je zcela přiléhavé, pokud zákonodárce zvolil objektivní formu odpovědnosti samotného provozovatele vozidla, jenž je jako vlastník věci – nástroje spáchání protiprávnosti – z hlediska veřejného práva primární identifikovatelnou a konkrétní osobou.““ Zvolený prostředek (objektivní odpovědnost provozovatele vozidla) je tedy dle Nejvyššího správního soudu zcela přiměřený k uvedenému cíli.“

Při charakteru odpovědnosti je důležité uvědomit si, v jakém okamžiku právní odpovědnost vzniká. Rozlišovat můžeme mezi aktivní a pasivní koncepcí právní odpovědnosti, přičemž v právu se uplatňují obě dvě. **Aktivní koncepce** (prospektivní nebo též preventivní či pozitivní koncepce) spočívá v tom, že odpovědnost **je již spojena s (primární) právní povinností** (vzniká se vznikem právní povinnosti). Působí jako hrozba a má zaručit řádné splnění závazku. (Janeček 2017: 17). Aktivní koncepce právní odpovědnosti (což může být například odpovědnost ze soukromoprávních závazků) proto působí preventivně a má vést k náležitému splnění závazků. Podle Viktora Knappa v případě aktivní koncepce (zodpovědnosti) vzniká právní odpovědnost ještě před tím, než byla porušena právní povinnost, obvykle již se vznikem samotné právní povinnosti. (Knapp 1956: 73) Pokud tedy prodávající má předat kupujícímu zboží (věc) určité kvality, pak odpovídá za to, že zboží bude mít v okamžiku splnění smlouvy náležitou kvalitu. (Knapp 1956: 74) Pokud splní svůj závazek řádně, odpovědnost zaniká. Aktivní koncepce právní odpovědnosti proto slouží k tomu, aby preventivně vedla subjekty k náležitému splnění povinností a tím byly odvráceny případné nepříznivé následky porušení povinnosti. (Knapp 1956: 74). V tomto pojetí je odpovědný subjekt „stížen sankcí“ (hrozbou) z toho důvodu, že je odpovědný: odpovědnost je v této koncepci hrozba sankcí. (Gerloch, Beran 2015: 129) Odpovědnost, splývající s vynutitelností, se v tomto případě stává součástí obsahu právního vztahu a působí při plnění povinnosti. (Macur 1980: 12)

Určitým problémem aktivní koncepce právní odpovědnosti může být obtížnost (snad i nemožnost) jejího odlišení od samotné povinnosti. (Bejček 2019: 23-25) Všimněme si například ustanovení [§ 193 občanského zákoníku](#), v němž se uvádí: „*Za řádný výkon funkce likvidátor odpovídá stejně jako člen statutárního orgánu.*“ Odpovědnost je spojena s řádným výkonem funkce a můžeme ji proto nahradit slovem povinnost – v čem by byla jiná věta „*Likvidátor je povinen vykonávat funkci řádně stejně jako člen statutárního orgánu.*“? Tento problém je však problémem pojmovým, nikoli problémem odpovědnosti jako takové. Jen na okraj lze ještě dodat, že stejně, jako by se právní odpovědnost neměla (byť se tak děje) zaměňovat s právní povinností, neměla by se ztotožňovat se sankcí. (Bejček 2019: 25) Aktivní koncepce právní odpovědnosti je patrná také například v ústavním právu. Podle ustanovení [čl. 68 odst. 1 Ústavy](#) je vláda odpovědná Poslanecké sněmovně. Jedná se o politickou odpovědnost, která se neváže na porušení norem, ale působí i preventivně – byť ji přeložit do pojmu odpovědnost není bez dalšího možné. (Bárány 2019: 11)

AKTIVNÍ KONCEPCE PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

★ PROSPEKTIVNÍ, PREVENTIVNÍ, POZITIVNÍ

o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

§ 303

Za splnění povinností podle § 301 a 302 odpovídá představenstvo.

odpovědnost za
splnění povinnosti

občanský zákoník

odpovědnost za řádné
plnění funkce (tedy za
řádné plnění povinnosti)

§ 950

(1) Opatrovník pro správu jmění odpovídá za řádné plnění své funkce soudu a podléhá jeho stálému dozoru.

Odpovědnost za splnění povinnosti. V ustanoveních není předvídána žádná protiprávní událost (vznik újmy) nebo protiprávní jednání (vč. ohrožení státem chráněného zájmu). Odpovědnost proto působí stejně jako právní povinnost: všimněme si, že zde není stanovena žádná sankce (trest, náhrada škody a pod.). Odpovědný subjekt je zavázán k řádnému splnění (plnění) zákonem uložené povinnosti.

MUNI
PRÁVNICKÁ
FAKULTA

Aktivní koncepce právní odpovědnosti

Jako projev aktivní koncepce právní odpovědnosti lze vnímat například ustanovení [§ 2161 občanského zákoníku](#):

„(1) Prodávající odpovídá kupujícímu, že věc při převzetí nemá vady. Zejména prodávající odpovídá kupujícímu, že v době, kdy kupující věc převzal,

1. a) *má věc vlastnosti, které si strany ujednaly, a chybí-li ujednání, takové vlastnosti, které prodávající nebo výrobce popsal nebo které kupující očekával s ohledem na povahu zboží a na základě reklamy jimi prováděné,*

2. *b) se věc hodí k účelu, který pro její použití prodávající uvádí nebo ke kterému se věc tohoto druhu obvykle používá,*
3. *c) věc odpovídá jakostí nebo provedením smluvenému vzorku nebo předloze, byla-li jakost nebo provedení určeno podle smluveného vzorku nebo předlohy,*
4. *d) je věc v odpovídajícím množství, míře nebo hmotnosti a*
5. *e) věc vyhovuje požadavkům právních předpisů.*

(2) Projevili-li se vada v průběhu šesti měsíců od převzetí, má se za to, že věc byla vadná již při převzetí.“

Pasivní koncepce právní odpovědnosti (sankční, retrospektivní, negativní koncepce) spojuje její vznik s porušením právní povinnosti či vznikem následku, který právo chápe jako nežádoucí. (Janeček 2017: 18) Teprve je-li porušena primární právní povinnost, nebo nastane-li nežádoucí stav, dojde ke vzniku právně-odpovědnostního vztahu a může dojít k realizaci nepříznivých následků. Vzniku právní odpovědnost proto musí předcházet porušení právní povinnosti nebo vzniku stavu, který je právem označen jako škodlivý (musí dojít ke vzniku škody nebo újmy). Například v trestním právu se předpokládá výlučně pasivní koncepce právní odpovědnosti, protože v něm je odpovědnost pojímána jako **následná** (sankční nebo jiná kvalifikovaná) reakce veřejné moci na protiprávní jednání, přičemž tato reakce je zaměřena na pachatele, který má povinnost se jí pod hrozbou donucení podrobit. (Kratochvíl 2012: 162)

PASIVNÍ KONCEPCE PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

★ SANKČNÍ, RETROSPEKTIVNÍ, NEGATIVNÍ

o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

§ 37

(1) Insolvenční správce odpovídá za škodu nebo jinou újmu, kterou dlužníku, věřitelům nebo třetím osobám způsobil tím, že při výkonu své funkce porušil povinnosti, které jsou mu uloženy zákonem nebo rozhodnutím soudu, jakož i tím, že při jejím výkonu nepostupoval s odbornou péčí. Těto odpovědnosti se insolvenční správce zproští, jen když prokáže, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možné spravedlivě požadovat se zřetelem k průběhu insolvenčního řízení.

Odpovědnost vzniká až po splnění podmínky, tedy až když dojde k něčemu nežádoucímu:

VZNIK ŠKODY

PORUŠENÍ PRÁVNÍ POVINNOSTI

trestní zákoník

§ 158

Rvačka

(1) Kdo úmyslně ohrozí život nebo zdraví jiného tím, že se zúčastní rvačky, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

o odpadech

§ 117

Přestupky fyzických osob

- (1) Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že
- nesplní povinnost zbavit se movité věci podle § 4 odst. 3,
 - provádí kompostování biologicky rozložitelného materiálu v rozporu s § 12 odst. 3,
- (3) Za přestupek lze uložit pokutu do
- 10 000 Kč, jde-li o přestupek podle odstavce 1 písm. b), i) nebo j),

Odpovědnost za porušení povinnosti nebo jako následek vzniku újmy. V ustanoveních je stanovena podmínka, po jejímž splnění dojde ke vzniku právní odpovědnosti (ohrožení života rvačkou; nesprávné kompostování; insolvenční správce způsobil škodu porušením právní povinnosti). Tím vzniká další (sekundární) povinnost (může existovat vedle stále existující primární povinnosti). Pasivní koncepce počítá s tím, že dojde k jednání či stavu, který je nežádoucí, poškozují či ohrožují chráněný zájem, a až pak teprve vznikne odpovědnost.

MUNI
PRÁVNICKÁ
FAKULTA

Důležité je uvědomit si, že právní odpovědnost je komplexním institutem, který pokrývá celou řadu zvláštních (dílčích) institutů. Ty se svou povahou i strukturou liší. I proto se v jejím rámci lze setkat s rozpory. Jak jsme již viděli výše, pojem „právní odpovědnost“ je pojmem právním, který nemusí být totožný s tím, jak odpovědnosti rozumíme v obecném jazyce: řadíme pod něj „klasickou“ odpovědnost, ale také ručení (zavázanost), subjektivní odpovědnost, objektivní odpovědnost, odpovědnost vznikající se vznikem povinnosti či odpovědnost vznikající až s jejím porušením. Rovněž je možné redukovat odpovědnost na právní následek: sankci či na povinnost sankci snášet (to, že to není teoreticky správně praxi někdy nezajímá, konečně jde o slova). Obsáhlost pojmu je patrná například [v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/16 ze dne 16. 5. 2018 \(N 95/89 SbNU 409; 116/2018 Sb.\)](#): „Požadavek splnitelnosti právní povinnosti lze vztáhnout jak na povinnost, s jejímž porušením je spojen vznik objektivní odpovědnosti, tak na sankční povinnost, která je jejím právním následkem. Z povahy věci naopak není možné posuzovat splnitelnost objektivní odpovědnosti samotné, neboť ta není vlastním pravidlem chování, ale jen stanovením právního následku.“ Pro Josefa Macura byla aktivní koncepce právní odpovědnosti identická s právní povinností, přičemž nepovažoval za odůvodněné rozlišovat mezi aktivní a pasivní koncepcí. (Macur 1991: 112) Pokud by byla pasivní

koncepte totéž, co právní povinnost, pak skutečně není důvod pro takové rozlišování, jak jsme si ukázali výše.

9.2 Porušení právní povinnosti a jeho následky

V případě pasivní koncepce právní odpovědnosti vzniká odpovědnost jako následek protiprávního jednání nebo vzniku stavu, který právo pojímá jako nežádoucí (vznik újmy). Samotný pojem **protiprávnost** vyjadřuje rozpor chování nebo stavu s objektivním právem. Není to však jediná kategorie protiprávnosti: jako protiprávní jednání bude v soukromém právu kvalifikováno i jednání, které bude porušením smlouvy nebo v rozporu s dobrými mravy. Protiprávnost, zahrnující všechny uvedené kategorie, je objektivní kategorií, ve které nepřichází do úvahy subjektivní posouzení. Rovněž tak je kategorií absolutní, neboť nelze přistoupit na existenci jakési částečné protiprávnosti: posuzované jednání nebo právní skutečnost mohou být v konkrétním případě buď právní, nebo protiprávní. (Elischer 2016: 516-517) V případě, že je tímto objektem jednání, označujeme toto jednání jako protiprávní: jeho protiprávnost spočívá v porušení povinnosti uložené právní normou za stanovených podmínek. V případě, že nehodnotíme jednání, je situace komplikovanější, neboť nelze bez dalšího říci, že skutečnost je protiprávní. Určujícím kritériem pak je zásah do práva poškozeného subjektu (Lovětínský 2021: 9), včetně vzniku újmy. Případně je možné vzít v úvahu rozhodnutí normotvůrce a konstatovat, že protiprávní událostí je taková událost, se kterou je spojen vznik povinnosti kompenzovat vzniklou újmu. (Elischer 2016: 518) Hans Kelsen, prizmatem své Ryzí nauky právní, vnímal protiprávnost jako striktně právní kategorii. Podle něj „protiprávnost“ znamená, že je právní normou stanovena podmínka, po které následují specifické následky, tj. že právní norma s určeným jednáním spojuje vynucování. (Kelsen 1992: 26). To znamená, že protiprávnost můžeme definovat i prostřednictvím následku, tj. prostřednictvím vynucování (v širším slova smyslu, včetně uložení sankce).

Újma a škoda

V souvislosti se vznikem odpovědnosti (v soukromém právu) se často spojuje vznik újmy. Újma se obvykle chápe jako ztráta, kterou někdo utrpí na statku, který je chráněn právem, a to takového charakteru, že ji právo považuje za hodnou nápravy. (Bezouška 2014: 1497) Újma je pojem obecný, škoda je jedním z druhů újmy. Škoda je chápána jako újma na jmění (§ 2894 občanského zákoníku). Ke stejnému závěru dospěli (na základě systematického výkladu, protože příslušné ustanovení obecného zákoníku občanského spadalo do oddílu, který pojednával o majetkových právech) i brněnský profesor obchodního a směnečného práva [František Rouček](#) (1891-1952) a profesor občanského práva [Jaromír Sedláček](#) (1885-1945), oba děkani brněnské fakulty, pro které byla škoda majetkovou újmou. (Rouček, Sedláček 1937: 670)

Nejvyšší soud ČSSR k újmě a škodě uvedl: „V právní teorii i soudní praxi se „**škoda**“ (jako kategorie občanského práva) chápe jako újma, která nastala (se projevuje) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi (a je tedy – nedochází-li k naturální restituci – napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz). Takto vymezená škoda je právě relevantní škodou, tj. jedním z předpokladů, na jejichž základě vzniká odpovědnostní právní vztah; takto vymezená škoda je také předmětem náhrady podle ustanovení § 442 a násl. o. z.“ [Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 11. 1970 sp. zn. Cpj 87/80.](#)

Protiprávnost však není dostatečnou podmínkou pro vznik právní odpovědnosti. Pro její vznik je vyžadováno splnění i dalších podmínek, například delikttní způsobilost: právní odpovědnost nemůže

vzniknout, pokud neexistuje subjekt, který by snášel nepříznivé následky. V případě aktivní koncepce právní odpovědnosti vzniká právní odpovědnost již se vznikem právního vztahu (právního poměru), a ne až s protiprávní příčinou (jednání, skutečnost, následek). Ale i v těchto případech je nezbytné, aby existoval subjekt, který má delikttní způsobilost, tj. je schopen uvědomit si následky svého jednání a snášet sankci (či alespoň zhojit vzniklou újmu).

Protiprávnost jako komplex podmínek

Již výše zmíněný Ronald Dworkin dobře popisuje některé z možností, za kterých dochází ke vzniku odpovědnosti, případně k němu nedochází (Dworkin 2011: 103): „*Za zranění slepého žebráka bych byl kauzálně odpovědný, kdybych do něj strčil, abych mu ukradl peníze, nebo se s ním srazil roztržitě, opilý, pomatený či dokonce jen náhodou. Ne však tehdy, když mě na něj někdo jiný srazil, protože pak žádný můj čin ke zranění nepřispěl. (Moje tělo je součástí příčinného řetězce, ale já ne.)*“ Přestože ve všech případech dojde k zranění člověka, ne vždy se jedná o protiprávní jednání toho, kdo do něj fakticky vrazil. To v případě subjektivní odpovědnosti. V případě objektivní odpovědnosti by bylo dostatečné, že došlo ke zranění a právní norma mi uložila povinnost odčinit újmu. I když jsem do něj nevrátil, či jsem u toho vůbec nebyl.

K porušení právní povinnosti, stejně jako k jakémukoli právnímu jednání (úkonu), může dojít komisivně nebo omisivně. **Komisivní jednání** spočívá v tom, že se někdo choval tak, jak neměl (porušil právem stanovený zákaz). Naproti tomu **omisivní jednání** znamená, že se nechoval tak, jak měl, resp. způsobem, který je rozporu s povinností stanovenou mu právem. Není to tedy nečinnost, ale nečinnost spojená se zaviněným neplněním právní povinnosti. Komisivní způsob je aktivní, zatímco omisivní pasivní. Opomenutí nelze zaměňovat s pouhou nečinností. Od nečinnosti se opomenutí odlišuje tím, že odpovědný subjekt měl příležitost a schopnost jednat, čehož si byl vědom a současně bylo možno jednání rozumně očekávat. (Kučera 2011: 129)

Nejvyšší soud to shrnuje takto: „*Jednáním je projev vůle pachatele ve vnějším světě, který může spočívat v konání (komisivní delikt) nebo v opomenutí, nekonání (omisivní delikt).*“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2021, sp. zn. 3 Tdo 93/2021, uveřejněné pod číslem 34/2021 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní](#))

Komisivní / omisivní

V rozhodnutích soudů se můžeme setkat s následujícími příklady omisivního a komisivního porušení právní povinnosti:

„*Nejvyšší soud poukázal na závěr odvolacího soudu, který jednání stěžovatelky rozdělil do dvou fází. V první fázi – **komisivní**, došlo k podání dvou tablet kodeinu nezletilému poškozenému a následně druhou – **omisivní**, jejímž obsahem bylo neposkytnutí jakékoliv pomoci, a to i přes zjevné zdravotní komplikace, které poškozený v průběhu 13 hodin před svou smrtí vykazoval. Nejvyšší soud se shodl s nižšími soudy v tom smyslu, že samotné podání léků novorozenci ještě nemuselo být pokryto ve vztahu k jeho usmrcení úmyslným zaviněním. Odvolací a následně i dovolací soud spojil s úmyslným zaviněním až následnou nečinnost stěžovatelky, trvající dlouhé hodiny, během nichž měla dostatek času a prostoru promyslet*

možné důsledky svého prvotního konání a podniknout nějaké kroky k eventuální záchraně svého syna. Nic takového však stěžovatelka neudělala.“ ([usnesení sp. zn. I. ÚS 1246/21 ze dne 27. 5. 2021](#))

„Otázka, zda žalobce zaplatil či nezaplatil časový poplatek za konkrétní období, nijak bezprostředně nesouvisí s tím, zda ze svého vozidla odlepil starší, již neplatný kupon. Souběh těchto přestupků není jednočinný, ale vícečinný. Jedná se o dva skutky, z nichž je navíc jeden **komisivní** a druhý **omisivní**.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12.12.2019, čj. 7 As 517/2018–30](#))

Dojde-li k porušení právní povinnosti, případně ke vzniku újmy, nastávají právní normou předvídané následky. Tyto následky se mohou lišit dle právního odvětví, ve kterém se konkrétní typ právní odpovědnosti uplatňuje. Pokud vyjdeme z toho druhu odpovědnosti, která je spojena s porušením právní povinnosti (pasivní koncepce), pak lze **následky porušení právní povinnosti** rozdělit takto (Harvánek 2013: 359):

- trvá **primární povinnost**, pouze se změnila její právní povaha. Můžeme tak například přistoupit k vymáhání pohledávky.
- vzniká jiná **sekundární povinnost**, někdy označovaná jako **sankční povinnost**. Jedná se často o situace, kdy nelze již splnit povinnost a sekundární povinnost má tak zřetelnou sankční povahu: například peněžitý trest, trest odnětí svobody nebo také smluvní pokuta nebo úroky z prodlení. Rovněž se může jednat o povinnost nahradit škodu vzniklou nesplněním povinnosti. Velmi častý je případ, kdy nová sekundární povinnost přistupuje k existující primární povinnosti: povinnost uhradit dluh (primární povinnost) a povinnost zaplatit úroky z prodlení (sekundární povinnost).
- **jiné právní následky**. V tomto případě k předchozím typům následků porušení právní povinnosti přistupuje například neplatnost právního jednání. V těchto případech je velmi obtížné spojit tento následek s aktivní koncepcí právní odpovědnosti (i čistě pro to, že uvažujeme o následku).

Sankce

Jako sankci můžeme chápat újmu projevující se v majetkové nebo osobní sféře toho, kdo jednal protiprávně, případně toho, komu je přičtena povinnost k náhradě újmy vzniklé jinému. Sankce není totéž, co trest: trest je pouze jedním druhem sankce. V případě trestu je přítomno také společenské odsouzení, které u jiných sankcí nenastává.

NÁSLEDKY PORUŠENÍ PRÁVNÍ POVINNOSTI (PŘÍKLADY)

MUNI
PRÁVNICKÁ
FAKULTA

občanský zákoník

§ 2049

Zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený.

TRVÁ PRIMÁRNÍ POVINNOST

VZNIKÁ SEKUNDÁRNÍ (SANKČNÍ) POVINNOST

Často vedle stále trvající primární povinnosti (zaplatit dluh, nesdělovat nepravdivé informace, nepoškozovat životní prostředí).

trestní zákoník § 291

Ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a civilního plavidla

Kdo sdělí nepravdivou informaci, která může ohrozit bezpečnost nebo provoz vzdušného dopravního prostředku za letu nebo civilního plavidla za plavby, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.

o životním prostředí

ODPOVĚDNOST ZA PORUŠENÍ POVINNOSTÍ PŘI OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

§ 27

(1) Každý, kdo poškozováním životního prostředí nebo jiným protiprávním jednáním způsobil ekologickou újmu, je povinen obnovit přirozené funkce narušeného ekosystému nebo jeho části. Není-li to možné nebo z vážných důvodů účelné, je povinen ekologickou újmu nahradit jiným způsobem (náhradní plnění); není-li to možné, je povinen nahradit tuto újmu v penězích. Souběh těchto náhrad se nevylučuje. Způsob výpočtu ekologické újmy a další podrobnosti stanoví zvláštní předpis.

občanský zákoník

Neplatnost rozhodnutí orgánu spolku

§ 258

Každý člen spolku nebo ten, kdo na tom má zájem hodný právní ochrany, může navrhnout soudu, aby rozhodl o neplatnosti rozhodnutí orgánu spolku pro jeho rozpor se zákonem nebo se stanovami, pokud se neplatnosti nelze dovolat u orgánů spolku.

VZNIKÁ JINÁ POVINNOST

občanský zákoník

Dědická nezpůsobilost

§ 1481

Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo listivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.

atomový zákon

§ 161

Prostory jaderného zařízení pro účely fyzické ochrany

(3) Samostatně vstupovat do střeženého prostoru jaderného zařízení a samostatně přistupovat k jadernému materiálu I. až III. kategorie je oprávněna jen bezúhonná fyzická osoba.

9.3 Účely (funkce) právní odpovědnosti

Právní odpovědnost plní ve společnosti a v právním systému mnoho účelů (funkcí). Musíme si uvědomit, že je to část práva, která je spojená s trestáním, případně s nepříznivými následky. Rovněž je důležité, že funkce právní odpovědnosti nejsou ve všech právních odvětvích stejné, případně se projevují s jinou intenzitou. Pro soukromé právo je například méně významná funkce represivní a převažuje funkce kompenzační. Vzhledem ke komplexnímu charakteru odpovědnosti se také jednotlivé funkce projevují v sobě navzájem a oddělovat je od sebe má smysl jen pro jejich bližší určení. Proto se zde zaměříme především na hlavní účely (funkce) právní odpovědnosti (Knapp 1995: 201), kterými jsou:

1. **kompenzační** (reparační). Tato funkce se projevuje v povinnosti nahradit vzniklou újmu. Pokud vznikne škoda, je v mnoha ohledech žádoucí, aby tato škoda byla nahrazena
2. **satisfakční**. Tuto funkci řadíme pod funkci kompenzační. Funkcí právní odpovědnosti se v tomto ohledu rozumí zajištění odpovídajícího vyvážení a zmírnění vzniklé újmy, která má zejména nemajetkovou povahu.

Vývoj použití peněz pro kompenzaci nemajetkové újmy

Dnes již poněkud archaický, přestože podnětný, přístup k využití peněz k náhradě nemajetkové újmy popisují Rouček a Sedláček: „*Podle francouzské doktríny i praxe nemá peníz býti reparací a kompenzací, tj. nemá se jím nahraditi citové pokoření, ale penízem se má umožniti citové obveselení.*“ (Rouček, Sedláček 1937: 672) To je pěkně popsána satisfakční funkce právní odpovědnosti, kterou je získání „citového obveselení“.

3. **represivní**. Právní odpovědnost je trestajícím institutem a skutečná povaha trestu se projevuje především v této represivní funkci. Pro právní odpovědnost – zejména s ohledem na represivní účel – je nutné rozlišovat mezi trestem a mstou. Ukládání trestu bývá spojováno se spravedlností, což msta nebývá. Patrné je to i ve vývoji trestání: tím, jak se mění společenské chápání protiprávního jednání od soukromého vztahu ke vztahu mezi pachatelem a státem, ustupuje reparační účel odpovědnosti účelu represivnímu, který směřuje k obnovení narušeného spravedlivého řádu. (Starý 2013: 167). To s sebou přináší také morální odsouzení, které u ostatních účelů není tak patrné.

Trest

Již výše jsme uvedli, že trest je jedním z druhů sankce. S trestem můžeme spojit další dílčí účely: směřuje k opětovnému nastolení spravedlnosti, výchově a samozřejmě odstrašení (prevenci). (Starý, Vítek 2010: 45) Francouzský filosof [Michel Foucault \(1926-1984\)](#) s trestem spojoval ukáznění jedince: jeho vymanění ze stávajícího způsobu života, „zločinných dispozic“ a zejména jeho přizpůsobení životu, který je pro společnost a její produkci výhodný. (Foucault

2000: 51). Humanita, která je od osvícenství patrná i v trestání, se tak paradoxně může stát příčinou rozsáhlejší kontroly.

Herbert L. A. Hart spojil s trestem pět prvků: zahrnuje bolest, nebo jiné obvykle nepříjemné následky; je následkem jednání proti právním pravidlům; musí být uložen skutečnému nebo předpokládanému pachateli za jeho protiprávní jednání; musí být záměrně spravován jinými subjekty než pachatelem; musí být uložen a spravován autoritou ustavenou právním systémem, proti kterému protiprávní jednání směřovalo. (Hart 2008 4-5)

Tomáš Sobek spojuje s trestem morální odsouzení (v žádném případě ne ponížení), bez kterého trest (nikoli jakákoli sankce) není efektivní. (Sobek 2016: 157-158) Jako příklad uvádí situaci v izraelských mateřských školách: když školky začaly trestat pozdní příchod rodičů, začal výskyt tohoto jednání paradoxně narůstat. Pro rodiče totiž pokuta představovala poplatek za to, že mohli nechat dítě déle ve školce a zůstat v práci. Sankce (trest) byla v tomto případě bez morálního odsouzení. (Sobek 2016: 157; Gneezi, Rustichini 2000)

4. **preventivní.** Tato funkce má zajistit předcházení porušení práva. Působí tak, že adresáty upozorňuje na možnost vzniku nepříznivých následků v případě porušení práva. Preventivní působení lze chápat také jako **motivační**, neboť odpovědnost má odradit od porušení povinnosti. (Šilhán 2011: 2) Sankce motivuje svým negativním působením a motivuje tak k plnění právní povinnosti. Nelze však dodržování práva redukovat na hrozbu sankcí: právní normy jsou dodržovány často z toho důvodu, že mají být dodržovány a ne proto, že za jejich porušení hrozí sankce. (Hajn 1986: 284). To je až krajní řešení (proto je trestní právo označováno jako krajní možnost, tzv. *ultima ratio* a k jeho uplatnění dochází až když nejsou k dispozici jiné nástroje, tzv. *subsidiarita trestněprávní represe*).

V trestním právu je obvyklé rozlišovat generální a speciální prevenci. Speciální prevence míří na pachatele (odpovědný subjekt) a právní odpovědnost (v tomto pojetí uplatnění nepříznivých následků) jej má odradit a znemožnit mu protiprávně jednat (například izolaci), případně působit na jeho nápravu. Generální prevence má odradit potenciální subjekty od protiprávního chování, případně potvrdit platnost právní normy jejím vymáháním, a tím přispět k právní jistotě. (Vanduchová 2012: 488-489) Vždy je však nutné pamatovat na to, že generální prevence musí respektovat individualitu trestání a trest (nebo uložená sankce) musí odpovídat protiprávnímu jednání. Vzhledem ale k tomu, že protiprávní jednání se nemá nikomu vyplácet, je možné i v soukromém právu stanovit takovou náhradu újmy, aby se nevyplácela a svým způsobem trestala, byť náhrada má „nahrazovat“ a ani poškozený by neměl profitovat z cizího protiprávního jednání. (Bejček 2021: 343)

Vztah prevence k účelu trestu

Vztah prevence (či dalších funkcí trestů) shrnul Ústavní soud v [nálezu sp. zn. IV. ÚS 463/97 ze dne 23. 4. 1998 \(N 47/10 SbNU 313\)](#): „Smyslem a účelem trestu v nejobecnějším smyslu je ochrana společnosti před kriminalitou. Žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, což znamená, že trest nesmí být prostředkem řešení jiných společenských problémů. Účel trestu, vymezený v ustanovení § 23 trestního zákona (jedná se ještě o [zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, účinný do 1.1.2010](#) – pozn. MŠ), je koncipován jako struktura

dílčích cílů a konečného cíle, jež spolu vytvářejí jeden celek. Trest ukládaný pachateli v sobě spojuje jak moment trestní represe a prevence ve vztahu k němu samotnému (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence). Prevenci i represí je třeba chápat v každém individuálním případě vyváženě, neboť jenom potom individuální prevence působí jako prostředek prevence generální. Jde totiž o to, že generální prevence, která vychází z prevence individuální, má zajistit ochranný efekt ve vztahu k ostatním potenciálním pachatelům – platná právní úprava tak výslovně zdůrazňuje závislost generální prevence na prevenci individuální –, a dále že individuální prevence je chápána jako nástroj generální prevence. Uvedený poměr individuální a generální prevence nelze obracet. Pokud by se tak stalo, byla by narušena jednotu, resp. vyváženost prevence a represe a generální prevence, opřená především od odstranění přísnou represí, by se stala prostředkem prevence individuální. Povýšení momentu trestní represe by ve skutečnosti znamenalo exemplární trestání, které je v rozporu s ustanovením § 23 trestního zákona.“

Funkce právní odpovědnosti v soudním rozhodování

Znalost funkcí právní odpovědnosti je nezbytná pro určení, jaký druh sankce, případně v jakém rozsahu, má následovat po porušení právní povinnosti. Orgány autoritativně aplikující právo totiž musí vzít tyto skutečnosti v úvahu ve svém rozhodnutí. Vyplyvá to například z těchto soudních rozhodnutí:

„Relutární zadostiučinění plní především **satisfakční** funkci, i když úlohu **preventivního** významu zákonu odpovídajícího a spravedlivého zadostiučiní, nelze vylučovat.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 4431/2007, uveřejněný pod číslem 98/2010 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní](#))

„Zvýšení náhrady škody z důvodu rozdílu v majetkových poměrech poškozeného a škůdce, aby vedle funkce **reparační** plnila rovněž funkci **sankční** (např. jako „punitive damages“ v anglosaském právním systému), není podle současné občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu možné.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2008, sp. zn. 25 Cdo 1746/2008](#)); připomínám, že výše jsme si ukázali, že to jde.

„Vzhledem ke shora naznačeným závěrům lze uzavřít, že skutečnosti, na které poukazuje soud druhého stupně, nejsou takového rázu, že by se jednalo o takové okolnosti, které by byly v neobvyklé a výjimečné do té míry, že by trest uložený na samé spodní hranici zákonné trestní sazby nebyl schopen vyjádřit jejich význam. Nelze ani souhlasit s tím, že trest uložený soudem prvního stupně plní toliko **represivní** funkci, když nepochybně plní i **preventivní** funkci, neboť skutečnost, že pachatel na závažné trestné činnosti je odsouzen k nepodmíněnému trestu i po delší době od jejího spáchání působí preventivně na ostatní osoby. Proto shledal Nejvyšší soud podané dovolání nejvyššího státního zástupce za důvodné.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2017, sp. zn. 3 Tdo 463/2017](#))

Funkce právní odpovědnosti se u každé konkrétní uložené sankce projeví s rozdílnou intenzitou. V případě trestního práva, nebo obecně veřejného práva, může hrát dominantní roli represivní funkce, což je patrné ve formě trestů. V případě soukromého práva pak převažuje reparační účel, který směřuje k odčinění vzniklé újmy, přičemž represe (trestání) se projeví méně nebo vůbec. Neznamená to však, že by se v soukromém právu represe nebo prevence neuplatnily vůbec. (viz např. Bejček 2021) Přestože jsou u každé sekundární povinnosti přítomny všechny účely, pouze míra, s jakou se projevují, se liší. Není žádoucí, aby sankce byla sama o sobě účelem, ale aby byla nástrojem ochrany před protiprávním jednáním (v případě objektivní odpovědnosti může sloužit ke snižování míry rizika, tedy také k ochraně společnosti).

Represivní funkce odpovědnosti v soukromém právu

Ústavní soud se přiklonil k tomu, že i v soukromém právu je možné zohlednit represivní (preventivně-sankční) funkci přiznané satisfakce (relutární, tedy přiznané v penězích). Viz [nálezný sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012 \(N 43/64 SbNU 491\)](#)

„36. V tomto pojetí, zohledňujícím význam intenzity a míry zavinění při stanovení výše relutární náhrady, je zásah do práva na ochranu osobnosti civilním deliktem a přiměřené zadostiučinění jednou z civilněprávních sankcí, která má odrazovat rušitele chráněných osobnostních statků a jeho možné následovníky od protiprávního jednání, a být tak nástrojem speciální i generální prevence, což vyžaduje, aby se jednalo o sankci patřičně důraznou a dostačující (přiměřenou) i z tohoto hlediska. "V rozhodnutí soudu musí být preventivně optimalizováno mezi satisfakčním a sankčním působením přiměřeného zadostiučinění, mezi nimiž existuje vztah komplementarity (navzájem se doplňují, posilují – viz tezi vyjádřenou ohledně narůstající potřeby finanční satisfakce v přímé úměře s mírou zavinění původce zásahu) i vztah konkurence (v tom směru, že výše náhrady nesmí být toliko exemplární civilní sankcí, tj. fakticky bezdůvodným obohacením osoby dotčené neoprávněným zásahem)" (srov. P. Hajn: cit. dílo, str. 7 a násl.). Obdobně i K. Eliáš a kol. dovedli, že "nelze opomenout, že forma a výše zadostiučinění sleduje účel nejen nápravný a vyrovnací, ale též individuálně odrazující a nepřímou i obecně předcházející podobným jiným zásahům. Odstrašující či odrazující funkce tohoto institutu ochrany soukromého práva se společně s funkcí preventivní projevuje nejen v obecné rovině nepřímou vychovávající k úctě k právům jiných lidí, ale zejména ve vztahu ke konkrétnímu původci zásahu, jehož má odradit od myšlenky pokračování v zásahu nebo od myšlenky dalšího zásahu. (...) Odstrašujícím působením zadostiučinění lze čelit sociálně patologickému nebezpečí ekonomizace výnosů a nákladů protiprávních jednání. Bylo-li by zadostiučinění pokaždé či převážně ... jen nízké bez ohledu na okolnosti, mohlo by to vést k objektivně nežádoucí myšlence, že se zásahy mohou původci vyplatit, zejména docílil-li jimi svého přímého či nepřímého obchodního nebo jiného hospodářského prospěchu (např. vyšší prodejnosti nákladu bulvárního tisku nebo vyšší sledovanosti televizního pořadu pokleslého obsahu, psychologicky zacíleného na pudové či horší stránky diváckých osobností." (srov. K. Eliáš a kol.: Velký akademický komentář, 1. sv., Praha: Linde, 2008, str. 157). Stejně tak M. Ryška předestřel, že "v souladu s rozhodovací činností Ústavního soudu i citovanými názory právní teorie proto nezbývá, než reálně konstatovat, že náhrada nemajetkové újmy neplní toliko pouze funkci satisfakční, neboť hodnotí-li se při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy i otázka zavinění a má-li rozhodnutí soudu co do výše peněžitého odškodnění účinně přispívat ke snížení, popř. k eliminaci nežádoucích újem na osobnosti fyzických osob, musí nutně náhrada nemajetkové újmy v penězích plnit právě i onu preventivně-sankční funkci." (srov. M. Ryška: cit. dílo).

[...]

45. Nadto existenci pouhé hrozby či přímo uložení značné a citelné sankce lze v uvedených případech do jisté míry vnímat (prizmatem výše popsané preventivně-sankční funkce takových nástrojů) jako žádoucí. Stěžovatel (či obecně žalobci) tím totiž dává zřetelně najevo, že komerční úspěch, podložený stále narůstajícím tiskovým nákladem a vznikem nových, na obdobném jednání založených subjektů, není tou etickou normou, kterou společnost chce respektovat. Svými žalobami vyjadřují poškozené osoby názor, dle kterého takové jednání, které přispívá k "bulvarizaci" veřejného mínění, kdy jsou veřejně činné či známé osoby představovány cestou zveřejňování i nejintimnějších detailů ze zákoutí jejich soukromého a rodinného života (povětšinou proti jejich vůli), celkově relativizuje až neguje společenské normy a hodnoty, což již nepovažuje za akceptovatelné, a má za to, že je třeba je sankcionovat (za příznačný příklad lze v této souvislosti označit úpadek "bulvárního" deníku News of the World ve Velké Británii). Žaloby tohoto typu a rozhodnutí soudů o nich přispívají k evolutivní tvorbě "ordre public". Uvedené platí tím spíše v situaci, kdy jiné prostředky a právní nástroje sloužící k regulaci či dokonce postihu takového jednání buď selhávají, či jsou neefektivní (administrativně-právní nástroje předvídané tiskovým zákonem nebo zákonem o provozování rozhlasového a televizního vysílání), anebo jejich uplatnění není vždy žádoucí z důvodu proporcionality postihu (užití trestněprávní regulace jako nástroje ultima ratio, byť v případech

obdobných případu nyní posuzovanému by bylo ke zvážení i podání trestního oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu pomluvy podle § 184 trestního zákoníku).“

9.4 Delikty

Deliktem obvykle, ale nikoli výlučně, rozumíme **protiprávní jednání**, a to nejčastěji jednání, které je proti právu (*contra legem*), případně v rozporu se smlouvou či dobrými mravy (v případě soukromého práva; v případě veřejného práva je chápání užší a je to pouze jednání v rozporu s právem). Jako delikt lze také označit jednání, které nazýváme **obcházení zákona** (*in fraudem legis*), což je jednání sice v souladu s právní normou, ale tak, aby byl dosažen výsledek zakázaný kogentní normou. (Eliáš 2018: 515) Obcházení zákona proto neporušuje právní normu co do způsobu jednání, ale je v rozporu s účely stanovenými právní normou. Podle názoru Ústavního soudu „*Obcházení zákona spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázaný, v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího.*“ [[nález sp. zn. II. ÚS 119/01 ze dne 1. 4. 2003 \(N 47/30 SbNU 9\)](#)] V případě obcházení zákona je však nutno rozlišit, zda jedná o zakázané chování, nebo chování, které je dovoleno ve smyslu zásady „*co není zakázáno, je dovoleno*“. (Knapp 1995: 186) Deliktním jednáním je i **zneužití práva**. K tomu dochází v případech výkonu práva, avšak vedoucího ke vzniku neodůvodněné škody (újmy) někomu jinému. (Knapp 1995: 184) Jako zneužití práva můžeme například klasifikovat opakovaná a četná podání na soud (žaloby stížnosti), která postrádají obsah, jsou velmi početná a stále opakují tytéž nesouvisející argumenty (či sdělení, která ani argumentací nejsou). V tomto případě tak jde o to, že jednání je vedeno zcela jiným (nechráněným) účelem, přičemž k jeho dosažení se využijí formálně přípustné prostředky. (viz např. usnesení [Nejvyššího správního soudu ze dne 28. června 2023 č.j. 8 As 97/2023-17](#))

Delikt není jen protiprávní jednání

Soukromoprávní chápání deliktu je však širší a zahrnuje v sobě nejen protiprávní jednání (v širším slova smyslu), ale také protiprávní skutečnosti. Tím se liší od klasické římskoprávní doktríny, pro kterou byly delikty spojeny pouze s jednáním, které vedlo k poškození cizích právních statků. (Vážný 1924: 11)

Delikty se nejčastěji dělí podle odvětví práva, které delikt stanoví. Od tohoto se odvíjí samotná povaha konkrétního deliktu, případně míra, s jakou se projevují funkce právní odpovědnosti přítomné v sankci uložené za tento delikt a jeho role v mechanismu právní regulace. Dle výše uvedeného kritéria se rozlišují tyto hlavní typy deliktů:

- trestné činy (zločiny a přečiny);
- správní delikty (přestupky, správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty);
- soukromoprávní delikty;
- disciplinární delikty.

Trestné činy a správní delikty jsou veřejnoprávní povahy, civilní delikty mají povahu soukromoprávní. Disciplinární delikty se vymykají a nacházíme u nich prvky jak veřejnoprávní, tak soukromoprávní. V právu se nachází i jiné typy deliktů (např. ústavněprávní).

Trestný čin je dle § 13 odst. 1 zákona č. [40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů](#), vymezen takto: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Trestné činy se dělí na zločiny a přečiny – „*přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let*“; „*zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.*“ (§ 14 trestního zákoníku).

Správní delikt nemá zákonnou definici tak jako trestný čin, ale můžeme jej charakterizovat jako protiprávní čin, jehož znaky jsou výslovně uvedeny v zákoně (legalita), a který sankcionuje orgán veřejné moci (Kopecký 2021: 253). Správní delikty můžeme rozdělit na **přestupky, správní disciplinární delikty** a **správní pořádkové delikty**. Přestupky jsou definovány § 5 zákona č. [250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich](#), ve znění pozdějších předpisů: „*Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.*“

Soukromoprávní delikt, jak je uvedeno výše, spadá do oblasti soukromého práva a rozumíme jím porušení norem soukromého práva. Jako civilní delikt proto můžeme vnímat například způsobení škody úmyslným jednáním proti dobrým mravům nebo jednání v nekalé soutěži. Civilní delikty vznikají jako následek porušení smluvní povinnosti (povinnosti založené smlouvou), přičemž v tomto případě se jedná o tzv. objektivní odpovědnost (viz níže). Nebo mohou vzniknout jako následek porušení povinnosti stanovené přímo zákonem. V tomto případě se jedná o odpovědnost subjektivní (viz níže).

Disciplinární delikt může být chápán jako porušení interních normativních instrukcí, které lze sankcionovat (různé kázeňské nebo disciplinární řády zaměstnavatelů nebo různá pravidla občanských sdružení atp.), nebo také jako delikt osoby, která je ve zvláštním vztahu k určité instituci disponující veřejnou mocí (armáda, policie, soudy atp.).

9.5 Druhy právní odpovědnosti

Podle vztahu odpovědnosti a zavinění můžeme rozlišit **objektivní odpovědnost** a **subjektivní odpovědnost**. S oběma jsme se již výše setkali. Předpokladem subjektivní odpovědnosti je zaviněné protiprávní jednání, zatímco v případě objektivní odpovědnosti není tento předpoklad relevantní. (Tichý, Hrádek 2017: 52) Subjektivní odpovědnost je běžnější a uplatňuje se obecně. Proto někdy bývá chápána jako obecná odpovědnost ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2012, sp. zn. 25 Cdo 1981/2011](#)). Objektivní odpovědnost představuje výjimku z obecného použití subjektivní odpovědnosti, a obvykle se používá v těch případech, kdy je prevence nebo odstranění škodlivých následků natolik společensky žádoucí, že není vyžadována přítomnost zavinění. V tomto případě proto nehraje zavinění roli (Lovětínský 2021: 6), případně lze říci, že nastupuje jak v případě zaviněného protiprávního jednání, tak v případě nezaviněného. (Macur 1980: 177) I z toho plyne, že zavinění není pro určení existence objektivní odpovědnosti významné a ani se nezjišťuje.

Subjektivní právní odpovědnost spojujeme se zaviněným porušením právní povinnosti. Proto je ústředním pojmem subjektivní odpovědnosti zavinění: subjektivní vztah člověka k výsledku jeho chování (Macur 1980: 91). Se subjektivní odpovědností spojujeme pojem **exkulpace** (česky někdy vyvinění). Tím rozumíme možnost prokázat, že subjekt nezavinil vznik újmy, a proto nenese právní odpovědnost.

Subjektivní odpovědnost

*„Jako **subjektivní odpovědnost (za zavinění)** je koncipována např. soukromoprávní odpovědnost za škodu dle § 420 občanského zákoníku, kde se ten, kdo způsobil škodu porušením povinnosti, může vyvinet neboli exkulpat, prokáže-li, že nešlo o zaviněné jednání (důkazní břemeno je na straně škůdce). I v občanském právu se však uplatňuje v některých případech odpovědnost objektivní, a to odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností (§ 420a občanského zákoníku – jedná se ještě o zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který byl účinný do 1. 1. 2014), jak již bylo shora řečeno. V případě škody vzniklé provozní činností dle občanského zákoníku je možná tzv. liberace, tj. zproštění odpovědnosti, byla-li škoda způsobena neodvratitelnou událostí nemající původ v provozu anebo ve vlastním jednání poškozeného (§ 420a odst. 3 občanského zákoníku). Liberace se tedy vztahuje pouze na případy objektivní odpovědnosti, kdy se zavinění nevyžaduje (o zavinění a případném vyvinění, tj. exkulpaci, lze hovořit jen u odpovědnosti subjektivního charakteru).“* ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.1.2008, čj. 9 As 36/2007-59, č. 1533/2008 Sb. NSS](#))

Objektivní odpovědnost chápeme jako odpovědnost za protiprávní stav (nebo událost), tedy nikoli za zaviněné protiprávní jednání, ale za „protiprávní“ výsledek. (Knapp 1956: 77) Vzhledem k tomu, že v případě objektivní odpovědnosti neuplatníme institut protiprávního jednání, nemůžeme spojit tento typ odpovědnosti se zaviněním. Svou povahou se jedná spíše o výjimku, ale uplatní se nejen v soukromém právu, ale i v právu trestním: například podle ustanovení [§ 10 odst. 1 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů](#), přechází trestní odpovědnost právnické osoby na všechny její právní nástupce, u nichž (stejně jako u jiných právnických osob) nelze uvažovat o zavinění. Odpovědnost právního nástupce je tedy odpovědnost daná právním předpisem (*ex lege*). V některých případech právo dává možnost **liberace**, tedy možnost zprostit se objektivní odpovědnosti, přestože jsou splněny jiné (právní normou dané) předpoklady. Pokud právo nedává tuto možnost liberace, hovoříme o **absolutní** objektivní odpovědnosti. Viktor Knapp předpokládal, že mezi liberační důvody lze řadit případy, kdy si poškozený způsobil škodu sám, škoda nastala v důsledku vyšší moci, a škoda byla způsobena neodvratitelným jednáním třetí osoby. (Knapp 1956: 77)

Jak jsme již uvedli výše, objektivní odpovědnost se někdy označuje jako ručení (zavázanost) a jejím účelem je identifikovat osobu, která bude povinna odčinit vzniklou újmu, bez ohledu na to, zda újma vznikla v důsledku jejího zaviněného protiprávního jednání či nikoli. Jako příklad objektivní odpovědnosti můžeme zvolit například odpovědnost za provoz dopravních prostředků ([§ 2927 občanského zákoníku](#)), podle níž ten, kdo provozuje dopravu, nahradí škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Nebo lépe odpovědnost za závod nebo zařízení sloužící k výdělečné činnosti ([§ 2924 občanského zákoníku](#)). V tomto případě je ten, kdo např. provozuje závod ([§ 502 občanského zákoníku](#); tedy – odpusťte nejapný humor – nikoli soutěž o vítězství) povinen hradit škodu ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí (samozřejmě, pokud neprokáže, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo, což je liberační důvod). Ani v tomto případě se zavinění vůbec nezkoumá.

Objektivní odpovědnost tedy znamená, že právo vytváří vztah mezi újmou a právním subjektem, aniž by tento vztah byl nutně reálný. Je to vztah, který má právní povahu.

Objektivní odpovědnost v soudním rozhodování

„Odpovědnost za vady ve smyslu ustanovení § 645 odst. 1 obč. zák. (opět se jedná o předchozí občanský zákoník – pozn. MŠ) je **objektivní odpovědností** zhotovitele, která vzniká nezávisle na jeho zavinění. Vadou se rozumí nedostatek vlastnosti, kterou by věc měla mít vzhledem k obsahu smlouvy nebo účelu, pro který má sloužit, případně podle právních předpisů či technických norem. Obecně platí, že příčina vady musí spočívat v něčem jiném, než jsou okolnosti způsobené objednatelem. Pouze tehdy, způsobil-li poškození zhotovené věci výlučně objednatel (např. neodborným zacházením s věcí), nejde o vadu ve smyslu ustanovení § 645 odst. 1 obč. zák. a odpovědnost zhotovitele je vyloučena.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2009, sp. zn. 33 Cdo 420/2008](#))

„Ustanovení § 683 obč. zák. (dřívější občanský zákoník – pozn. MŠ) upravuje tedy následky zneužití předmětu nájmu. Na jednu stranu stanoví zvláštní **objektivní odpovědnost** nájemce za škodu s tím, že jediným důvodem zproštění je náhoda, a poskytuje tak pronajímateli významnou ochranu jeho majetku, neužívá-li ho nájemce (a osoby, kterým umožnil nájemce přístup k pronajaté věci) řádně, na druhou stranu požaduje po pronajímateli, aby tyto své nároky na náhradu škody uplatnil v prekluzivní lhůtě.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2015, sp. zn. 26 Cdo 3625/2014](#))

„Jak lesní zákon, tak občanský zákoník upravuje povinnost předcházet hrozícím škodám, nezakládá však **absolutní odpovědnost** za všech okolností za pád stromu ze sousedního pozemku, jak dovozuje dovolatelka. Ze skutkových zjištění soudů vyplývá, že vyvrácení dubu, který byl zdravý a s adekvátním kořenovým systémem, bylo nepředvídatelnou událostí způsobenou náhodným souběhem extrémních klimatických podmínek, přičemž samotná okolnost, že strom rostl v náklonu nad silnicí, nepředstavovala důvod jeho pádu. Nebylo-li v dané situaci objektivně možno nebezpečí pádu stromu předvídat, netížila žalovaného povinnost k provedení nezbytně nutných opatření k zabezpečení komunikace proti hrozící škodě pádem stromu ze sousedního pozemku.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2014, sp. zn. 25 Cdo 2358/2013](#))

„K nepřesvědčivosti důkazů o tom, že strom pokácela žalobkyně, se podává, že nashromážděné důkazy závěr o odpovědnosti žalobkyně potvrzují. Zejména žalovaný ve svém rozhodnutí přesně a jasně vymezil, které důkazy tuto skutečnost prokazují: výpověď technického náměstka žalobkyně, pana K., svědecká výpověď starosty obce K. u C., pana M., svědecká výpověď ekologa Městského úřadu Cvikov, slečny S., jakož i výpověď pana U., jednatele žalobkyně. Tyto důkazy hodnoceny jednotlivě a v souhrnu i s dalšími důkazy dokládají správnost závěru, že to byla žalobkyně, kdo předmětný strom pokácel. Z důkazů sice není možné vyčíst, která konkrétní osoba provedla samotný zásah; odpovědnost žalobkyně však je dána, neboť z důkazů vyplývá, že strom byl pokácen jejími zaměstnanci. Tato odpovědnost je pak tzv. **odpovědností objektivní absolutní**, neboť zákon České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny neuvádí žádné liberační důvody, které by žalobkyni umožňovaly se této odpovědnosti zbavit. Žalobkyně se proto nemůže vyvinut, jak v této souvislosti nesprávně uvedl krajský soud.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29.6.2005, čj. 1 As 17/2005-43](#))

**OBJEKTIVNÍ
ODPOVĚDNOST**

VS.

**SUBJEKTIVNÍ
ODPOVĚDNOST**

ZÁKLADNÍ SROVNÁNÍ

- Označovaná jako ručení nebo závazanost.
- Vzniká jako následek vzniku újmy.

Vzniká jako následek protiprávního jednání, resp. zaviněného porušení právní povinnosti.

- Představuje výjimku z obecného použití subjektivní odpovědnosti.
- Obvykle se používá v těch případech, kdy je prevence nebo odstranění škodlivých následků natolik společensky žádoucí, že není vyžadována přítomnost zavinění.
- Zavinění se vůbec nezjišťuje.

- Zavinění je nezbytné: zavinění je subjektivní vztah člověka k výsledku jeho (protiprávního) jednání.
- Pokud je subjektu vyloučeno zavinění, nemůže být spojen se subjektivní odpovědností

LIBERACE

U absolutní odpovědnosti je liberace vyloučena.

EXKULPACE

občanský zákoník

§ 1357

Byla-li zastavená věc odevzdána třetí osobě k opatrování, tato osoba nesmí zástavu užívat nebo umožnit její užití jinému, ani ji odevzdat jiné osobě; učiní-li tak, odpovídá i za náhodu, která by zástavu u ní nebyla postihla.

trestní zákoník

§ 152

Šíření nakažlivé lidské nemoci

(1) Kdo úmyslně způsobí nebo zvýší nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci u lidí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

PRVKY

- subjekt,
- objekt,
- objektivní stránka (pouze újma).

PRVKY

- subjekt,
- objekt,
- objektivní stránka,
- subjektivní stránka.

9.6 Prvky (předpoklady) právní odpovědnosti

Pro zajištění funkčnosti právního systému, je nutné pečlivě zkoumat porušení právní povinnosti ve všech souvislostech. Projevuje se zde sankční povaha práva a sankce předpokládané právním řádem jsou v některých případech velmi citelné. Proto je potřeba zajistit, aby byla sankce uložena pouze v případech, kdy skutečně došlo k protiprávnímu jednání, v té spojitosti vznikly určené následky a vznik odpovědnostního vztahu lze přičítat konkrétní osobě.

Jak jsme výše uvedli, subjektivní právní odpovědnost můžeme definovat jako odpovědnost za zavinění. **Za škodu je odpovědný ten, kdo ji způsobil svým protiprávním jednáním (jednání závislé na vůli subjektu), které zavinil.** Z toho plynou jednotlivé **prvky odpovědnosti**, respektive **předpoklady**, které musí být splněny, aby mohl vzniknout odpovědnostní vztah. (Gerloch 2021: 201 a n.) Lze se také setkat s tím, že tyto prvky jsou spojeny se **skutkovou podstatou deliktu**, tj. určují podmínky, které musí být splněny, aby mohlo dojít k uplatnění právního následku: uložení trestu nebo stanovení povinnosti nahradit vzniklou újmu. Pokud není kterýkoli z nich naplněn, nedochází ke vzniku právní odpovědnosti. Například v trestním právu se setkáme s **činem jinak trestným**, kterým se rozumí jednání, které by za jiných okolností trestné bylo, třeba proto, že se jej dopustil někdo nepřičetný (chybí subjekt) nebo v nutné obraně (chybějící protiprávnost) apod.

Prvky (předpoklady) právní odpovědnosti jsou (Harvánek 2013: 364):

- subjekt,
- objekt,
- objektivní stránka,
- subjektivní stránka.

Subjekt právní odpovědnosti je v případě subjektivní právní odpovědnosti, ten, kdo svým jednáním či opominutím porušil právní povinnost. V případě subjektu je nutné, aby tento měl deliktní právní subjektivitu, tedy schopnost jednat protiprávně s právně relevantními následky. V případě, že subjekt nedisponuje deliktní způsobilostí, nemůže odpovědnostní vztah vůči tomuto subjektu vzniknout.

Deliktní způsobilost právnické osoby

Vzhledem k tomu, že se pro chápání právnických osob v našem civilním právu prosadila teorie fikce, předpokládáme, že právnická osoba nemůže být způsobilá k vlastnímu jednání (nemá svéprávnost) a její vůle a rozum jsou rozumem a vůlí fyzické osoby. Proto právnická osoba nemůže být způsobilá k protiprávnímu jednání. Přesto má deliktní odpovědnost a odpovídá za plnění svých povinností. (Beran 2018: 32). Také v případě trestní odpovědnosti se protiprávní jednání orgánu právnické osoby nebo jejího zaměstnance může právnické osobě **přičíst**. Stejně jako v případě jakékoli části právní subjektivity (nyní bez ohledu na přirozené právo) může, v technickém slova smyslu, zákonodárce stanovit, kdo bude mít deliktní způsobilost (bude schopen být odpovědným subjektem), a to jak u osob fyzických, tak právnických.

Objektem právní odpovědnosti je právem chráněná hodnota případně právem chráněný zájem. To znamená ty hodnoty, případně zájmy, které právní řád považuje za natolik společensky významné, že je chrání prostřednictvím právní odpovědnosti. Objekt není předmět. Předmětem je právě věc nebo osoba, proti kterému protiprávní jednání směřuje, a který nese právem chráněný zájem.

Objekt právní odpovědnosti (deliktu) v soudních rozhodnutích

„Součástí objektivní stránky skutkové podstaty správního deliktu podle tohoto ustanovení je nejen jednání (konání či opomenutí), ale také následek, spočívající v porušení nebo ohrožení zájmů, tvořících objekt deliktu. I následek, jakož i účinek na konkrétním předmětu útoku je proto předmětem dokazování v řízení před správním orgánem.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22.10.2008, čj. 1 As 15/2007–149](#))

„Je-li ve výroku napadeného rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, kterým bylo shledáno spáchání jiného správního deliktu podle § 60 odst. 3 písm. d) zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, označen pouze odvysílaný pořad, neobsahuje popis skutku veškeré zákonné znaky uvedené skutkové podstaty jiného správního deliktu. Popis skutku totiž v takovém případě postrádá jakákoli skutková zjištění týkající se potenciálního ohrožení zákonem chráněných objektů (tj. veřejného zájmu na fyzickém, psychickém či mravním vývoji dětí a mladistvých), které je zákonným znakem skutkové podstaty jiného správního deliktu podle § 60 odst. 3 písm. d) citovaného zákona.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23.9.2009, čj. 4 As 7/2009–66, č. 1975/2010 Sb. NSS](#))

Objektivní stránka právní odpovědnosti se skládá z protiprávního jednání, škodlivého následku a příčinné souvislosti (kauzální nexus) mezi protiprávním jednáním a škodlivým následkem.

Protiprávní jednání (*actus reus*) je volním jednáním (právní skutečností) jejímž následkem dochází ke vzniku odpovědnostního právního vztahu vzhledem k porušení právní povinnosti. **Škodlivý následek** je obvykle vzniklá újma, respektive porušení právem chráněné hodnoty, které se přímo dotýká poškozeného subjektu. Rozlišujeme zde pojmy **újma**, který je obecnější a představuje obecně jakýkoli škodlivý následek a **škoda**, což znamená újmu, která je vyjádřitelná v penězích (viz výše).

Kauzální nexus (příčinná souvislost) mezi protiprávním jednáním a škodlivým následkem (újmou) je dána v tom případě, že pokud škoda vznikla jako následek protiprávního jednání, což znamená, že kdyby nedošlo k jednání, nedošlo by ani ke škodě. Protiprávní jednání je proto hlavní příčinou (jednou z hlavních příčin) vzniku újmy.

Kauzalita

Kauzalita (kauzální nexus, příčinná souvislost) představuje vztah mezi relevantní příčinou na následkem (účinkem, důsledkem atp.). Pro určení je nutné zjistit, co způsobilo újmu (ohrozilo nebo poškodilo chráněný zájem), či zda způsobila skutečnost, že škůdce (pachatel) jednal určitým konkrétním protiprávním způsobem (subjektivní odpovědnost) nebo podstoupil určitý typ rizika (objektivní odpovědnost), následnou újmu. (Doležal, Doležal 2016: 61). Jako právně relevantní příčinu můžeme určit podmínku, bez níž by následek nenastal (*conditio sine qua non*), přičemž v hledání celého komplexu podmínek a nekonečného regresu nám brání to, co porušená právní norma chrání, přiměřenost a bezprostřednost příčiny či předvídatelnost vzniklé újmy. (Doležal, Doležal 2016: 62). Příčinná souvislost znamená, že relevantní není

časová posloupnost, ale zda příčina vyvolala následek (*post hoc non est propter hoc*).

Takové pojetí kauzality je pouze základní a v mnoha případech si s ním nevystačíme. Lišit se může i soukromoprávní od trestněprávního přístupu k příčinné souvislosti, stejně jako způsoby, jak zjistit a určit příčinu a nesklouznout k absolutně deterministickému pojetí světa, v němž vše souvisí se vším. Jako příklad si můžeme vzít problémy při zjišťování, zda komplikace, k nimž došlo při léčení oběti násilného útoku v nemocnici, řetěz příčinné souvislosti změnil nebo ne. Například v trestním právu je útok na poškozeného v příčinné souvislosti s poškozením jeho zdraví, i když došlo ke komplikacím, čímž se prodloužila délka léčení (Šámal 2012: 163).

Od kauzality je nutné odlišit **příčitatelnost**. Příčitatelnost je vztah daný právní normou, zatímco kauzalita je faktická (skutečná). Vzhledem k tomu je také příčitatelnost omezená a nelze zjišťovat další a další příčiny. (Kelsen 2000: 39)

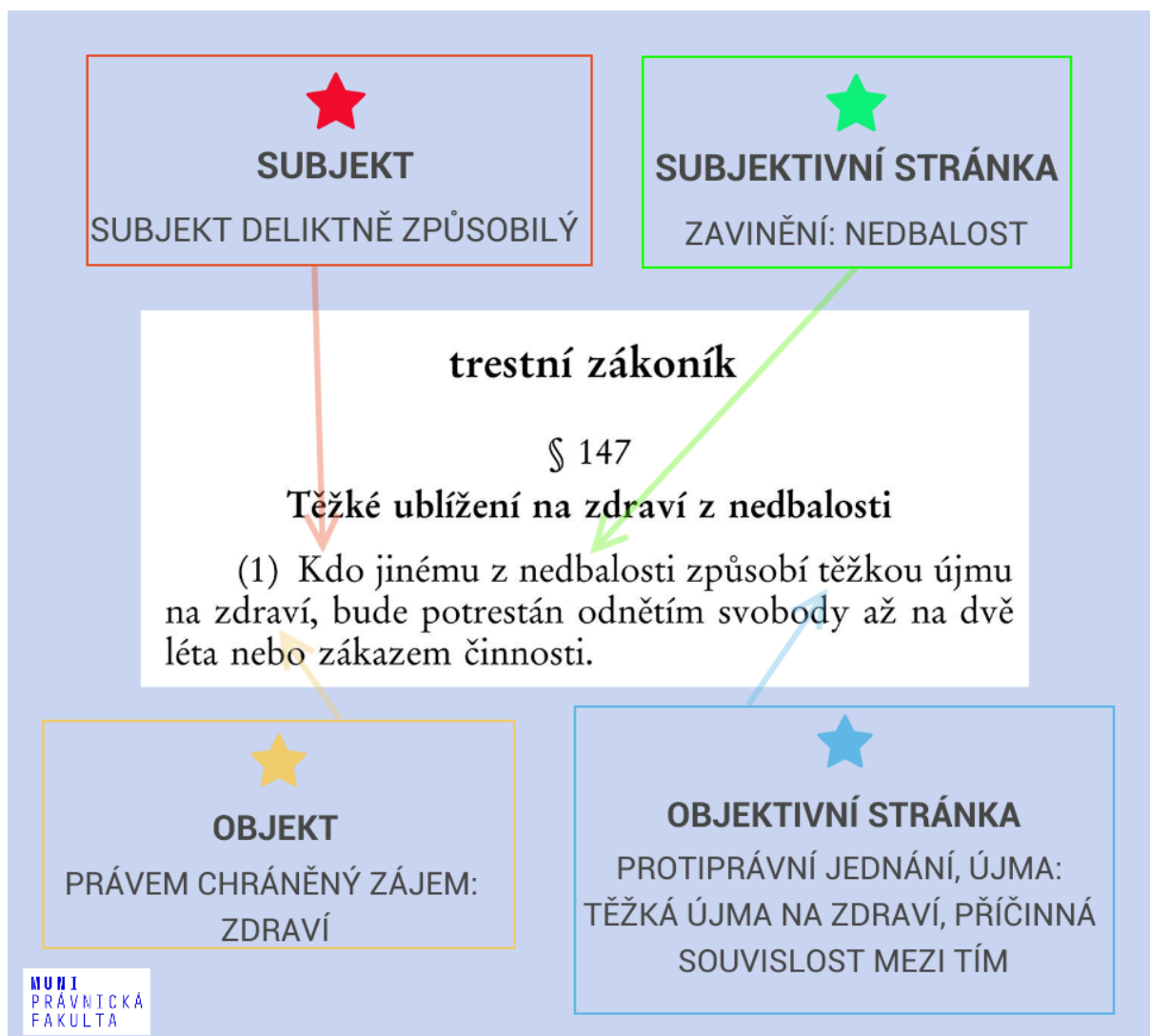
Prvky deliktu (objektivní stránka)

*„K uplatnění odpovědnosti za správní delikt je třeba, aby jednání naplnilo znaky skutkové podstaty [znaky charakterizující **objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku deliktu**]. Vedle toho je nezbytným naplnit materiální znak (společenská nebezpečnost). O subjektu deliktu a subjektivní stránce není v posuzované věci nejasností]. Předmětem útoku jsou děti a mladiství, tedy osoby ve věku do 18 let. Pokud jde o objekt deliktu, Nejvyšší správní soud jej spatřuje v zájmu na ochraně řádného fyzického, psychického a morálního vývoje dětí a mladistvých, tedy na zdárném vývoji dítěte ve všech jeho komponentech.*

Objektivní stránka deliktu je charakterizována jednáním, následkem a příčinným vztahem mezi nimi.

V posuzované věci objektivní stránka záleží v tom, že provozovatel vysílání zařadí ve vymezené denní době do vysílání pořad, který svým obsahem, vyzněním, a to ať už dílčích sekvencí či pořadu jako celku zakládá možnost ohrožení chráněného zájmu. Následkem je možnost ohrožení fyzického, psychického nebo morálního vývoje dětí a mladistvých.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14.5.2008, čj. 6 As 43/2007-90](#))

Subjektivní stránku můžeme charakterizovat jako volní vztah subjektu k protiprávnímu jednání a ke škodlivému následku tohoto jednání. Jeho nejdůležitější součástí je **zavinění** (někdy také *mens rea*). Zavinění představuje právě onen vztah subjektu ke svému protiprávnímu jednání a jeho škodlivým následkům. Rozlišujeme zde vědomosti subjektu o protiprávním jednání a jeho následcích a vůli takto jednat. Dle zastoupení těchto složek rozlišujeme **úmysl** a **nedbalost**, což jsou základní formy zavinění. Úmysl dále můžeme rozlišit **přímý** a **nepřímý**; nedbalost **vědomou** a **nevědomou**.

S pomocí trestního zákoníku (ustanovení [§ 15-16 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů](#)) můžeme rozlišit formy zavinění takto:

- přímý úmysl: pachatel chtěl způsobem uvedeným v zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem;

Přímý úmysl:

V těchto případech jde o klasické případy, kdy pachatel chce například někoho zavraždit, a proto do něj strčí tak, aby přepadl přes zábradlí.

- nepřímý (eventuální) úmysl: pachatel věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn;

Nepřímý úmysl:

Ten si můžeme představit na příkladu, že pachatel strčil do poškozeného stojícího zády k zábradlí, přičemž s ohledem na tělesnou stavbu poškozeného, kvalitu zábradlí a intenzitu útoku hrozilo, že poškozený přes zábradlí přepadne a zraní se – zranit jej sice nechtěl, ale byl smířen s následkem.

- vědomá nedbalost: pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, nechtěl jej způsobit ani s ním nebyl srozuměn, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí. Od úmyslu nepřímého se odlišuje důvody, pro které pachatel spoléhá na to, že škodu nezpůsobí. V případě nepřímého úmyslu jsou to důvody, které nebyly schopné zabránit následku, zatímco v případě vědomé nedbalosti jsou to důvody, které sice v konkrétním případě škodě nemohly zabránit, ale v jiné situaci a za jiných podmínek k tomu zabránit mohly (viz [rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2811/2013, uveřejněný pod číslem 24/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní](#));

Vědomá nedbalost:

Využijeme opět shora uvedený příklad se zábradlím. V případě vědomé nedbalosti pachatel nechtěl poškozeného zranit, ale strčil do něj a spoléhal, že jej buď zadrží nízké zábradlí, jehož stav si nijak nezkontroloval, nebo reakce poškozeného, aniž by věnoval pozornost tomu, že má v obou rukou občerstvení). Spoléhal proto na důvody, které rozhodně nebyly přiměřené situaci.

- nevědomá nedbalost: pachatel nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Takže měl povinnost to vědět a mohl to vědět. Od vědomé nedbalosti se liší tím, že pachatel ani nevěděl, že může zasáhnout chráněný zájem (opět připomeňme: ačkoli to vědět mohl a měl).

Nevědomá nedbalost:

A opět zábradlí. Jen v tomto případě se pachatel prodírá k zábradlí, u kterého postává dav lidí, tak neurvale, že do někoho stračí tak nešťastně, že ten přepadne přes ně. Nebyl předběžně opatrný, ale nikomu ublížit nechtěl.

Zavinění v soudních rozhodnutích

*„Pokud pachatel ví pouze o možnosti, že určitý následek může nastat, přicházejí v úvahu vlastně tři různé formy zavinění s ohledem na vůli pachatele – chce-li současně takový následek, jde o **úmysl přímý**, nechce-li jej, ale je s ním srozuměn, jde o **úmysl nepřímý**, není-li s ním ani srozuměn, ale bez přiměřených důvodů spoléhá, že takový následek nenastane, jde o vědomou **nedbalost**. Srozuměním se rozumí (aktivní) volní*

vztah pachatele ke způsobení následku relevantnímu pro trestní právo. Na takové srozumění se zpravidla usuzuje z toho, že pachatel nepočítá se žádnou konkrétní skutečností, jež by mohla zabránit následku, který pachatel považuje v době jednání za možný.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. 5 Tdo 939/2017, uveřejněné pod číslem 1/2020 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní](#))

„O **úmysl přímý** jde tehdy, jestliže ten, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, věděl, že svým jednáním získá bezdůvodné obohacení a současně je také získat chtěl. O **úmysl nepřímý** se jedná v případě, kdy ten, kdo se na úkor jiného obohatil, věděl, že svým jednáním obohacení, které mu nenáleží, může získat, a s tímto následkem byl pro případ, že nastane, srozuměn.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2009, sp. zn. 28 Cdo 709/2009](#))

„Způsobí-li obviněný smrt poškozenému tím způsobem, že jej uchopí ohnutou horní končetinou kolem krku do tzv. kravaty, zmáčkne mu krk, a takto jej násilím střední až velké intenzity rdousí po dobu nejméně 2 minut, přičemž ve rdoušení pokračuje i po upadnutí poškozeného do bezvědomí a po činu poškozenému nezajistí lékařskou pomoc ani neposkytne první pomoc, nýbrž jej pohodí u řeky, lze z těchto skutečností usuzovat na **srozumění** obviněného se smrtelným následkem svého činu.“ ([usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2003, sp. zn. 4 Tz 5/2003](#)) – tím Nejvyšší soud vyjadřuje **nepřímý úmysl**.

„Zavinění bývá definováno jako psychický vztah škůdce k vlastnímu protiprávnímu jednání a ke škodě. Tento vztah je vyjádřen buď jako přímý, nebo nepřímý úmysl nebo jako vědomá, nebo nevědomá nedbalost. **Presumpce zavinění** se týká pouze nedbalosti, při níž vůle nesměřuje ke škodlivému výsledku; při **vědomé nedbalosti** škůdce neprojevil dostatečné úsilí k zamezení vzniku škody, při **nevědomé nedbalosti** nepředvídal možnost způsobení škody, i když měl. U vědomé nedbalosti jde tedy o to, že škůdce věděl o možnosti způsobení škody, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že škodu nezpůsobí. Nevědomá nedbalost předpokládá, že škůdce nevěděl, že může způsobit škodu, ačkoli to vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.“ ([rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1094/2001](#))

„Krajský soud spatřuje velkou míru spoluviny za zranění, které utrpěla, na straně samotné poškozené, které bylo téměř 19 let, a mohla předpokládat, že při jejím způsobu chování ji pes může zranit. Ze strany žalobce se nicméně jednalo o **nedbalost vědomou**, neboť měl vědět, že pes může zaútočit a může poškodit zdraví poškozené, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že se tak nestane.“ ([rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.12.2007, čj. 4 As 40/2007 – 53, č. 1529/2008 Sb. NSS](#))

Subjektivní odpovědnost, na rozdíl od objektivní odpovědnosti, může být spojena s trestáním, tj. jedním z následků protiprávního jednání. V případě objektivní odpovědnosti, kdy se protiprávnost subjektu přičítá, není vhodné o trestu uvažovat a používají se jiné typy nepříznivých následků, s převažující reparační funkcí. Přestože není vyloučen (záleží na způsobu regulace), represivní (trestající) účel následku by neměl být s objektivní odpovědností spojován: tedy, žádný trest bez zavinění. Důvodem je nižší společenská akceptace tohoto přístupu a těsné spojení viny a trestu, přičemž víme, že u objektivní odpovědnosti vinu nenajdeme. Uvědomme si, že skutečně záleží na způsobu regulace, a to, že náš právní systém a společnost s tím nejsou smířeny neznámá, že jiné společnosti musí postupovat stejně. Není tak neobvyklé, aby za protiprávní jednání jednoho člověka odpovídala celá rodina a byl jí uložen trest (nucené práce, vyhnání), ačkoli vina rodiny je přinejmenším – z právního pohledu – sporná.

Vina a trest

„Nelze popřít, že trestní odpovědnost, stejně jako občanskoprávní, je založena na zavinění. Takové popření by otřásl morálním smyslem každého civilizovaného společenství; nebo, řečeno jinak, zákon, který by trestal jednání, které by u průměrného člena společenství nebylo zaviněné, by byl pro toto společenství příliš přísný. Chtěli jsme tím pouze poukázat na to, že pokud se zabýváme tou částí práva, která se přimějí než kterákoli jiná, zaměřuje na stanovení norem chování, měli bychom zde více než jinde očekávat, že kritéria odpovědnosti jsou vnější a nezávislá na míře zla v motivech nebo úmyslech konkrétní osoby. Tento závěr vyplývá přímo z povahy norem, jejichž dodržování je vyžadováno. Ty jsou nejen vnější, jak bylo ukázáno výše, ale mají i obecnou platnost. Nevyžadují pouze, aby se každý člověk co nejvíce přiblížil chování, které je pro něj co nejvíce možné. Vyžadují, aby se na vlastní nebezpečí přiblížil jeho dané úrovni. Neberou v úvahu neschopnost, pokud není slabost tak výrazná, že spadá do známých výjimek, jako je dětství nebo šílenství. Předpokládají, že každý člověk je stejně schopný jako každý jiný, aby se choval tak, jak mu přikážou. Pokud na některou třídu dopadají tvrději než na jinou, pak na tu nejslabší. Neboť právě pro ty, kteří mohou nejčastěji chybovat kvůli své povaze, neznalosti nebo hlouposti, jsou hrozby zákona nejnebezpečnější.“
(Holmes 2009: 47-48)

V případě **objektivní právní odpovědnosti** se vzhledem k absenci volní stránky setkáme pouze s některými prvky. Uplatňuje se zde pouze **subjekt** (právně schopný nést sankci), **objekt a z objektivní stránky** se setkáme pouze s následkem (újmou), která je právem určena jako podmínka vzniku odpovědnosti (je tedy v širším slova smyslu protiprávní). U objektivní právní odpovědnosti proto nenacházíme jak subjektivní stránku (není zde zavinění), tak protiprávní jednání (jakožto volní právní skutečnost, tedy skutečnost závislá na vůli) zde není možné určit.

Literatura k průvodci

Literatura

ADAMS, Bruce. Sunset: A Proposal for Accountable Government. *Administrative Law Review*, 1976, roč. 28, č. 3, s. 511-542.

ALEXY, Robert. *Pojem a platnost práva*. Bratislava: Kalligram, 2009.

ALEXY, Robert. *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

ALEXY, Robert. *Theorie der juristischen Argumentation. Die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.

AMIRA, Karl v. *Thierstrafen und Thierprocesse*. Innsbruck: Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1891.

BACON, Francis. Maxims of the Law. In Bacon, Francis. *The Works of Francis Bacon*, vol. XIV. New York: Hurd and Houghton, 1872.

BÁRÁNY, Eduard. Politická zodpovednosť. In VOZÁR, Jozef (ed.) *Zodpovednosť v práve: pocta Olge Ovečkovej*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 10-21.

BAXA, Bohumil. *Československé právo veřejné. Podle přednášek na vysoké škole obchodní v Praze*. Praha: Spolek posluchačů komerčního inženýrství, 1933.

BEDERMAN, David J. *Custom as a Source of Law*. New York: Cambridge University Press, 2010.

BEJČEK, Josef. Nakládáme odpovědně s odpovědností? In VOZÁR, Jozef (ed.) *Zodpovednosť v práve: pocta Olge Ovečkovej*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 22-48.

BEJČEK, Josef. Násobná a sankční náhrada škody. *Právní rozhledy*, 2021, č. 10, s. 343-348.

BEJČEK, Josef. Odpovědnost právníků za obsah právní odpovědnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, roč. 6, č. 3, s. 371-385.

BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. London: T. Payne and Son, 1780.

BENTHAM, Jeremy. Nomography. In BOWRING, John (ed.). *Works of Jeremy Bentham*. Volume III. Edinburgh: William Tait, 1843

BENTHAM, Jeremy. *The Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1879.

BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnická osoba*. Praha: Leges, 2012.

BERAN, Karel. Způsobilost právnické osoby „právně jednat“ a „právně odpovídat“. In BERAN, Karel et al. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 21-38.

BERTALANFFY, Ludwig Von. *General System Theory*. New York: George Braziller, 1969.

BEZOUŠKA, Petr. § 2894. In: Hulmák Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014.

BLACKSTONE, William. *Commentaries on Laws of England*. San Francisco: Bancroft – Whitney Company: 1916.

- BOBEK, Michal, KÜHN, Zdeněk, POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006.
- BOBEK, Michal. Ústavní soud ČR a přezkum vnitrostátní implementace komunitárního práva: „Poslouchej, co říkám a nekoukej, co dělám“? *Soudní rozhledy*, 2007, roč. 13, č. 5, s. 173-180.
- BOGUSZAK, Jiří, ČAPEK, Jiří, GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: EUROLEX Bohemia, 2001.
- BOHÁČ, Radim a další. *Legislativní proces (teorie a praxe)*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2011.
- BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. Brno: ČS. A.S. Právník, 1932.
- BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, 1991.
- BOWMAN, Geoffrey. The Art of Legislative Drafting. *European Journal of Law Reform*. 2005, roč. 7, č. 1-2, s. 3-17.
- BRAIBANT, Guy: Qui fait la loi? *Pouvoirs: Revue française d'études constitutionnelles et politiques*. 1993, roč. 64.
- BRANDL, Vincenc. Jakou úlohu má plniti historie práva českého? Úvodní myšlenky k filosofii práva českého. *Právník*, 1871, roč. 10, s. 297-303.
- BRAZIER, Rodney. The Non-Legal Constitution: Thoughts on Convention, Practice and Principle. *Northern Ireland Legal Quarterly*. 1992, roč. 43, č. 3, s. 262-287.
- BREJCHA, Aleš. *Odpovědnost v soukromém a veřejném právu*. Praha: CODEX BOHEMIA, 2000.
- BURSÍKOVÁ, Lenka. Teoretická východiska. In BURSÍKOVÁ, Lenka, SVOBODA, Tomáš, BENÁK, Jaroslav, SOCHOROVÁ, Dagmar, VITOUL, Vlastimil. *Právnícké osoby veřejného práva z perspektivy veřejnoprávní a soukromoprávní*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 11-28.
- CALDWELL, Edward. Edward's Caldwell Comments on the Instructions. *Clarity – Journal of the international association promoting plain legal language*. 2005, č. 54, listopad, s. 7-8.
- CAMINKER, Evan H. Why Must Inferior Courts Obey Superior Court Precedents? *Stanford Law Review*, 1994, roč. 46, č. 4, s. 817-873.
- CARBONNIER, Jean. *Flexible droit. Pour une sociologie du droit sans rigueur*. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 2001.
- CARDOZO, B. Law and Literature, *Yale Law Journal*. 1939, roč. 48, č. 3, s. 489–507.
- CARPENTIER, Mathieu, SPAAK, Torben. Sources of Law in Continental Analytical Jurisprudence (March 16, 2022). L. Burazin, M.S. Green & G. Pino (eds.), *Jurisprudence in the Mirror* (Oxford University Press), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4059278>.
- CASINI, Lorenzo, CASSESE Sabino, NAPOLITANO, Giulio. The New Italian Public Law Scholarship. *International Journal of Constitutional Law*, 2011, roč. 9, č. 2, s. 301-309.
- CAVALIERI, Paola. *The Animal Question: why nonhuman animals deserve human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- CORMACAIN, Ronan. Legislation, Legislative Drafting and the Rule of Law. *The Theory and Practice of Legislation*. 2017, roč. 5, č. 2, s. 115-135.
- COUTU, Michel. *Max Weber's Interpretive Sociology of Law*. London: Routledge, 2018.
- CVRČEK, František, NOVÁK, František. *Legislativa. Teoretická východiska a problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.

- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vydání 4. v Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011.
- ČERMÁK, Vladislav. *O podstatě práva*. Praha: Orbis, 1940.
- D'ASPREMONT, Jean; BESSON, Samantha. *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- DERNBURG, Heinrich. *Pandekten*. 5. verb. 1. Band. Berlin: H.W. Müller, 1896.
- DICEY, Albert. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. 8th edition. London: MacMillan, 1915.
- Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, Michal SKŘEJPEK, Jakub ŽYTEK. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.
- DOLEŽAL, Adam, DOLEŽAL, Tomáš. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.
- DONNE, John. *Biathanatos: A Declaration of that Paradoxe Or Thesis that Self-homicide is Not So Naturally Sin, that it May Never be Otherwise: Wherein the Nature, and the Extent of All Those Lawes, which Seeme to be Violated by this Act, are Diligently Surveyed*. London: Humphrey Moseley, 1648.
- DOSTALÍK, Petr. Právní obyčej jako pramen práva v právu římském. In *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University, 2009.
- DUXBURY, Neil. *Jurist and Judges. An essay on Influence*. Oxford: Hart, 2001.
- DUXBURY, Neil. *The Nature and Authority of Precedent*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- DWORKIN, Ronald. „Natural“ Law Revisited. *University of Florida Law Review*, 1982, roč. 34, č. 2, s. 165-188.
- DWORKIN, Ronald. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Belknap Press, 2011.
- ELIAS, Olawale T. *The Nature of African Customary Law*. Manchester: Manchester University Press, 1956.
- ELIÁŠ, Karel. Obcházení zákona. *Právní rozhledy*, 2018, č. 15-16, s. 515.
- ELISCHER, David. Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 24, č. 4, s. 501-526.
- FENET, Antoine, P. *Recueil complet des travaux-préparatoires du Code Civil, comprenant sans morcellement: 1o le texte des divers projets: 2o celui des observations du tribunal de cassation et des tribunaux d'appel; 3o toutes les discussions prisées littéralement tant dans les procès-verbaux du Conseil d'état que dans ceux du Tribunal; et 4o les exposés des motifs, rapports, opinions et discours tels qu'ils ont été prononcés au corps législatif et au tribunal*. Paříž: Videcoq, 1836.
- FILIP, Jan. *Ústavní právo České republiky. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno: Masarykovy univerzita, 2011.
- FINNIS, John. Natural Law: The Classical Tradition. In Coleman, Jules. L., Himma, Kenneth Eimar, Shapiro, Scott J. (eds). *Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- FINNIS, John. *Prirodzený zákon a prirodzené práva*. Bratislava: Kaligram, 2019.

- FINNIS, John. The Truth in Legal Positivism. In George, Robert P. *The Autonomy of Law: Essays on Legal Positivism*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- FISH, Stanley. Working on the Chain Gang: Interpretation in Law and Literature. *Texas Law Review*. 1982, roč. 60, č. 3, s. 551–568.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000.
- FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998.
- FULLER, Lon. L. *The Morality of Law*. Revised edition. New Haven: Yale University Press, 1969.
- GAIRISEB, Alexander; HINZ, Manfred O.; MAGHAMBAYI, Damian; GASPAS, Gretta. *Customary Law Ascertained, Volume 2, The customary law of the Bakgalagari, Batswana and Damara Communities of Namibia*. Windhoek: University of Namibia Press, 2013.
- GAZDA, Viktor. *Hledání pravdy v civilním procesu*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.
- GÉNY, François. *Methodes d'interprétation et sources en droit privé positif*. Louisiana State Law Institute, 1954.
- GERLOCH, Aleš, BERAN, Karel a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2015.
- GERLOCH, Aleš, TRYZNA, Jan. Dualismus soukromého a veřejného práva a nový občanský zákoník: k jednotě a diferenciaci práva. *Právník*, 2014, č. 9, s. 730-745.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- GERSEN, Jacob E. Temporary Legislation. *University of Chicago Law Review*, 2007, roč. 74, č. 1, 247-298.
- GIERKE, Otto von. *Das deutsche Genossenschaftsrecht*. 1. Band. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1868.
- GNEEZI, Uri, RUSTICHINI, Aldo. A Fine is a Price. *Journal of Legal Studies*, 2000, roč. 29, č. 1, s. 1-17.
- GOLTZBERG, Stefan. *Les sources du droit*. Paris: Presses Universitaires de France, 2018.
- GOLUNSKIJ, Sergej A., STROGOVIČ, Michail S. *Teorija gosudarstva i prava*. Moskva: Juridičeskoe izdatelstvo NKJU SSSR, 1940.
- GRAY, John Chipman. *The Nature and Sources of the Law*. Gloucester: Peter Smith, 1972.
- GROTIUS, Hugo. *Rights of War and Peace*. Cambridge: John Parker, 1853.
- GROTIUS, Hugo. *The Rights of War and Peace, Including the Law of Nature and of Nations*. Vol. I. London: B. Boothroyd, 1814.
- GRUBHOFFER, Václav. *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy*. Polička: Měsská knihovna Polička, 2018.
- GUASTINI, Riccardo. On the Theory of Legal Sources. A Continental Point of View. *Ratio Juris*. 2007, roč. 20, č. 2, s. 302-309.
- HAJN, Petr. Institut právní odpovědnosti a efektivnosti práva. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1986, roč. 32, č. 3-4, s. 279-299.
- HANUŠ, Libor. K míře závaznosti soudní judikatury. In HAMUĽÁK, Ondrej (ed.). *Addendum: (sborník vybraných příspěvků)*. Olomouc: Iuridicum Olomucense, 2010, s. 21-36.

- HARAŠTA, Jakub, Terezie SMEJKALOVÁ, Tereza NOVOTNÁ, Jaromír ŠAVELKA, Radim POLČÁK, František KASL, Pavel LOUTOCKÝ a Jakub MÍŠEK. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
- HART, Herbert L. A. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004.
- HART, Herbert L. A. *Punishment and Responsibility. Essays in the Philosophy of Law*. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013.
- HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- HAŠEK, Jaroslav. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. III.-IV.* Praha: Městská knihovna v Praze, 2020.
- HAVRÁNEK, Daniel. K hierarchické výstavbě právního řádu a vymezení pojmu právní síly v ústavním prostředí České republiky. *Právník*, 2008, roč. 146, č. 5, s. 457-478.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo – obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- HENDRYCH, Dušan a kol.: *Správní právo*. Praha: C. H. Beck, 2009.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927.
- HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo. Část všeobecná*. Praha: Melantrich, 1937.
- HOLLÄNDER, Pavel *Filosofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.
- HOLLÄNDER, Pavel *Filosofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006.
- HOLLÄNDER, Pavel. Paradox právního jazyka. *Kultúra slova*, 1995, roč. 29, č. 6, s. 328-331.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Příběhy právních pojmů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- HOLMES, Oliver Wendell Jr. *The Common Law*. Boston: Little, Brown and Company, 1881.
- HOLMES, Oliver Wendell Jr. *The Common Law*. Cambridge: The Belknap Press, 2019.
- HOLMES, Oliver Wendell. The Path of the Law. *Harvard Law Review*, 1897, roč. 10, č. 8, s. 457-478.
- HORWITZ, Morton J. The History of the Public/Private Distinction. *University of Pennsylvania Law Review*, 1982, roč. 130, č. 6, s. 1423-1428.
- HORIZKOVÁ, Eva, NOVOTNÝ, Vladimír. *Správní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019.
- HURDÍK, Jan. *Osoba a její soukromoprávní postavení v měnícím se světě*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- IBBETSON, David. Natural Law in Early Modern Legal Thought. In Pihlajamäki, Heikki, Dubber, Markus D., Godfrey Mark (eds). *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- IHERING, Rudolf šl. *Boj o právo*. Brno: Fr. Karafiát, 1875.
- ISENSEE, Josef, KIRCHHOF, Paul. *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland: Rechtsquellen, Organisation, Finanzen*. Heidelberg: C. F. Müller, 2003.

- JAKAB, András, HOLLÁN, Miklós. Dogmatické dědictví socialismu v dnešním právu. *Právník*, 2006, roč. 145, č. 2, s. 185-216.
- JANEČEK, Václav. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
- JELLINEK, Jiří. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Laichter, 1906.
- JELLUM, Linda D.; HRICIK, David. *Modern statutory interpretation: problems, theories, and lawyering strategies*. Durham: Carolina Academic Press, 2009.
- JEULAND, Emmanuel. *Theories of Legal Relations*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023.
- KELSEN, Hans. *Čistá právní nauka*. Bratislava: Kalligram, 2018.
- KELSEN, Hans. *Introduction to the Problems of Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- KELSEN, Hans. *Introduction to the Problems of Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- KELSEN, Hans. *Pure Theory of Law*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.
- KELSEN, Hans. *What is Justice? Justice, Law and Politics in the Mirror of Science*. Berkeley: University of California Press, 1971.
- KENNEDY, Duncan. Legal Formality. *Journal of Legal Studies*, 1973, roč. 2, č. 2, s. 351-398.
- KENNEDY, Duncan. The Stages of the Decline of the Public/Private Distinction. *University of Pennsylvania Law Review*, 1982, roč. 130, č. 6, s. 1349-1357.
- KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.
- KNAPP, Viktor a kol. *Tvorba práva a její současné problémy*. Praha: Linde, 1998.
- KNAPP, Viktor. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. *Stát a právo*, roč. 1, 1956, s. 66-85.
- KNAPP, Viktor. O právnických osobách. *Právník*, 1995b, č. 10-11, s. 980-1001.
- KNAPP, Viktor. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959.
- KNAPP, Viktor. *Teoretické problémy tvorby československého práva*. Praha: Academia, 1983.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
- KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003.
- KNĚŽÍNEK, Jan, MLSNA, Petr, VEDRAL, JOSEF. *Příprava návrhu právních předpisů*. Praha: Úřad vlády ČR, 2010.
- KOKEŠ, Jaroslav. Za lepší rozhodování našich soudů. *Socialistická zákonnost*, 1953, roč. 1, č. 1, s. 11-14.
- KOPECKÝ, Martin. *Správní právo. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021.
- KOUKAL, Pavel. Předvídatelnost, retroaktivita a zpětné působení práva. *Právník*, 2016, roč. 155, č. 3, s. 233-260.
- KOUROUTAKIS, Antonios E. *The Constitutional Value of Sunset Clauses. An historical and normative analysis*. London: Routledge, 2017.
- KOUROUTAKIS, Antonios, RANCHORDÁS, Sofia. Snoozing Democracy: Sunset Clauses, De-Juridification, and Emergencies. *Minnesota Journal of International Law*, 2016, roč. 25, č. 1, s. 29-77.

- KRÁLÍK, Lukáš. Tvorba a publikace judikatury. *Právník*, 2018, roč. 157, č. 4, s. 320-332.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- KREJČÍ, Jaroslav. K otázce promulgace zákonů. *Moderní stát: revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní*. 1930, roč. 3, č. 6, s. 169-179.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Promulgace zákonů. Její vztah k sankci, vetu, publikaci a k soudcovskému zkoumání zákonů*. Praha: Vesmír, 1926.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Zpětná působnost zákonů s hlediska práva ústavního*. Praha: Nákladem vydavatelstva časopisu "Moderní stát", 1933.
- KREJČÍ, Pavla. *Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Verlag Dashöfer Dostupné z <https://www.fulsoft.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-589-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtuvCojFP1DmnWo4O-Y18zXksuwH0ZKpnA/>
- KRETMANN, Norman. Lex Iniusta Non est Lex – Laws on Trial in Aquinas' Court of Conscience. *American Journal of Jurisprudence*, 1988, roč. 33, č. 1, s. 99-122.
- KROŠLÁK, Daniel. K teorii štruktúrovania právnych noriem (pokus o logicko-sémantickú analýzu v evolučnej perspektive). *Právník*, 2009, roč. 148, č. 9, s. 365–376.
- KŘEPELKA, Filip. „Českoslovenští“ důchodci v pasti práva Evropské unie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2011, roč. 19, č. 2, s. 131-141.
- KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007.
- KUČERA, Eduard a kol. *Obecná teorie státu a práva*. 1. díl. Praha: Orbis, 1976.
- KUČERA, Pavel. Opomenutí v trestním právu a jeho trojí členění. *Trestněprávní revue*, 2011, č. 5, s. 129-137.
- KÜHN, Zdeněk. Prospektivní a retrospektivní působení judikatorních změn. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 6, s. 191-197.
- KÜHN, Zdeněk. Stanoviska nejvyšších soudů: specifikum středoevropské právní kultury nebo komunistické reziduum? *Jurisprudence*, 2005, č. 4, s. 9–10.
- KURKI, Visa A. J. *A Theory of Legal Personhood*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- LACEY, Nicola. *In Search of Criminal Responsibility. Ideas, Interests, and Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- LACEY, Nicola. *Unspeakable Subjects. Feminist Essays in Legal and Social Theory*. Oxford: Hart Publishing, 1998.
- LAVICKÝ, Petr, POLIŠENSKÁ, Petra. *Judikatura k rekodifikaci. Právní jednání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- LAVICKÝ, Petr. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.
- LIBET, Benjamin. a kol. Time of conscious intention to act in relation to onset of cerebral activity (readiness-potential). The unconscious initiation of a freely voluntary act. *Brain*, 1983, Vol. 106, č. 3, 1983, s. 623–642
- LILE, William M. The exaltation of secondary authority. *American Law School Review*. 1914 roč. 3, č. 10, s. 535-545.
- LINDROOS-HOVINHEIMO, Susanna. *Private Selves. Legal Personhood in European Privacy Protection*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

- LLEWELLYN, Karl N. Remarks on the Theory of Appellate Decision and the Rules or Canons about How Statutes Are to Be Construed. *Vanderbilt Law Review*, 1950, roč. 3, č. 3, s. 395-406.
- LLEWELLYN, Karl N. *The Bramble Bush: On Our Law and its Study*. New York: Oceana Publications, 1951.
- LOUGHLIN, Martin. *The Idea of Public Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- LOVĚTÍNSKÝ, Vojtěch. *Objektivní odpovědnost v českém deliktním právu*. Praha: C. H. Beck, 2021.
- LUBY, Štefan. *Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958.
- MACCORMICK, Neil D., SUMMERS, Robert S. *Interpreting Precedents*. New York: Routledge, 2016a.
- MACCORMICK, Neil D., SUMMERS, Robert S. *Interpreting Statutes*. Oxon: Routledge, 2016.
- MACCORMICK, Neil. The Ethics of Legalism. *Ratio Juris*, 1989, roč. 2, č. 2.
- MACCORMICK, Neil. Coherence in Legal Justification., In: PECZENIK, Alexander, LINDAHL, Lars and VAN ROERMUND, Besrt (eds.). *Theory of Legal Science Proceedings of the Conference on Legal Theory and Philosophy of Science Lund, Sweden, December 11-14, 1983*. Springer Verlag, 2013.
- MACUR, Josef. *Odpovědnost za zavinění v občanském právu*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1980.
- MACUR, Josef. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním*. Brno: Masarykova univerzita, 1991.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. Brno: Masarykova univerzita, 2020.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Ve věci ústavního základu působení komunitárního práva uvnitř ČR nebylo řečeno poslední slovo. *Právní rozhledy*, 2004, č. 6, s. 227-228.
- MARCISZ, Paweł. *Koncepcja tworzenia prawa przez Trybunał sprawiedliwości Unii Europejskiej*. Warszawa: Lex, 2015.
- MARTENS, Georg Friedrich. *Summary of the Law of Nations, Founded on the Treaties and Customs of the Modern Nations of Europe: With a List of the Principal Treaties, Concluded Since the Year 1748 Down to the Present Time, Indicating the Works in which They are to be Found*. Philadelphia: Thomas Bradford, 1795.
- MATTILA, Heikki E.S. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate, 2006.
- MCCANCE, Dawne. *Critical Animal Studies. An Introduction*. Albany: State University of New York Press, 2013.
- MCKEAN, Frederick G., jr. The Rule of Precedents. *University of Pennsylvania Law Review*. 1928, roč. 76, č. 5, s. 481-497.
- MELZER, Filip. Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 3, s. 24-27.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*. Brno: Tribun EU, služba Knihovnička, 2008.
- MERKL, Adolf. Das doppelte Rechtsantlitz. Eine Betrachtung aus der Erkenntnistheorie des Rechtes. *Juristische Blätter*, 1918, roč. 47, č. 43 a 44, s. 444-447.

- MERRYMAN, John Henry; PÉREZ-PERDOMO, Rogelio. *The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Europe and Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 2007.
- MILLER, Carey DL. Legal Writings as a source in English Law. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. 1975, roč. 8, č. 2, s. 236-244.
- MONTESQUIEU, Charles-Louis de. *O duchu zákonů*. Praha: OIKOYMENH, 2010.
- NOORMAN, Merel. Computing and Moral Responsibility. In ZALTA, Edward N. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2020 Edition). Dostupné <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/computing-responsibility/>>.
- NOURSE, Victoria F., SCHACTER, Jane S. The Politics of Legislative Drafting: A Congressional Case Study. *New York University Law Review*, 2002, roč. 77, č. 3, s. 575-624.
- O'CONNOR, Timothy, FRANKLIN, Christopher. Free Will. In ZALTA, Edward N. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition). Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/freewill/>.
- OLIVECRONA, Karl. *Law as Fact*. London: Stevens and sons, 1971.
- ONYANGO, Peter. *African Customary Law: An Introduction*. Nairobi: LawAfrica Publishing, 2013.
- OSINA, Petr. *Nová teorie přirozeného práva*. Praha: Leges, 2019.
- OSINA, Petr. *Teorie práva*. 2. vydání. Praha: Leges, 2000.
- PATTARO, Enrico. The Law and the Right. A Reappraisal of the Reality that Ought to Be. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*. Vol. 1. Dordrecht: Springer, 2005.
- PECZENIK, Aleksander. A Theory of Legal Doctrine. *Ratio Juris*, 2001, vol. 14, no. 1.
- PEREGRIN, Jaroslav. *Člověk a pravidla. Kde se berou rozum, jazyk a svoboda*. Praha: Dokořán, 2011.
- PEREGRIN, Jaroslav. *Člověk jako normativní tvor*. Praha: Academia, 2022.
- PERRY, Stephen R. Judicial Obligation, Precedent and the Common Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1987, roč. 7, č. 2.
- PETERS, Christopher J. Foolish Consistency: On Equality, Integrity, and Justice in Stare Decisis. *The Yale Law Journal*, 1996, roč. 105, č. 8.
- PETRŽÍLA, Rudolf. K nauce o promulgaci zákonů. *Sborník věd právních a státních*. 1927, roč. 27, č. 2, s. 220-247.
- POSPÍŠIL, Leopold. *Etnologie práva*. Praha: Setout, 1997.
- POUND, Roscoe. *Jurisprudence*. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2000.
- POUND, Roscoe. Public Law and Private Law. *Cornel Law Quarterly*. 1939, roč. 24, č. 4, s. 469-482.
- PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo veřejné*. Díl první. Rakouské právo ústavní. Část první. Ústava obecní. Praha: Jednota právnická v Praze, 1900.
- PROCHÁZKA, Adolf. *Tvorba práva a jeho nalézání*. Praha: Orbis, 1937.
- PROCHÁZKA, Adolf. *Základy práva intertemporálního*. Brno: Barvič a Novotný, 1928.
- PROCHÁZKA, Radoslav, KÁČER, Marek. *Teória práva*. 2. vydání. 2019. Bratislava: C. H. Beck.
- PRUSÁK, Jozef. *Teória práva*. Krásno nad Kysucou: Absynt, 2023.
- PŘIBÁŇ, Jiří. *Sociologie práva: Systémově teoretický přístup k modernímu právu*. Praha: Slon, 1996.
- PUFENDORF, Samuel von. *The Whole Duty of Man According to the Law of Nature*. London: B. Tooke, 1716.

- RADBRUCH, Gustav. Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2006, roč. 26, č. 1.
- RADIN, Max. Statutory Interpretation. *Harvard Law Review*, 1930, roč. 43, č. 6, s. 863-885.
- RADIN, Max. A Restatement of Hohfeld. *Harvard Law Review*, 1938, roč. 51, č. 7, s. 1141–1164.
- RANCHORDÁS, Sofia. *Constitutional Sunsets and Experimental Legislation. A Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 2014.
- RAZ, Joseph. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press, 1979.
- RAZ, Joseph. *The Concept of a Legal System. An Introduction to the Theory of Legal System*. 2. vydání. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- RAZ, Joseph. The Problem about the Nature of Law. *University of Western Ontario Law Review*, 1983, roč. 21, č. 2, s. 203-218.
- REBRO, Karol. *Juliánova náuka o práve obyčajovom. Kritický príspevok k súčasným teóriam rímskeho práva obyčajového*. Bratislava: Právnická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave, 1944.
- RÉMY, Dominique. *Légistique: L'art de faire les lois*. Paris: Romillat, 1994.
- ROTTLEUTHNER, Hubert. *Foundations of Law*. Dordrecht: Springer, 2005.
- ROSS, Alf. *On Law and Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- ROSS, Alf. *Theorie der Rechtsquellen. Ein Beitrag zur Theorie des positiven Rechts auf Grundlage dogmengeschichtlicher Untersuchungen*. Leipzig: F. Deuticke, 1929.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl první (§§1 až 284). Praha: V. Linhart, 1935.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl pátý (§§ 1090 až 1341). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda, DRLIČKOVÁ, Klára, KYSELOVSKÁ, Tereza, VALDHANS, Jiří. *Úvod do mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.
- RUBIN, Edward L. Law and Legislation in the Administrative State. *Columbia Law Review*, 1989, roč. 89, č. 3, s. 369-426.
- SARTOR, Giovanni. *Legal Concepts as Inferential Nodes and Ontological Categories*. *Artificial Intelligence and Law*, 2009, roč. 17, č. 3, s. 217-251.
- SARTOR, Giovanni. *Legal Reasoning. A Cognitive Approach to the Law*. Dordrecht: Springer, 2005.
- SARTOR, Giovanni. Open Management of Legislative Documents. In: In: STEFANO, C., XANTHAKI, H. Helen (eds). *Drafting Legislation. A Modern Approach*. Aldershot: Ashgate, 2008.
- SAUSSURE De, Ferdinand. *Kurs obecné lingvistiky*. 2. rozšířené vydání. Praha: Academia, 2007.
- SAVIGNY, Carl Friedrich von. *System des heutigen Römischen Rechts*. Erster Band. Berlin: Veit und Comp., 1840.
- SAVIGNY, Friedrich Carl von. *System of the Modern Roman Law*. Madras: J. Higginbotham, 1867.

- SEHNÁLEK, David, STEHLÍK, Václav. European “Judicial Monologue” of the Czech Constitutional Court – a Critical Review of its approach to the Preliminary Ruling Procedure. *International and Comparative Law Review*. 2019, roč. 19, č. 2, s. 181–199.
- SEHNÁLEK, David, TÝČ, Vladimír a kol. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.
- SEHNÁLEK, David. Je soudní rozhodnutí (české i unijní) obecně závazné a má povahu pramene práva? In Tereza Kyselovská, David Sehnálek, Naděžda Rozehnalová. *IN VARIETATE CONCORDIA soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. s. 295-324.
- SHAPIRO, Paul. Moral Agency in Other Animals. *Theoretical Medicine and Bioethics*. 2006, vol. 27, č. 4, s. 357-373.
- SHECAIRA, Fábio P. *Legal Scholarship as a Source of Law*. Dordrecht: Springer, 2013.
- SHECAIRA, Fábio P. Sources of Law Are not Legal Norms. *Ratio Juris*, 2015, roč. 28, č. 1, s. 15–30.
- SHINER, Roger A. *Legal Institutions and the Sources of Law*. Dordrecht: Springer, 2005.
- SCHAUER, Frederick. Precedent. *Stanford Law Review*, 1987, roč. 39, č. 3.
- SCHLAG, Pierre. Writing for Judges. *University of Colorado Law Review*. 1992, roč. 63, č. 2, s. 419-424.
- SCHURGER, Aaron, STITT, Jacobo D., DEHAENE, Stanislas. An accumulator model for spontaneous neural activity prior to self-initiated movement. *PNAS* 2012, vol. 109, č. 42, s. 2904-2913.
- SILTALA, Raimo. *A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law*. Oxford: Hart Publishing, 2000.
- SKŘEJPEK, Michal. Retroaktivita a římské právo. *Právník*, 2001, roč. 140, č. 6, s. 616-632.
- SKŘEJPEK, Michal. Elasticita hranic mezi ius publicum a ius privatu, v římském právu. In Handrlica, Jakub (ed.). *Veřejné právo a právo soukromé: aktuální tendence a výzvy veřejnoprávní úpravy plynoucí z problematiky právního dualismu*. Praha: Univerzita Karlova, 2014, s. 15-24.
- SKŘEJPEK, Michal. *Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010.
- SKŘEJPEK, Michal. Pravidla, rčení, zásady a definice římského práva. *Právní rozhledy*. 1999, č. 7, s. 363–368.
- SKULOVÁ, Soňa a kol. *Správní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020.
- SMEJKALOVÁ, Terezie. Judikatura, nebo precedens. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 9, s. 852-864.
- SMEJKALOVÁ, Terezie. Srozumitelnost práva. *Právník*, 2013, roč. 152, č. 5, s. 447-472.
- SOBEK, Tomáš. *Nemorální právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.
- SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011.
- SOBEK, Tomáš. *Právní rozum a morální cit*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.
- SOBEK, Tomáš; HAPLA, Martin et al. *Filosofie práva*. Brno: NUGIS FINEM, 2020.
- SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaromír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009.
- SOLUM, Lawrence. Legal Personhood for Artificial Intelligences. *North Carolina Law Review*, 1992, č. 4, s. 1231–1287.

- SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: Melantrich, 1932.
- STARÝ, Jiří, VÍTEK, Tomáš. Zákon, právo a spravedlnost v archaickém myšlení. In: ANTALÍK, Dalibor, STARÝ, Jiří, VÍTEK, Tomáš. *Zákon a právo v archaických kulturách*. Praha: Herrmann & synové, 2010.
- STARÝ, Jiří. *Zákonem nechtě je budována zem. Staroseverské zákony a zákoníky*. Praha: Herrmann & synové, 2013.
- STEINER, Vilém. K problematice nepřipustnosti retroaktivních právních norem. *Právník*, 1994, roč. 133, č. 1, s. 1-6.
- STOLLEIS, Michaels. Judicial Interpretation in Transition from the Ancient Régime to Constitutionalism. In: MORIGIWA, Yasumoto, STOLLEIS, Michael, HALPÉRIN, Jean-Louis (eds). *Interpretation of Law in the Age of Enlightenment*. Dordrecht: Springer, 2011, s. 3-20.
- STONE, Christopher. Should Trees Have Standing? – Toward Legal Rights for Natural Objects. *Southern California Law Review*, 1972, č. 2, 450-501.
- SUMMERS, Robert S. *Form and Function in a Legal System*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- ŠÁMAL, Pavel. § 13 [Trestný čin]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
- ŠEJVL, Michal. Retroaktivita jako diskursivní pojem? *Právník*, 2017, roč.156, č. 1, s. 37-62.
- ŠEJVL, Michal. *Lidská práva jako subjektivní práva. Teoretické a historické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017.
- ŠILHÁN, Josef. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.
- ŠÍN, Zbyněk. *Tvorba práva: pravidla, metodika, technika*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- ŠTEVČEK, Marek. O temporalite procesných noriem (malé praktikum z teórie práva). *Bulletin slovenskej advokácie*, 2015, roč. 21, č. 3, s. 22-30.
- TALBERT, Matthew. Moral Responsibility. In: ZALTA, Edward N. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition). Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/moral-responsibility/>
- TESAŘ, Marek. Stať o vlastnictví nebeských těles. *Právní prostor* [online]. Publikováno dne 10.05.2017 Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/stat-o-vlastnictvi-nebeskych-teles>.
- THURN-TAXIS, Rudolf. Právo přirozené a historické. *Právník*, 1861, č. 1, roč. 1.
- TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Delikt ní právo*. Praha: C. H. Beck, 2017.
- TINKOVÁ, Daniela. Mefitická těla: exodus zemřelých ze světa živých na přelomu 18. a 19. století. In: PETRASOVÁ, Taťána, MACHALÍKOVÁ, Pavla. *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 26.-28. února 2009*. Praha: Academia, 2010, s. 73-81.
- TRYZNA, Jan. Vliv římského práva na vývoj principu zákazu retroaktivity v právu. In: BĚLOVSKÝ, Petr, STLOUKALOVÁ, Kamila. *Caro amico, 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017, s. 497-503.

- TWINING, William; MIERS, David. *How to Do Things with Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2018.
- VANDUCHOVÁ, Marie. Druhy trestních sankcí a obecné zásady pro jejich ukládání (§ 36-38). In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
- VANĚČEK, Václav. Historické záhady našeho právního názvosloví. *Naše řeč*, 1942, roč. 26, č. 5.
- VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: Universita Komenského v Bratislavě, 1924.
- VEČEŘA, Miloš, DOSTÁLOVÁ, Jana, HARVÁNEK, Jaromír, HOUBOVÁ, Drahomíra. *Základy teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- VEČEŘA, Miloš, GERLOCH, Aleš, SCHLOSSER, Hans, BERAN, Karel, RUDENKO, Slavomír. *Teória práva*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007.
- VEČEŘA, Miloš, GERLOCH, Aleš, SCHLOSSER, Hans, BERAN, Karel, RUDENKO, Slavomír. *Teória práva*, Bratislava: Eurokódex, 2008.
- VEČEŘA, Miloš; URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.
- VEITCH, Scott, CHRISTODOULIDIS, Emiliós, GOLDONI, Marco. *Jurisprudence. Themes and Concepts*. London: Routledge, 2018.
- VOGENAUER, Stephan. Sources of Law and Legal Method in Comparative Law. In. Reimann, Mathias, Zimmermann, Reinhard. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. 2006, s. 870-898.
- VOMÁČKA, Vojtěch. Judikatura NSS: Notoriety. *Soudní rozhledy*, 2021, č. 1, s. 2-7.
- WALDRON, Jeremy. Retroactive Law: How Dodgy was Duynhoven? *Otago Law Review*, 2004 [online]. Dostupné z <https://www8.austlii.edu.au/nz/journals/OtaLawRw/2004/8.html>.
- WALDRON, Jeremy. *The Dignity of Legislation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- WAMBAUGH, Eugene. *The Study of Cases*. Boston: Little, Brown and Comp., 1894.
- WEBER, Max. *Economy and Society. An outline of Interpretative Sociology*. Berkeley: University of California Press, 1978.
- WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009.
- WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání*. Praha: Filosofia, 1997.
- WEINBERGER, Ota. Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*, 1968, roč. 1967, č. 13.
- WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017.
- WEINBERGER, Ota. Norma, právní norma a právo v pojetí Jiřího Boguszaka. *Právník*, 1967, roč. 106, č. 9, s. 863-873.
- WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937.
- WEYR, František. Povinnost a ručení. Studie z ryzí nauky právní. *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně*, 1933, roč. 12, č. 1, s. 16-36.
- WEYR, František. Promulgace. *Právnická ročenka Masarykovy university v Brně*. Brno: Barvič a Novotný, 1926, s. 27-62.
- WEYR, František. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936.

- WEYR, František. *Úvod do studia právníckého (normativní teorie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1994.
- WHITE, James B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. *Texas Law Review*, 1981-1982, č. 60, s. 415–445.
- WILK, Kurt, PATTERSON a Edwin W. *The Legal Philosophies of Lask, Radbruch, and Dabin*. Cambridge: Harvard University Press, 1950.
- WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011.
- WINTR. Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2013.
- WINTGENS, Luc J.: The Rational Legislator Revisited. Bounded Rationality and Legisprudence. In: WINTGENS, Luc J.; OLIVER-LALANA, Daniel. A. (eds) *The rationality and justification of legislation: essays in legisprudence*. New York: Springer, 2013.
- WRÓBLEWSKI, Jerzy. *Teoria racjonalnego tworzenia prawa*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1985.
- ZIPPELIUS, Reinhold. *Das Wesen des Rechts. Eine Einführung in die Rechtstheorie*. 6. vydání, W. Kohlhammer, 2012.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vydání. Praha: Linde, 2013.